T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Doktora Tezi

CELAL YILDIRIM'IN İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ ADLI ESERİNDE TEFSİR METODU

Halil DENİZ
12932004

Danışman
Prof. Dr. Nûrettin TURGAY

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Doktora Tezi

CELAL YILDIRIM'IN İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİ ADLI ESERİNDE TEFSİR METODU

Halil DENİZ
12932004

Danışman
Prof. Dr. Nûrettin TURGAY

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Celal Yıldırım'ın İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri Adlı Eserinde Tefsir Metodu" konulu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

29/07/2021

Halil DENİZ

ÖN SÖZ

Yüce Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilahi kitap olan kur'ân-ı Kerim hiç şüphesiz okunmak, anlaşılmak ve uygulanmak için indirilmiştir. Kur'ân'ı en iyi anlayan Allah'ın resûlü olduğu için o hayatta iken sahâbîler Allah'ın kitabını doğrudan ondan öğreniyorlardı. Vefatından sonra ise Kur'ân'ı anlama faaliyetleri rivayet metodunu zorunlu kıldı. İslam coğrafyasının genişlemesi, değişen şartlar ve ortaya çıkan yeni problemler ise te'vil ve yoruma dayalı dirayet metodunun gelişmesine zemin oluşturdu. Dirayet metodunun gelişmesi ile birlikte bilimsel tefsir metodu da oluşmaya ve gelişmeye başladı. İslam dünyasının başka medeniyetlerle buluşması, tercüme faaliyetleriyle diğer medeniyetlerin düşünce ve bilim dünyalarını keşfetmesi her konu da olduğu gibi tefsir faaliyetlerini de etkilemiştir.

Süreç içerisinde Kur'ân'ın modern bilimlerle ilişkisi Müslüman ilim adamlarının ilgi ve çalışma alanı olmaya başladı. Daha önceleri müfessirlerin eserlerinde yer yer bu tefsir anlayışı yer alırken Gazzali ile birlikte bilimsel tefsir anlayışı sistemleşmeye başladı. Zamanla bu tefsir anlayışına dayalı geniş hacimli eserler ortaya çıkmaya başladı. Meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler bu tefsir metodunu etkiledi. Esasında bu tefsir metodunun geçirdiği safhalar Müslümanların çok yönlü toplumsal değişim sürecine de ışık tutacak nitelikte tarihi vesikalar olması açısından da önemlidir.

Bu eserde dikkat çeken en önemli husus eserin, gerek rivayet gerek dirayet metodları, gerekse de bilimsel tefsir yöntemine örnek bir tefsir kaynağı olmasıdır. Biz de araştırmamızda eserin bu çok yönlü yöntemini ortaya koyma gayreti içinde olduk. Bir giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın önemi, amacı, yöntem ve kaynakları üzerinde durduk.

Birinci bölümü iki kısımda inceledik. İlk bölümde Celal Yıldırım'ın hayatı ve eserlerini inceleme konusu yaptık. İkinci kısımda ise araştırmamızın ana konusunu

teşkil eden “İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri” adlı eserin genel özellikleri ve kaynakları üzerinde durmaya çalıştık.

İkinci bölümde “İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri” nin genel metodunu üç alt başlık altında inceledik. Eserde rivâyet, dirâyet ile dil-edebiyat açısından takip edilen yöntemi ortaya koymaya çalıştık. Rivâyet metodunu araştırırken Kur’ân’ı Kur’ân ile tefsiri, sünnet ile tefsiri, sahâbe sözüyle tefsiri, tâbiûn sözüyle tefsiri, nüzûl sebepleriyle tefsiri, kutsal kitaplardan yararlanarak tefsir ve isrâiliyyât ile tefsiri başlıkları altında konuyu araştırdık. Müellifin takip ettiği dirâyet metodunda ise muhkem-müteşâbih, mübhemâtu’l-Kur’ân, münâsebâtu’l-Kur’ân, hurûf-u mukatta’a, kasasu’l-Kur’ân, tekrâru’l-Kur’ân, ve emsâlu’l-Kur’ân mevzularını değerlendirme yöntemi üzerinden konuyu işleme gayretinde olduk. Dil ve edebiyat açısından takip edilen yöntemi ortaya koymaya çalışırken, lüğat ve anlam yönünden iz sürmeye çalıştık.

Üçüncü ve son kısımda ise eserde ağırlıklı olarak bulunan ve eserin ismine ilham olan bilimsel tefsir metodunu ortaya koymaya çalıştık. İncelemek istediğimiz hususu kapsaması gayretiyle bu bölümü, astronomi, insanın yaratılışı, jeoloji ve fizik ana başlıkları altında değerlendirdik.

Hiç şüphesiz, bu denli kıymetli, içerdiği farklı metodlar açısından ansiklopedik bir tefsir eseri niteliğine haiz olduğu kanaatini taşıdığımız, Celal Yıldırım’a ait ilmin ışığında asrın Kur’ân tefsiri isimli eserin akademik çevrelerde hak ettiği vechiyle daha çok şayan-ı dikkat olması gerektiği düşüncesindeyiz. Fakat memnuniyetle görüyoruz ki bu denli velûd ve şaheserini tefsir alanında veren muhterem Celal Yıldırım’ın gerek ilgili eseri gerekse başka eser ve yazıları üzerinde akademik çalışmalar geçmişe nisbetle artış arz etmektedir.

Ben de şahsım adına Diyarbakırlı bir mütefekkir ve İlim adamı olan kıymetli Celal yıldırım’ın şaheserini yine Diyarbakır’da bulunan Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi çatısı altında doktora tezi olarak çalışmış olmaktan büyük onur duyuyorum. Elbette ki konuyu layıkıyla ortaya koymanın zorluğunun farkındayım. Yine de daha güzel çalışmaların ortaya konması için araştırmamızın olumlu bir etki doğuracağına inanıyorum.

Bu ciddi çaba, dikkat ve sorumluluk gerektiren çalışmada bana ilk günden desteğini esirgemeyen, başta bu konuyu araştırmaya beni teşvik eden muhterem hocam Prof. Dr. Nûrettin TURGAY beyefendi olmak üzere, teşvik ve tavsiyelerinden istifade ettiğim, kıymetli hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ACAR ve Doç. Dr. Hacı ÖNEN beyefendilere, Kıymetli dostlarım ve Kardeşlerim Mesut KAÇMAZ, Fatih DEDE, Abdurrahim KAPLAN, Necat AKAY, Ahmed İSMAİL, Bünyamin BORAve Abdulbaki DENİZ'e, amcam Mehmet DENİZ'e teşekkürü bir borç bilirim. Adını sayamadığım veya kusurumun neticesi olarak unuttuğum bütün hocalarıma ve dostlarıma destek ve duaları için teşekkür ediyorum. Beni ilk günden şefkat kanatlarının altında büyüten Allah'tan sonra teşekküre layık ebeveynime özellikle de tez hazırlama aşamasında vefat eden ilk öğretmenim babama hüzünle yoğrulmuş teşekkürlerimi arz ediyorum. Çalışmanın başından sonuna dek zahmetime katlanan ve fedakarlıklarını esirgemeyen muhterem eşime, ve çocuklarıma da ayrıca teşekkür ediyorum. Bir kusur ve eksiklik varsa bendendir. Muvaffakiyet ise Allah'tandır.

ÖZET

Hz. Muhammed (s.a.v) e Kur'ân ilk indirildiği tarihten itibaren tefsir ameliyesine başlanmış, günümüze kadar Kur'ân'ı anlama çabaları devam etmiş ve kıyamete kadar da her asrın ihtiyacına ve idrakine uygun olması gayretiyle tefsir çalışmaları devam edecektir. İlk günden kıyamete kadar her şartta devam eden ve edecek olan bu kesintisiz tefsir çalışmalarında saygın bir yer edinen Celal Yıldırım'a ait "İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri" de isminden anlaşılacağı gibi eserin yazıldığı dönemin insanının zihin dünyasına Kur'ân'ın mesajını ulaştırmak gayretiyle kaleme alınmıştır. Müellif eserinde Kur'ân'ı, kendi dönemine kadar takip edilen ve kabul gören tefsir metodları ile incelemiştir. Eser bu yönüyle ansiklopedik tefsir yöntemleri mecmuasıdır. Eserde rivayet, dirayet metodlarının yanında tasavvufî, Fıkhî, Kelâmî tefsir metodlarından örnekler bulmak mümkündür. Bunun yanında yine eserin isminden de anlaşılacağı gibi ağırlıklı olarak bilimsel tefsir metodunun takip edildiğini görüyoruz. Kur'ân'ın bu denli zengin metod motifleriyle incelendiği eserin giriş kısmında, araştırmamızla ilgili genel bilgiler verilmekte, birinci kısımda yazar ve eseri hakkında temel mâlûmatlar aktarılmaktadır. İkinci kısımda öne çıkan metodlardan rivayet, dirayet ve dil-edebiyat açısından tefsir yöntemi analiz edilmektedir. Üçüncü kısımda ise eserin temelini oluşturan bilimsel tefsir metodu değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Celal Yıldırım, Asrın Kur'ân Tefsiri, Rivayet, Dirayet

ABSTRACT

Since the date the Qur'ân was first sent down to the prophet Muhammad, the work of tafsir has begun. The efforts to understand the Qur'ân have continued until today, and the tafsir work will continue until the end of the world, with the effort to suit the needs and understanding of every century. "The Qur'ân tafsir of the age in the light of knowledge" by Celal Yıldırım, who gained a respectable place in these uninterrupted tafsir Works that continued and will continueunder all conditionsfrom the first day to the doomsday, was written with an effort to convey the messaje of the Qur'ân to the mental world of the people of the period in which the the work was written, asit can be understood from his name. In his work, the author examined the Qur'ân with the methods of tafsir that were followed and accepted until his time. In thisrespect, the work is a collection of encyclopedic execesis methods. It is possibleto find examples of Sufism, Fikhi and Kalami interpretation methods in addition to the methods of narration and acumen in the work. In addition, as the name of the work suggests, we see that the scientific interpretation method is mainly followed. In the introduction part of the work, in which the Qur'ânis examined with such rich method motifs, general information about our research is given, and basic information about the author and his work is given. In the first part, the method of tafsiris analyzed in terms of narration, wisdom and language –literatûre among the prominent methods. In the second part, the scientific ınterpretation method, which forms the basis of the work, is avluated.

Keywords

Tafsir, Celal Yıldırım, The Century's Tafsir of Qur'ân, Narrated, Awareness

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **IV**
ABSTRACT ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **IX**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ **1**
2. ARAŞTIRMANIN AMACI **2**
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAYNAKLARI **3**
BİRİNCİ BÖLÜM **5**
CELAL YILDIRIM'IN HAYATI, İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ **5**
1.1. HAYATI **5**
1.2. EĞİTİMİ **6**
1.3. İLMİ KİŞİLİĞİ **7**
1.4. ESERLERİ **7**
1.5. İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE KAYNAKLARI **11**
1.5.1. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri 11
1.5.2. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri'nin Genel Özellikleri 12
1.5.3. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsirinin Kaynakları 16
1.5.4. Eserin Yazılış Amacı 17
1.5.5. Eserin Bilimsel Açıdan Önemi 18
İKİNCİ BÖLÜM **20**
İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL METODU VE ULÛMU'L-KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI **20**

2.1. İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL METODU 20
2.1.1. Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsîri 20
2.1.2. Kur'ân'ı Sünnetle Tefsiri 28
2.1.3. Kur'ân'ı Sâhâbe Kavliyle Tefsiri 35
2.1.4. Kur'ân'ı Tâbiûn Sözleri İle Tefsiri 46
2.1.5. Kur'ân'ı Kutsal Kitaplardan Yararlanarak Tefsir Etmesi 60
2.1.6. İsrailiyyât İle Tefsiri 74
2.2. ULÛMU'L-KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI 81
2.2.1. Muhkem ve Müteşâbih 81
2.2.2. Mübhemâtü'l-Kur'ân 90
2.2.3. Münâsebâtu'l-Kur'ân 95
2.2.4. Hurûf-i Mukatta'a 101
2.2.5. Kasasu'l-Kur'ân 106
2.2.6. Tekrâru'l-Kur'ân 114
2.2.7. Emsâlu'l-Kur'ân 120
2.3. ESERİN DİL VE EDEBİYAT AÇISINDAN TAHLİLİ 125
2.3.1. Kelime Tahlili 125
2.3.2. Anlam Tahlili 131
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 142
İLMİN IŞIĞINDA KUR'ÂN TEFSİRİNDE BİLİMSEL TEFSİR 142
3.1. BİLİMSEL TEFSİRİN TANIMI 142
3.2. CELAL YILDIRIM'IN BİLİMSEL TEFSİRE YAKLAŞIMI 144
3.3. CELAL YILDIRIM'IN TEFSİRİNDEN ÖRNEKLER 149
3.3.1. Astronomi 149
3.3.1.1. Kâinâtın Yaratılışı 151
3.3.1.2. Yerin ve Göğün Altı Günde Yaratılması 157
3.3.1.3. Dünyanın Şekli ve Hareketleri 161
3.3.1.4. Güneş Ve Ayın Hareketleri 165
3.3.2. İnsanın Yaratılışı 171
3.3.2.1. Hz. Âdem'in Yaratılış Aşamaları 171
3.3.2.2. İnsanın Yaratılış Aşamaları 177

3.3.2.3. Evrim 181
3.3.3. Jeoloji 185
3.3.3.1. Yeryüzünde Denge 185
3.3.3.2. Kömürlerin Oluşumu 190
3.3.4. Fizik 193
3.3.4.1. Atom 193
3.3.4.2. Zamanın Göreceliği 196
SONUÇ 199
KAYNAKÇA 206

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
a.ü.i.f.	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	Bin
c.	Cilt
c.c.	Celle Celâluhû
c.ü.	Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İşleri Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
h.	Hicrî
m.	Milâdî
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.a.v.	sallallahu aleyhi ve selllem
trc.	Tercüme eden
thk.	Tahkik eden
trs.	Tarihsiz
v.d.	Ve Diğerleri
Yrsz.	Yersiz

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Celal Yıldırım, başta tefsir, fıkıh ve kelâm olmak üzere birçok alanda ciddi sayıda eser vermiş bir ilim adamıdır. Araştırma konumuz olan "İlmin ışığında asrın Kur'ân tefsiri" on dört ciltten oluşmaktadır. Böylesine velûd bir ilim adamı ile ilgili çok az sayıda çalışmanın yapıldığı tesbit edildi. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde ise mezkûr eser ve müellifi ile ilgili herhangi bir tez çalışmasının yapılmadığı görüldü. Dolayısıyla bu doktora çalışmamız ilgili alanda yapılmış ilk tez çalışmasıdır.

Birçok tefsir eserinde, takip edilen bir metodun olduğuna şahit oluruz. Araştırmamıza konu olan eserin kendine has olan özelliği ise, tek bir metoddan çok, bir metodlar ansiklopedisi hüviyetinde, bir çok ilimden istifade ederek kapsamlı bir tefsir mecmuâsı olmasıdır. Âyetlerin hem tarîhî arka planı hem dînî ve beşerî ilimlere bakan yönü arasıra da, özellikle Tevrât ve İncîle müracaat etme yoluyla incelenmesi müellifin kendine has tesbitleri ile zengin bir tefsir kaynağının ilim dünyasına kazandırılması sonucunu doğurmuştur. Zira bu alanda özellikle son devirlerde yapılan çalışmaların bir kısmı bir yöntemle bir tezi ispatlama çabasıyla oluşturulmuş iken müfessirimiz birçok yöntemden yararlanmıştır. Bu ise esere kendine özgü bir nitelik kazandırmıştır.

Kur'ân'ın ilmî anlayışa dayalı tefsir metodu yaşadığımız coğrafyada birçok âlimin ilgi alanı olmuştur. Bunlardan birisi de Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde (1928) doğan Celal Yıldırımdır. Kendisi, "İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri" adlı eseri ile adından da anlaşılacağı üzere geniş ilmî çevrelerin de kabullerini ortaya koyacak şekilde, modern bilimlerin verileri ışığında yeri geldikçe bazı âyetleri tefsir etmiştir. Eserin incelenmesi bu tefsir metodunun genelde yirminci asırda geldiği noktayı, özelde ise cumhuriyet sonrası ülkemiz ilim adamları çevresinde Kur'ân –

Modern Bilim ilişkisi bağlamında nasıl bir bakış açışı geliştirildiğini anlamaya yardımcı olacaktır.

Eser, isminden dolayı bilimsel bir tefsir olduğu izlenimi uyandırsa da gerçekte Kur'ân'ın çok yönlü metodlarla ele alındığı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de tezimizde bu çok yönlülüğü ele alış biçimini ortaya koymaya çalışacağız. Bu yüzden rivayet ve dirâyet metodlarını ele alış biçimi de tezimizin konuları arasında yer almaktadır. Yanısıra eserde dilbilimsel tefsir ve bilimsel tefsir metodları da araştırmamızın ana başlıkları arasında yer almaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada amacımız, geride bıraktığımız asırda Anadolu Coğrafyasının yetiştirmiş olduğu en velûd âlimlerden biri olan Celal Yıldırımın "İlmin ışığında asrın Kur'ân tefsiri" adlı eserini inceleyerek onun tefsir metodunu ortaya koymaktır. Eserin isminde geçen "ilim" kavramını geniş bir çerçevede değerlendiren müellif fıkıh, kelam, hadis, sarf - nahiv, tasavvuf gibi dini ilimlerin yanında tarih, biyoloji, fizik, kimya, sosyoloji ve psikoloji gibi beşeri ilimlerden de istifade etmektedir. Eserde takip edilen bu çok yönlü metodik tefsir çalışmasını belirli yönlerden incelemeye çalışacağız.

Eserde hem rivâyet hem de dirâyet metodlarından örnekler bulacağımız yazarın beşeri ilimlere ışık tutan âyetleri de nasıl yorumladığını ortaya koymaya gayret edeceğiz. Bu doğrultuda yapılacak incelemelerin amacı, yazarın bulunduğu çağın şâhidi olarak derin bir araştırma ve inceleme sonucu yazdığı geniş hacimli eserinde ansiklopedik tefsir metodlarına yaklaşımının yanında Gazzâli ile birlikte sistemleşen bilimsel tefsir anlayışının yazarın yaşadığı çağda ve çevrede geldiği noktayı anlamaya ve o zamana kadar meydana gelen bilimsel gelişmelerin bu tefsir geleneğine etkilerini somut verilerle ortaya koymaya yardımcı olmaktır.

Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde (M.1928) Muş'ta doğan Celal Yıldırımın hummalı ve dakik bir çalışmanın ürünü olan on dört cilt baskılı eserinde bütüncü bir bakış açısıyla ilmi verilere ışık tutan âyetleri uzun izahlarla ortaya koyması, ilmin geldiği noktada Kur'ân ile olan ilişkini yeni bir form ile değerlendirme imkânı

sunmaktadır. Müellifin tefsiri incelendiğinde, Kur'ân'ı yorumlama usûlü ve âyetlere bilimsel açıdan yaklaşımının irdelenerek ortaya konulması imkânı doğmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAYNAKLARI

Araştırma konumuz olan çalışmamızda müellifin konulara yaklaşımını ve meseleleri değerlendirme üslûbunu ortaya koyabilmek için, bütüncül bir bakış açısı geliştirilmeye çalışıldı. Bu doğrultuda eserin bütününe uygun bakış açıları tesbit etme gayretinde olundu. Yıldırım, bir yandan Kur'ân ilimlerinden yararlanırken, bir yandan da gelişen ilmî birikimden yararlanma gayretinde olduğu için farklı metod ve yöntemlerden yararlandı. Biz de söz konusu araştırmamızda Celal Yıldırımın görüşlerini eserin ilgili bölümlerinden inceleyerek, yararlandığı kaynaklarla olan ilgisini ortaya koymaya çalıştık.

O yüzden eserin evvelâ rivayet ve dirayet yönüyle tâkip ettiği yöntem ortaya konmaya çalışıldı. Çünkü eserin temelde yararlandığı esas yöntemin bu olduğu kanâati hâsıl oldu. Bunun yanında dilbilimsel tefsir yöntemine de müellifin önem vermesinden dolayı eserin bu yönü de inceleme konusu edildi. Öte yandan eserin bilimsel tefsir metoduna bakan yönünün zengin bir içerik oluşturması sebebiyle müellifin bilimsel tefsir metoduna ayrı bir bölüm açıldı.

Tezimizin en önemli materyallerini Celal Yıldırıma ait "İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri", " Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meali" ve "Kur'ân ve Modern İlim" isimli eserleri, yazarın konuya temas eden diğer eserleri, tefsir tarihi ve usûlü kitapları, tefsir kitapları, bilimsel tefsir anlayışı ile alakalı tez, makale gibi inceleme ve araştırmalar oluşturacaktır. Ayrıca bu güne kadar konu ile ilgili yazılmış olan eserlerden ulaşabildiklerimizden yararlanılacaktır.

Tezimiz giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun amacı ve önemi tezin yazımında takip edilen yöntem ve kullanılan materyaller hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde Celal Yıldırım'ın hayatı, eserleri, ilmi kişiliği, çalışma konumuz olan eserin genel özellikleri, takip ettiği metodlar üzerinde durmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde eserin temelini oluşturan rivayet, dirayet ile dil ve edebiyat açışından yazarın takip ettiği metodlar

incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise yazarın eserinde üzerinde durduğu bilimsel tefsir yöntemi ele alınmaya gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CELAL YILDIRIM'IN HAYATI, İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Görev yaptığı yerlerde Diyarbakırlı Celal Hoca olarak bilinen Celal Yıldırım, resmi kayıtlara göre 1932, ağabeyinin verdiği bilgilere göre ise, 1928 yılında Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde dünyaya gelmiştir.[1] Bu tarihi, tefsirinin 13. Cildinin son bölümünde yayınevinin verdiği bilgi de doğrulamaktadır.[2]

Ağırlıklı görüşe göre köken olarak Erzurumludur. Aktarılan bilgilere göre müellifin Erzurum'dan Diyarbakır'ın Kulp kazasına göç etmesi Rusların, vilayeti olan Erzurum'u işgal etmeleri sebebiyledir.[3] Yaşayan bazı akrabaları, Kulp Kazası'na yerleştikleri tarihin 1915 senesi olduğunu bildirirler. Yine yayınevi müellifin Kulp ilçesi'nde doğduğunu belirtse de[4] Oğlu Tibyan Yıldırım Bey babasının Muş İlinde doğduğunu ifade eder.

Yine ailesinin verdiği bilgilere göre 1955 veya 1956 yılında ilk önce müftü olarak Aydın/Kuyucak ilçesinde meslek hayatına başladı. Bu arada İzmir/Çeşme ilçesinde geçici görevle çalıştı. Yaklaşık 6 ay kadar orada kaldıktan sonra tekrar Aydın/Kuyucak ilçesine geri dönmüştür. 1961 veya 1962 yılında İzmir müftüsü olarak atandı. 1965'e kadar İzmir'de görevine devam etti. İzmir'de görev yaptığı sırada Kestanepazarı Öğrenci Yetiştirme Derneğinde dersler verdi. 1965 Yılında Afyon müftülüğüne atandı. 1977 yılına kadar Afyon'da görev yaptı. Afyon Müftüsü iken Türkiye Diyanet Vakfı kurucuları arasında yer aldı. 1977 yılında milletvekili

[1] Karakaş, Ali, **Âlimler, Ârifler, Edîpler Dergisi**, Diyarbakır, Ensar Yayınları, 2018, s. 275.
[2] Celal Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri,** Anadolu Yayınları, İstanbul, 1989, c. 13, s. 7103.
[3] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 7103.
[4] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 7103.

adayı oldu, ancak kazanamayınca İzmire vaiz olarak atandı. İzmir'de iki yıl vaizlik görevinden sonra emekliliğe ayrıldı. İzmir'de 1978 yılından 1980 veya 1981 yıllarına kadar Kestanepazarı Öğrenci Yetiştirme Derneğinde dersler verdi. 1985-1988 yılları arasında İzmir Yeni Asır Gazetesinde Cuma günleri köşe yazıları yazdı. 4 çocuk babası olan Celal Yıldırım, geride kendisinden faydalanılacak sayısız eser bırakarak, tezimizin hazırlanma süreci devam ederken, 3 Ağustos 2020 tarihi'nde vefat etti.

1.2. EĞİTİMİ

Müellif, ailesinin önerisi ve desteği ile okul eğitiminin yanında medrese eğitimi de almaya başladı. Uzun bir müddet okul ve medrese eğitimini birlikte yürütmek için gayret sarfettiyse de sonraki dönemlerde okuldan ferâgat ederek medrese eğitimine devam etti. Medrese eğitimini Diyarbakır, Siirt ve Bitlis bölgelerinde bulunan hocalardan alarak bu alanda icazet aldı. Arapça ve Farsçayı kavâidiyle birlikte tahsil etti.[5] Şevket Baysanoğlu'nun verdiği bilgilere göre 15 yıl Türkiye ve Mısır'daki çeşitli medreselerde okudu ve tanınmış din bilginlerinden özel dersler aldı.[6] Ailesinin verdiği bilgilere göre de Bitlis'in Norşin ilçesinde de Medrese okumuştur.

Yıldırım, aynı zamanda yeni eğitimden haberdar olmuş, o günün ağır şartlarına rağmen okula devam etmiş ve 1945 yılında Orta Okulu bitirmiştir. O'nun yaşıtı olan Kulplu yaşlılardan dinlediğimize göre, Celal Yıldırım çocukluğunda Kulp'ta fırıncı Kadri'nin oğlu olarak bilinmektedir ve o, okul döneminde bir avukatın yazıhanesinde durarak onun yazılarını yazarak bir nevi kâtiplik yapmıştır. Ayrıca felsefe profesörü abisi Cemal Yıldırım'ın onun ilmi alanda yetişmesinde büyük katkıları olmuştur. Yıldırım askerlik görevini yaptıktan sonra, hem medrese icâzeti hem de lise diploması olduğu için, o zamanın şartlarına göre rahat bir şekilde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde resmi görev alabilmiştir.[7]

[5]Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 7103.
[6] Şevket Baysanoğlu, **Diyarbakır Fikir ve Sanat Adamları,** San Matbaası, Ankara, 1997, c. III, s. 336.
[7] Karakaş, **Âlimler, Ârifler, Edîpler Dergisi**, s. 278.

1.3. İLMİ KİŞİLİĞİ

İlim adamlarının hayatı, onların düşüncelerinden ve ürettiklerinden ibarettir. Dolayısıyla onların hayatını incelediğinizde karşınıza düşünceleri ve eserleri çıkar. Celal Yıldırım da bu vasıflara haiz, son dönemin en velûd ilim adamlarından bir tanesidir. Kendisi bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığı nezdinde eğitim ve irşad faaliyetlerini aktif olarak devam ettirirken, bir yandan da sürekli yazmış ve eserler ortaya koymuştur.

Müeelif, Yirmi üç yılını alan ve on dört cild olarak basılan "ilmin ışığında asrın Kur'ân tefsiri" adlı eseri yazarken aynı anda farklı alanlarda da eserler vermeye gayret etmiştir. Fıkıh alanında hazırlamış olduğu ve dört cilt olarak basılan "kaynaklarıyla İslâm fıkhı", Hadis alanında yazdığı ve altı cilt olarak basılan "ahkâm hadisleri", Tasavvuf alanında kaleme aldığı "el-ibriz –şeriat –tarikat –marifet –hakikat" ve biyografi türünde yazdığı "Huccetu'l-İslâm Muhammed Gazali" gibi eserler, onun ne denli üretken ve farklı alanlarda kalem oynatabilecek şümullü bir âlim olduğunu ortaya koyan örneklerdir.

Resmi görevinden emekli olduktan sonra kenara çekilmeyen Yıldırım, yazmaya ve eser vermeye devam etmiştir. Emekli müftü sıfatını kullanarak emekliliğinden yaklaşık on beş yıl sonra 1. din şûrâsı'nda tebliğ sunması[8], ilmin kaleme dökülmesini, ömür boyu sürecek bir düstur olarak kabul ettiğine açık bir örnek olarak kabul edilebilir. Sağlığı izin verdiği müddetçe yazmaya devam eden müellif, araştırmamıza konu olan tefsiri dahil çok sayıda eserini emekliliğinden sonra bastırmıştır.

1.4.ESERLERİ

Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meâli

Celal Yıldırım'ın On dört cilt halinde te'lîf ettiği mezkûr tefsiri ile eş zamanlı olarak hazırladığı fakat daha önce neşrettiği meâlli tefsir iki cilt halinde anadolu yayıncılık tarafından bastırılmıştır. Eserin ilk cildi, Fâtihâ sûresinden Kehf Sûresi 74.

[8] Celal Yıldırım, "İrşad ve İrşadda Metod", **I. Din Şûrâsı Tebliğ ve Müzakereleri,** (1-5 Kasım 1993), Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ankara, 1995, s. 335-347.

âyete kadar olan kısmı kapsar. İkinci ciltte de aynı sûrenin 75. âyetinden Nâs Sûresinin sonuna kadar olan kısmı içine alır.

Rivâyet ve dirâyeti birleştirip herkesin anlayabileceği bir sadelik amacıyla tefsirini yazdığını belirten Yıldırım tefsirinde şu üç usûle başvurduğunu belirtmiştir:

"Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek, Kur'ân'ı Peygamber (A.S)'ın hadisleriyle tefsir etmek, Kur'ân'ı ilim, ictihad ve istinbât yoluyla açıklamak"[9]

Eserde ilk olarak âyetlerin Arapça kısmı ve meâli bir sayfada verilir. Karşısındaki sayfada ise ilgili âyetlerle ilgili tefsir maddeler halinde okuyucuya aktarılır. Tefsirde ayrıntıya girilmez. Kısa ve öz anlatım özelliği eserin bütününde kendini gösterir. Sözgelimi bakara sûresi 24. âyetin[10] mealini şu sadelikte tefsir ettiğini görürüz: "Cehennem yakıtının taş olduğu bildirilerek, bu konuda az da olsa bize ipucu veriliyor."[11]

Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri:

Bu eser, 1982 yılı Ramazan ayında Tercüman Gazetesi tarafından Ramazan ilâvesi olarak fasikül halinde verilmiştir.[12]

Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı

Özellikle ibâdet ve Muâmelât hususlarında bir mürâcaat kitabı olması amacıyla hazırlanan bu eser dört cilt halinde uysal kitabevi tarafından bastırılmıştır. Hanefi fıkhına göre hazırlanan bu eserde müellif, eserin önsözünde günümüze dek çok sayıda ilmihâl ve benzeri eserler te'lîf edildiyse de hiç birinin tam olarak ihtiyaca cevap veremediğini ve bunun neticesinde fıkıh ile ilgili konuların çözümsüz kaldığını, bu sıkıntıyı göz önünde bulundurarak fıkıh alanında kabul görmüş yirmi civarı değerli kitabı kaynak kabul ederek bu eseri yazdığını belirtir.[13]

---

[9] Celal Yıldırım, **Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meali,** Anadolu Yayınları, İstanbul, 1984, c. 1, s. 2.
[10] "Eğer (Onun bir benzerini) yapamazsanız –ki yapamıyacaksınız da o takdirde kâfirler için hazırlanan –yakıtı insanlarla taştan olan- ateşten korkup sakının." Bakara, 2/24.
[11] Yıldırım, **Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meali**, c. 1, s. 11.
[12] Karakaş, **Âlimler, Ârifler, Edîpler Dergisi**, s. 281.
[13] Celal Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı**, c.1, Uysal Yayınları, Konya, 1980, s. 6.

Eserin ilk cildi bütünüyle abdest ve namaz konusuna ayrılmıştır. Bu iki konu çok ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Kırk dokuz ana başlığın altında onlarca alt başlıkla bu mevzûlar ansiklopedik bir tarzla incelenir. Eserin diğer üç cildinde de aynı sistematik yaklaşım göze çarpar. Irk ve Irkçılık, İslam'da Cihâd, Müsâbaka = Yarış, İslâm'da Hapis Cezası ve Hapishâne, Ticârî ilişkilerde helâl harâm sınırlarını gözetmek, Ribâ – Fâiz, Mûsikî gibi Müslümanların sosyal, siyâsî, iktisâdî ve kültürel hayatlarını ilgilendiren bütün konularda geniş mâlûmâtla okuyucu bilgilendirilmeye çalışılır.

İslâm'da Aile Eğitimi (Tercüme Eseri)

Dr. Abdullah Nâsıh Ulvân'ın yazdığı ve Esas ismi "terbiyyetu'l-Evlâdi fi'l-İslâm" olan eseri Celal Yıldırım Arapçadan tercüme etmiştir. Bu çalışma iki cilt halinde uysal kitabevi tarafından bastırılmıştır.

Yıldırım, eserin önsözünde çocuk terbiyesini islâmî açıdan gün ışığına çıkaran, kitap ve sünnetteki mâlûmâtı, pratikteki misâl ve sonuçları, geçmiş tecrübeleri, âlimlerin ve devlet erkânının fikir ve öğütlerini bir araya getirip sistemli olarak ortaya koyan yegâne eser olması hasebiyle bu çalışmayı yaptığını belirtir.[14]

Eserin ilk cildi yedi bölümden oluşur. Bu ciltte öncelikle evlilik ve terbiye ilişkisi, çocuk terbiyesi ile ilgili genel hükümler, terbiyecilerin genel sorumlulukları, ahlâk terbiyesi, beden terbiyesi, akıl terbiyesi, nefis terbiyesi, sosyal terbiye, cinsel terbiye ve bu terbiyelerin lüzumu üzerinde durulur. İkinci cilt ise üç kısım ve üç bölümden oluşur. Bu ciltte de çocuk ve bülûğ ahkâmı, evlenmek ve cinsel ilişki, çocuk ve terbiye ilişkisi, terbiyede temel kâideler ve terbiye ile ilgili lüzumlu görüş ve düşünceler ele alınır. Eserin son kısmında da konular için hazırlanan alfabetik fihristle okuyucuya pratik kolaylıklar sağlanmaya çalışılır.

Yazara ait diğer eserlerden bazıları ise şunlardır:

1. İslâmiyette Nübüvvet Belirtileri ve Fitneler, (1959), Kendi Bastırmış, Aydın
2. Oruç ve Hükümleri, (1961), Kendi Bastırmış, Aydın

[14] Celal Yıldırım, **İslâm'da Aile Eğitimi (Tercüme Eser),** c. 1, Uysal Kitabevi, İstanbul, 1981, 8-9.

3. İslâm Akaidinden Seçilmiş Mes'eleler, (1963), İmam-Hatip ve İlahiyata Öğrenci Yetitirme Derneği, İzmir.
4. Mezhep Sâhibi Dört İmamın Menkıbeleri, (1964), Kendi Bastırmış, İzmir.
5. Meşâhir-i Evliyadan Dört Kutup, (Ahmed Rufâi, Abdülkadir Geylâni, Ahmed Bedevi, İbrahim Dusûki), (1964), Kendi Bastırmış, İzmir.
6. Huccetü'l İslâm İmam Muhammed Gazali, Kelime-i Tevhid Kal'ası, (1964), Kendi Bastırmış, İzmir.
7. Hikmet Parıltıları, (1964), Kendi Bastırmış, İzmir.
8. Riyâdan İhlâsa Gururdan Tevâzua, Hüccetü'i İslâm İmam-ı Gazali, (1965), Kendi Bastırmış, İzmir.
9. Münebbihat, Hakikatlerden Katreler, İbnü Haceri'l-Askâlani, (1965), Kendi Bastırmış, İzmir.
10. İnsanlığın Önderi Muhammed Mustafa (A.S), (1966), Kendi Bastırmış, Afyon.
11. Hutbe, Müslümanlara Öğütler, (1966), Kendi Bastırmış, Ankara.
12. Dört Mezhebin Kuruluş va Yayılışı, (1966), Kendi Bastırmış, İzmir.
13. Âhiret âlemi ve Safhaları, (1967), Kendi Bastırmış, Afyon.
14. İslâm Hidayeti, Şeyhü'l-İslâm İbni Teymiye, (1969), Dede Korkut Yayınları, İstanbul
15. Hadisi Şeriflerine Göre Amellerin Fazileti, (1970), Sönmez Neşriyat, İstanbul
16. Amellerin Fazileti, (1970), Sönmez Neşriyat, İstanbul
17. İslâm Türk Tarihinin Altın Sayfaları, (1970), İkbal Yayınları, Ankara
18. Gönül İncileri Ter. Abdülkadir Geylâni, (1971), Bahar Yayınları, İstanbul
19. Kur'ânAhkamı ve Mezhep İmamların Görüş Farkları, (1971), 2 Cilt, Bahar Yayınevi
20. Hanefi ve Şafii Mezheplerine Göre Büyük İlmihâl, (1976), Üçdal Neşriyat, İstanbul.
21. Beyazid Bestami ve İslâm Tasavvufunun Özü, (1978), Demir Kitabevi, İstanbul.
22. El-İbriz Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat, (1979), 1-2 Cilt Demir Kitabevi, İstanbul.
23. Kur'ân ve Modern İlim Ter. Abdül Fettah Tabbara, (----), Uysal Kitabevi, Konya
24. İlahi Yasaklar Büyük Günahlar, (1979), Uysal Kitabevi, Konya
25. İlahi Hikmetler Büyük Sevaplar, (1985), 2 Cilt Uysal Kitabevi, Konya
26. Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı, (----), 1-4 Cilt Uysal Kitabevi, Konya
27. Tarikat-i Muhammediye Tercüme, (1981), Demir Yayınevi, İstanbul
28. Kur'ân-ı Kerim Meâl ve Tefsiri, (1982), Tercüman Gazetesi, İstanbul.

29. İslam'da Aile Eğitimi, (Abdullah Ulvân), Ter. (1984), 2 Cilt, Uysal Kitabevi, Konya
30. Ahkâm Hadisleri, (----), 1-6 Cilt, Uysal Kitabevi, Konya
31. Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meali, (----), 1-2, Cilt, Anadolu Yayınları, İzmir
32. Kur'ân ve Sünnet Işığında İslâm İlmihali, (1983), Anadolu Yayınları, İzmir
33. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri, (1985), 1-14 Cilt, Anadolu Yayınları, İzmir
34. Hazreti İsâ ve Kıyamet Belirtileri, (2004), Tibyan Yayıncılık, İzmir.

1.5. İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE KAYNAKLARI

1.5.1. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri

Celal Yıldırıma ait olan ve Kur'ân-ı Kerim'in ilk âyetinden son âyetine kadar ayrıntılı tefsirini içeren bu eser anadolu yayıncılık tarafından ilk olarak 1985 yılında bastırılmıştır. Müellifin tefsir alanında en kapsamlı çalışması olan "ilmin ışığında asrın Kur'ân tefsiri" aynı zamanda kendisinin bu alan ile ilgili düşünce, birikim ve yaklaşım tarzını ortaya koyması açısından da önemli bir yere sahiptir. Nitekim ömrünün önemli bir kısmını adadığı bu eserde Kur'ân tefsiri ile ilgili zengin bir içerik bulmak mümkündür.

Eseri kendine has kılan hususlardan bir tanesi, zengin bir kaynak birikiminden istifade edilmesidir. Tevrat ve İncil gibi kaynakların bile önemli yer tuttuğu bu eserin bir açıdan tefsir alanında yapılmış ansiklopedik bir çalışma olduğu tesbitinde bulunulabilir. Diğer yönden zengin bir içeriğe sahip bu eserde aktarılan bilgilerin kategorize edilerek sunulması ve çeşitli bakış açıları ile farklı yöntemlerden istifade edilerek tefsir yapılmasının esere, özgün bir nitelik kazandırdığı söylenebilir.

Eserin ansiklopedik yönü olduğu tesbiti yapılırken, sadece rivayet aktarımı yapmak suretiyle tefsir yapıldığı kasdedilmemektedir. Bilâkis müellifin âyetleri tefsir ederken istifade ettiği bilgileri süzgeçten geçirmesi ve kendisine has bir tarzda analiz ederek okuyucuya aktarması göze çarpan en önemli vasıflarıdır. Hatta yer yer uzun ve geniş yelpazede yorum ve izahların yapılması da müellifin tefsir yönteminde başvurduğu önemli hususlardan bir tanesidir.

1.5.2. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri'nin Genel Özellikleri

Gerçek mânâda, bir ömrün meyvesi olan bu eser anadolu yayınları tarafından on dört cilt halinde basılmıştır. Eserinin önsözünde tefsir usûlü ve tarîhî ile ilgili bazı kısa bilgiler sunan müellif, tefsirinin on iki özelliğini okuyucu ile paylaşmıştır.[15] Bu özellikler müellifin tefsirinde hem amacını hem de takip ettiği metodu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Fâtihâ Sûresi ile tefsir çalışmasına başlayan müellif, mushaf tertîbine göre nâs sûresine kadar sistemli bir şekilde bu ameliyyeyi devam ettirmiştir. Önsöz ile başlayan ilk ciltte, fâtihâ Sûresi ve 203. âyetine kadar bakara sûresi tefsir edilmiştir. Her ciltte olduğu gibi ilk cildin sonuna da içindekiler bölümü yazılmak sûreti ile okuyucuya kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. İlk cilt 556 sayfadan oluşmaktadır. Geride kalan ciltlerin fihristesi şöyledir:

İkinci Cilt: Âl-i İmrân Sûresi 155. âyete kadar tefsir edilmiştir. Önceki cildin kalan sayfa numarasından devam edilmesi yöntemi doğrultusunda ikinci cilt 1106. sayfada bitmektedir.

Üçüncü cilt: 1649. sayfaya kadar devam eden bu ciltte mâide sûresi 19. âyete kadar tefsir yapılmıştır.

Dördüncü Cilt: 2195. sayfada biten bu cilt a'râf sûresi 129. âyetin tefsiri ile sona ermektedir.

Beşinci Cilt: Bu cilt yûnus sûresi 64. âyetin tefsiri ve 2738. sayfa ile bitmektedir.

Altıncı Cilt: Nahl Sûresi 14. âyet ile biten bu cilt 3283. sayfa ile nihayete ermektedir.

Yedinci Cilt: Tâ-Hâ Sûresi 82. âyete kadar tefsirin yapıldığı bu cilt ise 3828. sayfada sona erer.

[15] Yıldırım, **İslâm'da Aile Eğitimi**, c. 1, s. 13.

Sekizinci Cilt: Şuarâ Sûresi'nin 68. âyetine kadar tefsir yapılmış olup 4375. sayfada sona ermektedir.

Dokuzuncu Cilt: Sebe' Sûresinin 6. âyetine kadar tefsirin yapıldığı bu cilt 4920. sayfada son bulmaktadır.

Onuncu Cilt: 5457. sayfada son bulan bu ciltte Şûrâ Sûresi 22. âyete kadar tefsir yapılmıştır.

On birinci Cilt: Vâkıâ Sûresinin son âyetinin tefsirine kadar devam eden bu cilt 5993. sayfa ile bitmektedir.

On ikinci Cilt: 6539. sayfada son bulan bu cilt ise mülk sûresinin son âyetine kadar devam etmektedir.

On üçüncü Cilt: 7103. sayfada son bulan, nebe' sûresinin tefsiri ile başlayan ve nâs Sûresi tefsiri ile müellifin tefsirini bitirdiği bu cilt, müellifin "Tefsiri Tamamlarken" başlıklı kısa bir yazısı ve yine adı geçen yayınevinin "Müellif ve Müfessir Celal Yıldırım" başlıklı yazısı ile son bulmaktadır.

On dördüncü Cilt: Okuyucunun Allah kelâmını ilâhî maksada muvâfık olarak anlaması için çaba sarfettiğini ve eserini bu minvâlde oluşturduğunu her fırsatta dile getiren Celal Yıldırım, eserin son cildini tamamen konular indeksine ayırarak okuyucuya pratik kolaylıklar sağlamaya çalışmıştır.

Celal Yıldırım, tefsirinin önsözünde eserinin özelliklerini ve takip ettiği metodu on iki maddede sıralar. Tefsirinde esas hedefinin Allah'ın maksadını doğru aktarmak, günümüze Allah kelamını idrak ettirebilmek ve Kur'ân'ın insan hayatına rehber olduğunu ortaya koymak ve dinimizle ilgili mühim mâlûmât vermek gâyesiyle göz önünde bulundurduğu hususları şu şekilde sıralar:

"Kültür seviyesi ne olursa olsun okuyan herkes tarafından kolayca anlaşılsın diye konuşulan dili seçtik. Mümkün olduğu ölçüde izâfî terkiplerden, yabancı terimlerden kaçındık. Daha çok genç kuşakları muhatap edinerek ona göre bir metod uyguladık. Günün gelişen ilmine ışık tutan ve bilimsel konularda anafikir mahiyetinde olan âyetleri yine ilmî açıdan açıklamaya çalıştık. Gerektiğinde uzmanların görüşünü almayı ihmal etmedik. Tevrât, İncîl ve Kur'ân-ı Kerim arasında münasebet

düştükçe mukâyeseler yaptık. İki kutsal kitabın Kur'ân ile tashîh edilen bölümlerine yer verdik. Âyetlerle ilgili sahîh hadîsleri meâlen naklederek Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasını sağlamaya özen gösterdik. Âyetlerin iniş sebeplerini tesbit ederek, birer özet mahiyetinde nakledip her âyetin taşıdığı mânâ ve hükmün daha iyi kavranmasına yardımcı olduk. Günün değişen şartlarını, çalkantı halinde olan sosyal hayatın önemli bölümlerini göz önünde bulundurarak rivâyetten çok dirâyete ağırlık verdik. Her konudaki veya bölümdeki âyetlerin ilmî, ahlâkî, hukûkî, sosyal, ekonomik ve tarîhî yönlerini; öğüt ve ibret yansıtan hikmetlerini kısaca açıkladık. Kıssâların hikmetlerini, taşıdıkları öğüt ve ibretleri, tekrar edilmelerinin sebeplerini incelikleriyle belirleyip şüpheleri giderecek ölçüde izah ettik. Hayatın, ölümün, nefs ve şeytânın; kabir âlemi ve kıyâmetin hikmet ve gâyesine geniş yer verdik. Rûh hakkında İslâm tasavvufçularının ve ilim adamlarının ortaya koydukları düşünce ve görüşleri, keşif ve müşâhedeleri münâsebet düştükçe nakledip konuya açıklık getirdik. Okuyucularımızı sıkmasın diye tefsirimizi hem planlı ve düzenli hazırladık, hem de ansiklopedik bir biçim verdik."[16]

Eserin muhtevâsına bakıldığında müellifin tefsir edeceği âyetleri meâlleri ile birlikte verdiği görülür. Daha sonra konuyu kategorilere ayırarak âyet gruplarını kapsamlı bir anlama çabasına girişir. Meâlden sonra attığı müstakil başlıklarla kategorize işlemini gerçekleştirir. Yıldırım'ın âyet tefsirlerine başlarken, genel olarak attığı ilk başlıklardan bir tanesi Sebeb-i Nüzûl'dür.[17] Müellifin, iniş sebeplerinin bilinmesini, kur'ân'ın doğru anlaşılmasında çok önemli gördüğü, eserinin neredeyse tamamında kendini göstermektedir.

Celal Yıldırımın sık başvurduğu başlıklardan biri de ilgili hadîsler başlığıdır.[18] İniş sebeplerini açıklarken yaptığı gibi ilgili âyetlerin tefsirinde de özellikle temel hadîs kaynaklarından,[19] İbni Hanbel'in "Müsned" inden[20] kısmen de başta İbni Kesir tefsiri[21] olmak üzere bazı tefsir kaynaklarından yararlanır. Nitekim bu konuya eserin kaynakları bölümünde genişçe yer vereceğiz. Şu hususu belirtmekte yarar vardır ki müellif Kur'ân tefsirinde hadislerin yerinin vazgeçilmezliğini önsöz kısmında;

[16] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.12-13.
[17] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.15, 42, 62, 74, 90, 103, 163; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s. 557, 573, 585, 593, 882, 932 Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1108, 1111, 1120, 1130, 1135.
[18] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.3, s.1239, 1272, 1341, 1368; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2246, 2347, 2365, 2471.
[19] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s.558, 656; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri** c.8**,** s**.** 4020, 4159, 4237.
[20] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.40, 259, 263; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri** c.**7**, s. 3585, 3757, 3793.
[21] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.60, 114, 374.

"Cebrâîl onu peygamberimizin (A.S.) kalbine ilkâ ederken ayrıca mücmel, müteşâbih ve diğer kısımlarını da açıklıyor, gerektiğinde bilgi veriyordu."[22] sözleriyle dile getirir. Onun için de Kur'ân tefsirinde ilk şartın; "Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek", ikinci şartın da "Kur'ân'ı hadîslerle tefsir etmek"[23] olduğunu belirtir. Bu yaklaşım tarzı kendisinin, Kur'ân'ın tefsir yöntemi ile ilgili düşüncelerini ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

Müfessirimizin bu aşamadan sonra eserinde takip ettiği metod, esere kendine hâs bir özellik kazandırır. Şöyle ki; tefsir ettiği âyet gruplarının meâlini verdikten ve iniş sebeplerini bildirdikten sonra âyetlerle ilgili çok yönlü tahlil işlemi yapar. Âyetlerin ilmî,[24] ahlâkî,[25] İctimâî,[26] itikâdî,[27] fıkhî,[28] tarîhî,[29] tasavvufî[30] ve tıbbî yönlerini inceler. Özellikle bu hususlardan biri ile ilgili müfessirlerden bir izâhât varsa şayet, kayda değer gördüklerini müstakil başlıklar açarak daha ayrıntılı açıklamalar yapar.[31]

Celal yıldırım bu izâhlarla yetinmez. Tefsir ettiği âyet grupları ile ilgili daha detaylı tahliller yapar. Bunu yaparken arasıra "tahliller"[32] başlığı altında konunun özellikle filolojik yönüne temas etmek sûretiyle âyetlerle ilgili tafsîlâtı zenginleştirir. Bazen de âyetlerde bulunan kavram veya cümleleri müstakil başlıklar altında inceleyerek[33] okuyucuya doyurucu bilgiler verir.

Bunun yanında bu eserin dikkat çeken yönlerinden bir tanesi de, müellifin, özellikle Ehl-i Kitâb ile Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ başta olmak üzere önceki peygamberler ve geçmiş ümmetlerle ilgili kıssâlara temas eden âyetlerde, konunun Kitâb-ı

[22] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.1.
[23] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s. 3.
[24] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.19, 42, 77; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s. 654, 971.
[25] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 156, 205, 220; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.3, s.1306, 1351.
[26]Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 129, 194, 242; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.4, s.1758, 1777.
[27] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 50, 66, 78; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.3, s.1130.
[28] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 210, 272, 317; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.4, s.1996, 2166.
[29] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 174, 193, 403; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 569, 603.
[30] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 82,114, 137.
[31] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 27.
[32] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, 98, 114.
[33] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1,518, 524, 525, 563.

Mukaddeste ele alınışını müstakil başlıklar altında uzun îzâhlarla değerlendirmesidir. Esasında eserin içinde, Tevrât ve İncil'in konu ile ilgili mâlûmâtına farklı başlıklar altında da değinilmektedir.

Yıldırım, tefsir ettiği âyet gruplarını çoğunlukla "Âyetler Arasında Bağlantı" başlığı ile bitirir. Bunu yaparken özellikle tefsirine konu olan âyetlerin bir veya daha daha fazla âyet öncesi ve sonrası ile mânâ bağını kurarak Kur'ân'ın anlam bütünlüğünü ortaya koyma çabasında bulunur.

1.5.3. İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsirinin Kaynakları

Celal Yıldırım eserinin önsözünde kendi ifadesiyle;

"günün insanına, gelişen ve gelişmeye devam eden ilme, değişen âile ve sosyal yapıya ışık tutacak, yön verecek, dengeleyecek Kur'ân tefsirine ihtiyaç söz konusu olduğunu, bunun da plansız ve düzensiz bir bilgi yığını halinde değil, ansiklopedik bir yaklaşımla metodlu, planlı ve düzenli bilgi vermekle gerçekleşebileceğini, rivâyet ve dirâyet yoluyla yazılan tefsirleri bir bir gözden geçirdiğini ve devamlı malzeme topladığını"[34] belirtir. Bazen olduğu gibi alıntıladığı, bazen de mefhûmunu aktardığı kaynakları dipnot numarası ile cilt ve sayfa numarası vererek okuyucunun bilgisine sunar.

Müellifimizin tefsir ilminde en çok yararlandığı eserler ise şunlardır:

İbni Kesir'in "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm"i, Âlûsi'nin"Rûhu'l-Meânî"si, Kurtubî'nin "el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân"ı, Fahruddîn er-Râzî'nin "Tefsîri Kebîr"i, Zemahşerî'nin "el-Keşşâf"ı, Hâzin'in "Lübâbü't-Te'vîl fî Maâni't-Tenzîl"i, Kadı Beyzâvî'nin "Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl"i, Ebu's-Suûd Efendi'nin "İrşâdu akli's-Selîm"i, İbni Cerîr et-Taberî'nin "Câmiu'l-Beyân"ı, Muhyiddin İbni Arabî'nin "Tefsîr-i Kebîr Te'vîlât"ı, Ebu'l-Leys es-Semerkandî'nin "Bahru'l-Ulûm"u, Ebu Nuaym'ın "Tefsîr-i Kebîr"i, Nesefî'nin "Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl"i, Ebu Muhammed el-Bağavî'nin "Maâlimu't-Tenzîl"i, Huveyz el-Mendad'ın "Ahkâmu'l-Kur'ân"ı, Muhammed Emin eş-Şankîtî'nin "Edvâu'l-Beyân fî îzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân"ı ve Celâleddin el-Mahallî ile Celâleddîn es-Süyûtî'nin

[34] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.12.

yazdıkları “Celâleyn Tefsîri”, Yıldırım’ın, Kur’ân İlimleri alanında doğrudan atıf yaptığı Alî b. Ahmed el-Vâhidî en-Nîsâbûrî’nin “Esbâbu’n-Nüzûl”’u.

Müellif’in eserinde hadîslerden çokça yararlandığını görürüz. Öyle ki eseri hadîs mecmuâsıyla tefsir çabası olarak görmek mümkündür. Böyle olunca da sahîh kaynaklara ve rivâyetlere dayanma ve yapılan nakiller için kaynak gösterme hassasiyetine yazarın eserinin bütününde dikkat ettiğini söylemek mümkündür. Yıldırım’ın tefsirinde yararlandığı hadîs kaynakları şunlardır:

“Sahîhu’l-Buhârî” ve “Sahîhu Müslim”, “Sünenu Ebî Dâvûd”, “Sünenu’t-Tirmizî”, “Sunenu’n-Nesâî” ve “Sunenu İbni Mâce”, “Müsnedu Ahmed bin Hanbel”, Mâlik b. Enes’e ait “el-Muvatta”, Muhammed İbni Hibban’a ait “el-Müsnedu’s-Sahîh”, Süyûtî’nin “el-Câmiu’s-Sağîr”i, Dârekutnî’ye ait “es-Sünen”, Hâkim’e ait“el-Müstedrek”, Dârimî’ye ait “es-Sünen”, İbni Ebî Hâtim’e ait“Kitâbu’l-Müsned”, Taberânî’ye ait “el-Mu’cemu’l-Kebîr”, Ebu Dâvûd et-Tayâlisî’ye ait“el-Müsned”.

Yine müellifin fıkıh alanında kaynak sayılan eserlerden de yararlandığını görürüz. Abdurrahman el-Cezîrî’ye ait “el-Fıhku ala’l-Mezâhibi’l-Erbaa” ve İbni Abdi’l-Berr’in “el-İstîâb”ı bu kaynaklar arasında sayılabilir.

Yıldırım Tasavvuf ve Felsefe alanındaki eserlerden de yararlanır. Ebû Nuaym el-Isfahânî’ye ait“Hılyetu’l-Evliyâ”’, Abdulkerîm el-Kuşeyrî’ye ait“er-Risâletu’l-Kuşeyriyye”, Muhyiddin İbni Arabî’ye ait“Fütûhâtu’l-Mekkiye”, İmâm Gazzâlî’ye ait“Tehâfutu’l-Felâsife” bu alanda sayılabilecek eserler arasındadır.

Bunların yanı sıra Müellif’in Tevrât ve İncîl’den de istifâde ettiğini görüyoruz. Özellikle peygamberler ve milletlerin târîhî veya itîkâdî bir tartışma ile ilgili konularda bazen anlattıklarına şahit getirmek, bazen daha geniş bilgi vermek, bazen de tenkîd etmek amacıyla bu kaynaklara başvurduğunu görmekteyiz.

1.5.4. Eserin Yazılış Amacı

Yirmi üç yıl gibi uzun ve meşakkatli bir çalışmadan sonra “ilmin ışığında asrın Kur’ân tefsiri” adlı eseri oluşturduğunu belirten Celal Yıldırım, günün insanına, gelişen ve gelişmeye devam eden ilme, değişen aile ve sosyal yapıya ışık tutacak,

yön verecek, dengeleyecek bir Kur'ân tefsirine ihtiyacın olmasından yola çıkarak 1960 yılında tefsir çalışmalarına başladığını ifade eder. Tefsirinde esas amacını, ilâhî murâdı doğru yansıtmak, asrımız insanının zihin dünyasına Kur'ân'ın kapısını açmak, onun bir hayat kitabı olduğunu ortaya koymak ve meraklılara İslâmiyet hakkında bol ve ciddi malzeme vermek olarak açıklar.[35]

Müellifin açıklamalarından anladığımız kadarıyla kendisi uzun süre bu düşünceleri taşımıştır. Tefsirin dinamik bir yapıda olması gerektiğine vurgu yapan bu ifadeler, düşünceden eyleme geçmiş ve geniş hacimli mezkûr eser ortaya çıkmıştır. Amacını ifade ettiği her sözün eserde karşılığını bulduğu tesbiti rahatlıkla yapılabilir. "Günün insanına, gelişen ve gelişmeye devam eden ilme" ifadelerinin karşılığının eserin yazıldığı dönemde ulaşılan bilimsel birikimlerden ciddi sayılacak derecede faydalanarak verildiği söylenebilir. Öyle ki âyetlerin tefsirinde ilmi yönden çokça istifade edilmesi, psikoloji, sosyoloji, felsefe ve tarih gibi ilimlerden yararlanılması ve âyetlerin bu yönlerden izaha tabi tutulması belirlenen amaç doğrultusunda bir yol haritası olarak değerlendirilebilir.

"Onun bir hayat kitabı olduğunu ortaya koymak ve meraklılara İslâmiyet hakkında bol ve ciddi malzeme vermek" ifadelerinin de eserde karşılığını bulduğu tesbit edilebilir. Bu amacın eserde inanç, ibâdet ve ahkâm konuları çerçevesinde işlendiği ve bu doğrultuda bir düşünce sistemi inşa edilmeye çalışıldığı rahatlıkla söylenebilir. Öte yandan İslâmiyet ile ilgili hem temel konular hem de tartışmalı hususlarda müellifin yerine göre açıklamalar yapması da onun zikrettiği amaçlara bağlılığını ortaya koyan tesbitler olarak değerlendirilebilir.

1.5.5. Eserin Bilimsel Açıdan Önemi

Celal Yıldırım, Kur'ân'ın bilimsel hakikatlere işaret ettiğine inanır. Çünkü Kur'ân Allah kelâmıdır. Kâinatta Allah tarafından yaratılmıştır. Dolayısıyla Kur'ân, kâinatı ve onun içerdiği hakikatların bir kısmını pekala açıklayabilir. Kur'ân'ın işaret ettiği her hakikat esasında Kur'ân'ın Allah sözü olduğunun isbatıdır.

[35] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 8.

Yalnız dikkat edilmesi gereken husus kendisinin ilim kavramını nasıl değerlendirdiğidir. Eserine de isim olan bu kavramı müellif geniş çerçevede değerlendirir. Tefsir, Hadis, fıkıh, tasavvuf ve Arap dili ve grameri gibi alanların yanında biyoloji, fizik, tıp, matematik, sosyoloji, psikoloji, tarih ve coğrafya gibi alanlarda ilim alanına girer. Bir farkla ki nadir de olsa arasıra bilim kavramını kullanan Yıldırımın bununla ikinci türden olan ilimleri kasdettiği anlaşılmaktadır. Esere bilimsel açıdan değer kazandıran husus da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Âyetleri tefsir ederken çok yönlü değerlendirmeye tabi tutan müellif, "ilmi yönü", "felsefi yönü", "psikolojik yönü", "sosyolojik yönü", "tarihi yönü" gibi farklı müstakil başlıklar altında analizler yapmaktadır. Değişik kaynaklardan yararlanılması ve dönemin ilmi ortamını yansıtan bilgiler içermesi esere, kendine has bir önem kazandırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL METODU VE ULÛMU'L-KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI

2.1. İLMİN IŞIĞINDA ASRIN KUR'ÂN TEFSİRİNİN GENEL METODU

2.1.1. Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsîri

"Kur'ân-ı Kerim'in en sağlam tefsir kaynağının yine Kur'ân olduğunu biliyoruz. Ondaki âyetler, birbirleriyle karşılaştırılırsa, bir kısmının mücmel, bir kısmının mübeyyen, bazısının mutlak, bazısının mukayyet, bazı kıssalarının bir yerde kısa ve özlü olarak anlatılmasına mukabil, diğer bir sûrede geniş bir şekilde anlatıldığı görülür. İslâm âlimleri mübhem ve mücmel olan âyetlerin izâhı konusunda en iyi ve en sağlam yolun yine Kur'ân olduğunda ittifak halindedirler. Hiç şüphesiz bir sözü açıklamaya en salahiyetli kimse, yine o sözün ilk sahibidir."[36]

"Eğer bir kimse "Kur'ân'ı Tefsir etmenin en güzel yolları hangileridir?" diye soracak olursa ona "Kur'ân'ı tefsir etmenin en doğru yolu Kur'ân-ı Kur'ân ile tefsir etmektir. Bir yerde mücmel olarak gelen bir ayet başka yerde açıklanıp izah edilir."diye cevap verirsin."[37]

[36] Bedreddin Muhammed b. Abdillah ez-Zerkeşî, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dârü'l-Ma'rife, Mısır 1957, II, 175; Suphi es-Salih, **Mebâhisun fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Beyrut 1972, s. 299; Mevlüt Güngör, **Cassâs ve Ahkâmü'l-Kur'ân'ı,** Elif Matbaası, Ankara 1989, s. 68; İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi,** Fecr yayınları, Ankara, 2009, s. 37-38.

[37] İmaduddin, Ebu'l-Fidâ İsmâil b.Ömer bin Kesir, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986, 1/3.

İbni Teymiyye **"احسن طرق التفسير"** (en güzel tefsir metodları) başlığı altında Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirini ilk sırada zikretmektedir.[38]

"Kur'ân tefsir edilirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, Kur'ân'ın terminolojisine, bütünlüğüne ve âyetlerin siyak-sibakına riâyet etmektir. Nitekim Hz. Peygamber, sahabenin **"الذين امنوا ولم يلبسو ايمانهم بظلم"** "İman edip imanına zulmü karıştırmayanlar…"[39] âyetinde geçen **ظلم** ifadesini yanlış anlaması üzerine başka bir âyet ile bu ifadenin açıklamasını yapmış ve söz konusu ayette bulunan **ظلمُ** dan kastın, şirk olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber'in âyetleri başka âyetlerle tefsir etmesi, sahabeye yol göstermiş ve sahâbe Kur'ân'ı tefsir ederken bu ilkeye riayet etmiştir."[40]

"Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri denildiğinde, Kur'ân'ın müfred lâfızlarının, terkiplerinin ve ifadelerinin, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde diğer ilgili Kur'ân pasajlarının yardımıyla açıklanması; buna ilaveten Kur'ân'daki konuların, muhataplarının zihinlerine yerleştirmeğe çalıştığı kavramların terkibi bir yaklaşımla Kur'ân'i bütünlük içerisinde incelenmesi kastedilmektedir."[41]

"Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsir edilmesi en sağlıklı ve en doğru tefsir şeklidir. Bu çeşit tefsir, tefsir yollarının en güzeli olarak değerlendirilir. Başka bir âyetin açıklaması olarak getirilen âyet, Allah'ın kelâmı olması münasebetiyle, hem tereddütsüz bir şekilde güvenilirdir hem de tartışma konusu olamaz. Onun için Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri önem arzetmektedir."[42]

Celal Yıldırım'ın da eserinde Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsiri ilk sıraya yerleştirdiğini görüyoruz. Kendisi "Kur'ân'ı murad-i ilahiye uygun anlayıp açıklayabilmek için daha çok üç yola (Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir, Kur'ân'ı hadislerle tefsir ve Kur'ân'ı ilim, ictihad, dirâyet ve geniş İslâmi kültürle açıklamak) başvurulduğunu" belirttikten sonra şunları söyler: "Birinci yol Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmektir ki bu, âyetler arasındaki münasebetleri, hangisinin hangisini tefsir ettiğini, uygulanan ilahî metodun inceliğini bilmeye bağlıdır. İlâhi üslub ve metod

[38] İbni Teymiyye, Ahmed b. Abdulhalim, **el-Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr,** Daru's-Sahabe li't-Türas, Kahire,1988, s.93

[39] "İman edip de imanına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır." En'am, 6/82.

[40] Esat Özcan, "Hıdır Bin Abdurrahman el-Ezdi'nin Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsir Anlayışı", **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019, 6/19.

[41] Fazlurrahman, **Ana Konularıyla Kur'ân**, (Çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 1987, s. 30-31.

[42] Nûrettin Turgay, **Hz. Ali ve Tefsirdeki Yeri**, İlâhiyât Yayınları, Ankara, 2004, s. 39.

gereği, Kur'ân, az yukarıda da kısmen belirttiğimiz gibi, hakikat, mecaz, i'caz, itnâb, icmâl, tebyîn, ıtlâk, takyîd, umûm ve husûs gibi özellikler taşımaktadır. Bir yerinde i'caz ölçüsünde verdiği konuyu diğer yerinde açık ve geniş ölçüde verir. Bir yerinde icmal ile kaydederken aynı şeyi diğer bir yerinde tefsilen işler. Bir yerinde mutlak gelirken, aynı husus diğer yerinde mukayyed gelir veya bunun aksine bir anlatım sergilenir. Onun için Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek şarttır ve çok lüzumludur".[43]

Yıldırım belli âyet grupları mealleri ile verdikten sonra anlatmak istediği konuları başlıklandırır. Ve bu başlıklar altında tefsir yapar. Açtığı başlık altında Kur'ân'ın bütünlüğünü gözönünde bulundurarak konu ile ilgili varsa başka âyetleri şahit getirir.

Bunu bazen yaptığı tesbitleri delillendirmek için yapar. Örneğin:

"انما المؤمنون الذين اذاذكر الله وجلت قلوبهم"

"Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalbleri ürperir.."[44] âyetini tefsir ederken, "iman zevkini, akıl, irade, idrâk ve vicdan yoluyla alıp benliğine yediren mü'minin beş ana vasfının olduğunu" belirtip maddeler halinde bu vasıfları sıralarken ikinci madde de "Allah'ın âyetleri okununca, onların imanını arttırdığını, öyle ki, her âyetin bir tasdik ve bilgiye kapı açtığını, her belgenin, ilahi kudret ve sünnetullahı yansıttığını, her tasdik ve yeni bilginin imana güç ve kuvvet verdiğini, her belgenin imânın zevk ve heyecanını arttırdığını" söyler ve:

"واذ قال ابراهيم رب ارني كيف تحي الموتى قال اولم تؤمن قال بلى ولكن ليطمئن قلبى "

"Hani Hz. İbrahim (A.S), "Rabbım! Ölüleri nasıl diriltirsin, bana göster?" demişti. Allah ona: "Yoksa inanmadın mı?"buyurmuştu. O da: "Hayır, inandım (ve inanıyorum), fakat kalbim iyice yatışsın diye (arzuluyorum)" demişti…"[45] âyetini delil olarak getirir.[46]

Endülüslü ünlü müfessir İbni Atiyye'nin (ö.541/1147) imanın tasdik ile ilişkisini açıklarken;

[43] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.5.
[44] Enfal, 8/2.
[45] Bakara, 2/260
[46] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2323.

"وزيادة الايمان على وجوه كلها خارج عن نفس التصديق" "İmanın artması bütün yönleriyle bizzat tasdikten ortaya çıkmaktadır."[47] ifadelerini kullanması, Yıldırım'ın iman ve tasdik ilişkisi çerçevesinde yaptığı tefsir ile uyum göstermesi açısından önemli fikirler vermektedir.

Bazen de başka âyet veya âyetlerde anlatılan bir meselenin yanlış anlaşılmasına mani olmak için tefsir ettiği âyeti konu ile ilişkilendirerek ilgili olduğuna inandığı âyetleri şahit getirir. Örneğin: **"وماالنصر الا من عند الله"** "…Yardım ancak Allah'tandır…"[48] âyetini tefsir ederken konuyu âl-i imrân sûresi'nin yüz yirmi dört ve yüz yirmi beşinci âyetleri[49] ile ilişkilendirerek, "âyetin sonunda bu sözün yer almasının çok anlamlı olduğunu, imân ve anlayışları zayıf olanların ileride kuvvet ve kudreti bütünüyle meleklere izafe edip onları ilâhlaştırmalarını önlemek; kuvvet ve kudretin, yardım ve inâyetin ilâhî irâde ile tecelli ettiğini, meleklerin sadece buna vasıta edildiklerini bildirmek için, "yardım ancak Allah'tandır." buyurulduğunu" ifade eder.[50]

Müellifin burada meleklerin savaşmadıklarını belirtmesi ve meleklerin yardımını yorumlayarak açıklaması da dikkat çekicidir. Kur'ân'ı başından sonuna kadar sistemli bir şekilde ilk tefsir eden kişi olarak kabul edilen Mukâtil b. Süleyman (ö.150/767) meleklerin Resûlullah'ın diğer gazvelerinden farklı olarak bedir gazvesinde doğrudan savaştıklarını[51] ifade ederken, el-Keşf ve'l-Beyân adlı tefsir eseriyle tanınan ebû İshâk es-Sa'lebî (ö.427/1035) aynı görüşleri zikreder.[52] Görüldüğü gibi Yıldırım bu konuda kendine ait düşüncelerini kendine has bir tarzda ifade etmektedir. Farklı görüşlerin olduğu bir hususta kendine ait yorumlarda bulunması müellifin eserine özgün bir nitelik kazandırmaktadır.

---

[47] Ebu Muhammed Abdu'l-Hak b. Ğâlib b. Abdirrahman b. Tamâm b. Atiyye el-Endelûsî, **el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz, (**thk. Abdu's-Selâm Abdu'ş-Şâfî Muhammed), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001, 2/501.

[48] Enfal, 8/10.

[49] "Hani sen mü'minlere, "Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi? Diyordun. Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder."

[50] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2334-2335.

[51] Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân,** (thk. Abdullah Mahmûd Şehhate), Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, (1423/2003), **2**/103.

[52] Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, **el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân,** (thk. Muhammed et-Tâhir b.Âşûr), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2002, 4/332.

Bunların yanında, aynı mesele ile ilgili olan, aynı sûrede bulunmasalar bile, birbirinin devamı niteliğinde olan ve konunun iyice anlaşılmasını sağlayacak âyetleri okuyucunun dikkatine sunduğuna da şahit olmaktayız. Mü'min sûresi'nde bulunan :

"فاذانفخ في الصور فلا انساب بينهم يومئذ ولا يتساءلون "

"Sûr'a üfürülünce, o gün artık aralarında soy bağları kalmaz; birbirlerinden (bir şeyler de) soramazlar."[53] âyetini tefsir ederken, kıyamet gününün kendine hâs özelliklerinden dolayı o âlemde soy-sop bağlarının kopacağını, dünyaya ait olan hısımlar arasındaki ilgi ve irtibatın âhirette kendiliğinden kalkacağını ifade ettikten sonra, konuya açıklık getirmek için abese sûresinin otuz dördüncü âyeti[54] ile sâffât sûresi 27-30. âyetlerini[55]aktarır.[56]

Yıldırım'ın, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirine somut bir örnek teşkil eden bu yaklaşımı gibi, rivayet tefsirlerinin önde gelen eserlerinden olan ibni kesîr tefsirinde de ilgili âyet tefsir edilirken benzer âyetler ile izahlarda bulunulması[57] eserin sistemli ve tutarlı tefsir ameliyyesi yürüttüğüne delil gösterilebilir.

Yine bazı zihinlerde şüphe uyandırabilecek müşkil gördüğü bir konuda ilgili âyeti başka âyetlerle ilişkilendirerek izah yoluna başvurduğunu görmekteyiz. Örneğin:

"واذاقيل لهم اتبعواماانزل الله قالوابل نتبع ماالفينا عليه اباءنا اولو كان اباءهم لايعقلون شيئاولايهتدون"

"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine uyun' denilince, 'hayır biz baba ve dedelerimizi üzerinde bulduğumuz şeye uyarız' derler. Ya baba ve dedeleri bir şey aklememiş ve doğru yolu bulamamışlarsa?"[58] âyetinin tefsirinde "muhatapların

[53] Mü'minûn, 23/101.
[54] "O gün kişi kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından kaçar. Onlardan her kişinin (o gün) kendine yetecek derdi ve meşguliyeti vardır."
[55] "Toplayıp sürün mahşer yerine o zulmedenleri, eşlerini, benzerlerini, yandaşlarını ve Allah'tan başka taptıklarını, hepsini Cehennem'in yoluna koyun. Ve onları (belli bir noktada durdurup alıkoyun), çünkü onlar mutlaka sorguya çekileceklerdir. Ve onlara "size ne oldu da birbirinize yardım edemiyorsunuz?" (denilir.) Hayır, onlar bugün (ister istemez) teslimiyet içindedirler. Birbirlerine yönelip soruşturmaya başlarlar: Siz bize sağ taraftan (dinî açıdan) geliyordunuz derler. (Diğerleri), yok sizler aslında inanmamıştınız. Bizim sizin üzerinizde bir sultamız olmadı, ama siz azıp sapıtan bir millettiniz derler." Sâffât, 37/27-30.
[56] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.8, s. 4142-4143.
[57] İbni Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm**, c.5, s. 431.
[58] Bakara, 2/170.

katı bir bilgisizlik ve inat içinde bulunan, her yeniliğin karşısına koyu bir taassupla çıkan ve atalarından ne görmüş ve işitmişlerse körükörüne ona bağlanıp kalan, hakkı araştırıcı olmayan ölçüsüz ve anlamsız bir taklide kurban olan ve bu yüzden gittikçe hakk'tan uzaklaşanlar olduğunu, peygamberlerin getirdiği hakikatlerin ise bu durumun dışında olduğunu, çünkü Allah'ı sıfatları ile bilmenin ve o'na karşı kulluk görevini yerine getirmenin ölçü ve anlamının ancak peygamberin bildirdiği esas ve prensiplerle gerçekleşeceğini, zira insan aklının bunu tamamen anlayıp kavramaya, kurallarını tesbite yeterli olmadığını, o yüzden dinî inanç ve ibadet hususlarında atalarımıza değil, gönderilen son peygambere uymamız gerektiğini açıkladıktan sonra **"فسئلوااهل الذكران كنتم لا تعلمون"** "…Eğer bilmiyorsanız ilim ehline sorun"[59] âyeti ile mevzuyu açıklığa kavuşturmaya çalıştığını"[60] görmekteyiz.

Rivayete dayalı metod ile tefsir yapan eserlere baktığımızda bakara sûresi'nde bulunan ilgili âyetin, Mekke müşrikleri veya yahûdi ve Hristiyanları muhatap almasına dikkatleri çekerler. Müellifin ise âyetin mesajının evrensel yönüne işaret etme gayretinde olduğunu görürüz.[61]

Buna benzer şu örneği de vermekte yarar vardır. Mütaffifîn Sûresi'nde geçen: **"يسقون من رحيق مختوم"** "Ağzı mühürlü saf şaraptan içirilirler."[62] âyetini izah ederken, "cennet şarabı tabiri, yine bizim anlamamıza kolaylık sağlamaya yönelik bir anlatım tarzıdır. Resûlullah'ın (A.S.) beyanıyla oradaki içki sarhoş edici vasıfta değildir; yani içinde alkol yoktur. Sadece keyif verici, neşelendirici, rahatlatıcı özelliktedir." ifadelerini kullandıktan sonra sâffat sûresi'nde bulunan: **"بيضاء لذة للشاربين لافيها غول ولاهم عنها ينزفون"** "Bembeyaz, içenlere lezzet verir. İçinde tiksindirici hiçbir şey yoktur ve onlar bundan sarhoş da olmazlar, kendilerinden de geçmezler."[63] âyetlerini delil olarak kullanır.[64]

---

[59] Nahl, 16/43.
[60] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.437, 438.
[61] Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. Ferrâ el-Beğavî eş-Şâfiî, **Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân,** (thk. Abdurrezzak el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, (1420/1999), **1**/199; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî İbni Ebî Hâtim, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,** (thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu Nezzar Mustafa el-Bâz, (1419/1998), **1**/281.
[62] Mutaffifîn, 83/25.
[63] Saffât, 37/46, 47.
[64] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.13, s. 6664-6665.

Sem'ânî'nin tefsiri'nde, Mutaffifîn sûresi'nde bulunan ilgili âyette geçen içeceğin özelliklerini sahâbe rivayetlerine dayandırarak açıkladığına[65] şahitlik ediyoruz. Aynı şekilde İbnu'l Cevzî'nin sahabe rivâyetleri ile birlikte dilbilimsel yöntemle izahlar yaptığını[66] görürüz. Bunların yanında Yıldırım'ın hadis rivâyeti yanında âyetle tefsirde bulunması da kendine has bir yöntem takip ettiğine işaret eden başka bir örnektir.

Yıldırım'ın âyetlerde geçen bir lafzın mefhûmunu başka âyetlerden örnekler vererek açıklığa kavuşturduğunu, bir manada mücmel bir lafzı beyan ettiğini de görmekteyiz. Mesela:

"فسخرناله الريح تجري بامره رخاءحيث اصاب"

"Rüzgarı onun emrine verdik. Rüzgar onun emriyle tatlı tatlı istediği yana eserdi."[67] âyetinde geçen rüzgar anlamına gelen **"الريح"** kelimesinin üzerinde durduğunu görürüz. Müellif, Hz. Süleyman'ın büyük oranda gemilerle deniz gücüne sahip olduğunu, o yüzden rüzgârların ona itaat ettirildiğini, bu konunun Kur'ân'da üç yerde ufak farklı ifadelerle açıklandığını belirttikten sonra, mezkûr âyetle birlikte ilgili olduğunu düşündüğü iki âyeti birarada aktarır:

"ولسليمان الريح عاصفة تجرى بامره الى الارض التى باركنا وكنا بكل شيئ عالمين"

"Süleyman'a şiddetli esen rüzgârı baş eğdirdik; onun emriyle mübârek kıldığımız yere akıp eserdi ve biz her şeyi bilenleriz."[68]

"ولسليمان الريح غدوها شهر ورواحها شهر"

"Süleyman'a da rüzgârı boyun eğdirdik. Sabah bir aylık, akşam bir aylık (mesafeden esmekte idi)."[69]

"فسخرناله الريح تجري بامره رخاء حيث اصاب"

---

[65] Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr b. Ahmed el-Mervezî es-Sem'ânî et-Temîmî, **Tefsîru'l-Kur'ân,** (thk. Yâser b. İbrâhîm ve Ğanîm b. Abbas b. Ğanîm), Dâru'l-Vatan, Riyâd, (1418/1997), 6/183.

[66] Cemâluddîn Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, **Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr,** (thk. Abdurrezzak el-Mehdî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2001, 4/417.

[67] Sâd, 38/36.

[68] Enbiya, 21/81.

[69] Sebe' 34/12.

"Rüzgârı onun emrine verdik. Rüzgâr onun emriyle tatlı tatlı istediği yana eserdi."[70]

Ardından âyetlerden anlaşılması gerekeni şu ifadelerle dile getirir : "rüzgâr, teshîr (baş eğdirme, buyruğuna verilme) ve rüzgârın hızı ile ulaştığı yer… bu üç maddede, önce geniş çapta yelkenli deniz filosunun mevcudiyetine; rüzgârın, bir kerâmet olarak Süleyman (A.S.)'ın sefer yapmak istediği cihete doğru estiğine; sonra da kara ve deniz nimetlerini kendinde toplayan bereketli yerlere uzandığına delâlet vardır. Aynı zamanda esen rüzgârın tehlike arzetmiyecek bir hızda olduğu anlaşılıyor."[71]

Arasıra gereksiz tekrara yer vermemek için de âyetler arasında bir bağlantı varsa ilgili âyetlere işaret ederek okuyucuyu araştırmaya teşvik eder. Mesela, en'âm sûresi'nde Hz. İbrahim ile ilgili bölümü tefsir ederken "İbrahim Peygamber Kimdir?" başlığı altında bakara sûresi ve âl-i imrân sûresi'nde konu ile alakalı âyetlere geniş bilgi amacı ile bakılabileceğini ifade ederek konunun gereksiz uzamasına mani olmaya ve anlatmak istediği konudan da sapmamaya çalışır.[72]

Son olarak müellifin Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsire ilk sırada yer verdiğini ortaya koyan şu yöntemine dikkat çekmek gerekir ki o da şudur : Neredeyse eserinin tümünde meali ile birlikte verdiği âyet pasajlarının tefsirinin son kısmında "Âyetler Arasında Bağlantı" başlığı koyar ve ilgili bölümü bu şekilde bitirir. Yıldırım bu başlık altında "Münasebâtu'l-Kur'ân"konusu ile de irtibatlı olabilecek şekilde âyetlerin birbiri ile bağlantısını, siyâk-sibâk ilişkisini, konuların tutarlı bir bütünlük arz ettiğini ve âyetlerin birbirini tefsirini ortaya koymaya çalışmaktadır[73] ki nitekim biz de bu konuyu müstakil bir başlık altında değerlendirmeye tabi tutacağız.

---

[70] Sâd, 38/36.
[71] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.10, s. 5169, 5170.
[72] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.4, s. 1935,1936.
[73] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.65, 129, 147,155, 289, 311, 318, 399, 459, 466; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s. 598, 661, 665, 684, 695, 848, 894, 930; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s.1726, 1749, 1772, 1807, 1810, 1920; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3583, 3591, 3681, 3739, 3746, 3791; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.10, s.5033, 5083, 5105, 5117, 5125, 5171, 5223; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.11, s. 5668, 5687, 5700, 5718, 5723, 5741.

2.1.2. Kur'ân'ı Sünnetle Tefsiri

"Allah'ın emir ve yasakları, helal ve haramları, ceza ve miras hukuku gibi Allah'ın dininin hükümlerinin manaları Resulullah (s.a.v) tarafından tefsir edilirdi. Nitekim ancak Allah'ın kendisine bildirmesi ile açıklığa kavuşabilecek, zahiren mücmel olan bir vahiy, insanlara ulaştırılmak üzere Allah'ın peygamberi tarafından açıklığa kavuşturulurdu."[74]

"Kur'ân'ın metnine yönelik tefsir faaliyeti de hiç kuşkusuz Hz. Peygamber'le başlamıştır. Çünkü Kur'ân ona vahyedilmiş ve yüce Allah "Ey Peygamber! Sana Rabbinden gönderileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun yüklediği elçilik görevini (insanlara) ulaştırmamış olursun" (Mâide (5), 67); "Sana Kur'ân'ı gönderdik ki insanlara indirileni onlara açıklayasın" (Nahl (16), 44) âyetlerinde de belirtildiği gibi, Hz. Peygamber'e Kur'ân'ı tefsir etme görevini vermiştir. Bu sebeple nübüvvet tarihi boyunca Hz. Peygamber, bir taraftan kendisine vahyedilen Kur'ân bölümlerini muhataplarına okumuş, tebliğ etmiş diğer taraftan da manası anlaşılmayan hususları açıklamıştır."[75]

"Bilindiği gibi Kur'ân, Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed'e (sav.) gönderilmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ı tefsir eden ilk insan, resulullah'ın (sav.) kendisidir. Allah tarafından seçilip gönderilen bir peygamber olarak o, Kur'ân'ı Cebrail (as.) vasıtasıyla aldığı için aynı zamanda Kur'ân'ı en iyi anlayan kişidir. Bu nedenle Hz. Muhammed (sav.), söz, fiil ve takrirleriyle Kur'ân'ı ashabına tefsir eden ilk müfessir olarak kabul edilir. Çünkü o, peygamberlik hayatının her safhasında söz, fiil ve takrirlerini yani tasviplerini Kur'ân çerçevesi dahilinde yerine getirmiştir. Ondan bu yana rivâyet alanında tefsir çalışmasında bulunan kişiler, âyetlerin tefsir ve yorumu hususunda, Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak olarak Resûlullah'ın (sav.) Sünnet'ine başvurmaktadırlar."[76]

"Kur'ân-ı kerim'in gaye ve maksadını, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirinden sonra, bize en iyi öğretecek olan zât, kendisine kitap gelen Hz. Muhammeddir. O, Kur'ân

[74]Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir bin Yezid bin Kesir et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân,** (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, yrsz, 2000, 1/87.
[75] Bahattin Dartma (ed.) **Tefsir Tarihi ve Usulü**, Anadolu Üniversitesi yayınları, yrsz. Trs. s. 80.
[76] Turgay, **Hz. Ali ve Tefsirdeki Yeri,** s. 43, 44.

tefsirinin aslı ve esasıdır. O, mutlak olarak, Kur'ân'ı insanlar arasında en iyi bilendir. Kur'ân onu, tebliğ ve tebyin ile vazifelendirmiştir… O halde Kur'ân'ın en mühim tefsir kaynağı peygamberin sünneti olacaktır. Sünnet, Kur'ân'ın umum ve hususunu, mutlak ve mukayyedini, nâsih ve mensûhunu ve diğer hususlarını izâh eder."[77]

"Gerçi her ne kadar ilk muhataplar, ana dilleri Arapça olduğu için Kur'ân'ı genel çerçeve itibariyle anlama imkanına sahip iseler de, ümmî bir topluluk olmaları sebebiyle yine de onun bir kısım müteşâbih lafızlarını ve bazı ayrıntılarını anlamada sıkıntı yaşıyorlardı. Dolayısıyla Kur'ân'ın indiği dönemde yaşayan bu insanların hem anlamadıkları âyetlerin manalarını kendilerine açıklayacak, hem de bazı amelî hükümlerin uygulanış biçimlerini gösterecek bir rehbere ihtiyaçları vardı. İşte bütün bu hususlarda ashâbın tek müracaat kaynağı Hz. Peygamberdi."[78]

"Kur'ân'ın tefsir ve açıklanmasında Sünnet dururken bir başka kaynağı ona takdim etmek; hem usûl, hem ahkâm ve hem de sistematik açısından uygun bir durum değildir. Sözgelimi Kur'ân-ı Kerim kısasla ilgili bazı genel prensipler ortaya koymuş; kısas hakkının meşru kılındığını;[79] kısasta hayatın var olduğunu;[80] maktûlun velisinin kısası talep hakkı olduğunu;[81] bildirmiştir. Ancak; katilin baliğ olması, deli olması durumu, cinayeti kabul etme yolu, hamile kadının hali, diyetin miktarı ve cinsi gibi bütün teferruatlar sünnetle belirlenmiştir. Bütün bu yönlerin açıklaması Hz. Peygamber tarafından ve yaşayan hukuk düzeni tarafından yapıldığını görmezlikten gelmek, kişiyi hakikatten çok yanlışa sürükleyeceği aşikârdır."[82]

Celal Yıldırım'ın tefsirinde de Hadislere çok yer ayırdığını, Kur'ân'ı sünnetle tefsire son derece önem verdiğini görmekteyiz. Kaynaklar kısmından da anlaşılacağı üzere müellifimiz çok geniş bir hadis literatüründen yararlanmıştır. Neredeyse tefsir ettiği bütün bölümlerde hadislere başvurmuş, Resûlullah'ın siretinden istifade etmiştir. Eserinin ilk cildinin önsöz bölümünde "Kur'ân'ı tefsir etmenin usulü ve

[77] İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, Fecr Yayınları, Ankara, 2009, s. 39, 40.
[78] Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü ve Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 279-280.
[79] Bakara, 2/178.
[80] Bakara, 2/179.
[81] İsrâ, 17/33.
[82] İsmail Hakkı Sezen, **İcmâl ve Kur'ân'daki Mücmelin Sünnetle Beyanı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2019, s. 4.

ölçüsü" başlığı altında Kur'ân'ı hadislerle tefsirin ikinci yol[83]olduğunu belirttikten sonra şunları söyler:

"İkinci yol, Kur'ân'ı hadislerle tefsir etmektir. Nitekim Resûlullah (A.S.) Efendimiz hayatta iken Ashab-ı Kirâm, Kur'ân'dan anlayamadıkları âyetleri, kelimeleri ve hükümleri O'ndan sorup öğrenirlerdi. O bakımdan Kur'ân'ı hadislerle açıklamak da son derece lüzumludur, denilmiştir. Peygamberimizin vefatından sonra toplanan hadislerin ışığında Kur'ân açıklanmaya başlandı, hemen her konuda hadis kitaplarına veya ashabın görüşüne başvuruldu… Çünkü Kur'ân'ı en iyi anlayanın Hz. Peygamber olduğunda şüphe yoktu."[84]

Yıldırım ilgili tefsir pasajını meali ile birlikte verdikten sonra sûre veya âyet ile ilgili hadisler başlığı altında hadisleri arz eder. Bunu da neredeyse eserinin tümünde bir yöntem olarak takip eder.[85] Bazen sadece bir rivâyeti aktarırken bazen de iki ve daha fazla rivayeti aktarır. Bunun yanında peygamberimiz (s.a.v)'in hayatından da istifade ederek âyetlerin tarihi arka planını vermek sûretiyle okuyucuya kapsamlı malümatlar verir.

Fatiha Sûresi ile başladığı tefsirinde bu yöntemi takip eder ve eserinin sonuna kadar aynı yönteme sadık kalır. Fatiha Sûresinin tefsirinde "Fatiha Sûresi ile İlgili Hadisler" başlığını açtıktan sonra[86] dört hadis-i şerifi aktarır.[87] Bu hadislerde hem sûrenin fazileti ile ilgili[88] hem de sûrenin namaz ibadeti gibi fıkhi yönü ile ilgili[89] bilgileri sunmayı amaçlar.

Yine Fâtiha sûresinin yedinci âyetinde geçen "mağdûb" ve "dâllîn" kelimelerinin sözlük manalarının her ne kadar "gazaba uğramışlar" ve "sapıtmışlar"

[83] İlk yol Kur'ân'ı Kur'ânla tefsir etmektir (Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.4.)
[84] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.4, 5.
[85] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.21, 68, 111, 157, 246, 291, 332; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s.586, 607, 627, 666, 709, 748, 795, 806; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.6, s.2816, 2888, 2907, 2950, 2964, 3004, 3032.
[86] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.21.
[87] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s.21, 22.
[88] "Fâtiha Kur'ân'ın ana temelidir. O, yedi ikili âyet (çift kanatlı yedi giriş kapısı)dır. O, Kur'ân-ı Azîm'dir." Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** thk. Şuayb el-Arnavut- Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421), 15/489, No: 9787.
[89] "Kim bir namaz kılar da onda Ummü'l-Kur'ân'ı, yani Fâtiha'yı okumazsa, o namaz noksandır, o namaz noksandır, tam değildir." Müslim b. Haccâc Ebû'l-Hasan el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, ***el-Müsnedu's-Sahîh***, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ty.), 1/295, No: 35(394).

olsa da hz. Peygamber (A.S.)'ın: "mağdup'tan kasıt yahûdilerdir, dâllîn'den maksat ise Hıristiyanlardır"[90] hadisi ile tefsir edilebileceğini belirtir ve "Kur'ân'ın sünnetle tefsiri" başlığı altında bu hususu örneklendirerek,[91] sünnet ile tefsir yönteminin önemini ortaya koyar.

Nitekim sûreyi tefsir ederken şu ifadelerle de ilgili tefsir yöntemine verdiği değeri pekiştirmiştir: "İlâhî nimete erişen peygamberlerin bir kısmını yalanlayıp, diğer bir kısmını öldürmek sûretiyle Allah'ın gazabına çarpılan Yahudîlerle, İsâ Peygamberi ve anası Meryem'i ilâhlaştırmak sûretiyle sapıtan Hıristiyanların yoluna girmekten kurtulmak ise kul için büyük bir necattır." [92]

Müellifin, âyetlerin manasının daha iyi anlaşılması ve konunun somutlaşması için sünnetten yararlandığını görmekteyiz. Örneğin:

يايهاالذين امنوا استجيبوا لله وللرسول اذادعاكم لما يحييكم واعلموان الله يحول بين المرء وقلبه وانه اليه تحشرون

"Ey iman edenler! Allah ve Peygamber, hayat veren şeye sizi çağırdığında icâbet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda (dirilip hepiniz) O'nun huzurunda biraraya getirilerek toplanacaksınız."[93] âyetinin tefsirinde Buhari'nin Sahih'inde geçen Ebu Said el-Mualla (R.A.)'dan nakledilen şu rivayeti edilen aktarır: "Mescid-i Saadette namaz kılıyordum, tam o sırada Resûlüllah (A.S.) Efendimiz beni çağırdı. Namazda bulunduğum için hem cevap veremedim, hem de gidemedim. Namazdan sonra huzuruna vardım ve namazda bulunduğum için gelemedim, diyerek özür diledim. Bunun üzerine Resûlüllah (A.S.) bana : Allah Kur'ân'da, 'Allah ve Peygamberi sizi çağırdığında icabet edin', buyurmuyor mu? buyurarak uyarıda bulundu."[94]

Enfâl Sûresi yirmi beşinci âyetinin tefsirinde de benzer bir yöntem takip ettiğini görürüz. Şöyle ki :

واتقوا فتنة لاتصيبن الذين ظلموا منكم خاصة واعلموا ان الله شديد العقاب

[90]Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, **34**/339, No: 20736.
[91] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s. 5.
[92] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s. 42.
[93] Enfal, 8/24.
[94] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2347-2348,

"Öyle bir fitneden korkup sakının ki, o yalnız sizden zâlimlere dokunmaz. Bilin ki, gerçekten Allah'ın ceza olarak vereceği azâp çok şiddetlidir."[95] Bu âyetin ilâhi adaleti ilgilendiren bir mevzu olması hasebiyle, şüpheleri gidermek ve konuya açıklık getirmek amacıyla hadislerle konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışır. Bu mevzuda müellif, örnek olarak verdiği şu hadislerin âyetlerin tefsiri olduğu kanaatindedir:

"Herhangi bir kavim ve topluluk arasında bir adam günah işler de onlar onu değiştirmeye (vazgeçirmeye) güçleri yettiği halde değiştirmezler (ona engel olmazlar)sa, kendileri ölmeden önce Allah onlara herhalde bir azâp eriştirecektir."[96]

"İleride birtakım fitneler olacak; o günlerde oturan, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen, koşandanhayırlı olacak. Kim o fitneye doğru yüz çevirip onu görmeye çalışırsa, herhalde fitne de onu görecek ve onu kahredecek. Kim de fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulacak olursa, hemen oraya sığınsın."[97]

"Canımı kudret elinde tutan zata and olsun ki, ya iyilikle emreder ve kötülükten men'edersiniz, ya da çok sürmez Allah kendi yanından üzerinize bir azâp gönderir de ondan sonra duâ edersiniz, duânız kabul olmaz."[98]

"Allah'ın koyduğu sınırlar üzerinde durup (onu aşmayan) kimse ile, o sınırı aşan kimsenin misali, bir gemi yolcularının misaline benzer: Onlar gemiye yerleşmek hususunda kur'a çektiler; bir kısmına geminin üstü, bir kısmına da altı isabet etti. Geminin alt kısmındakiler (deniz) suyundan yararlanmak istedikleri zaman, yukarı kısmındakilere başvurup dediler ki: Bize ait yerden bir delik açıp yararlansak da üstümüzdekilere bir zarar vermezsek (ne dersiniz?) Üsttekiler, onları arzuladıkları şeyi yapmaya terkeder de müdahele etmiyecek olurlarsa, hepsi birden helâk olurlar.

---

[95] Enfal, 8/25.

[96] İbn Hanbel, **Müsned,** 29/258, No: 17720.

[97] Muhammed b. İsmail Ebû Abdillah el-Buhârî, **el-Câmi'l-müsnedi's-sahîh,** thk. Muhammed b. Züheyr b. Nasır (Dâru Tavki'n-Necât, 1422), 4/198, No: 3601; Müslim, **el-Müsnedu's-sahîh,** 4/2211, No: 2886; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned,** 11/350, No: 20757.

[98] Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musâ b. Dahhâk et-Tirmizî, **Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şakir – Fuad Abdulbaki – İbrahim Atve (Mısır: Şeriketü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395), 4/468, No: 2169. İbn Hanbel, **el-Müsned,** 38/339, No: 23312

Ama onların ellerinden tutup engel olurlarsa, hem kendileri, hem de onlar birlikte kurtulurlar."[99]

Şunu da hatırlatmakta yarar var ki, hadisleri verirken hadislerin âyetlerin tefsirine bakan yönü ile ilgili açıklama da bulunmaz. Rivayetleri aktarmakla yetinir. Kıyâsı ve değerlendirmeyi okuyucuya bırakır.

Yıldırım'ın mübhem kavramlar konusunda da Kur'ân'dan sonra sünnete müracaat ettiğini görmekteyiz. Zengin rivayet içeriğini eserine taşıyarak bunu gerçekleştirir. Bakara sûresi'nde geçen :

"حافظواعلى الصلواة والصلوة الوسطى وقوموالله قانتين"

"Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun."[100] âyetinde "**الصلوة الوسطي**" orta namazın ikindi namazını olduğunu, şu hadisleri aktararak ortaya koyar:

"İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki: Müşrikler, güneş kızarıncaya ya da sararıncaya kadar peygamber (A.S.) Efendimizi ikindi namazını kılmaktan alıkoydular. Bunun üzerine Efendimiz : "Bizi orta ya da en faziletli namazdan (ikindi namazından) alıkoydular. Allah onların içlerini ve kalplerini ateş doldursun!"[101]

"Vusta (orta ya da en faziletli) namaz, ikindi namazıdır."[102]

Hz. Âişe (R.A.) nin azadlı kölesi Ebu Yûnus diyor ki:

-"Âişe Validemiz, kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve 'Namazlara özellikle orta namaza devam edin!' âyetine gelince bana haber ver, diye tenbihte bulundu. Ben de bu âyete geldiğimdekendisine haber verdim. Bana onu şöyle yazdırdı: 'Namazlara özellikle orta namazına devam edin!' Sonra da'Ben bunu (aynı ölçü ve anlamda) Resûlüllah (A.S.) Efendimizden işittim' dedi."

-"Vusta (orta) namaz, ikindi namazıdır." buyurdu.[103]

---

[99] İbn Hanbel, **el-Müsned,**30/310, No: 18361; Buhari, **Sahîh,** 3/139, No: 2493.
[100] Bakara, 2/238.
[101] Müslim, **Sahîh**, 1/436, No: 627.
[102] İbn Hanbel, **el-Müsned**, 33/328, No: 20155

Bunun gibi Fecr Sûresi'nde geçen:

"والفجر وليال عشر والشفع والوتر والليل اذايسر"

"Tan yerinin ağarmasına andolsun, On geceye andolsun, Teke ve çifte andolsun, Geçip giden geceye andolsun (ki, müşrikler azaba uğrayacaklardır)."[104] **"وليال عشر"** ve **"والشفع والوتر"**, "On gece" ve " Çift ve tek" kelimelerinin delaletini "Zilhicce'nin ilk on gününün gecesine, Çifte ve Tek'e" mealini vererek[105] açıklarken bu tefsiri peygamberimiz (S.A.V) 'in : "Şüphesiz ki on gün, Zilhicce'nin on günüdür. Tek gün Arefe günüdür. Çift gün ise bayram günüdür."[106] hadisi ile delillendirir.[107]

Yine Mâide Sûresinin tefsirinde:

" يايهاالذين امنواتقوالله وابتغواليه الوسيلة وجاهدوا في سبيله لعلكم تفلحون "

"Ey imân edenler! (Allah'tan korkup kötülüklerden, ilâhî sınırı aşmaktan) sakının; O'na yakın olmak için vesîle arayın ve yolunda cihâd edin; ola ki korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşursunuz."[108] âyetinde geçen "الوسيلة" kelimesini Türkçeye aynı ifade ile "vesile" olarak çevirmiş bu kavram için bir başlık açmış ve bu kavrama çeşitli anlamlar verdikten sonra "en son cennette en yüksek makam ve dereceye isim olarak konulduğunu" belirttikten sonra görüşünü Peygamber efendimiz (S.A.V)'in "Bana salâvat getirdiğinizde benim için VESÎLE isteyin. Bunun üzerine Ashab soruyor: -Ey Allah'ın Peygamberi! Vesile nedir? Cevap veriyor: -Cennette en yüksek derecedir ki ancak bir adam ona nâil olacaktır; umarım ki ben o adamım."[109] hadis-i şerifi ile desteklemiştir.[110]

Müellif'in âyetteki mücmelin beyanında da sünneti esas aldığını görmekteyiz. Örneğin:

---

[103] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 666, 667.
[104] Fecr; 89/1-4.
[105] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6765.
[106] Muhammed b. Cerîr Ebû Cafer et-Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî tefsiri âyi'l-Kur'ân,** thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 24/398; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhamed b. İdris b. Ebî Hatım er-Râzî, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm,** thk. Esad Muhammed et-Tayyib (S. Arabistan, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, 1419), 10/3423, No: 19234 vd.
[107] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6766.
[108] Mâide, 5/35.
[109] İbn Hanbel, **el-Müsned,** 13/40, No: 7598.
[110] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1672.

"Güneş'in (zeval vaktinde) kaymasından, gecenin kararmasına kadar namaz kıl; bir de Kur'ân'ın feyiz ve bereketiyle içiçe olan) sabah namazını kıl; şüphesiz ki sabah namazına (melekler) şahit olur."[111] âyetinde beş vakit namaza işaret olunduğunu… açıklama ve detayın Hz. Peygambere (S.A.V) bırakıldığını belirtir ve Kur'ân tefsirinde sünnetin konumu ile ilgili düşüncelerini ortaya koyan şu açıklamayı yapar: "Kur'ân'da zekât ve oruçtan da bahsedilir, ama zekâtın hangi maldan, ne kadar verileceği; orucun nasıl tutulacağı, daha çok nelere dikkat edileceği açıklanmaz, detayı Peygamberimizin (A.S.) sünnetine bırakılır."[112]

2.1.3. Kur'ân'ı Sâhâbe Kavliyle Tefsiri

Tefsir ortaya koymak ve açıklamak demektir. Allah'ın muradını ortaya koyan tefsir ise ancak Allah'ın Resûlünden veya bazı ashabından –ki bu sahabiler vahyin inişine şahit olmuşlar, vahiyle ilgili olay ve durumlara vâkıf olmuşlar, Resûlullâh (s.a.v) ile hemhâl olmuşlar ve Kur'ân ile ilgili anlayamadıkları hususlarda kendisine müracaat etmişlerdir.- nakledilmişse bizim katımızda kat'iyet ifade eder.[113]

"Sözlü nakil dönemi içinde yer alan bir tefsir çeşidi de ashâbın şifâhî rivâyetleridir. Bu rivâyetler tefsir tarihi açısından –Hz. Peygamber'in Kur'ân'a dair beyanlarından sonra- ikinci sırayı almaktadır. Çünkü sahâbîler Arap oldukları için Arap dilinin üslup ve inceliklerini, arap örf ve âdetleriniiyi biliyorlardı… Yaklaşık yirmi üç sene boyunca Kur'ân'ın inişine bizzat şahid olup, bu esnada meydana gelen olayları müşahede etmişlerdi. Ayrıca Resûlullah'ın çeşitli vesilelerle yapmış olduğu açıklamaları dinleyerek nassların içsel anlamlarına ulaşabiliyorlardı. Bütün bunlar… Kur'ân naslarını tefsir etme konusunda kendilerine, Resûlullah'tan sonra en güvenilir nesil olma statüsü kazandırıyordu."[114]

---

[111] İsra, 17/78.

[112] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. **7**, s. 3560, 3561.

[113] Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, **Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2005, s. 24; Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, **Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Daru'l-Fikr, Beyrut, 1996, **2**/12 vd.; Nûrettin Turgay, "Sahabenin Tefsir İlmindeki Yeri", **Bilimname,** Kayseri 2008, Sayı: 14, **1**/35-57.

[114] Dartma, **Tefsir Tarihi ve Usulü**, s. 87.

"İslam'ın on beş asırlık tarihî tecrübesinde sahabeyi diğer bütün müslüman nesillerden farklı kılan temel özelliklerden biri, Hz. Peygamber'e inzal edilen Kur'ân'ın nüzul vasatında hazır bulunmak ve vahiy sürecine bizzat şahit olmaktır ki bu özellik Kur'ân'ı anlama ve onunla doğrudan ilişki kurma hususunda sahabe neslini biricikleştirir."[115]

"Hz. Peygamberden sonra tefsir sahasında en mühim rolü sahâbe almıştı. Hz. Peygamberin muhatabı olan bu muhterem zevâtı, tefsir sahasında iki şey yükseltiyordu. Birincisi, sarsılmaz mutlak imânları, İkincisi ise hâdise ve sebepleri müşahede edip, hükümlerle aralarında münasebet kurabilmeleri idi. Kısacası sebebi nüzule vâkıf olmaları idi."[116]

Celal Yıldırım eserinde sahabe tefsirine ciddi sayılabilecek ölçüde yer vermiştir. Yıldırımın eserinin önsözünde "Kur'ân'ı tefsir etmenin usûl ve ölçüsü" başlığı altında üç madde ile tefsir yöntemini özetlediğini belirtmiştik. İlk iki maddeyi yukarıda açıkladık. "Kur'ân'ı ilim, ictihad, dirayet ve geniş islami kültürle açıklamak"[117] şeklinde ifade ettiği üçüncü maddenin, Kur'ân'ın Kur'ân ile ve Kur'ân'ın Sünnet ile tefsir yöntemleri dışında, eserinde başvurduğu bütün yöntemleri kapsadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim kendisi bu maddeyi açıklarken bu yola ilk başvuranın Ashâb-ı Kirâm olduğunu belirterek şu açıklamayı yapar:

"Onlar bir âyeti tefsir ederken, Kur'ân'dan bir hüküm çıkarırken, önce ilk iki yola başvurmuşlar, ictihâd ve yeteneklerine dayanarak neticeye varmışlardır. Ancak onlar bu yola başvururken şu üç hususa hep dikkat etmişlerdir: 1- Kur'ân'daki kelimelerin ve cümlelerin konuldukları mânâları, taşıdıkları hikmet ve hükümleri, 2- Arapların o çağdaki örf ve âdetlerini, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in (A.S.) cahiliyye devriyle ilgili bütün kötü âdetleri kökünden yıkıp kaldırdığını, 3- Arap Yarımadası'nda yaşayan Yahudi ve Hristiyanların, Kur'ân indiği dönemdeki durumlarını, tutum ve inançlarını göz önünde bulundurmuşlardır."[118]

Yıldırım eserinde sahabe tefsirine çokça başvurur. Fakat o bütün sahâbe'nin her ne kadar Kur'ân'ı tefsir edecek derecede olsalar bile, aralarında tefsirle daha çok

[115] Mustafa Öztürk, "Sahâbe Neslinin Kur'ân'la İlişkisi ve bu İlişkinin Tefsir açısından Önemi", **XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı Kur'ân ve Sahâbe Sempozyumu**, (22-23 Mayıs 2015/Sivas), S.1

[116] İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 234.

[117] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 5.

[118] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 6.

meşgul olup fazla miktarda mâlûmât elde eden ve bu alanda otorite kabul edilenleri olduğu gibi, bir alt tabakada tefsir konusunda daha az görüş ve beyânâtı bulunanları olduğunu belirterek ilk gruba örnek olarak "Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mes'ûd, Ubey bin Ka'b, Ebû Musa el-Eş'arî ve Abdullah bin Zübeyr"i, ikinci gruba da örnek olarak "Abdullah bin Ömer, Câbir bin Abdullah, Abdullah bin Amr bin Âs, Hz. Aişe"yi zikreder. Ardından daha çok, yukarıda bahsettiğimiz ilk üç sahâbe'nin (İbni Abbas, İbni Mes'ûd ve Ubey b. Ka'b) tefsirde başvurulan kaynak kabul edildiğini anlatır.[119]

Müellifin yukarıda zikrettiği esaslara uyduğunu gözlemlemekteyiz. Eserde özellikle "Kur'ân'ın ilk müfessiri" sıfatının layık görüldüğü İbni Abbas'ın tefsirinden de bir hayli yararlandığını da görmekteyiz.

Yıldırım'ın, Kur'ân'ın inişine şahitlik etmeleri vasıflarına binâen esbâb-ı nüzûl konusunda sahâbe rivayetlerine çokça başvurduğunu görürüz. Esasen bu eserin en belirgin vasıflarından bir tanesi de âyetler grubunun mealini verdikten sonra müellif'in "İniş Sebebi" başlığı ile tefsire başlamasıdır ki bu durum onun sahabe tefsirine verdiği önemi ortaya koyması açısından dikkate haiz bir mevzudur. Eserinde sahabe tefsirinden çokça isifade eden hocamızın İbni Abbas'a çokça müracaat ettiğini belirtmiştik. Esbâb-ı Nüzûl konusunda da müellifimizin bu metodu takip ettiğini gözlemlemekteyiz. Bununla ilgili bir iki örnek verecek olursak ilki;

لايتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين ومن يفعل ذلك فليس من الله في شيئ الا ان تتقوا منهم تقية ويحذركم الله نفسه والى الله المصير

"Mü'minler, mü'minleri bırakıp ta kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa, Allah'ın (dostluğundan kopup O'nun) yanında hiçbir değeri kalmaz. Ancak onlardan (gelecek olan bir tehlike ya da umum yararına bir kapının kapanmasından) korunmak için (dost görünerek) sakınmış olasınız. Allah sizi (asıl) kendisinden korkmanızla uyarır. Sonunda gidiş Allah'adır."[120] âyetinin iniş sebebi hakkında İbni Abbas'tan şu rivayeti aktararak mefhumun açıklığa kavuşmasını amaçlar:

[119] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.1, s. 6.
[120] Âl-i İmrân, 3/28

“Yahudilerden birkaç kişi gizlice Medine’de Ansar’dan bazı şahıslarla, temasa geçip, İslâm’a fitne sokmak için dostluk kurmuşlardı. Ashabtan Rıfaa bin Münzir, Abdullah bin Cübeyr ve Said bin Haysem dönen entrikaların farkına vardılar ve sözü geçen ashabı uyarmaya çalıştılarsa da onlar yine gizliden adı geçen Yahudilerle dostluk ve temaslarını sürdürmekten vazgeçmediler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.”[121]

Diğer örnek ise bakara sûresi’nde bulunan:

”يايهاالذين امنوا لاتقولوا راعنا وقولوا انظرنا واسمعوا وللكافرين عذاب اليم“

“Ey îmân edenler! RÂİNÂ demeyin, UNZURNÂ deyin ve güzelce dinleyin. Kâfirler için elem verici bir azâb vardır.”[122] âyetinin tefsiri ile ilgilidir. Müellif ilgili âyetin iniş sebebini ibni Abbas’tan nakledilen şu rivayetle açıklarken sahabe tefsirine verdiği değeri de ortaya koymaktadır :

“Râina, Arap Yahudîlerinin o günkü konuşma âdâbına göre AHMAKLIK, KABALIK anlamlarında da kullanılırdı. Ashab-ı Kirâm’ın ara-sıra “Bize lütfen bakarmısın!”anlamına gelen RÂİNÂ kelimesini kullandıkları olurdu. Ashaba göre böyle demek derin bir saygı ifadesi sayılırdı. Yahudîler, içlerindeki kini kelime oyunu yaparak ortaya döktüler ve bunu alay konusu edinip İslâm’ı küçük düşürmeye, peygambere hakaret etmeye çalıştılar. O sebeple yukarıdaki âyetler indi.”[123]

Ara sıra Celal Yıldırım’ın âyetlerin tefsirinde İbni Abbas’ın görüşünü makbul tefsir olarak zikredip o çerçevede yorumlar yaptığını görürüz. Zilzâl sûresinin tefsirinde:

يومئذ يصدر الناس اشتاتا ليرو اعمالهم

“O gün insanlar –amellerinin kendilerine gösterilmesi için- bölük bölük dağınık halde çıkıp gelirler.”[124] âyetinde bölük bölük sevkedilen insanlar konusunda yapılan farklı yorumları sıraladıktan sonra, insanların bölükler halinde gelmesinin,

[121] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, c. 2, s. 876, 877.
[122] Bakara, 2/104.
[123] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, c. 1, s 287.
[124] Zilzâl, 99/6.

amellerini ve dolayısıyla o amellerin karşılığını görmelerine yönelik bir düzenleme olduğunu diğer yorumların âyetin siyâk ve sibâkına uymadığını belirttikten sonra İbni Abbas'ın "İnsanlar amellerine göre bölük bölük olup hesap alanına getirilirler. İman ehli ayrı gruplar, küfür ehli de ayrı gruplar halinde sevkedilirler." açıklamasını kendi görüşüne delil olarak aktarmaktadır.[125]

Yıldırımın yine aynı sûre'de geçen:

فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره

" Artık kim zerre kadar bir iyilik yapmışsa onu görecek; kim de zerre kadar bir kötülük işlemişse onu görecek."[126] âyetinin tefsirinde muğlak görünen noktanın herkesin işlediği iyilik ve kötülüğü mü yoksa o iyilik ve kötülüğün karşılığını mı göreceği mevzu'u olduğunu aktarır. Bununla ilgili her iki yorumu te'lif eden bir yaklaşım arzeden müfessir tesbitlerini İbni Abbas'ın görüşünü yaptığı şu yorumla destekler: "Kafirlerden kim dünyada zerre kadar bir kötülük işlemişse, âhirette mutlaka şirkin azabıyla birlikte onunla cezalandırılacaktır. Onlardan kim dünyada zerre kadar bir iyilik yapmışsa, dünyada onun karşılığını görür. Mü'minlerden kim dünyada zerre kadar şer işlerse, onun karşılığını yine dünyada görür. Onlardan kim zerre kadar iyilik işlerse, kendisinden kabul edilir ve âhiret gününde kat kat karşılığı verilir."[127]

Eserde Bazen İbni Abbas'ın görüşlerinin diğer yorumlarla karşılaştırma amacıyla dile getirildiğini hatta benimsenmiş olarak sunulmadığını da görürüz. Secde sûresi'nin tefsiri'nde :

"يدبر الامر من السماء الي الارض ثم يعرج اليه في يوم كان مقداره الف سنة مماتعدون"

"Gökten yere bütün işleri o düzenleyip yönetir. Sonra da işler, sizin hesabınıza göre bin yıl kadar süren bir günde O'na yükselir."[128] geçen gün anlamına gelen **"يوم"** kelimesi ile ilgili, İbni Abbas'ın bu gibi tabirlerin sıkıntılı ve neşeli günlere göre kullanılan mecazî tabirler olduğu görüşünü[129] zikretmesine rağmen kendisi bu

[125] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6947.
[126] Zilzâl, 99/7-8.
[127] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6948.
[128] Secde, 32/5.
[129] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4787.

yorumu tercih etmez ve Kur'ân'da bu sûrede belirtildiği gibi bazen "bin yıl" başka sûrelerde bazende "elli bin yıl"[130] olarak geçen tabirleri âyetlerin barındırdığı mana ışığında açıklayarak şu ifadeleri kullanır:

"İki âyette değişik rakam kullanılarak birinde "bin yıl", diğerinde "elli bin yıl" denilmektedir. İş ve amellerin, niyet ve azimlerin, Allah'ın belirlediği dereceye yükselmesi, bizim hesabımıza göre bin yıla tekabül eden bir anda yükselmektedir. Başta Cebrail olmak üzere meleklerin takdir edilen dereceleri aşması ise, bizim hesabımıza göre elli bin yılatekabül eden bir anda gerçekleşmektedir."[131]

Müellifimizin takip ettiği metodlardan bir tanesi de, bir konuda ilim adamlarının fikirlerini açıkladıktan sonra müşkil kalan noktaları İbni Abbas'ın da muvafık olduğu sözleriyle açıklığa kavuşturmasıdır. Buna örnek olarak :

ومارسلنا من قبلك الا رجالا نوحي اليهم من اهل القرى

"Senden önce kasabalar halkından kendilerine vahyedilip peygamber olarak gönderdiğimiz kimseler de ancak birtakım adamlardı."[132] âyetinde konu edilen peygamberlerin erkeklerden seçildiği konusudur. Kendisi bu âyetin açık anlatımından da peygamberlerin erkeklerden seçildiğinin anlaşıldığını, kadınların peygamber olarak seçilmediğini, zira kadınların böyle ağır bir yükü kaldırabileceklerinin pek düşünülemeyeceğini açıkladıktan sonra, İbni Kesîr ve Ebû Hasan el-Eş'arî'nin bu cihetteki sözlerinden alıntı yaparak görüşlerini şu şekilde te'yid eder: "İlim adamlarından bazısı, İbrahîm Peygamber'in eşi Sara'nın, Musa Peygamber'in annesinin ve İmran kızı Meryem'in peygamber olduklarını iddia ederler, buna illet olarak da meleklerin onlara hitap ettiklerini, onlara Allah'ın bazı emirlerini getirdiklerini gösterirler. Oysa meleğin birine bir haber getirmesi veya ilhamda bulunması, o kimsenin peygamberliğini kanıtlamaz."[133] İlgili sözlerinin devamında Yıldırım, İbni Abbas'a ait "meleklerin sözü edilen kadınlara gelmesi bir teşrif ve taltiftir" görüşünü aktarır. Böylelikle bu mevzuda sahip olduğu düşünceleri İbni Abbas ile desteklemiş olur.

Aynı doğrultuda Yıldırım'ın müşkil lafızlar konusuna da eğildiği ve sahabe tefsirinden yararlandığını görmekteyiz. Bakara Sûresi'nde geçen :

[130] "Melekler ve Ruh (Cebraîl) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir." Meâric, 70/4.
[131] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4787.
[132] Yusuf, 12/109.
[133] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3011-3012.

"ولله المشرق والمغرب فاينما تولوافثم وجه الله ان الله واسع عليم"

"Doğu da Allah'ındır, batı da… Ne yana yönelirseniz Allah'ın veçhi (ilim ve kudreti, hoşnutluk ve sevâbı) oradadır. Şüphesiz ki Allah(ın ilim ve kudreti) çok geniştir ve o her şeyi bilir."[134] Kendisine ait olan mealden de anlaşılacağı üzere, lafzen "Allah'ın yüzü[135] anlamına gelen **"وجه الله"** ifadelerini, "Allah'ın ilim ve kudreti, hoşnutluk ve sevabı"[136] şeklinde açıklamıştır. Bu yaklaşımla müellifin, İbni Abbasın âyetle ilgili "Vech Allah'tan ibârettir. Yani O'nun zatına veya kâinatı kuşatan kudret ve ilim sıfatlarına delâlet eder."[137]şeklindeki tefsirine muvafık bir yaklaşım ortaya koyduğunu görmekteyiz.

Celal Yıldırım'ın başta İbni Abbas olmak üzere sahabi tefsirinden çokça yararlandığını ifade etmiştik. Abdullah bin Abbas ile birlikte diğer sahabilerden yapılan nakillerle eserin, bir rivayet ansiklopedisi hüviyetine büründüğünü söylemek yanlış bir tesbit olmasa gerektir. Konuyu daha fazla uzatmamak için, "Abdullah bin Mes'ud", "Ubey bin Ka'b","Hz. Âişe", "Abdullah b. Ömer" gibi geniş "sahabe tefsiri literatürü"nden epeyce istifade ettiğini örnekleyecek birkaç misal vererek konuyu bitirmek istiyoruz.

Bakara Sûresinin tefsirinde:

"الذين يؤمنون بالغيب ويقيمون الصلوة ومما رزقناهم ينفقون"

"O korunanlar ki gayb (fizik ötesinden verilen ilâhî haberler)e inanırlar; namazı vakitlerinde kılmaya devam ederler; kendilerine rızık olarak verdiğimiz nimetlerden (Allah'ın hoşnutluğuna erişmek için) harcarlar."[138] âyetinde geçen "**الغيب**" "ĞAYB" kavramı için müstakil bir başlık açan müellif, yukarıda kendi verdiği mealden de anlaşılacağı üzere bu kavramı, duyu organlarının alanı dışında olan gerçeklik alanı olarak anlamış ve "Gayb âlemi, bu âleme nisbetle asıldır. Dünyanın gayb âlemine nisbeti, fer'in asla olan nisbeti gibidir. Dünyada mevcut olan her şeyin mutlaka gayb

[134] Bakara, I, 115.
[135] Komisyon, **Kur'ân-ı Kerim Meâli,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 15. baskı, Ankara, 2008. s. 17.
[136] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 325.
[137] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 329.
[138] Bakara, 2/3.

âleminde (âhirette) bir aslı vardır."[139] şeklinde tefsir etmiştir. Sahabe tefsirini bazende verdiği manaları zenginleştirmek için aktaran Yıldırım Abdullah bin Mes'udun "gayb" kavramına "gaybe inananlar" tamlaması üzerinden verdiği ikinci bir mânâyı eserinde anlatarak tefsir yönteminin özeliklerinden bir tanesini daha ortaya koymuştur. Şöyle ki İbni Mes'ûd'un talebelerinden Hâris bin Kays, Peygamberimizi görme şerefine nâil oldukları için sahabe'nin Allah katında kendilerine tekaddüm ettiklerini, onlara fazlasıyla gıpta ettiğini söyleyince, İbni Mes'ûd: "Siz de Resûlullah (A.S.)ın gıyabında sağlam imanınız sebebiyle bizim önümüze geçtiniz. Çünkü Hazret-i Peygamber (A.S.)ın nübüvveti, kendisini görebilme mevkiinde olanlar için apaçık meydanda idi… Bu bakımdan asıl fazîlet O'nu görmeden imân etmektir ki o da sana ve emsaline nasib olmuştur. Allah'a andolsun ki, Resûl-i Kibriyâ'nın gıyabında gönül açıklığıyla imân eden bir kimsenin imânından daha üstün bir imân yoktur."[140] diyerek ilgili kavrama verilen mana çerçevesini genişletmiştir.

Müellifin, İbni Mes'ûd'un esbâb-ı nüzûl ile ilgili aktardığı rivayetlere de yer verdiğini görmekteyiz. Âl-i İmrân Sûresi yüz on üçüncü âyetin[141] tefsirinde İbni Mes'ûd'un ilgili âyet hakkında yaptığı iki rivayeti okuyucu ile paylaştığını görmekteyiz. İlki "müslümanların gecenin üçte birinden sonra veya yatsı vakti kıldıkları namaz hakkında indiğini, kitap ehlinin bu namazı kılmadığını belirten kendi kanaatine ait rivayet, bir diğeri de: Resulullah (s.a.v) bir gece yatsı namazını geciktirdikten sonra mescide gelipte cemaatin kendisini beklediğini görünce 'Dinlilerden hiç kimse bu saatlerde Allah'ı anıp ibadet etmez.' buyurdu. Bu nedenle yukarıdaki âyet inmiştir. şeklinde nesnel bilgiye dayalı rivayettir."[142]

Kelime ve kavramların tahlili konusunda da müellifin sahâbe kavline büyük ehemmiyet verdiğini eserinin bir mana da ansiklopedik sahâbe külliyâtı olduğunu belirtmiştik. Kur'ân-ı Kerim'in anahtar kavramlarından biri olan ve birçok yerde zikredilen "takvâ" kavramı ile ilgili olarak, bakara sûresinin ikinci âyetini[143] tefsir ederken, Ubeyy bin Ka'b'ın yorumunu şu şekilde aktarır : " Hz. Ömer (R.A.), devrin

[139] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 59.
[140] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 59.
[141] "Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır."
[142] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 1033-1034.
[143] "Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir."

büyük ilim adamlarından Ka'b oğlu Ubeyy'e soruyor: -Takvâ nedir? Ubeyy cevap veriyor: -Üstün bir ölçüde hassasiyet göstermektir. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.) tekrar soruyor: -Üstün hassasiyeti açıklar mısın? Ubeyy (R.A.) cevap vermek için şunu soruyor: -Ey Mü'minlerin Emiri! Dikenli bir yerde hiç dolaştığınız oldu mu? Hazret-i Ömer (R.A.): -Evet hem sayılmıyacak kadar çok..Ubeyy (R.A.): -Peki o yerlerde dolaşırken ne yapardınız ve nasıl hareket ederdiniz? Hz.Ömer (R.A.): -Dokunup yırtmasın diye eteklerimi toplar, ayaklarımı kanatmasın diye çok itinayla yürürdüm. Ubeyy (R.A.): İşte bu takvâdır demiştir."[144]

Bilindiği üzere "İfk Hâdisesi" olarak bilinen ve nûr sûresi'nde 11-20. âyetler arasında konu edilen mevzû, Hz. Peygamber (S.A.V)'in mustalık gazvesi esnasında Hz. Âişe'nin başından geçen hâdiseler neticesinde inmiş olup bu tarihi arka planı bilmeden âyetlere külli bir bakış açısıyla vâkıf olmak mümkün görünmemektedir. Tefsir faaliyeti icra ederken, âyetlerin doğrudan konusu olan ve âyetlerin siyâk ve sibakına, tabii olarak Resûlullâh (s.a.v) den sonra en çok vâkıf olan sahabilerden konunun özetini aktarmak en doğru yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Celal Yıldırımın bu durumlarda da son derece hassas olduğunu ve ilgili sahabenin rivayetini ön plana çıkardığını görmekteyiz. Nitekim ilgili âyetler grubunu tek bir pasaj halinde meali ile birlikte verdikten sonra değerlendiren müellifimiz, âyetlerin tefsirine "İniş Sebebi" başlığı atarak başlamış, konu ile ilgili çok özet bir bilgi verdikten sonra[145] Hz. Âişe'nin aktardığı şu rivayet ile mevzuyu, okuyucuların daha iyi anlaması için açıklığa kavuşturmuştur: "Farkına varılınca gelip beni rahatlıkla bulabilmelerini düşünerek bulunduğum yerde oturup beklemeyi uygun gördüm. Derken uyuya kalmışım. Ayak sesiyle uyandığımda, ordunun arkasında unutulan malzemeyi toplamakla görevli bulunan Safvan b. Muattal'i gördüm. Beni tanıdı ve 'İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn' diyerek yüzünü başka tarafa çevirdi ve ben de

[144] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 58.

[145] "Hicretin beşinci yılında Resûlullah (A.S.) Beni Mustalık kabilesi üzerine harekete geçmişti. Birçok seferlerinde olduğu gibi, bu seferinde de eşleri arasında kur'a çekmiş; kur'a Hz.Âişe'ye isabet ettiğinden onu beraberinde götürmüştü. Medine'ye dönerlerken mahfe içinde bulunan Hz.Âişe (R.A.) askerin karargâh kurduğu yerden, bazı tabii ihtiyacını gidermek üzere uzaklaşıyor. Derken mahfeye döndüğü zaman gerdanlığı düşürdüğünü farkederek geri dönüyor. Bulup dönünceye kadar askerin hareket ettiğini görüyor. O tarihlerde kadınların örtünmesiyle ilgili ilâhi emir indiğinden, görevliler, içinde Hz.Âişe'nin (R.A.) bulunduğunu sandıkları mahfeyi deveye yüklüyorlar ve mahfenin içinde bir kimsenin olup olmadığını tefrik edemiyorlar." İbn Hanbel, **el-Müsned**, 42/404, No: 25623; Buharî, **el-Câmi'u's-sahîh,** 3/173, No: 2661 (Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4179.)

hemen örtündüm. O arkasını dönerek devesini çökertti, ben bininceye kadar dönüp bakmadı. Sonra devenin yularından tutup yürüdü. Öğle vakti orduya yetiştik. Bu olayı, başta münafıkların reisi Abdullah b. Ubey b. Selûl olmak üzere bazı münafıklar fırsat sayıp kötüye yorumlamışlar ve haberim olmadan aleyhime bir dedikodu almış yürümüş. Neler olup bittiğini bilmiyordum. Fark ettiğim tek şey, daha önce gördüğüm yakın ve sıcak ilgiyi Peygamber (A.S.) Efendimiz'den göremediğimdi. Şüphesiz o günlerde bunun asıl sebebini de teşhis etmiş değildim. İşte o sıralarda hastalandım. Bir gün bir ihtiyaç için dışarı çıkmam gerekti. Mistah'ın annesi bana refakat etti. Derken yün çarşafına bürünmüş olan kadıncağız sürçüp düştü. Ve "yok olası Mistah" diye mırıldandı. Ben de 'Bedir savaşına katılan bir sahabiye dil mi uzatıyorsun?' diyerek onu uyardım. Bunun üzerine bana: 'Neler döndüğünden haberin yok mu?' dedi. Hayretle dönüp yüzüne baktığımda, münafıkların bana attıkları iftirayı anlattı. Bir anda sarsıldım ve hastalığım büsbütün arttı. Bu hal bir ay kadar devam etti. Resûlullah (A.S.) bir ara olup bitenleri anlatıp benim cevap vermemi istedi. Ben de : 'Ben bu gibi kötülüklerden berîyim, desem belki inanmayacaksınız. Kendimi suçlu göstersem, hemen tasdîk edeceksiniz. O bakımdan durumun aydınlanmasını Cenâb-ı Hakka bırakıyorum. O elbette benim mâsum olduğumu haber verecektir.' dedim. Çok geçmeden yukarıdaki âyetler indi ve berî bulunduğum yani ak-pak olduğum kesinlik kazandı."[146]

Celal Yıldırım bazı Kur'ân kavramlarına farklı mefhumlar vermiş ve bunları sahabenin rivayetlerine dayanarak desteklemiştir. İsra Sûresi'nde bulunan:

ذلك مما اوحى اليك ربك من الحكمة ولا تجعل مع الله الها اخر فتلقى فى جهنم ملوما مدحورا

"İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber başka bir tanrı edinme, sonra kınanmış koğulmuş olarak cehenneme atılırsın."[147] âyette geçen **"الحكمة"** "hikmet" kelimesine, bilindiği gibi birçok müfessir tarafından Resûlulllah (s.a.v)'in sünneti anlamı verilmiştir. İlgili âyetle ilgili hadisleri aktaran müellifin bu kavrama "Resûlullah (s.a.v)'in mucizeleri" anlamını da verdiğini görmekteyiz. Mevzu ile alakalı olarak üç hadis-i şerif nakleden yıldırım Abdullah b. Ömer (R.A)'dan da: "Resûlullah (A.S.) Efendimiz, Mescid'de bir hurma kütüğüne

[146] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4179-4180.
[147] İsrâ, 17/39.

dayanarak hutbe okurdu. Kendisine minber yapılınca, Cuma günü minbere yönelince, hurma kütüğü inlemeğe başladı. Resûlullah (A.S.) Efendimiz dönüp eliyle onu okşadı da iniltisi kesiliverdi."[148] rivâyetini aktarır.[149]

Yine aynı sûrede geçen:

تسبح له السموات السبع والارض ومن فيهن وان من شيئ الايسبح بحمده ولكن لاتفقهون تسبيحهم انه كان حليما غفورا

"Yedi gökler, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu teşbih ve tenzih ederler. Zaten hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile teşbih etmesin; ne var ki, siz onların teşbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, Hâlîm'dir (şefkatlıdır, merhametlidir, sabırlıdır, lütf ile muamele edicidir) ve çok bağışlayandır."[150] âyeti hakkında, Abdullah b. Ömer'den: "Resûlullah (A.S.) Efendimiz, Mescid-i Aksa'ya gece yolculuğu yaptığı gün, makam ile zemzem kuyusu arasında bulunuyordu. Cebrâil sağında, Mîkâil solunda oldukları halde yedi kat göklere doğru yükseldiler. Dönüşünde şöyle buyurdu: 'En yüksek göklerde birçok tesbih sesleri duydum. Yüksek gökler, o heybet sahibinden, onun yüceliğinden korkarak tesbih ediyorlardı, en yüce olan (Rabbımızı) tesbih ederiz' diyorlardı."[151] rivayeti ile, "Peygamber efendimiz (S.A.V) kurbağa öldürmeyi yasakladı ve şöyle buyurdu: Doğrusu onun vakırdısı tesbihtir."[152] rivayetini aktarır.[153] Nitekim bu rivayetler âyetleri tefsir edici niteliktedir. Eserinde böyle bir metodla tefsir yapan Yıldırım, sahabe'nin tefsir ilmindeki yerine verdiği değeri de ortaya koyar.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi müellifin ismi geçen sahabiler dışında birçok sahabiden de yararlandığını görmekteyiz. Örneğin Hz. Ali'nin rivayetinden istifadesini de görmekteyiz. Şöyle ki; Mâide Sûresini tefsir ederken: "Ey iman edenler! Size açıklanınca sizi kötümser yapacak (veya üzecek) şeylerden sormayın; ama Kur'ân indirildiğinde sorarsanız size açıklanır. Allah (daha önce bu kuralı

[148] İbn Hanbel, **el-Müsned,** 4/107, No: 2236;Buharî, **el-Câmi'u's-sahîh, 2**/9, No: 918.
[149] Yıldırım, Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3503.
[150] İsrâ, 17/44.
[151] Süleyman b. Ahmed Ebû'l-Kasım et-Taberânî, **ed-Dua,** thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413), **1**/497, No: 1747.
[152] İbn Hanbel, **el-Müsned,** 25/36, No: 15757; Ebû Muhammed Abdullah ed-Dârimî, **Sünen,** thk. Huseyn Selim Esed ed-Dârânî (S. Arabistan, Dâru'l-Muğnî, 1412), 2/1270, No: 2041.
[153] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 3503-3504.

bilmeden) sorduklarınız (dan dolayı sizi) affetmiştir. Allah çok bağışlayandır.; şefkatle, merhametle sabredendir."[154]ayetlerinin tefsirinde Hz. Ali'den şu nakli yapar: "Yol bulmaya güç getirebilen kimsenin Beyt'i (Kabe) haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir.[155] mealindeki ayet inince, 'her sene mi?' diye sordular. Peygamberimiz bu soruyu cevaplandırmadı. Onlar yine aynı soruyu tekrarladılar. Bunun üzerine Peygamberimiz (A.S.) 'Hayır' diye cevap verdi ve : 'Eğer evet deseydim, her yıl size farz olurdu.' buyurdu.Bu sebeple yukarıdaki ayetler indi.[156]

2.1.4. Kur'ân'ı Tâbiûn Sözleri İle Tefsiri

"Tâbiûn, Sahabeyi müslüman olarak gören ve müslüman olarak ölen nesli ifade eden terim anlamında kullanılır."[157] "Ashâbtan dini öğrenen nesle tâbiîn denildiği gibi salt ashâbı görenler için de bu kavramı kullananlar vardır. Teoride bu dönem, Resulullah'ın (s) vefatıyla başlamakla birlikte gerçekte tâbiîn neslinin ağırlıklı olarak yaşadığı dönem olan 65-135 (684-752) yılları arasıdır."[158]

"Sahâbe devrinin bitmesiyle birlikte tefsirin birinci dönemi bitmiş, sahâbeye talebelik eden ve Kur'ân ile ilgili bilgilerinin çoğunu kendilerinden alan tâbiûn ile birlikte tefsirin ikinci dönemi başlamıştır. Tefsir ilminde ve Allah'ın kitabından herkesin anlayamayacağı hususları açıklığa kavuşturma konusunda meşhur sahâbiler olduğu gibi, tâbiûn tabakasında da tefsir ilmi ile şöhret sahibi olan, tefsir hakkında kelâm eden ve muasırlarına kapalı kalan manaları açıklığa kavuşturan şahsiyetlerde ortaya çıkmıştır.

Bu müfessirler Allah'ın kitabını anlama hususunda yine Kur'ân'ın bizzat kendisine, Resulullah (s.a.v) den sahâbe tarikiyle yaptıkları rivâyetlere, sahâbe tefsirinden bizzat kendilerinin yaptıkları nakillere, Kutsal kitapları vasıtasıyla ehli

---

[154] Maide, 5/101-102.
[155] Al-i İmran, 3/97.
[156] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, 1797.
[157] Arif Ulu, "Tabiin" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2010, C. 39, S. 328-330.
[158]Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab**, Daru'l-Fikr, Beyrut 1994, VIII, 27vd.; Ebu'l-Fazl Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekir es-Suyûtî, **Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî,** thk. Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 2011, s. 416; Murat Kayacan, **İsmail Cerrahoğlu'nun Tâbiîn Dönemi Tefsiri ve İsrâiliyat Literatürüne Bakışının Analizi,** Tefsir Araştırmaları Dergisi, (Nisan, 2019), s. 2.

kitaptan aldıkları mâlûmata ve Allah'ın kendilerine nasib ettiği kadarıyla Allah'ın kitabıyla ilgili yaptıkları ictihâd ve fikir üretme metodlarına itimâd ediyorlardı."[159]

"Tâbiîler, sahâbeden sonra tefsirde önemli rol üstlenen bir nesildir. Hz. Peygamber'e ulaşamamış olmaları, onların bu ilme karşı olan şevklerini azaltmamıştır. Çünkü tâbiîler tefsir konusunda Hz. Peygamber'den feyz alan sahâbilerden faydalanmışlardır. Bu da söz konusu nesli, daha sonrakilerle ashâb arasında bir köprü konumuna getirmiştir.

Tâbiîler, tıpkı sahâbîler gibi tefsirde öncelikle Kur'ân ve sünnete başvuruyorlar; şayet bu iki kaynakta, nasları tefsir edebilmelerine yardımcı olacak bir malzeme bulamazlarsa, o takdirde özellikle esbab-ı nüzul, mübhemât ve gaybla ilgili konularda sahâbîlerin görüş ve tercihlerine müracaat etmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü bu konular… aklî muhâkeme ve ictihâdın dışında kaldığı için fikir yürütmenin mümkün olmadığı alanlardır."[160]

Bundan evvel ifade ettiğimiz gibi Celal Yıldırım Kur'ân'ın tefsir yöntemi olarak üç yol ve usûl belirlemiş[161], ilk iki usûl dışında kalan bütün yöntemleri üçüncü madde altında değerlendirmiştir. Yalnız şunu da unutmamakta yarar vardır ki gerek sahâbe gerekse de tâbiûnun tefsirini ilk iki ölçü içerisinde değerlendirmiş, bu iki tabakanın rivâyet metodu ile yaptıkları tefsirleri dışında kalan, kendi görüş ve ictihâdlarına başvurmak sûretiyle yaptıkları tefsirin son madde altında değerlendirilebileceğini şu sözlerle ifade etmiştir : "Ashab-ı Kirâm'dan sonra gelen tabiîler ise, Peygamber (A.S.) Efendimiz'den yapılan rivâyetleri ve ashabın görüş ve ictihadlarını toplayıp ona göre Kur'ân'ı açıklamışlardır. Bir âyet ve taşıdığı hükümle ilgili, rivâyet bulamadıkları zaman kendi ilmî dirayetleriyle yorumda bulunmaya çalışmışlardır."[162]

Yıldırım eserinde tâbiûn tefsirine ciddi denecek ölçüde yer vermiştir. Eserinin önsöz bölümünde tefsir ekolleri ve bu tefsir ekollerinden yetişmiş, sahabenin

[159] Muhammed Hüseyin Zehebî, **Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2005, s. 91.
[160] Dartma, **Tefsir Tarihi ve usulü**, s. 94.
[161] 1)Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsir 2) Kur'ân'ı Hadislerle Tefsir 3) Kur'ân'ı ilim, ictihad, dirayet ve geniş İslâmi kültürle açıklamak. (1/4-5.)
[162] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 6.

yetiştirdiği tabiûn müfessirler hakkında bilgiler vermiştir.[163] Bu müfessirler arasında özellikle İbni Abbas'ın talebeleri Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, İkrime gibi tâbiûn müfessirlerden çokça istifade etmişse de diğer tâbiûn büyüklerinden istifadesi azımsanmayacak kadar çoktur. Zira rivayet ilmine çok değer verdiğini gözlemlediğimiz müellifimizin adlarını zikrettiği bütün tâbiûn tefsircilerin rivayetlerinden azami derecede yararlanmaya çalıştığı da bir hakikattir.

Tâbiûn'dan gerek âyetlerin sebebi nüzûlü gerekse de âyetlerin manası kapalı görünen kavram veya bölümleri konusundaki tefsirleri hususunda yararlanan Yıldırımın, aynı zamanda hem kendi tefsirlerine hem de sahabeden naklettiklerini belirttikleri tefsir rivayetlerine çokça itimad ettiğini de görmekteyiz. Şimdi müellifimizin tâbiun tefsirinden istifade metodu hakkında örnekler verelim:

"Bakara sûresi 17-20. âyetlerinin[164] tefsirinde, ilki Said b. Cübeyr, diğeri Süddi tarikiyle İbni Abbas ve İbni Mes'ud'dan olmak üzere ilgili âyetlerin iniş sebebi hususunda rivayetleri şu şekilde aktarır: "Bu âyetlerin iniş sebebi hakkında iki rivayet vardır: 1. Tâbiîn-i Kirâm'dan Saîd b. Cübeyr (hicrî: 95) diyor ki : Peygamber (A.S.) henüz peygamber olarak gönderilmeden önce Yahudîler son peygamberi, ateş üzerinde durur gibi sabırsızlıkla bekliyorlardı. Fakat Hazret-i Peygamber (A.S.) risâlet göreviyle dâvete başlayınca Yahudîler onun kendilerinden olmadığını görünce birdenbire küfre döndüler; sapıklığı tercih ettiler. Bu bakımdan onların ilk durum ve tutumları nura, son durum ve tutumları ise karanlığa benzetilmiştir. İşte Allah (C.C.) bu âyet-i kerîmelerle Yahudîlerin ölçüsüzlüklerini, şaşkın hallerini tasvir ediyor. 2. İbn Cerîr Ebu Cafer Muhammed (224-310)'in Suddî-yi Kebîr (Hicrî: 121) tarikıyla İbn Abbas, İbn Mes'ûd ve bazı sahâbiden yaptığı rivayete göre : Asr-ı Saadette

[163] İbni Abbas medresesinden: Mücahid, Said b. Cübeyr, İkrime, Tavus, Ata b. Ebî Rabâh, Hz. Ali Medresesinden: Zeyd b. Eslem, Ebu'l-Âliye, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Abdullah b. Mes'ud Medresesinden: Alkame b. Kays, Mesrûk, Esved b. Yezîd, Merre el-Hemedânî, Âmir eş-Şa'bî, Hasan el-Basrî ve Katâde b. Diâme gibi talebeler yetişmiştir (Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 7)

[164] "Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlattığı sırada Allah ışıklarını yok ediverir de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakıverir. Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler. Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşanan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah, Kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır. Şimşek neredeyse gözlerini alıverecek. Önlerini her aydınlatışında ışığında yürürler. Karanlık çökünce dikilip kalırlar. Allah dileseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi. Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."

Medineli münafıklardan iki kişi Hazret-i Peygamber'den kaçıp müşriklere katılmak istediler. Yolda şiddetli bir yağmura tutuldular. Gök gürültüsü ve yıldırımların arka arkaya düşmesi onları bir hayli sarstı, ölüm korkusu içinde parmaklarıyla kulaklarını tıkadılar. Şimşek çakınca önlerini görüp yürüyebiliyorlardı; çakmayınca yerlerinde çivilenip kalıyorlardı. O kadar perişan oldular ki, yaptıkları işe pişman olup nedâmet duydular ve bu korku ve endişe içinde, 'Ah! Bir sabahlasak da şu tehlikeden kurtulup Hazret-i Muhammed'e (A.S.) dönsek ve O'nun nûrlu ellerini tutup sadakatle öpsek.' dediler. Netice öyle oldu. Yani sabaha kavuştular. Niyetlerini değiştirmeden Hazret-i Peygamber'e (A.S.) gelerek dosdoğru Müslüman oldular. Allah teala bu iki münafıkın durumunu diğer münafıklara müessir bir misal, yol gösterici bir örnek olarak bildirmek üzere bu âyetleri indirdi."[165]

Görüldüğü gibi Yıldırım, Tâbiûn'un iniş sebebi ile ilgili rivayetleri olduğu gibi almış, bu hususta onlardan gelen bilgilerin ictihâda dayalı bilgiler olmadığını, bunu sahabeden duyduklarını zımnen kabul etmiş oluyor. İkinci rivayette de Sahabeden gelen nakli, tâbiûn vasıtasıyla aktararak tefsir ilminde ilk dönem tefsir bilgilerinin, korunması ve naklinde bu neslin oynadığı role de dikkat çekmiş oluyor. Nitekim Süddî'nin mâide sûresi elli sekizinci âyetinin[166] iniş sebebi ile ilgili sahabe ismini zikretmeden aktardığı, "tâbiînden bir râvinin kendisi ile Hz. Peygamber arasındaki sahâbînin ismini atlayarak naklettiği hadis"[167] manasına gelen şu "Mürsel" rivâyet, bu mevzu için başka bir örnek niteliğindedir: "Medine'de oturan Hıristiyanlardan bir adam, müezzinin 'EŞHEDÜ ELLA İLÂHE İLLALLAH VE EŞHEDU ENNE MUHAMMEDEN RESÛLULLAH' sözlerini duyunca 'yalancı, yalan söyledin kendini yaktın' derdi. Çok geçmeden bir gece onun hizmetçisi elinde ateşle içeri girince bir kıvılcımın sıçramasıyla ev, içindeki o hıristiyanla birlikte yanıp kül oldu. Bu sebeple yukarıdaki ayetler indi."[168]

[165] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 97.
[166] "Namaza (ezan okuyup) çağırdığınızda, onu eğlence ve alaya alırlar. Bu, onların akletmeyen bir topluluk olmasındandır." Mâide, 5/58.
[167] Salahattin Polat,"Mürsel", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006, **32**/52.
[168] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1723.

Yine en'âm sûresi on dokuzuncu âyetin[169] sebebi nüzûlü hakkında Mücahidden yaptığı şu nakilde aynı vasfı taşır: Hz. Peygamber (S.A.V) den, 'Hangi şeyin şahitlik yönünden daha büyük olduğu' soruldu. Veya Resulullah'ın, Kûreyş ileri gelenlerinden, hangi şeyin şahitlik yönünden daha büyük olduğunu sorması emredildi. Sonra da aynı soruya kendisinin 'Allah benimle sizin aranızda şahittir' diye cevap vermesi tavsiye edildi."[170]

Bunların dışında Yıldırımın âyetlerin taşıdığı hüküm konusunda da tâbiînden yararlandığını görüyoruz. En'am sûresi'nde bulunan : "O ki, çardaklı çardaksız, asmalı asmasız bağ ve bahçeleri; yemişleri ve tatları farklı olan hurma ve ekinleri; birbirine benzeyen ve benzemeyen zeytin ve narı yaratıp ortaya çıkarandır. Gelişip meyve verdiği zaman meyvesinden yeyin ve biçilip devşirildiği gün hakkını verin; bir de sakın israf etmeyin; çünkü Allah gerçekten israf edenleri sevmez."[171] âyetinde geçen **"واتواحقه يوم حصاده"** "ve biçilip devşirildiği gün hakkını verin" kısmının tefsirinde Tâvus, Hasan el-Basri, Câbir b. Zeyd, Saîd b. Müseyyeb ve Muhammed b. Hanîfe'nin hasat günü verilmesi emredilen hakk'ın farz olan zekat olduğu görüşünde olduklarını, Katâde'nin de benzer fikirde olduğunu ve "ürün yağmur ile sulanıyorsa onda bir, diğer külfetli araçlarla sulanıyorlarsa yirmide bir zekat verilir" dediğini nakletmiş ve Katâde'nin mezkûr âyeti Hz. Muhammed (S.A.V)'in sözleriyle beyan ederek yorumladığı bilgisini kaynak belirtmeden eserinde kaydetmiştir.[172]

Müellifin mübhem lafızlar hususunda da Tâbiûn'dan istifade ettiğini görüyoruz. Bakara sûresi'nde bulunan :

ولقد اتينا موسى الكتاب وقفينامن بعده باالرسل واتينا عيسى ابن مريم البينات وايدناه بروح القدس

"Andolsun ki, Musa'ya o kitabı verdik. Ondan sonra da birbiri ardınca peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da beyyineler (açık belgeler ve

[169] "De ki, hangi şey şahit olarak daha büyüktür? De ki, Allah…O, benimle sizin aranızda şahittir. Bu Kur'ân bana, onunla sizi ve kime ulaşırsa onu uyarmam için vahyedildi. Ya sizler cidden Allah ile beraber ilahlar bulunduğuna şehadet eder misiniz? De ki, ben şehadet etmem. De ki, ancak O, tek ilahtır ve ben şüphe yok ki, sizin ortak koştuklarınızdan beriyim (hiçbir ilgim ve ilşiğim yoktur)." En'âm, 6/19.

[170] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1862-1863.

[171] En'am, 6/141.

[172] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2034.

mu'cizeler) verdik ve O'nu Ruhu'l-Kuds (Melek Cebrail) ile destekledik…"[173] ayetinde geçen **"روح القدس"** kavramını mealinden de anlaşılacağı gibi Yıldırım Cebrail olarak tefsir etmiştir. Kur'ân-ı Kerimde birkaç yerde geçen ve kasdedilenin "Cebrail" olduğu tefsiri verilen "Ruh"[174] veya "Ruhu'l-Kudüs"[175]kavramının[176], mushaf sırasına göre ilk geçtiği yer olan bu âyette mefhumun sahabe ve tabiun tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgili şu izahatı yapar:

"RUHU'L-KUDS'den murat, İbn Abbas ile İbn Mes'ud, Suddi, Rabi' ve Katade'ye göre 'Cibril'dir… Kurtubi'nin Mücahid ve Hasan el-Basri'den yaptığı rivayete göre, Kuds, Allah; Ruh da Cibril demektir. Suddi'den yapılan rivayete göre, 'Kuds' bereket, demektir. Temiz ve pak manasına geldiğini söyleyenler de vardır."[177]

Bunun gibi başka bir örnekte Nâziât sûresinin ilk beş âyetinin tefsirinden verilebilir. Şöyle ki :

والنازعات غرقا والناشطات نشطا والسابحات سبحا فالسابقات سبقا فالمدبرات امرا

"And olsun o tutup boğarcasına çekip alanlara, O hafif dokunup usulca alanlara, Yüzdükçe yüzenlere, Yarıştıkça yarışanlara, İşi yönetip yönlendirenlere…" ayetlerinde geçen **"والنازعات" "والناشطات" "والسابحات" "فالسابقات"** ve **"فالمدبرات"** kavramlarından her birinin işaret ettiği mana için müellifimizin sahâbe ve tabiûn kavillerinden çokça yararlandığını görmekteyiz. Şimdi de ilgili âyetlerde geçen bu kavramlardan bir kısmı için, aktardığı farklı mana ve yorumları nakledelim:

"Naziat için; a) Hz. Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Mesruk ve Mücahid'e göre : Kafirlerin ölümleri anında ruhlarını şiddetle ve kahırla çekip alan meleklerdir.b) Said b. Cübeyr'e göre : "Kafirlerin ruhlarını çekip aldıktan sonra onlara cehennem kokusunu teneffüs ettiren azap melekleridir.c) el-Hasan ve Katade'ye göre : Yıldızların akmasını ve yer değiştirmesini sağlayan meleklere işarettir.

---

[173] Bakara, 2/87.
[174] Nahl, 16/2. Ğafir, 40/15. Mücadele, 58/22. Mearic, 70/4. Nebe', 78/38. Kadr, 97/4. Şura, 42/52. Meryem, 19/17.
[175] Bakara, 2/253. Maide, 5/110. Nahl, 16/102.
[176] Kur'ân-ı Kerim'de "Ruh" kelimesinin geçtiği başka ayetler de mevcuttur. (bkz. Nisa, 4/171. İsra, 17/85. Enbiya, 21/91. Tahrim, 66/12.) Fakat genel itibarla ilgili ayetlerde geçen bu kelimelere farklı anlamlar yüklenir.
[177] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 260.

Sabihat için; a) Hz. Ali 'ye göre (R.A.) : Mü'minlerin ruhlarını kabzettikten sonra onlarla birlikte fezada yüzüp giden melekler demektir.b) Mücahid ve Ebu Salih'e göre : İlahi emirleri süratle, baş döndürücü bir hızla gökten indiren meleklere işarettir.c) katade ve el-Hasan'a göre : Kendi yörüngelerinde hızla dönüp dolaşan yıldızlar demektir.Ata'a göre : Denizde sür'at yapan gemilere işarettir.

Sabikat için; a) Hz. Ali'ye (R.A.) göre: Resulullah (A.S.) Efendimiz'e vahiy indirirken önlerine çıkan cin ve şeytanları hızla aşıp gelen meleklerdir.b) Mesruk'a göre : İyilik ve güzel ahlakta insanları geçen meleklere işarettir.c) Mücahid'e göre : "İnsanoğlunun önüne çıkan ecel ve yolu kesen ölüm olayları demektir.d) İbn Mes'ud'a (R.A.) göre : Kendilerini ait oldukları bedenlerden çekip alan melekleri, neşe ve sevinçle geçip geride bırakan olgun ruhlara işarettir.e) Ata'a göre : Savaşlarda öne geçen atlar ve süvariler demektir.

Müdebbirat için; İbn Abbas (R.A.) ile Ata'a göre: Yeryüzündeki tabii olayları sevk ve idare eden meleklerdir."[178]

Burada takip edilen metod açısından şu noktaya dikkat çekmeliyiz ki, bahse konu ayetler için maddeler halinde sahabe ve tabiundan nakiller yapması Yıldırımın bu iki tabakanın tefsirine verdiği önemi ve tefsirinde bundan yararlanması hususunda eserinin tümüne ayna olacak niteliktedir. Verdiğimiz son örnek, bahsi geçen konularda adını zikrettiğimiz birçok sahabi ve tabiunun ilgili ayetlerintefsiri konusundaki yorumlarını aktaran müellifin kitabın önsözünde çizdiği usule eserin ilk cildinden son cildine kadar sadık kaldığını göstermesi açısından en dikkat çekici örnekler arasındadır.

Tâbiûn tefsiri bahsinde vereceğimiz son örnekler ise müellifin kavramlara yüklenen manalar hususunda tabiun tefsirinden istifade etmesi ile ilgili olacaktır.

Bakara Sûresi'nde : "…Namazı vakitlerinde kılmaya devam ederler…"[179] şeklinde geçen âyette bulunan "**يقيمون الصلوة**" ifadeleri için şu bilgileri verdiğini müşahede ediyoruz : "Dahhak'a göre, Rükû ve secdelerini, kıraat ve kıyamını, yürek korkusu içinde boyun eğme samimiyetini tamamlıyarak kılarlar. Katade'ye göre,

[178] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6562-6564.
[179] Bakara, 2/3.

Namazı vakitlerini gözeterek, abdesti de dosdoğru alıp rüku' ve secdelerini yerine getirerek kılarlar."[180]

Şuarâ sûresi'nde: **"رب هب لي حكما"** "Rabbim, bana hüküm-hikmet ver…"[181] şeklinde geçen âyette bulunan "HİKMET" kavramı ile birlikte aynı kökten, H-K-M den türeyen "HÜKÜM" için ise eserinde şu malumatı kaydettiğini görüyoruz: "Hüküm: Çok geniş kapsamlı bir kelimedir. Bulunduğu âyete ve yer aldığı konu ve cümleye göre yorumlanır. Burada ise, Allah'ın koymuş olduğu helal-haram sınırlarını ve onlarla ilgili hükümleri bilmek ve aynı zamanda din ve dünya işlerinde bilgili ve anlayışlı olmaktır. Daha çok faydalı olabilmek için İbrahim (A.S.) böyle bir dilekte bulunmuştur. Nitekim İbn Abbas ve Mukatil de hükmü buna yakın bir anlamda yorumlamışlardır."[182]

Yine bakara sûresi'nde bulunan:

ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى ابصارهم غشاوة ولهم عذاب عظيم

"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır. Onlar için büyük bir azap vardır."[183] âyetinde geçen "**ختم**" –HATEME- ve "**غشاوة**" -ĞİŞAVE- lafızları için eserinde şu bilgileri kaydeder : "Tabiin-i Kiram'dan büyük alim Hasan el-Basri (R.A.) diyor ki : "Hatm ve tağşiye, inatçı kafirlerin melekler tarafından da tanınmalarına ve inanmayacaklarına bir belge olmak üzere kalblerine ve kulaklarına konulmuş bir takım farikalardır."[184]

1.5. Nüzûl Sebepleriyle Tefsir Etmesi

Kur'ân-ı Kerim iki kısımdır. Herhangi özel bir sebebe dayanmadan inen kısım –ki Kur'ân yaratılanı yaratana götürme gayesi güder.- Bu kısımla ilgili âyetler araştırma veya açıklamaya ihtiyaç duyulamayacak çok ve açıktır. Diğeri de özel bir sebebe binâen inen kısımdır…Bazı alimlerde bu kısma has eserler te'lif etmişlerdir[185]

[180] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 64.
[181] Şuara, 26/83.
[182] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4382.
[183] Bakara, 2/7.
[184] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 76-77.
[185] Zürkânî'nin eserlerine vurgu yaptığı ve bu konuda müstakil eser yazan bazı müellifler şunlardır: Buhârî'nin şeyhi Ebu'l-Hasen Alî b. Abdillah b.Ca'fer b.Necîh es-Sa'dî el-Medînî (ö.238/848-849), Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî (ö.468/1076), Ebu'l-Fazl Celâlüddîn

"…Sebeb-i Nüzûl, âyet veya âyetlerin indikleri günlerde meydana gelen hâdiseler veya bu hâdiselerle ilgili hükümlerin açıklanması demektir. Şöyle ki Peygamber (s.a.v) zamanında gerçekleşen bir hâdise veya kendisine yöneltilen bir soru neticesinde, ilgili hâdiseyi açıklamak veya sorulan soruya cevap vermek için âyet veya âyetlerin inmesi demektir."[186]

"Kur'ân, insanlığı doğru yola iletmek ve toplum hayatına yön vermek amacıyla indirilmiştir. Dolayısıyla onun asıl hedefi, insanlığın ahlâkî, hukûkî ve diğer alanlardaki ihtiyaçlarına cevap vermektir. Kur'ân bu hedefini gerçekleştirirken bazen sözü edilen ihtiyaçlarla ilgili hükümler koymuş, bazen insanların ibret almalarını temin etmek için daha önce vuku bulan hâdiselere yer vermiş, bazen de nüzûl ortamında meydana gelen bir kısım olaylara ışık tutup mahiyeti merak edilen hususları açıklamıştır. Bu özelliğinden dolayı Kur'ân âyetlerini esasen iki kısma ayırmak mümkündür. Bunların bir kısmı, muayyen bir sebebe bağlı olmayıp bir hükmü ortaya koymak amacıyla nâzil olan, diğer bir kısmı da belli bir sebebe bağlı olarak inen âyetlerdir. İşte esbabu'n-nüzûl ilmi, ikinci kısma giren âyetlerin inişiyle ilgili rivâyetleri konu edinen bir ilimdir."[187]

"Esbâb-ı nüzûl ilmini bilmenin herhangi bir faydası yoktur çünkü bu sebepler tarihi süreç içerisinde olup bitmiştir diyenler yanılıyorlar. Bilâkis bu ilmin bir çok faydası vardır. Şöyle ki -Konulan hükmün arkaplanında var olan hikmeti bilmek, -sebebin hâs olmasından yola çıkarak hükmün tahsis edilmesi, - Mânâya vâkıf olmak müşkil durumu ortadan kaldırmak. Vâhidî der ki: 'Âyetin, arkaplanı bilinmeden ve sebeb-i nüzûlü ortaya konulmadan tefsirinin bilinmesi mümkün değildir.' İbnu Dakîk el-Îd şöyle der: 'Sebeb-i nüzulün beyânı, Kur'ân'ın mânâlarının bilinmesi hususunda güçlü bir yöntemdir.' İbni Teymiyye'de: 'Sebeb-i nüzulü bilmek, âyetin anlaşılmasına yardımcı olur…' şeklinde görüş beyan eder."[188]

Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), Burhânuddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ömer b. İbrâhîm b. Halîl el-Ca'berî (ö.732/1332), Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449),

[186] Muhammed Abdulazîm ez-Zürkânî, **Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 1995, s. 81.

[187] Demirci **Tefsir Usûlü ve Tarihi**, s. 143.

[188] Ebu'l-Fazl Abdurrahman es-Süyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru İbni Kesîr, 2. Baskı, Beyrut, 2006, s. 92-93.

"Bilhassa tefsir ilminde, sebeb-i nüzulün âyeti izâh ve beyan etmesi bakımından lüzumu çok önemlidir. Zaten tefsir sahasında sahâbeyi yükselten en mühim âmil de budur. Onlar Hz. Peygambere bir âyet nâzil olduğunda, nüzûle sebep olan hâdiseyi ve sebebini, suâl soranın durumunu ve suâli sormasındaki sebebi bilirlerdi. Değişik sebeplerle ve çeşitli hâdiselere göre nâzil olan âyetler ayrı ayrı hükümleri ihtiva ederlerdi. Sahabenin bazısı ve bilhassa dâima Hz. Peygamberin yanında bulunan sahabe, hükümlerle sebepler arasındaki münasebeti tesis edebilmişti. İşte bizim de sebeb-i nüzûlden kastımız budur. Bidayetteki tefsir ilmi, sebeb-i nüzûlü bilmekten ibaretti şeklinde bir söz hakikatin ifadesinden başka bir şey değildir. Zira hadis mecmualarının tefsir babları hemen hemen sebeb-i nüzûle tahsis edilmiş gibidir."[189]

Celal Yıldırım, eserinin önsözünde, Kur'ân'ın âyet ve sûrelerinin sebeb-i nüzûlünü tesbit edip Allah'ın maksadının sağlıklı olarak fehmedilmesine yardımcı olan esbab-ı nüzûl ilminin bir müfessir için uzmanlaşması gereken ilimlerden olduğunu belirtmiş,[190] kendi eserinde bu ilme dikkat ettiğini ve tefsirinin özelliklerinden biri olarak saydığını şu ifadelerle anlatmıştır: "âyetlerin iniş sebeplerini tesbit ederek, birer özet mahiyetinde nakledip her âyetin taşıdığı mana ve hükmün daha iyi kavranmasına yardımcı olduk.[191]"

Yıldırımın eserinde rivayet metodunun ağırlıklı olarak hakim olduğunu tefsir ettiği ayetler hakkında ilgili hadis-i şeriflerin, sahâbi ve tâbiûn tefsirinin ağırlıklı olarak işlendiğini müşahede ediyoruz. Aktardığı rivayetlerden sebeb-i nüzûl ile ilgili olanların sayısını tesbit etmeye çalışmak abesle iştigal etmek olur. Zira eserinde yukarıda isimlerini verdiğimiz esbab-ı nüzûl ile ilgili eserlerden ve temel tefsir kaynaklarından o kadar istifade etmiştir ki, temel hadis kaynakları ile birlikte bu eserler ilk başvuru kaynakları arasında olmuştur.

Yıldırım tefsir edeceği âyetler grubunu mealleri ile birlikte verdikten sonra, bilgileri okuyucunun zihnine yerleştirebilmek için metodik bir yöntem takip eder. Müstakil başlıklar altında tefsir işlemini gerçekleştirir. Neredeyse eserinin

[189] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 116.
[190] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 9.
[191] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 15.

tamamında vazgeçmediği, açtığı iki müstakil başlıktan bir tanesi "İlgili Hadisler" iken bir diğeri de "İniş Sebebi"dir.[192]

İniş sebebi başlığı altında sûrelerin giriş bölümünde bazen sûrelerin iniş sebebi üzerinde durur. Mutaffifîn Sûresinin iniş sebebi hakkında şu bilgileri verir: "Nesâî'nin İbn Abbas (R.A.) dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Resûlullah (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiği zaman ora halkının çoğu veya bir kısmı ölçü ve tartıyı hileli kullanmakta çok aşırı idiler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu sûreyi indirdi. (el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân: 19/250 –Tefsîr-i İbn Kesîr : 4/483 –Nisabûrî/Esbab-ı nüzûl : 298) Böylece onlar da hemen kendilerini toparladılar ve ölçü, tartı konusunda dikkatli olmaya başladılar. Nitekim el-Ferrâ' diyor ki: O günden itibaren Medineliler ölçü ve tartıyı tamam kullanmakta insanların en dikkatlisi oldular ve onların bu dikkat ve doğruluğu günümüze kadar devam etmektedir."[193]

Duhâ Sûresinin tefsirinde de sûrenin iniş sebebi konusunda, Kurtubî tefsirinden yaptığı rivayete dayanarak şu bilgileri verir: "Rivayete göre, melek Cebrâil'in inmesi bir süre gecikti. Bunun üzerine müşrikler: Allah, Muhammed'e darıldı ve onu terk etti, diyerek yersiz birtakım sataşmalarda bulundular. Bunun üzerine yukarıdaki sûre indi. (Tefsîr-i Kurtubî: 20/92)"[194]

Kaynak belirtmeden naklettiği diğer rivayetlerde ise şunları söyler: "İbni Cûreyc'e göre, bir ara vahiy 12 gün, İbn Abbas'a göre, 15 gün, diğer bazısına göre 25 gün kesilip Cebrail inmez oldu. Vahyin bir süre kesilmesi Resûlullah'ı (A.S.) için için sıkıp üzüyordu. Müşriklerin de alayvari sataşmaları buna eklenince, üzücü bir

[192]Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 20-21, 67-68, 79-80, 136, 148, 157, 172, 188, 202, 218, 222, 228, 242, 269-270, 301-302, 313-314, 342, 368, 393-394, 407, 414-415, 451, 452, 461-462, 467-468; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 557-558, 573, 607-608, 614, 627-628, 635- 636, 656, 666, 716, 724, 759, 794-795, 806, 838, 845, 886, 896, 922, 956-957, 976-977, 982-983, 1001-1002, 1042-1043, 1061-1062; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.3, s. 1192-1193, 1217-1218, 1251-1252, 1258, 1293-1294, 1310, 1362, 1375-1376, 1389-1390, 1395, 1446-1447, 1480-1481, 1489, 1508-1509, 1528-1529, 1544, 1562, 1566-1567, 1573, 1576-1577; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1690-1691, 1703, 1711, 1715, 1722, 1740-1741, 1755, 1761, 1773-1774, 1786, 1803-1804, 1848-1849, 1888, 1912, 1921, 1938, 1952-1953, 1985, 2003-2004, 2069-2070, 2106-2107, 2125-2126.

[193] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6655-6656.

[194] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 4853.

olay meydana geliyor; aynı zamanda ashab-ı kirâmı da tedirgin ediyordu. Derken Duhâ Sûresi iniverdi ve Resûlullah (A.S) ile ashabı ferahladılar."[195]

Bazen de bir sûre içinde yer alan âyetler grubunun iniş sebebi hakkında bilgiler verir. Yeri gelmişken söylemekte yarar var: İniş sebepleri hakkında doğal olarak sahabilerin rivayetlerinden faydalanan müellifin siyer kaynaklarından ve tarihi vakalardan epeyce yararlandığını da müşahede etmekteyiz. Bakara sûresi 8-16. âyetlerin tefsirinde İbn Abbas'tan yapılan: "Bakara sûresinin sekizden on dokuza olan âyetleri, munâfıkların reisi Abdullah bin Ubey bin Selûl ve arkadaşları hakkında nâzil olmuştur." rivayetinin ardından, Medine'de Abdullah b.Ubey ve münafıkların durumu, gizli amaçları, Müslümanlara karşı tutumları ve sinsi amaçları hakkında uzun bilgiler vererek, âyetlerin indiği zamanın şartlarını ve tarihi arkaplanını aydınlatmaya çalışır.[196]

Bununla ilgili bir örnek daha verecek olursak; Âl-i İmrân Sûresinin 189-194. âyetlerinin tefsirinde de şu tarihi vakanın kaydını düşer: "Kûreyş ulularından birkaç kişi toplanıp önce Yahudilerin din âlimlerine gittiler ve: Musâ Peygamber size ne gibi âyetler (mu'cizeler) getirdi? diye sordular. Onlar da: O bize Âsâ, Yed-i Beyzâ mu'cizelerini getirdi; denizi İsrailoğullarına açtı diye cevap verdiler. Sonra Hristiyan din âlimlerine uğrayıp: İsâ Peygamber size ne gibi mu'cizeler getirdi? diye sordular. Onlar da: İsâ Peygamber dilsizleri, körleri ve alaca tenlileri iyileştirme, ölüleri diriltme mu'cizelerini getirdi, diye karşılık verdiler. Bu kez peygamber (A.S.) efendimize gelerek dediler ki: Ey Muhammed! Rabbine duâ et de Safa tepesini bize altın yapsın.." Bunun üzerine yukarıdaki âyetler indi."[197]

Müellifin bazen de âyetlerle ilgili akla gelen sorulara cevap vermek üzere iniş sebebi altında bilgiler aktardığını görmekteyiz. Nisâ sûresini tefsir ederken:

واذا ضربتم فى الارض فليس عليكم جناح ان تقصروا من الصلوة ان خفتم ان يفتنكم الذين كفروا ان الكافرين كانوا لكم عدوا مبينا

[195] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 4853.
[196] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 80-81.
[197] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1175.

"Yeryüzünde yolculuğa çıktığınızda, küfredenlerin sizi fitneye düşürüp kötülük edeceklerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda (veya hafif tutmanızda) size bir vebâl yoktur. Doğrusu kâfirler sizin çok açık düşmanlarınızdır."[198] âyeti hakkında şu bilgileri verir: "Ya'lâ b. Umeyye (R.A.), Hazret-i Ömer'den (R.A.) düşman korkusundan dolayı namazı kısaltmaktan sordu ve artık pek korku kalmadı, yolculuk halinde yine namazı kısaltabilir miyiz? Diye ilâve ettiğinde, Hz. Ömer (R.A.) ona: Senin hayret edip sorduğun gibi, ben de peygamber (A.S.) efendimize sordum, bana: "bu Allah'ın size tasaddukta bulunduğu bir sadakadır, O'nun sadakasını kabul edin.." buyurdu.[199]

Yıldırımın iniş sebebini zikretmekle, âyetin şümulünü ve hükmün tesbitini yapmak gayesi ortaya koyduğunu da görürüz. A'râf sûresini tefsir ederken, "Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun. Ola ki merhamete erdilirsiniz."[200] âyeti ile ilgili şu iki rivâyeti aktarır: "Zührî'nin tesbitine göre, Ansardan bir genç, Peygamber (A.S.) Efendimiz Kur'ân okumaya başlayıınca, o da onunla beraber okumaya başladı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Yine sahih bir rivâyete göre de, Ebû Hüreyre (R.A.) şöyle anlatmıştır: Resûlullah (A.S.) Efendimiz kıraati âşikâr okunan bir namazı kıldırdıktan sonra ashabına dönüp sordu: -Az önce benimle birlikte Kur'ân'ı okuyan oldu mu? Adamın biri: -Evet, ben okudum, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (A.S.) Efendimiz şöyle buyurdu: Namazda okuduğum zaman bana ortak olmayın, diyorum. Bu uyarıdan sonra ashab-ı kirâm namazda Kur'ân âşikâr okunduğunda susup Peygamberi (A.S.) dinlemeye başladılar.[201]

Celal Yıldırımın bazen de iniş sebebi hakkında ihtilaflı rivâyetleri maddeler halinde okuyucunun idrakine sunduğunu görmekteyiz. Bu tür durumlarda Yıldırım benimsediği görüşü en sonda zikreder ve bu görüşü benimsediğini açık ifadelerle belirtir. Tevbe Sûresi'nde geçen:

يايهاالذين امنوا لاتتخذوا اباءكم و اخوانكم اولياء ان استحبوا الكفر على الايمان ومن يتولهم منكم فاولئك هم الظالمون قل ان كان اباؤكم وابناؤكم واخوانكم وازواجكم وعشيرتكم واموال اقترفتموها وتجارة

[198] Nisâ, 4/101.
[199] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1446.
[200] A'raf, 7/204.
[201] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2314.

تخشون كسادها ومساكن ترضونها احب اليكم من الله ورسوله وجهاد فى سبيله فتربصوا حتى ياتي الله بامره والله لا يهدى القوم الفاسقين

"Ey imân edenler! Babalarınızı ve kardeşlerinizi, eğer küfrü imândan üstün tutup seviyorlarsa, (gönülden) dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, kendilerine çok yazık etmiş olurlar. De ki : eğer babalarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile; kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve Peygamberinden ve Allah yolunda cihattan daha sevgili ve sevimli ise, Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin!. Allah fasık (İlahi sınırları aşan) bir topluluğu doğru yola eriştirmez."[202] âyetlerinin tefsirinde farklı rivâyetleri aktarma ve kendi yorumunu katma yöntemi şu şekildedir:

"Tabiin'den mücâhid'e göre, bu âyetler bir önceki âyete mana yönünden bağlıdır. Abbas ile Talha'nın hicretten kaçınmaları sebebiyle inmiştir.

İbn Abbas'a göre, Resûlullah (A.S.) Efendimiz, mü'minlere Medine'ye hicret emrini verince, bir kısmının hısım ve yakınları onların ellerine ve eteklerine yapışarak kendilerini terketmemeleri için yalvarıp durdular. Hısımların karşı kalbleri yufka olanlar, onların bu yalvarışlarına dayanamıyarak hicretten vazgeçtiler.

Mukatil'e göre, İslâm'a girdikten sonra henüz imânın tadını lmyan 9 kadar münafık tekrar putperestliğe dönerek Mekke'ye kendi yakınlarını özlediklerini söz konusu edip geri dönmek istediler. O sebeple yukarıdaki âyetler indi; aynı zamanda o gibi kimselerle dostluk ve yakın ilişkilerin kesilmesi emredildi. Çünkü mü'minin hısımları ne kadar yakınları bile olsa, onlarla dostluk kurmanın bazı sakıncaları olabilirdi; en azından İslâmî sırların duyulması ve düşmana yeterince bilgi aktarılması imkân dahiline girmiş olurdu. Bu da İslâm devletinin aleyhine bazı üzücü sonuçlar doğurabilirdi.

Ebû Bekir Cessâs'a göre, bu âyetler mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırt etmek için ilâhî kıstas olarak indirilmiştir. Sahîh olan da budur. Ancak yukarıdaki tesbitlerde de az-çok hakikat payı vardır."[203]

Yıldırımın ara sıra âyetlerde mübhem olarak geçen lafızların beyanına dönük olarak iniş sebebini belirterek okuyucuyu aydınlattını görüyoruz. Kasas sûresinde geçen :

[202] Tevbe, 9/23-24.
[203] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2454-2455.

ان الذي فرض عليك القران لرادك الى معاد

"Şüphesiz ki sana Kur'ân'ı (ondaki hükümlerle amel etmeyi) farz kılan (Allah) seni döneceğin yere döndürecektir…"[204] âyetinde bulunan ve "döneceğin yer" meali verilen **"معاد"** kelimesinden ne kasdedildiği kapalıdır. Bu kapalılığı gidermek için müellif "iniş sebebi" başlığı altında şu bilgileri verir:

"Buharî'nin İbn Abbas (R.A.) dan yaptığı rivâyete göre, âyette geçen mead'dan maksat Mekke'dir. Şöyle ki: Peygamber (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret etmek üzere saklandığı mağaradan çıkıp Mekke ile Medine arasında bulunan Cuhfe mevkiine gelince, Mekke'ye uzanan yola dönüp baktı ve çok sevdiği öz yurdundan ayrılmanın üzüntüsünü için için duydu, derken Melek Cebrâil indi ve yukarıdaki âyetleri getirdi."[205]

Bakara sûresi'nde geçen :

اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسكم وانتم تتلون الكتاب افلا تعقلون

"Kendi nefislerinizi unutursunuz da insanlara iyilikle mi emredersiniz? Halbuki siz Kitab (Tevrat)ı okuyup durursunuz. Artık aklınızı kullanmaz mısınız?"[206] âyeti içinde iniş sebebi olarak şu bilgileri verir : "İbn Abbas'a (A.S.) göre, Medine'deki Yahudî bilginleri kendi milletlerine Hazret-i Muhammed'e (A.S.) uymaları için veya Tevrat'taki son peygamberle ilgili belgelere inanıp ona göre amel etmeleri için tavsiyede bulunur, Tevrat'ın getirdiği prensipler hâricine çıkmamalarını hatırlatır; fakat kendileri ne buna inanır, ne de o belgelerle amel ederlerdi. Cenab-ı Allah bu hususa işaretle : Halbuki siz Kitap (Tevrat)ı okuyup durursunuz. Artık aklınızı kullanmaz mısınız? meâlindeki âyeti indirdi."[207]

2.1.5. Kur'ân'ı Kutsal Kitaplardan Yararlanarak Tefsir Etmesi

"Kitab-ı Mukaddes'in, daha genel bir ifadeyle Allah tarafından daha önce gönderilen kitapların Kur'ân-ı Kerm'i anlama çabasına bir katkı sağlayıp sağlayamayacağı konusu, daha peygamberimiz (s.a.v) hayattayken gündeme

[204] Kasas, 28/85.
[205] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4589.
[206] Bakara, 2/44.
[207] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 172.

gelmiştir. Allah Rasulü'nün konuyla ilgili söz ve tavırları hadis kitaplarında yer almaktadır. Fakat şartlar, Müslümanları söz konusu kaynaklardan dolaylı ya da dolaysız olarak yararlanmaya sevk etmiştir. Literatürümüzde bunu sayısız örnekleri vardır."[208]

"Sahabe bile Kur'ân'ı tefsir ederken, Ehl-i Kitab'ın kültürlerinden, onların kutsal metinlerinden yararlanmışlardır."[209]"Yahudi kültüründen alınan bilgiler, bu konuda daha fazla olduğu için, tefsirlerde yer verilen bu bilgilere İsrâiliyat adı verilmiştir. Bu konuda çeşitli farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı âlimler bu tür alıntılara karşı çıkarken, bazıları belli şartlarla bunlardan yararlanıla bileceğini savunmuşlardır."[210]

"Celal Yıldırım'ın isrâiliyyâta, klasik bir yöntemle yaklaştığını söylemek yanlış olur. Müellif, isrâiliyyât nakilleriyle meşhur olmuş… şahıslardan ziyâde doğrudan kitâb-ı mukaddes'ten istifade etmeyi yeğlemiştir… Bunu yaparken Kitab-ı Mukaddes bilgilerini Kur'ân'a arz etmiş, İslâm inancına aykırı görüşlere itiraz etmiş veya bu görüşleri reddetmiştir…Müellif bu yöntemle hem isrâîlî haberlerden istifâde düzeyini okuyucuya göstermekte hem de okuyucuya her iki kaynağı karşılaştırma imkânı sunmaktadır."[211]

Celal Yıldırımın eserinin hacimli olmasının sebeblerinden en önemlisi şüphesiz ayetleri âyet, hadis, sahabe ve tabiun kavilleri, nüzul sebebleri, gibi rivayete dönük yönüyle tefsir etmesinin yanında, ilmi, tarihi, fıkhi, tasavvufi, sosyal yönleriyle inceleyerek, laboratuvar ortamında bir maddenin en ince ayrıntısı ile incelenmesi gibi, tefsirini de çok yönlü incelemeye tabi tutmasıdır. Üstadı bu

---

[208] Mustafa Özel, "Tefsir Kaynağı Olarak Kitab-ı Mukaddes: İbrahim Bikâi Örneği", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 2010, 14/72.

[209]Abdullah b. Muhammedb. Haldun, **Mukaddime,** trc. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989, II, 466; ez-Zehebî, **et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn**, I, 42 vd.; Ahmed Emin, **Fecru'l-İslâm,** Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1969, s. 300 vd.; Hüseyin Küçükkalay, **Abdullah b. Mesud ve Tefsir İlmindeki Yeri**, Yeni Zamanlar Yayınları, Konya 1971, s. 138.

[210] İsrâiliyyât hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed b. Muhammed Ebû Şeybe, **el-İsrâiliyyâtu ve'l-Mevdâtu fî Kutubi't-Tefsîr,** Beyrut 1992, s. 12 vd.; Abdullah Aydemir, **Tefsirde İsrâiliyyât, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları**, İstanbul 1992, s. 29 vd.; Emin el-Hûlî, **Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod,** trc. Mevlüt Güngör, **Kur'ân Kitaplığı,** Ankara 2001, s. 22 vd; Turgay**, Hz. Ali ve Tefsirdeki Yeri,** İlâhiyât, Ankara 2004, s. 18 vd.

[211] Abdurrahim kaplan, "Çağdaş Tefsirlerde Kitab-ı Mukaddes Nakillerinin Kullanımı: İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri Örneği", **Tefsir Araştırmaları Dergisi,** 4/1, (Nisan 2020): s. 131.

mevzuda muvaffak kılan en önemli husus, kendisinin çok geniş bir kaynak havzası ışığında Kur'ân-ı kerim'i tefsir etme isteğidir.

Konumuzun başlığından da anlaşılacağı üzere Yıldırımın yararlandığı kaynaklardan birisi de Tevrat ve İncili barındıran Kitab-ı Mukaddestir. Yeri geldikçe bu iki eserden istifade eden müellifin bazen kısa hatırlatmalarla bazen de epey uzun sayılabilecek malumatlarla tefsirine katkı sunduğunu görüyoruz.[212]

Yıldırım Tevrat ve İncil'in vahiy kaynaklı olduklarını peşin olarak kabul etmekle beraber bu iki kutsal kitabın zamanla tahrif edildiğini[213] ve bu tahrif sürecinin peygamberimizden sonra bile devam ettiğini düşünür.[214]Kendisi "Başta Yahudiler olmak üzere Ehl-i Kitab'ın kendilerine nazil olan kitapların bilgilerini değiştirdiklerini ortaya koymuş, onunla amel etmediklerini ortaya çıkarmış, birçok belgenin Ehl-i Kitab tarafından gizlenerek Tevrât ve İncil nüshalarından çıkarıldığını ispat etmeyi hedeflemiştir."[215]

Müellifin, Kur'ân-ı Kerim'de ehli kitaptan ve kendilerine gönderilen Tevrat ve İncil'den bahseden ayetleri tefsir ederken fırsat buldukça, zikredilen ilahi kaynaklı eserlerin tahrif durumuna yönelik bilgiler verdiğini görmekteyiz. Maide sûresi'nde bulunan: "Yine onlardan Rabiçin yol gösterenleri de bilginleri de Allah'ın kitabından

---

[212]Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 172, 196, 199, 203, 204, 209, 224, 229, 233, 234, 243, 244, 246, 248, 250, 252, 253, 263, 267, 272, 275, 276, 289, 345, 347, 375, 376, 394, 395, 396, 397, 399, 420, 421, 444, 447, 448, 460, 461, 474, 475, 481; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s. 569, 570, 603, 611, 616, 617, 686, 689, 690, 695, 725, 731, 732, 791, 810, 816, 817, 818, 820, 827, 858, 865, 866, 868, 870, 892, 903, 911, 914, 915, 920, 926, 928, 934, 937, 938, 940, 942, 948, 949, 950, 958, 959, 960, 961, 965, 994, 996, 997, 998, 999; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1171, 1240, 1241, 1279, 1280, 1308, 1308, 1324, 1330, 1334, 1335, 1338, 1500, 1501, 1539, 1552, 1568, 1569, 1574, 1597, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1639, 1640; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.4, s. 1652, 1653, 1659, 1662, 1663, 1687, 1692, 1693, 1695, 1698, 1699, 1700, 1705, 1706, 1739, 1744, 1745, 1751, 1753, 1763, 1764, 1765, 1820, 1865, 1866, 1936, 1949, 1974, 1986, 1987, 1988, 2039, 2040, 2041, 2042, 2057, 2122, 2148, 2150; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2203, 2204, 2205, 2213, 2214, 2218, 2219, 2231, 2232, 2237, 2239, 2240, 2241, 2242, 2253, 2254, 2255, 2265, 2467, 248, 2472, 2602, 2603, 2712; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.6, s. 2743, 2765, 2770, 2844, 2845, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2873, 2895, 2922, 2928, 2929, 2930, 2991, 2992, 2995, 2996, 3065, 3091, 3092, 3221.

[213] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 229, 244, 267; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 868, 903; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3 1171, 1324, 1574.

[214] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, 421.

[215] Kaplan, "Çağdaş Tefsirlerde Kitab-ı Mukaddes Nakillerinin Kullanımı: İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri Örneği", s. 132.

muhafazasıyla emrolundukları hususlarla hükmederlerdi ve onlar buna şahitlerdi"[216] âyetinin tefsirinde Tevrat ile ilgili şunları söyler: "Kur'ân'ın açık anlatımından Tevrat'ın önemli bölümlerinin, bilhassa ahkamla ilgili belgelerinin İsrailoğuları'nın fakihleri ve bilginleri tarafından korunduğu anlaşılıyor. Ancak bu koruma kağıt üzerinde mi, yoksa hafızalarda mı? İlk hatıra gelen her iki şekilde muhafaza edildiğidir. Her ne kadar orijinali olan levhaların –bir rivayete göre- Babil esaretinde kaybolduğu söyleniyorsa da bilginlerin yazıp hafızalarında tuttukları kısımlar dikkate alınırsa, hâlen mevcut Tevrat'ın onlardan derlenen İbranicesinin tercemesi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim konumuzu oluşturan ayette, Tevrat'ta yazılı bulunan kısas ile ilgili haberi araştırdığımızda, halen mevcut olduğunu görmekteyiz. Tabii bazı ilaveler, unutulmalar ve yanlışlarla birlikte… Daha önce de değindiğimiz gibi levhaların kaybolmasından çok sonra derlenen Tevrat, Musa Peygamber'den yaklaşık yedi asır sonra mabedin tamirinde tesadüfen bulunmuştur.

Zaten yer yer ilahi vasfını koruduğu, Kur'ân ile karşılaştırılınca anlaşılmaktadır. Çünkü İsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerin, yetişen ilim adamlarının ve halka yol gösteren mürşitlerinin –verilen emir uyarınca- Tevrat'ın önemli kısımlarını ezberleyip muhafaza ettikleri ve bunu kuşaktan kuşağa aktarmaya çalıştıkları, Kur'ân'ın ilgili ayetlerindeki işaretlerden sezilmektedir. Aynı zamanda, yine bir ilahi buyruk olarak, her peygamber ve ilim adamı Tevrat üzerinde birer şahit olarak bulunuyorlardı."[217]

Tevrat ve İncil'de tahrif'in Peygamberimizden sonra bile devam ettiğini de bakara Sûresi'nde bulunan: "Şüphesiz ki, indirdiğimiz o açık belgeleri ve doğru yolu, Kitab'da insanlara açıkladıktan sonra gizleyenler yok mu, işte onlara hem Allah lanet eder, hem lanetçiler lanet eder."[218] âyetinin tefsiri ile birlikte şu tesbitlerde bulunarak dile getirir: "Bu ve benzeri ayetlerle Tevrat ve İncil'de yazılı bulunan en son peygamberle ilgili belgelerin kitap ehli tarafından gizlendiği, birçok Tevrat ve İncil nüshalarından çıkarıldığı, yada değiştirildiği haber veriliyor. Ayetlerin 1400 yıl geriye giden iniş tarihleri dikkate alınınca, bu uzun süre içinde aşırı derecede müteassıp bulunan Yahudi ve Hıristiyan din bilginleri Tevrat ve İncil'de hayli değişiklikler yapmışlardır. Öyle ki: Tevrat'ta hem bu belgelerin, hem de ahiretle ilgili ilahi haberlerin hepsi çıkarılmış ve unutulmaya terkedilmiştir. Kur'ân-ı Kerim gerek bu ayetlerle, gerekse bu manaya delalet eden diğer ayetlerle onların bu tarz ihanet ve nankörlüklerini bir defa daha açığa vurmaktadır. Bununla beraber günümüzde Tevrat ve İncil olduğu iddia edilen kitaplarda son peygamberden yarı kapalı şekilde de olsa söz edildiğini görmekteyiz."[219]

---

[216] Maide, 5/44.
[217] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 1692-1693.
[218] Bakara, 2/159.
[219] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, 421.

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Tevrat ve İncil'in muhafaza edilen kısımları olduğu gibi tahrif edilen veya silinip ortadan kaldırılan kısımları da vardır. Müellifin bu iki kaynaktan yararlanırken eleştiri süzgecini aktif olarak canlı tuttuğunu görmekteyiz. Bazen ayetlere veya verdiği bilgilere şahit tutmak, bazen ayetin veya verdiği bilgilerin ayrıntısını anlatmak, bazen Kur'ân'a göre Tevrat ve İncil'de tahrif sonucu yapılan hatayı tashih etmek, bazen de karşılaştırma yapmak için Kitab-ı Mukaddes'e müracaat eden yıldırım, böylelikle Kur'ân'ın kesintisiz vahyin devamı olduğunu ve Allah'ın dininin Kur'ân vahyi ile kemale erdiğini ortaya koymaya çalışır.

Bakara sûresi'nde bulunan : "Hatırlayın ki İsrâiloğulları'ndan, Allah'tan başkasına tapmayın, ana-babaya, yetimlere, yoksullara iyilikte bulunun; İnsanlara (hitap ederken, onlarla bir konu üzerinde fikir alış-verişinde bulunurken) iyi söz söyleyin; namazı vakitlerinde dosdoğru kılın, zekatı verin, diye (bildirmiş ve bu hususta gereken) sözü almıştık. Sonra siz de buna ikrâr etmiştiniz ve buna hala da şâhidlik ediyorsunuz."[220] âyetinin tefsirinde tevratta şu bilgilerin bulunduğunu hatırlatarak tevratı kur'ân'a şahit getirmiş olmaktadır. : "Babana ve anana hürmet et. Ta ki Allah'ın Rabbin sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzuzn olsun. Katletmiyeceksin. Zina etmiyeceksin. Hırsızlık yapmayacaksın. Komşuna karşı yalan şahadet etmiyeceksin. Komşunun evine tama' etmiyeceksin; komşunun karısına yahut kölesine, yahut cariyesine yahut öküzüne, yahut eşeğine ve komşunun hiçbir şeyine tama' etmiyeceksin." (Tevrat, Çıkış, bap, 20.)[221]

Müellifin, arasıra Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen bir konu veya kıssanın ayrıntısı ya da fazladan bilgi için Kitab-ı Mukaddese başvurduğunugörmekteyiz. Maide Sûresi'nde Hâbil ve Kâbil olayının anlatıldığı âyetin[222] tefsirinde tevrat'tan şunları aktarır : "Ve Âdem karısı Havvâ'yı bildi; ve gebe kalıp KÂİN'i doğurdu. Ve RABBİN yardımıyla bir adam kazandım, dedi. Ve yine kardeşi HÂBİL'i doğurdu. Ve HÂBİL koyun çobanı oldu, fakat KÂİN çiftçi oldu. Ve KÂİN, günler geçtikten

[220] Bakara, 2/83.
[221] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 251-252.
[222] "Bir de onlara Adem'in iki oğlunun haberini (aralarında geçen olayı) gerçek yönüyle anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (kurbanı kabul edilmeyen bu duruma öfkelenmiş) : And olsun ki seni öldüreceğim, demişti. O da : Allah ancak muttakiler (Hakk'a saygılı olup kötülüklerden sakınanlar)dan kabul buyurur demişti." (Maide, 5/27)

sonra toprağın semeresinden RABBE takdime getirdi. Ve HÂBİL, kendisi de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi ve RAB, Hâbil'e ve onun takdimesine baktı, fakat KÂİN'e ve onun takdimesine bakmadı. Ve KÂİN çok öfkelendi ve çehresini astı. Ve Rab, Kâin'e dedi: Niçin öfkelendin? Ve niçin çehreni astın? Eğer iyi davranırsan o yükseltilmeyecek mi? Ve eğer iyi davranmazsan, günah kapıda pusuya yatmıştır ve onun isteği sensin; fakat sen ona üstün ol. Ve KÂİN, kardeşi HÂBİL'e söyledi: Ve Vâki oldu ki, kırda oldukları zaman, KÂİN kardeşi HÂBİL'e karşı baktı ve onu öldürdü." (Tevrat / Tekvin, 4 / 1-8)[223]

Yine Yıldırımın Kitab-ı Mukaddes'te verilen bilgilerin bir kısmını, Kur'ân'ın ışığında tashîh etmek amacıyla eserinde mevzu bahis ettiği görülür. Âl-i İmrân Sûresi'nde geçen : "İşte bu sana vahyettiğimiz, gayb haberlerindendir. (Yoksa) Meryem'i kim himâyesine alıp onu koruyacak diye kalemlerini (kur'a) için atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu hususta) tartışırlarken de yanlarında bulunmadın."[224] âyetinin tefsirinde de "Kur'ân, İncil'i Tashih Ediyor" başlığının altında şu bilgileri aktarır : "Kur'ân-ı Kerim Meryem'le ilgili bilgileri çok özlü noktalara dokunarak verirken, bu arada İncil'de meydana gelen hem değişiklikleri, hem de kapalı tarafları düzeltip ortaya çıkarmaktadır. İncil'de Meryem'den yer yer söz edilir. Zekeriyya Peygamberin hanımı Elisabeth'le görüştüğü açıklanır, fakat Zekeriyya tarafından terbiye edilip korunduğuna, mabede kendini ibadete verdiğine, soylu bir ailenin kızı olduğundan eğitilmesi konusunda yakınlarının tartıştığına ve bu yüzden kur'aya başvurduklarına pek dokunulmaz…"[225]

Aynı şekilde benzer bir örneği de Yahudiler için konan Cumartesi yasağı meselesinde görmek mümkündür. Nisâ Sûresi'nde geçen : "…Cumartesi gününde de (ilâhî yasağı) aşmayın diye emrettik…"[226] âyetinin tefsirinde şu kayıtların düşüldüğü müşahede edilmektedir : "Elimizdeki Tevrat'a göre, yerler gökler altı günde yaratılıp tamamlanmış, yedinci günü Allah yaptığı işi bitirip istirahate çekilmiş ve bu sebeple yedinci günü (Cumartesi) mübarek kılmış ve onu takdis etmiştir. Çünkü Allah yaratıp yaptığı bütün işten o günde istirahat etmiştir. (Tevrat / Tekvin: 2 / 1-3) Bu cümlelerde gerçek payı bulunmakla beraber aslına sâdık değildir. Kur'ân, cumartesi gününün Yahûdîlere kutsal gün olarak belirlendiğini, o günde Yâûdîlerin

[223] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1659:
[224] Al-i İmran, 3/44.
[225] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 903.
[226] Nisa, 4/154.

çalışmamaları gerektiğini yer yer açıklamış ve böylece tevrat'taki ilgili belgeleri tashîh etmiştir. Nitekim Bakara sûresi 65[227] ve Nisâ sûresi 47.[228] âyetleri ile bu hususa temas edilmiştir. Ayrıca a'râf 163.[229] ve nahl 124.[230] âyetleri ile de cumartesi gününden bahsedilmektedir. 'Cumartesi gününde de (ilahi yasağı) aşmayın' meâlindeki âyetle, cumartesi gününde bir takım ilahi yasakların konulduğu bildirilmektedir. Tevrat'ta da : 'Altı gün iş işlenecek fakatyedinci günde tam rahat sebti mukaddes toplantıdır; hiçbir türlü iş işlemeyeceksiniz. Bütün meskenlerinizde Rabbe Sebttir.' (Tevrat / Levililer: 23 / 3) denilmektedir."[231]

Müellifin karşılaştırma yapmak sûretiyle Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes arasında bulunan benzerlik ve farklılıklara dikkat çekmek istediğine de tanıklık edilmektedir. Nisâ sûresi'nde geçen : "Allah size (dini hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlaki ölçüleri) açıklamak, sizden öncekilerin yollarını (örnekleriyle sergileyip) göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister…"[232] âyeti tefsir ederken şu tesbitlerde bulunur : "Aynı kaynaktan süzülüp gelen hak dinler arasında ortaklaşa noktalar mevcuttur. Toplumun selameti, ailenin saadeti ve devamlılığı için kutsal kitaplarda yer alan hükümler ve tavsiyeler arasındaki yakınlık, benzerlik ve derece derece daha tekamül edilmişlik bize kaynağın aynı olduğunu, aynı amaçlar güdülerek vahiy yoluyla indirildiğini göstermektedir…"[233]

Bu tesbitlerden sonra da aynı pasajda ele aldığı Nisâ sûresi 28. âyetin[234] tefsirinde tevrat ve kur'ân'ın barındırdığı bilgiler arasında şu şekilde bir mukayese yapar:

---

[227] "İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de, bu yüzden kendilerine: Aşağılık maymunlar olun! Dediklerimizi elbette bilmektesiniz." Bakara; 2/65.

[228] "Ey ehl-i kitap! Biz, birtakım yüzleri silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları, cumartesi adamları gibi lânetlemeden önce (davranarak), size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir." Nisâ; 4/47.

[229] "Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk." Nisâ; 7/163.

[230] "Cumartesi tatili, ancak onda ihtilâf edenlere (farz) kılınmıştı. Kıyamet günü Rabbin, muhakkak onların ihtilâfa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir." Nahl; 16/124.

[231] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1539.

[232] Nisa, 4/26.

[233] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1277.

[234] "Allah sizden (ağır sorumlulukları, taşınması zor yükleri) hafifletmek ister. İnsan oldukça zayıf (iradeli) yaratılmıştır." Nisâ, 4/28.

"TEVRAT : 'Bir adam kızıyla anasını birlikte alırsa bu alçaklıktır; aranızda alçaklık olmasın diye kendisi ve kadınlar ateşte yakılacaklardır.' (Levililer: 10/14)

KUR'ÂN : 'Karılarınızın anaları size haram kılnmıştır.' (Nisa: 23) Zina suçu dört şahitle tesbit edildiği takdirde zina eden erkekle kadın öldürülür, ateşle yakılmaz.

TEVRAT : 'Bir adam bir kız alır da kızın kız olarak bulunmadığını iddia eder ve doğru çıkarsa, o zaman genç kadını babasının evinin kapısına çıkaracaklar ve şehrin adamları onu taşlıyacaklar ve ölecek…' (Tesniye: 22/21)

KUR'ÂN ise, karısının zina ettiğini iddia eden koca, bu iddiasını gözleriyle fiil halinde görmüş dört erkek şahitle isbat edemediği takdirde LİAN yapılır ki bu, kadını iftiradan korumakta ve haksız bir iddiaya kurban etmemektedir. Nitekim Nûr sûresi 6-9. âyetleriyle[235] konu… açıklanmıştır…"[236]

Bunların dışında Yıldırımın geniş bir konu havzasında tevrat ve incilden istifade ettiği görülür. Sözgelimi, Hz. Muhammed (s.a.v)'in son peygamber olarak geleceğinin müjdelenmesi,[237] başta Hz. Musa ve İsrailoğulları olmak üzere Peygamber ve kavimlerin kıssaları,[238] kısas ve diyet,[239] evlilik,[240]kadınlarda hayız,[241]zina,[242] şarap,[243] domuz eti,[244] namaz,[245] oruç,[246]faiz,[247] helal ve haram

[235] "Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir. Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da eğer (kocası) doğrusöyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır." Nûr, 24/6-9.

[236] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1279.

[237] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 172, 263, 276, 394, 399; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 818, 949; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1308, 1334, 1335; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1865, 1866, 1986, 1987; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2239, 2240; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2765, 2895.

[238] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, 196, 199, 203-204, 209; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 686, 690, 725, 731, 870; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1330, 1632; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1652-1653, 1659, 2148-2150, Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2203-2205, 2213-2214, 2218, 2219, 2237; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2863-2864, 2865-2867, 2873, 2922, 2928, 2995.

[239] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 460-461; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1662-1663, 1695.

[240] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 611.

[241] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, 616-617.

yiyecekler,[248]başta teslis olmak üzere hıristiyanların yanlış itikadları[249] gibi konularda hocamızın mezkûr iki eserden hatırı sayılır ölçüde yararlandığı müşahede edilmektedir.

Müellifin bu hususlarda üzerinde en çok durduğu konu Kitâb-ı Mukaddes'te son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'in geleceğini müjdeleyen kısımlarla ilgilidir. Yeri geldikçe, bunca tahrife rağmen Tevrat ve İncil'de Resulullah (s.a.v)'in geleceğini müjdeleyen pasajların mevcut olduğunu okuyucuların dikkatine sunma gayreti içine girer. Örneğin Bakara Sûresi'nde bulunan "…(Tevrat'da vasfını görüp) tanıdıkları şey (Kur'ân ve Hz. Muhammed A.S.) kendilerine gelince, onu inkar ettiler…"[250] âyetine aktardığımız mezkûr meâli verdikten sonra şunları anlatır: "Bilhassa M.S. VI. asırda yaşayan Yahudiler Tevrat ve İncil'in apaçık müjdelediği ahir zaman peygamberinin yakında zuhur edeceğini pek iyibiliyorlardı. Bugün bile hayli tahrife uğramış Tevrat'ın Tesniye kısmının 18. babında şu cümlelere rastlamaktayız: Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeğim her şeyi onlara söyliyecek."[251]

Hz. Muhammed (S.A.V)'in zuhûr edeceğini ve onun bazı vasıflarını tesbit eden delillerin silinmesine/değiştirilmesine rağmen Kitab-ı Mukaddeste yer aldığını[252] bildiren Yıldırım tesbitlerini şu pasajlarla destekler:

---

[242] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1240; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1687.
[243] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 444; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 603; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2467-2468.
[244] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 444.
[245] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3065.
[246] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 474-475.
[247] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 791.
[248] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 447-448; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1552, 1597; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2039-2042.
[249] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 810-816, 827, 858, 892, 920, 926-928, 934; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1568-69; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1751-1753.
[250] Bakara, 2/89.
[251] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 263.
[252] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 347.

"İşte, kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Ruhumu onun üzerine koydum; milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmiyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek; hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamıyacak ve adalar onun şeriatını bekliyecekler. (Tevrat, İşaya bölümü, bap: 42, belge: 1-5.)

İsa diyor: Bununla beraber ben size hakikati söylüyorum; benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez. Fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, salah için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir; günah için, çünkü bana iman etmezler; salah için, çünkü babama gidiyorum ve artık beni göremezsiniz ve hüküm için, çünkü bu dünyanın reisine hükmedilmiştir.

Size söyleyecek daha çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat Ruhugelince, size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyliyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni ta'ziz edecektir; çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir. (İncil / Yuhanna bölümü, bap: 16, belge: 7/14.)"[253]

Bu ve buna benzer pasajları eserinde sık sık tekrarlayan Celal Yıldırım, bir de hristiyanlardan gizlenen ve kilise tarafından kabul edilmeyen Barnaba İncilinden bahseder. Yukarıda alıntı yaptığı Yuhanna İncilini içine alacak şekilde kabul edilen dört İncil ve Bernaba İncili hakkında şu değerlendirmesi kayda değerdir: "M.S. 325 tarihinde İznik'te toplanan yüce kurul tarafından yüzlerce İncil arasından seçilip kabul edilen dört İncilden bir olan YUHANNA İncilinde bu belgeler halen mevcuttur. Yapılan ciddi araştırmalarla, sözü edilen dört incilin yazarlarından hiçbiri İsa Peygamberi görmemiştir. Asıl Onu gören, meclisinde yer alan BERNABA'dır. Onun yazdığı bir İncil var ki, kilise ve papazların bozuk akidesine uymadığı ve Hazreti Muhammed'in geleceğini çok açık bir anlatımla açıkladığı için bu çok kıymetli İncil'i asırlarca gizlediler. Sonunda bazı ilim adamları tarafından ele geçirilerek Mısır'da 1907 yılında Arapçaya çevrilerek basıldı. Böylece öteden beri

[253] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 421.

gizlenen bir nice hakikatler günışığına çıkmış oldu. Ama kilise yine inat ve inkarını sürdürür. Çünkü bu İncil'i kabul edecek olursa, Hıristiyanlık biter ve başta kilise olmak üzere bütün Hıristiyanların İslamiyete girmesi gerekir. Bu da onların işine gelmez."[254]

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi müellif Kitabı Mukaddesten örnekleri çeşitli sebeplerle dile getirir. Bernaba İncilinden yaptığı alıntıların ciddi bir kısmı Hz. Muhammed (s.a.v)'in geleceğinin müjdelendiği konular olsa da,[255] mevcut Hristiyanlık inancında Kur'ân'a göre yanlış olan itikadi mevzularında, bu İncilin verdiği bilgilerle karşılaştırılması ve tashih edilmesi amacıyla konu edildiğini görmekteyiz.[256]

Bernaba İncilinden Hz. Muhammed (s.a.v)'e ait şu bilgilerin verildiğini görüyoruz:

"Bernaba İncil'inde ise Hz. Muhammed'in geleceği ismen açıklanmış ve şüphe götürmeyecek bir anlatımla birkaç yerde ondan söz edilmiştir.

Bernaba:

Beklenen Tesellici Muhammed'dir. O Allah Resulüdür. Doğrusu Adem cennetten çıkarılınca Cennetin kapısının üstünde nurdan yazılı şu satırları gördü : LA İLAHE İLLALLAH MUHAMMED RESULULLAH.

Benden sonra hak söz ile peygamber gelecek ve onun dininin nihayeti olmayacaktır. (Bernaba İncili 43-44. bölümler)"[257]

Yine En'am Sûresi'nde bulunan "…Kendilerine (daha önce) kitap verdiklerimiz bilirler ki, O (Kur'ân) elbette hak olarak Rabbinden indirilmiştir. Artık sen şüphelenenlerden olma!"[258]ayetini tefsir ederken müellifin şu bilgileri verdiğini

[254] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 819.
[255] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 818, 819, 926, 950; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1700, 1987-1988; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.5, s. 2241-2242; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2770, 2895.
[256] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2467-2468, 2602-2603; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3065.
[257] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 949-950.
[258] En'am; 6/114.

gözlemliyoruz : "…Değişikliğe uğratılmalarına rağmen hiç şüphesiz ki, elimizdeki mevcut Tevrat ve İncil nüshalarında Son Nebi'nin geleceği hakkında birkaç kayıt vardır. Özellikle 1709'da İtalyanca yazılı BERNABA İncil'inin Prusya (Eski Alman Devleti) kralı danışmanlarından Kreimer'in eline geçmesiyle bu hakikat iyice su yüzüne çıkmış ve İsa Peygamberin sadık Havarilerinden BERNABA'nın yazdığı ve bilahare İtalyancaya çevrilen bu İncil'in yirmiye yakın yerinde Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğine dair çok açık ve net bilgilerin yazılı olduğu görülmüştür. Onlardan birkaç belgeyi naklediyoruz:

Allah Adem'i yaratınca, Adem iki ayağı üzerine doğruldu. Başını göğe doğru çevirdi. Güneş kadar parlak iki satır yazı gördü: LA İLAHE İLLALLAH – MUHAMMED'ÜN RESULULLAH…" (Bernaba İncili, 39/14-28 / Kahire: 1908.)

İsa onlara dedi ki: Ben size hakkı söylerim; bugüne kadar gelen her peygamber ancak bir kavme veya millete gönderilmiştir. Her peygamber Allah'ın rahmetinin belirtisidir. Ancak her peygamberin sözü, gönderildiği kabile veya milletin dışına taşmamıştır. Ama o Allah'ın Resulü gelince, yüzük taşı misali olacak, Allah ona verecek de verecek.. O yeryüzündeki milletler için kurtuluş ve rahmet taşıyacak, onun talimini kabul edenler kurtulup rahmete erişecek. O zalim zorbalar üzerine kuvvetle yürüyecek, putlara tapınmayı kökünden yıkacak; öyle ki şeytanı perişan ve rüsvay edecektir… (Bernaba İncili, 43/13-29.)

İşte bunun için size derim ki: Şüphesiz Allah'ın peygamberi Ahmed ile yakında Allah'ın yarattığı her şey sevinecektir. Çünkü O, anlayış ve dayanışma ruhudur. O, sevgi ve rahmet ruhudur. O, adalet ve takva ruhudur. O, lütuf ve sabır ruhudur.Allah ona verdiğini hiç kimseye vermemiştir. O, aleme geldiği zaman, ne mutlu zaman olacak!..(Bernaba İncili, 44 / 19-31.)"[259]

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi müellif yeri geldikçe Tevrat ve İncil'den istifade ederek hem Kur'ân'ın bu ilahi sıfatlı kitaplarla aynı kaynaktan geldiğini, hem de Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hz. Âdem'den başlayan peygamberlik zincirinin son halkası olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amacını da eserinde sürekli dile getirip Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini Tevrat ve İncil'i şahit tutmak

[259] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1988.

sûretiyle Yahudi ve hristiyanları da eserinin muhatabı haline getirmektedir. Bu meyanda Yıldırımın naklettiği bir hatırası dikkate şayandır:

"…İzmir'de 1960-1966 yıllarında müftülük yaptığım sırada Amerikan 6. Filosu İzmir Limanına gelmişti. Filo da bir de yarbay papaz bulunuyordu. Söz Hz. Muhammed'in (A.S.) geleceğini haber veren İncil'deki belgelere intikal etti. Yuhanna İncil'i 16/7-14. belgelerinde İsa Peygamberin, benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem, Tesellici size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim, size söyliyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o hakikat Ruhu gelince size her ne işitirse söyleyecek; ve gelecek şeyleri size bildirecektir. O beni taziz edecektir, çünkü benimkinden alıp size bildirecektir. meâlindeki haberini kendisine hatırlattığımda, önce İncil'de bu gibi kayıtların olmadığını söylediyse de İncil'i açıp kendisine gösterdiğimde, ha hatırladım, dedi; bununla, Hıristiyanların kurtarıcı olarak bekledikleri azizden haber veriliyor, diyerek konuyu kapamak istedi."[260]

Müellifin bunun dışında başta Hz. Musa ve İsrailoğulları olmak üzere geçmiş kavim ve peygamberlerin kıssaları, helal ve haramlar, kısas ve diyet, şarap, zina, namaz ve oruç gibi konularda da Tevrat ve İncil'den sıkça yararlandığını görmekteyiz. Bununla arasıra Kur'ân'ı ölçü alarak hem, yanlış bilgileri tashih, öz olarak anlatılan hususların ayrıntılarını aktarma, benzerlikleri gösterme, hemde kıyas yapmak sûretiyle Kur'ân'ın tahrif edilmemiş ilahi vasfını ortaya koymaya çalışmaktadır. Konuyu daha fazla uzatmadan Yıldırımın eserinde mezkur konularla ilgili Tevrat ve İncil'den yararlanması mevzusundan birkaç örnek vererek konuyu bitirelim:

Faiz Yasağı: "Eğer kavmıma, yanında olan bir fakire, ödünç para verirsen, ona murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz koymıyacaksın…" (Tevrat / Çıkış: 22/25)

Kan: "Hiçbir şeyi kanla yemiyeceksiniz…" (Tevrat/Levililer: 19/26)

Domuz eti: "Ve domuzu da yemiyeceksiniz. Çünkü çatal ve yarıktırnaklıdır, fakat geviş getirmez, o size murdardır." (Tevrat/Levililer:11/7)[261]

[260] Yıldırım **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1335.
[261] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3430-3431.

Kısas ve Diyet: “Bir kimseyi vurarak öldüren kimse mutlaka öldürülecektir. Ama isteyerek olmayıp da Tanrı rasgetirdiyese onun sığınabilmesi için sana bir yer ta’yin edeceğim. (sürgün edilmesi gerekir).” (Tevrat/Çıkış: 21/13)

“göz yerine göz, diş yerine diş, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir.” (İncil/Matta: 5/38)[262]

Namaz: “Çalışmalarınızın sadece bedeninizin (ihtiyacına) inhisar etmemesi, nefsinizin aynı zamanda namaz ile meşgul bulunması gerekir. Çünkü gerçekten O (Allah) ebediyen namazdan kopmamanızı sevip arzular.” (bernaba İncil’i: 75/12-14)

“İsa dedi ki: Allah’a and olsun ki, Allah kelimesini unutmak –ki her şeyi o kelimeyle yaratmış ve sana onunla ebedi hayat takdim etmiştir- büyük bir hatadır. İsa bu sözleri söyledikten sonra namaz kıldı.” (Bernaba İncil’i: 81/5)

“İsa sabah namazını kıldıktan sonra bir ağacın altına oturdu…” (Bernaba İncil’i: 106/1)[263]

Oruç konusunda ise müellif şu bilgileri verir: “Değişmesine rağmen elimizdeki Tevrat nushalarında orucun farziyetine delalet eden açık bir belge yoksa da orucu ve bu ibadeti yerine getirenler hakkında bir takım övgüler vardır. Musa Peygamberin 40 gün oruç tuttuğu rivayet yoluyla sabit olmuştur. Bu nedenle orucun belli bir ibadet olarak süregeldiğini ve dinlerin esasta birleştiğini görmekteyiz. Çünkü semavi dinlerin hepsi aynı kaynaktan gelmedir. Yahudiler de Orişelim (Yeruşalim)’in yıkıldığı tarihi anımsayarak bir hafta oruç tutarlar.

Hıristiyanlara gelince, İncil’de orucun farz kılındığını açıklayan bir belge mevcut değildir. Zekeriya bölümünde onun beşinci ayda perhiz etmesinden söz edilir. Ayrıca yine bu bölümün yedinci kısmında şu ifadeler yer alır: Bu yetmiş yıldır, beşinci ayda ve yedinci ayda oruç tuttuğunuz ve dövündüğünüz zaman bana mı, benim için mi oruç tuttunuz? Ve yediğiniz zaman ve içtiğiniz zaman kendiniz için yemiyor musunuz?

[262] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, c. 1, s. 460-461.
[263] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, c. 6, s. 3065.

Matta İncil'i 6/16 bölümünde oruçla ilgili şu sözler yer almaktadır: Ve oruç tuttuğunuz zaman, iki yüzlüler gibi surat asmayın; zira onlaroruç tuttuklarını insanlar görsünler diye, suratlarını asarlar. Doğrusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman başına yağ sür ve yüzünü yıka; tâ ki insanlar değil, gizli de olan babana oruçlu görünesin ve gizlide gören baban (Rabbin) sana ödeyecektir."[264]

2.1.6. İsrailiyyât İle Tefsiri

"İsrâîliyyât, Hz. Ya'kub'un ikinci adı veya lakabı olan İsrâîl kelimesiyle nisbet ismi oluşturan İsrâîliyye'nin çoğuludur. Büyükoranda Yahudi, kısmen de Hıristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır. Hz. Ya'kub'un soyundan gelen Yahudiler İsrâiloğulları diye anılmıştır.Bazı alimler,İslam muhaliflerinin bu dine ilave etmeye çalıştıkları asılsız ve uydurma haberler hakkında da aynı terimi kullanmışlardır."[265]

"İsrâîliyât "İsrâîliyye" kelimesinin çoğuludur… Her ne kadar, tefsirde isrâîliyat lafzından, Yahudi kültür ve medeniyetinden, tefsire aktarılan rivayetler ve te'sirler anlaşılırsa da, biz bu kelimeyi daha geniş manada kullanarak, Yahûdi, Hıristiyan ve diğer kültürlerden İslâmiyet'e giren rivayetler olarak ele alacağız. Diğer dinlere nispetle, Yahûdilikten gelen haberler ve Müslümanların onlarla teması daha fazla olduğundan, bu kelimenin tağlib tarikıyle tahsisi uygun düşmüştür."[266]

"Tefsir için zaaf sebebi sayılabilecek önemli problemlerden biri de isrâiliyâttır. Bu nitelikteki bilgiler daha ziyade Kur'ân kıssalarıyla ilgili açıklamalar esnasında tefsire sokulmuştur. Bilindiği gibi Kur'ân'da geçmiş milletler ve peygamberlerle ilgili pek çok kıssa bulunmaktadır. Aynı kıssalar Tevrât ve İncil'de de mevcuttur. Ancak Kur'ân'la Tevrat ve İncil'deki kıssalar arasında icmâl/kısalık ve tafsil/uzunluk yönünden farklılıklar vardır."[267]

Celal Yıldırımın tefsirinde İsrailiyat olarak değerlendirilebilecek Tevrat ve İncilden ciddi sayılabilecek rivayetler – ki bunu yukarıda müstakil bir başlık altında

[264] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 474-475.
[265] İbrahim Hatiboğlu, "İsrâiliyât", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul, 2001, C. 23, s. 195.
[266] Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, s. 95.
[267] Demirci, **Tefsir Usûlü ve Tarihi**, s. 315.

değerlendirmiştik- mevcuttur. Bunun yanında ayrıca yer yer İsraili bilgi nitelemesi alabilecek bazı bilgilere de eserinde yer verdiğini görmekteyiz. Özellikle Tevrat ve İncil'den istifade ederken bu istifadenin gayet dikkatli ölçüler içerisinde ve belli prensiplere göre yapıldığını tesbit etmek mümkündür. Tefsirinde gerek Kur'ân ve sahih sünneti öncelemesi, bilgi verilerini bu kıstaslarla değerlendirmesi, gerekse de rivayetleri alırken bu rivayetlerin sağlamlığı konusunda tutunduğu titiz tavır İsrailiyat konusundaki yaklaşımını belirlemektedir. Yalnız ikinci tür bilgi örneği için müellifin kısmen bu titizliği uygulamadığını görüyoruz. Yine dehakkını teslim etmek gerekir ki eserinin önsözünde belirttiği ve tefsirinin yöntemlerinden olacak şu esaslara büyük oranda uyduğunu tesbit etmekteyiz:

"Ashab-ı Kiramdan sonra tefsirlere sokulan İsrâiliyat ve nasraniyat:

Kitap ehlinden birçok kimseler İslam'a girerken, aralarında Tevrat ve İncil'i bilenler, dayanağı olmayan çeşitli bilgi ve rivayetlerle kafalarını dolduranlar da bulunuyordu. Kötü niyetleri olmamakla beraber birçok aslı ve mesnedi olmayan hikayemsi rivâyetleri tefsirlere soktukları bir gerçektir. Bunlar arasında Abdullah b. Selam, Ka'bu'l-ahbar, Vehb b. Münebbih, Abdülmelik b. Abdülaziz ve İbn Cüreyc en ünlüleridir. Bu kişilerden yapılan rivayetlere itibar edilmez, çünkü ilmi ölçülerden uzak; Kur'ân ve Hadislerin ruhuna ters düşmektedir…"[268]

Esasen kendisini Tevrat ve İncil'de verilen bilgilere temkinli yaklaşmaya iten sebeb bu iki kaynağın ciddi şekilde tahrif edildiğine olan inancıdır ki bunu yukarıda anlatmıştık. Konunun önemine binaen bu hususta yaptığı tesbitlerden bir tanesini aktarmakta yarar vardır. Batıda yazılan kitaplardan ve Meydan Larousse, Grand Larousse Encyclopedia Britanicca gibi büyük eserlerden faydalanarak şu tesbiti yaptığını söylemektedir:

"Ahd-i Atîk dahil kitapların büyük kısmı İbranice veya Aramca; ahd-i Cedit'e dahil olanlar ise Yunanca yazılmıştır. M.S. III. Yy. da, İskenderiye'de Ahd-i Atîk'in 'Yetmişler' adı verilen bir yunanca tercemesi yapılmıştı. M.S. IV. Yy. da Aziz Heronymus, Kutsal Kitab'ın tümünü Latinceye çevirdi. Bu tercemeye VULGATA denilir. İbranice ve parşömen üzerine yazılmış el yazmalarının çoğu M.S. IX. yy. dan

[268] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 7.

sonra meydana getirilmiştir. Ancak bir papirüs parçası (Nash) II. Yy. a aittir. Öte yandan son zamanlarda Tuz Denizi civarında yapılan kazılarda çok sayıda, deri üzerine yazılmış, hatta İşaya'nın noksansız metnini ihtiva eden ve en az M.Ö. I. Yy.a ait İbranice yazmalar bulunmuştur.

Musa Peygamberin M.Ö. XIII. Yya. Ortalarına doğru geldiği sanılmaktadır. Bu duruma göre Tevrat'ın en eski nüshasının M.Ö. I. Yy. da Tuz Denizi civarında bulunduğu dikkate alınırsa, Tevrat'ın Musa Peygamberden bin yıl sonra yazıldığı ortaya çıkar. Arap kaynakları ise, ele geçen ilk Tevrat nüshasının Musa Peygamberden 500 yıl sonra yazıldığını göstermektedir. İster 500 yıl, ister 1000 yıl sonra yazılsın, fark eden bir şey yok. Önemli olan şudur: Musa Peygambere Levhalar halinde sunulan Tevrat'ın meydanda bulunmayışıdır."[269]

İncil hakkında da sık sık benzer tesbitlerde bulunan müellifin konu ile ilgili görüşlerinin özeti sayılabilecek tesbiti şu şekildedir: "İsa Peygamber hakkında (A.S.) hakkında en doğru bilgiyi Kur'ân vermektedir. Çünkü İncil'in ilk inen nüshası kaybolmuş, İsa (A.S.)ın göğe yükseltilmesinden 50-70 yıl sonra havariler bulabildikleri kısımları ve hafızalarında olanları bir araya getirip yazmışlardır. Ondan sonra da birçok farklı İnciller yazılmak sûretiyle Allah tarafından indirileni ile insanların yazdıkları birbirine karışıp belirsiz hale gelmiştir."[270]

Tefsire giren İsrâiliyât'ın daha çok kıssalar konusunda olduğunu yukarıda zikretmiştik. Yıldırımın kıssaları naklederken Tevrat ve İncil'den yararlandığı da belirtmiştik. Yalnız o bunu çoğunlukla, Kur'ân'a şahit tutmak, buralarda bulunan yanlışları tashih etmek amacıyla yapar. Kur'ân'da öz olarak anlatılan bir kıssanın ayrıntısını vermek amacıyla mezkur kaynaklara başvurduğu zaman müellifin bu bilgileri de tenkide tabi tutuğunu görüyoruz. Ayrıca eğer Kur'ân ve hadislere aykırı bir durum yoksa buralarda verilen bilgilerden faydalanılabileceği kanaatini taşır.

Müellif Kur'ân da detayları verilmeyen Hz. Musa'nın kavmi ile Mısır'dan çıkıp Sina Çölüne vardıklarında yaşadıkları hadiseleri Tevrat'tan şu alıntıları herhangi bir yorum yapmadan aktarır:

---

[269] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 868.
[270] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3725.

"Vaki oldu ki akşamlayın bıldırcınlar çıkıp ordugahı kapladılar ve sabahleyin ordugahın etrafına çiğ düşmüştü. Düşmüş olan çiğ kalkınca işte çölün yüzündeki toprağın üzerinde kırağı gibi küçük, yuvarlak bir şey vardı. İsrâiloğulları bunu görünce birbirine dediler ki: Bu nedir? Çünkü onun ne olduğunu bilmiyorlardı. Musâ onlara dedi ki: Bu, Rabbın yemek için size verdiği ekmektir. Rabbin emrettiği şey budur. Her biriniz- yiyeceğinize göre ondan devşirin, adam başına bir omer (3.70 litre) olmak üzere canlarınızın sayısına göre her biriniz çadırında olanlar için alacaksınız. Ve İsrâiloğulları böyle yaptılar, kimi çok kimi az devşirdi. Ve omer ile ölçtükleri zaman çok devşirenin fazlası yoktu, az devşirenin eksiği yoktu, herkes yiyeceğine göre devşirmişti. Mûsâ onlara dedi ki: Sabaha kadar hiç kimse ondan bırakmasın. Fakat Mûsâ'yı dinlemediler; bazıları ondan sabaha kadar bıraktılar ve kurtlanıp koktu. Mûsâ onlara öfkelendi." (Tevrat/Çıkış: 16/13)[271]

Bazen de tefsir kaynaklarına giren bazı israili nitelikli bilgileri de eserinde zikrettiğini görmekteyiz. Ama bu bilgileri aktarma şekli esasen kendisinin titiz ve seçici bir araştırmacı olduğunu ortaya koyması açısından da önemli örneklerden biridir. Kur'ân'da kısa olarak değinilen Hz. Üzeyr kıssasını, rivayetleri tenkide tabi tutmasına güzel bir misal olabilecek şekilde eserine şu hassasiyetle aldığını görmekteyiz:

"İbn Cerir Taberî, Üzeyr konusunda kaynağının tesbiti mümkün olmayan geniş bilgi vermiş, içinde levhalar bulunan tabut'un Allah tarafından kaldırıldığı ve başlarına indirdiği bir hastalık sebebiyle İsrailoğulları'nın hafızalarındaki Tevrat'ı silip unutturduğu ve Üzeyr'in yalvarıp yakarması üzerine Allah'tan inen bir nurun kalbine girmesiyle, hafızasından silinen Tevrat'ın olduğu gibi hatırlanmasına vesile olduğu ve bir süre sonra kaldırılan Tabut'un iade edilmesiyle Üzeyr'in hafızasında doğan Tevrat ile tam uyum halinde olduğunun görüldüğü, o yüzden ona, Allah'ın oğlu, denildiği şeklinde birtakım ifadeler kullanmıştır."[272]

[271] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 204.
[272] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2472.

Aynı şekilde Yusuf sûresi 24. âyetinin[273] tefsirinde şu değerlendirmeyi yapar: "Rabbın burhanı ne idi? Bu hususta başta Kurtubî olmak üzere müfessirler senedi zayıf birkaç rivâyet yapmışlarsa da, hiç biri sadra şifa verecek ölçü ve anlamda değildir. Bize göre, Yusuf Peygamber'in içinde doğan Allah korkusu ve köklü imân nurudur ki, onu kalp gözüyle görmüştür. Nitekim 23. âyette onun içinde doğan imân nuru ve Allah korkusu belirtilmiş bulunuyor. Hani evin hanımı onu kendine davet ettiğinde, Allah'a sığınırım; çünkü o (senin kocan) benim efendimdir; bana çok baktı. Şüphesiz ki haksızlık edenler kurtuluşa eremezler, demesi, o burhanı bütün açıklığıyla yansıtıyor."[274] Yazılan ilk tefsir olarak kabul edilen Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) Tefsîru Mukâtil b. Süleyman adlı eserinde de bu konuda değişik rivayetler bulunmaktadır.[275]

Eğer kıssalarda Kur'ân'a, aklın ve mantığın ölçülerine, genel ahlaki kurallara aykırı bir durum mevcutsa İsrâîlî nitelikli bilgileri verdikten sonra gördüğü yanlış ve eksik hususları açık bir şekilde okuyucunun dikkatine sunar. Bilindiği gibi isrâîliyyât daha çok kıssalar konusunda karşımıza çıkar. Bununla ilgili özellikleİsrâlîyyâta karşı tutunduğu tavrına örnek olabilecek müelife ait şu tesbitler konumuza özet teşkil edebilecek niteliktedir:

"…Tevrat ve İncil semavi kitaplar olduğu için beşer elinin onlarda yapmış olduğu değişikliği ve yanlış yorumlamaları Kur'ân düzeltmekte ve gerçeği yansıtmaktadır. Buna birkaç örnek verecek olursak, altın buzağı, Lût ve Davut konularını gösterebiliriz. Tevrat'ta çıkış bölümünde sözü edilen buzağının HARUN Peygamber tarafından ustaca yapıldığı ve ilâh olarak İsrâiloğulları'na takdim edildiği belirtilir. Oysa peygamberler günahlardan korunmuşlardır… Kur'ân bunu tashih eder, altın buzağının Sâmiri tarafından yapıldığını ve HARUN Peygamberin ona engel olamadığını açıklar."

[273] "And olsun ki kadın niyetini bozup onu kasdetmişti; eğer Rabbinden bir burhan (açık bir kanıt ve belge) görmemiş olsaydı, o da kadına (yönelmeye ya da ona hakaret etmeye) niyetlenmişti. İşte biz böylece ondan kötülüğü ve hayasızlığı çevirириz; çünkü o bizim gösterişten uzak ciddiyet ve samimiyete ermiş kullarımızdandı." Yûsuf, 12/24.

[274] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2945.

[275] Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil b. Süleyman**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, II, 147.

Yine Tevrat'ta Tekvîn kısmının 19. bölümündeHz. Lût ile ilgili şu ifadelerin yazılı olduğunu görmekteyiz: " Ve Lût Tsoar'dan çıkıp dağda oturdu ve iki kızı onunla beraberdi; çünkü Tsoar'da oturmaktan korktu ve o, ve iki kızı bir mağarada oturdular. Ve büyük kızı küçüğüne dedi: Babamız kocamıştır ve bütün dünyanın yoluna göre yanımıza girmek için memlekette erkek yoktur. Gel, babamıza şarap içirelim ve babamızdan zürriyeti yaşatmak için onunla yatarız. Ve o gecede babalarına şarap içirdiler ve büyük kız girip babası ile yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Ve vaki oldu ki, ertesi gün büyük kız küçüğüne dedi: İşte dün gece babamla yattım; bu gece de ona şarap içirelim ve babamızdan zürriyet yaşatmak için gir, onunla yat. Ve o gecede dahi babalarına şarap içirdiler ve küçük kız kalkıp onunla yattı ve onun yatmasını ve kalkmasını bilmedi. Lût'un iki kızı böylece babalarından gebe kaldılar…

Kur'ân bu fahiş hatayı da tashih eder, Lût'un karısının, ahlâksızlardan yana olduğunu kaydederek, onun da kavmiyle birlikte yok edildiğini, diğer aile halkını beraberinde alıp geceleyin şehri terk ettiğini açıklar. Böylece hiçbir peygamberin mümkün değil şarap içmediğini, zina etmediğini yer yer belirtir."[276]

Sözlerinin devamında Yıldırım Hz. Davut hakkında yapılan şu iftarayı da tenkit eder: "Tevrat, Dâvut Peygamber'in sevdiği evli bir kadınla evlenebilmek için onun kocasını savaş cephesine en önde göndererek öldürülmesine neden olduğunu, sonra da onun karısıyla evlendiğini yazar. Bu da bir peygambere atılan büyük iftiralardan biridir. Kur'ân Davud Peygamberin hemen her yerde kadrini yüceltir ve Allah'a çokça ibâdet edip teslimiyet gösteren bir peygamber olduğunu açıklar."[277]

Bununla birlikte müellifin ileride daha uzun değineceğimiz üzere özellikle Muhyiddin-i Arabi (öl.638/1240)[278]gibi tasavvuf erbabından da faydalandığını görmekteyiz. Arasıra onlardan aldığı israili nitelikte sayılabilecek bilgileri tenkide tabi tutmadığını görmekteyiz. Eserinde: "…Hazret-i Peygamber (A.S.) Efendimiz: "Kendini bilen, Rabbini de bilir." buyururken bu yüksek manayı kasdetmemiş midir?

[276] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 107.
[277] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1708.
[278] Asıl adı Muhyiddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî'dir. Endülüste doğmuştur. El-Fütûtâhu'l-Mekkiye ve Füsûsu'l-Hikem adlı meşhur eserlerin sahibi Tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî bir müelliftir. (Mahmud Erol Kılıç, "Muhyiddin İbnu'l-Arabi" **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1999, C. 20, s. 520-522.)

Bunda yoktur." Sözlerini aktardıktan sonra dipnotta Keşfu'l-Hafa[279] adlı eseri kaynak göstermek sûretiyle Muhyiddin bin Arabi'ye ait olduğu belirtilen şu ifadeleri aktarır: "Şeyh Muhyiddin bin Arabi: "Bu rivayet yoluyla sabit değilse de bize göre keşif yoluyla hadis olduğu sabittir." demiştir.

Oysa hadis olduğu iddia edilen bu sözlerin uydurma bir rivayet olduğu hadis uzmanları tarafından genel kabul görmüştür. Bu husus müellif açısından tenkid edilebilecek bir mevzudur. Zira eserinin başından sonuna kadar rivayetleri ciddi bir dikkatle değerlendiren, sahih, hasen, zayıf hadis ayrımı yaparak rivayetlere sıhhat değeri biçen bir metodla çelişki arzedebilecek bu yöntem ifade edelim ki ondört ciltlik bir ansiklopedik eserde özellikle İbni Arabi mevzusunda kısmen istisnai bir konumda bulunmaktadır. Kanaatimizce bu durumun sebebi de Müellifin Tasavvuf ilmine bakışı ve Muhyiddin ibni Arabi'ye olan derin saygı ve itimadından kaynaklanmaktadır.

Yine Bakara Sûresi'nde bulunan "herhangi bir ayeti nesheder (diğer bir ayetle hükmünü kaldırır) veya unutturursak, ondan daha hayırlısını ya da bir benzerini getiririz…"[280]ayetinin tefsirinde mealinde de anlaşılacağı gibi Kur'ân'da bir ayetin başka bir ayeti neshetmesi olarak değerlendiren Yıldırım anlam çerçevesini genişleterek kader konusu ile irtibat kurup Muhyiddin bin Arabi'nin düşüncelerini eserine almakta beis görmemiştir. İlgili ayetin tefsirinde İbni Arabi'den şu nakilleri yapar: "…Levh-i Mahfuz'da sabit kılınan hükümler ya hususîdir, ya da umûmidir. Husûsî olanı da ya şahıslara göre, ya da zamanlara göre bir özellik taşır. İşte bu hükümler Resûlullah (A.S.)'ın kalbine inince, şahıslara has olanı, şahısların devamlılığıyla devamlılık gösterir. Zamanlara has olanları ise, o zamanların inkıraz bulmasıyla neshedilir. Bunlar bazen kısa süreli olur, Kur'ân'daki mensûh âyetler gibi. Bazen de uzun süreli olur, daha önceki şeraitlar gibi. Hükümlerin böyle olması, onların Levh-i mahfûzdaki sübut bulma keyfiyetine muhalif değildir.

[279] Tam adı Keşfu'l-Hafâ ve muzîlu'l-İlbâs amme'ş-tehere mine'l-ehadis ala elsineti'n-nas olan bu eserin müellifi İsmail b. Muhammed el-Aclûnî (Öl.1162/1749)'dir. Eser halk arasında hadis diye yaygın olan rivayetlerden hangisinin sahih hadis, hangisinin uydurma rivayet, vecize, atasözü, hikmetli söz olduğunu belirlemek amacıyla kaleme alınmıştır. (Bünyamin Erul, "Keşfü'l-Hafâ", **DİA,** TDV yayınları, Ankara, 2002, C. 25, s. 320-321).

[280] Bakara, 2/106.

Umumî manada olan ahkâma gelince, dünya durdukça onlar devamlılık gösterecektir. İnsanın konuşur olması, boyunun dimdik bulunması bu cümledendir. Çünkü göklerdeki rûhlar âleminin mülkü Allah'a aittir, bunlarda tasarruf eden ancak O'dur. Yeryüzündeki cisimler âleminin mülkü de böyledir." (Tefsir-i Şeyhi'l-Ekber Muhyiddin bin Arabî: C. 1, S. 25 / Mısır baskı: 1317)[281]

"…Büyük kalemin yazdıkları ana deftere geçmiş, mürekkebi kurumuş ve sahifeler dürülmüştür. Küçük kalemlerin yazdıkları ve yazacakları ise, bazen silinir, yerine başkası yazılır."[282]

2.2. ULÛMU'L-KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI

2.2.1. Muhkem ve Müteşâbih

Muhkem, emir ve yasak, helal ve haramla ilgili olan âyetlerdir… Müteşâbih ise; esasında lafzın birbirine benzemesi bunun mukabilinde mânanın farklı olmasıdır. Nitekim Allah teâlâ cennet meyvelerini nitelerken şöyle buyurmuştur: "…Bu rızık onlara (dünyadakine) benzer olarak verilmiştir."[283]Yani görüntüsü bir ama lezzeti farklıdır.[284]

Muhkem ve müteşâbih, hem lüğatte hem de ıstılahta çeşitli mânalara gelmektedir. Lüğat alimleri, İhkâm lafzını çeşitli mânalarda kullanırlar. Bu çeşitliliğe rağmen, tek mânâda birleşirler : "Engel olmak" "İşi muhkem kıldı" dendiğinde, onu sağlamlaştırdı ve bozulmasına engel oldu demek istenir… Lüğat alimleri "Teşâbüh" lafzını da, çoğunlukla karışıklığa yol açan, benzerlik ve kapalılıkta ortak olan şeyler için kullanırlar. "Müteşabih" oldular dendiğinde karışmasına yol açacak şekilde iki şey birbirine benzedi demek isterler… Fıkıhçılar nezdinde "Muhkem" bir yönüyle "mensuh"un zıttı demektir. Bir yönüyle de "Müteşabih"in zıttı demektir. İlkinde Neshedilmeyen Şer'î hüküm kasdedilir. İkincisinde ise gizli ve kapalı kalmayacak

[281] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 297.
[282] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3100.
[283] Bakara, 2/25.
[284] Ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillah, **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2006, s. 371.

şekilde, Kur'ân ve Sünnetten hakkında açık bir şekilde nas gelmiş olan hüküm anlaşılır…[285]

Sözlükte "sağlam kılınmış, dış etkilere ve bozulmalara karşı korunmuş gibi mânalara gelen muhkem kelimesinin tefsir ve hadis ilimlerindeki terim anlamı hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte genel kabule göre başka bir ihtimal taşımayan açık mânalı âyet ve hadisleri ifade eder; fıkıh usulü terminolojisinde ise açıklık bakımından yapılan sıralamada en üst düzeye yerleştirilen lafız türünün adıdır…"[286]

"Teşâbüh masdarından türeyen müteşâbih kelimesi benzeşen, ayırt edilmesi zor olacak şekilde birbirine benzeyen demektir. Terim olarak mâna yönünden birden fazla ihtimal taşıdığından anlaşılmasında güçlük bulunan lafız veya sözü ifade eder. Müteşâbih âyette yer alan bir lafız konumuna göre başka âyetlerde farklı mânalara gelebilir, ancak her birinin kasdedilir olması açısından anlamlar birbirine benzer, bundan dolayı hangi mânanın kasdedildiği açıkça bilinemez. Müteşâbihin karşıtı olan muhkem ise, anlam yönünden başka bir ihtimal taşımayan açık mânalı nas demektir."[287]

"Kur'ân'daki, helâl, harâm, namaz, oruç, zekât, hac gibi ahkâma taalluk eden kısımlar muhkemdir. Diğer bir tabirle muhkem, manası kolaylıkla anlaşılan, hâricî bir tefsire ihtiyaç göstermeyen ve tek manası olan âyetlerdir. Müteşâbih ise, bir çok manaya ihtimali olup, bu manalardan birini tayin edebilmek için hârici bir delile ihtiyacı olan âyetlerdir."[288]

Celal Yıldırımın Muhkem ve Müteşabih hususundaki görüşlerini Al-i İmrân Sûresi 7. âyetin tefsirinde müstakil bir başlık altında dile getirdiğini görmekteyiz. Meseleye bakışını ortaya koyacağından mezkûr âyete verdiği meali aktarmak istiyoruz: "O ki, Kitabı sana indirdi; ondan bir kısmı muhkem (manası açık, yorum götürmez, şüpheye yer vermez açıklıkta) âyetlerdir ki, bunlar Kitabın anasıdır. Diğer

[285] Ez-Zürkânî, **Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, s. 528-529.
[286] Tuncay Başoğlu, "Muhkem", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006, C. 31, s. 42.
[287] Yusuf Şevki Yavuz, "Müteşâbih", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006, C. 32, s. 204.
[288] Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi**, s. 128.

bir kısmı ise müteşâbih (mânası kapalı, yorum isteyen) âyetlerdir. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak, (kendi çıkarına uygun) yorumda bulunmak için Kitab'ın müteşâbih olanına uyarlar. Halbuki onun yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşenler ise, Ona inandık, hepsi de Rabbimizin katından (indirilme)dir, derler. (Bu hakikatleri) ancak akıl sahipleri düşünebilir."

Yıldırım, ilgili iki kavramın tanımı ile ilgili farklı rivâyetleri aktardıktan sonra şu neticeye ulaştığını belirtir: "Sûrelerin başına konulan HURUF-İ MUKATTAA müstesnâ, diğer Kur'ân âyetleri şu iki grupta toplanmaktadır: Birincisi, muhkem âyetlerdir ki, bunlar Kur'ân'ın ana temeli, dinin esasıdır. Mânaları açıktır, şüpheye yer yoktur; yoruma muhtaç değildir. İslâmî temel bilgilerde yetişip ilimde derinleşenler bu tür âyetleri rahatlıkla anlar ve hüküm çıkarırlar. Aynı zamanda bunlar, ilim ve amelde uyulması gereken temel deliller, doğru yola ileten açık kanıtlardır. İkincisi, müteşâbih âyetlerdir ki, bunlar hem yorum, hem açıklama ister. Ana temel olan âyetlerin ışığı altında tefsir edilir. Çünkü bu tür âyetlerin birçok mânalar taşıma ihtimali daha kuvvetlidir, hangi mânanın murad olduğu açıkça anlaşılmaz. Bu nedenle muhkem âyetlerin temel hükümleri ve külli kâideleri dikkate alınarak bunların yorumu yapılabilir. Bunu da ancak ilimde derinleşenler çözüp sonuca bağlayabilirler."[289]

Meâlden de anlaşılacağı üzere müellifimiz, meselenin özünü teşkil eden müteşabihlerin bilinip bilinemeyeceği konusunda tavrını net olarak ortaya koymuş, müteşâbihin yorumunu ancak Allah'ın bilebileceğini, ilimde derinleşenlerin ise, ona iman ettiği düşüncesini ifade etmiştir. Âyette "VE'R-RÂSİHÛN" olarak ifade edilen ve ilimde derinleşenler olarak meali verilen kavramın bir önceki cümlenin devamı olmadığı, yeni cümlenin başlangıç ifadeleri olduğunu kabul ederek, müteşâbihler konusunu eserinde işleme yöntemini de ortaya koymuştur.

Müellifin, mezkûr âyet çerçevesinde müteşâbih ile ilgili yorumlarına ehli kitap ile Tevrat ve İncil'den örnekler vererek başlaması dikkate şayandır. O, Semavî kitaplarda geçen kelime, deyim ve isimlerin indiği çağda kullanıldığı mânaları taşıdığını, oysa Tevrat ve İncil'deki âyet ve kelimelerin taşıdığı mâna ve özelliklerin

[289] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 829.

zaman dikkate alınmadığı için bir takım yanlış anlam ve hükümlerin ortaya çıktığını, bu yüzden de ilâhî beyânların değişikliğe uğradığını, bu yüzden de semâvî kitaplar arasında derin bir uçurum meydana geldiğini düşünür.[290]

Esasen bu tesbitlerle müellif, Tevrât ve İncil'in mensupları tarafından tahrifinden dersler çıkarılması gerektiği düşüncesindedir. Özellikle Kur'ân-ı Kerim tefsirinde dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde özetler: "İşte konumuzu oluşturan âyet, bir bakıma bu hususlara dikkatimizi çekmektedir. O halde Kur'ân âyet ve kelimelerinin taşıdığı mânaları dosdoğru anlayabilmemiz için hem iniş sebeplerini, hem indiği devirde taşıdığı mânaları, hem de Resûlullah (A.S.) Efendimiz ile Ashab'ın ilgili tefsir ve açıklamalarını bilmemiz gerekmektedir."[291]

Yıldırımın ilgili kavramlara müstakil bir başlık açarak konu ile ilgili görüşleri bir araya getirmesi konuya verdiği önemi göstermektedir. Çoğu kere yaptığı gibi burada da maddeler halinde muhkem ve müteşâbih konusunda yorum ve rivâyetleri sıraladıktan sonra mezkûr iki kavramın tanımını da içeren kendi çıkardığı sonucu şu şekilde ifade eder: "Sûrelerin başına konulan HURUF-İ MUKATAA müstesnâ, diğer Kur'ân âyetleri şu iki grupta toplanmaktadır: Birincisi, muhkem âyetlerdir ki, bunlar Kur'ân'ın ana temeli, dinin esasıdır. Manaları açıktır, şüpheye yer yoktur; yoruma muhtaç değildir. İslami temel bilgilerde yetişip ilimde derinleşenler bu tür âyetleri rahatlıkla anlar ve hüküm çıkarırlar. Aynı zamanda bunlar, ilim ve amelde uyulması gereken temel deliller, doğru yola ileten açık kanıtlardır. İkincisi müteşâbih âyetlerdir ki, bunlar hem yorum, hem açıklama ister. Ana temel olan âyetlerin ışığı altında tefsir edilir. Çünkü bu tür âyetlerin birçok mânalar taşıma ihtimali daha kuvvetlidir, hangi mânanın murad olduğu açıkça anlaşılmaz. Bu nedenle muhkem âyetlerin temel hükümleri ve küllî kâideleri dikkate alınarak bunların yorumu yapılabilir. Bunu da ancak ilimde derinleşenler çözüp sonuca bağlayabilirler."[292]

Müellif, Yorum ve açıklama isteyen ve birçok mâna taşıma ihtimali olan âyetler olarak tanımladığı müteşâbihleri üç kısma ayırarak şu değerlendirmeyi yapar: "1) İnsan aklının aksini iddia ettiği mânaya delalet eden âyetler. ER-RAHMÂN

[290] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 827.
[291] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 828.
[292] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 829.

ALA'L-ARŞİ'S-TEVÂ gibi. 2) Sadece Allah'ın kendi ilmiyle bildiği âyetler. Kabir, Mahşer, Hesap ve Kıyâmetle ilgili âyetler bu cümledendir. 3) Allah ile Peygamberi arasında şifre anlamını taşıyan, beşer tarafından esrar ve hikmeti bilinmeyen âyetler. Sûrelerin başına konulan HURUF-İ MUKATTAA bu niteliktedir."[293]

Yukarıdaki sınıflama, müellifin hangi âyetleri müteşâbih alanında gördüğünü ortaya koyması açısından önemlidir. Biz de bu konuları tefsirinde nasıl işlediğini göstermek için birkaç örnek vermek istiyoruz. Bilindiği gibi A'raf Sûresinin ilk âyeti "Elif – Lâm – Mîm – Sâd" şeklindedir. Bu âyetin tefsirinde müellif şunları söyler: "Birinci âyeti oluşturan Elif- Lâm- Mîm- Sâd, ilim adamlarının çoğuna göre HURUF-İ MUKATTAA'dandır, aynı zamanda müteşabih, yani ilâhî bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilemediği veya yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdendir.

Birincilerin tefsirine göre, bu harflerle neyi murat ettiğini Allah daha iyi bilir. Ancak müfessirlerimizin bir kısmı, bunlardan gelişigüzel, yersiz ve Kur'ân'ın yüceliğine ters düşen bir takım mânalar çıkarılmasın diye, Kur'ân'ın özüne ve ruhuna uygun bazı yorumlarda bulunmuşlardır."[294]

Bu sözlerden sonra özellikle sahabe ve tabiûn'un yorumlarına yer vermekle Yıldırım yukarıda kendisine ait müteşâbih ile ilgili tanımından da anlaşılacağı üzere, hem müteşâbihin birçok mânalara gelme ihtimalini, hem de muhkem âyetlerin ışığı altında yorum yapılabileceğini ifade etmek istemiştir. Sahabe ve tabiûn'dan rivayetleri aktarmakla da, yorum ve çözümleme işinin ancak ilimde derinleşenler tarafından yapılabileceğini ispat etmek istemiştir.

Müteşâbih sıfatlar konusunda alimler arasında farklı görüş ve düşüncelerin olduğunu biliyoruz. İsmail Cerrahoğlu bu konuyu şöyle özetler: "Müteşâbih olan sıfatlar hakkında ulemâ iki mezhebe ayrılmıştır. Birincisi, Selef mezhebi: Allah'ın müteşabih sıfatları malûm gibi görünse de, bu sıfatların Allaha isnâdı muhal olduğundan, bunların medlûllerinin tayinini selef uleması Allah'a tefviz ve havale

[293] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 830.
[294] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2076-2077.

etmişlerdir. Onlara sadece inanmak gerekir… İkincisi ise; Halef mezhebidir: Bunlar zâhiri muhal olan lafzı, Allahın zâtına layık olan bir mânaya hamlederler."[295]

Bu açıklamaların ışığında Celal Yıldırımın müteşâbih âyetlere yaklaşımının Halef mezhebi çizgisinde olduğunu görmekteyiz. O, âyetleri Allah'ın şanına layık mânalara hamletme gayretindedir. Örnek verecek olursak:

A'raf Sûresi'nde bulunan: "Şüphesiz ki Rabbımız, gökleri ve yeri altı gün (devir) de yaratan, sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarıyla varlık âlemini belli düzende yaratan); birbirlerini aralıksız izleyip gelen gündüzü gece ile bürüyen Allah'tır…"[296] âyette geçen "Arşa İstivâ" konusunda müstakil bir başlık açar. Müteşâbihâttan gördüğü İstivâ konusunda Yıldırım şu açıklamada bulunur: "İstiva tabiri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Kelime olarak iki, ya da daha fazla şeyin aynı seviyede olduğunu bildirmek ve bir de bir şeyin dimdik, dengede durmasını anlatmak üzere kullanılır. Allah'ın Arş üzerinde istivası, saltanat ve kudretinden kaynaklanıp yükselen sünnetullah'ın kâinatın her parçası ile yakından ilgili bulunduğuna ve o nedenle her şeyi, yaratılışındaki özelliğine göre denge ve düzende tuttuğuna işârettir.

O halde varlığın her zerresi O'nun koymuş olduğu sünnetle karar kılmış, denge sağlamış, düzene ermiştir. Bu bakımdan âyette bir kinâye söz konusudur."[297]

Arşa istiva'nın konu edildiği Yunus Sûresi 3. âyetin tefsirinde de şu benzer ifadeleri kullanır: "Allah gökleri ve yeri yarattıktan sonra Arş üzerine istiva etmiştir. Bu sözden, gökleri ve yeri yaratıp sünnetullah'ı doğrultusunda tam bir denge ve düzende tuttuğu, her varlığın, diğer bir tabirle her şeyin varlık âlemindeki yerine ve özelliğine göre, kâinatın dengesini sürdürmesinde yardımcı bir parça olarak görev yaptığı anlaşılıyor… istivâ -A'raf Sûresi'nde belirttiğimiz gibi- ya birden fazla şeyin aynı seviyede olduğu, ya dabir şeyin dimdik dengede durup çevresiyle ayrı bir denge sağladığı anlamına gelir…"[298]

---

[295] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 131.
[296] A'raf, 7/54.
[297] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2135.
[298] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2649-2650.

Yine Rahmân Sûresi'nde bulunan : " كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذوالجلال والاكرام" "Yerin üstündeki her şey fânidir. Çok yüce azamet ve iyilik sahibi olan Rabbının zâtı bâkîdir, bâkî kalacaktır."[299] âyette geçen ve Allah'a izafe edilen "VECH" kavramı için yukarıda verdiğimiz müellife ait mealden de anlaşılacağı gibi, lafzı halef metoduna uygun olarak te'vil etmiştir. Bu konuya tefsirinde yer veren yıldırım şunları söylemektedir: "Celâl ve ikrâm sahibi Allah'ın vechi: Allah'ın vechi burada daha çok şu iki mânaya delâlet etmektedir: 1- Allah'ın zâtı ve varlığı, 2- Allah'ın rızasına uygun olan amel..Bu ikinci manaya göre : Kulun bütün iş ve ameli boş ve anlamsızdır; neticesiz ve semeresizdir. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun iş ve amelleri bu genellemenin dışındadır. Kalıcı olanı da bu istisna teşkil edenidir…"[300]

Yine, müteşâbihattan sayılan "ruh" konusuna da müellifin aynı usûl ile yaklaştığını görmekteyiz. Yukarıdaki örnekte de gördüğümüz gibi bu hususta da müellif, konu çerçevesinde bir kısım alimlerce te'vil sayılabilecek açıklamalarda bulunur. Yıldırım, ruh konusunda en detaylı açıklamaları İsrâ Sûresi'nde bulunan : "Sana ruhtan soruyorlar, de ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size ilimden az bir şey verilmiştir."[301] âyetinin tefsirinde yapar. Ruh kavramına müstakil bir başlık açtıktan sonra, konu ile ilgili yapılan yorumları maddeler halinde verir. İçlerinde materyalist, idealist, spiritüalistlerin de olduğu filozofların yanı sıra, Tasavvufçular, kelamcılar ve hristiyan düşünürlerin görüşlerini sıralar. En sonda da islamın ruh hakkındaki görüş ve tesbitlerini şu şekilde özetler:

"Ruh: Allah'ın yüce ve sonsuz kudretinin bir tecellisi olup, bedenlerden çok önce belli sayıda yaratılımıştır. Ruh bütünüyle hayat ve hareket kaynağı ve mayasıdır. Ruhlar âlemindeki bilgiyle donatılmıştır. Sırası gelince oradan inip kendine ait bedene gelip yerleşince o âleme ait bilgiler kendisinden geri alınır. Bedende hayvanî ruhla birleşir. Bedenin eğitilmesiyle onun yetenek araçlarına gereken gücü verir. Beden eskiyince ruh onu terk eder. İkinci bir beden oluşuncaya kadar Berzah âleminde kendi derecesine göre belirlenmiş makam ve mertebede bekler. O âleme intikâl edince eski bilgileri de kendisine verilir ve böylece üç ayrı

[299] Rahmân, 55/26-27.
[300] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5941-5942.
[301] İsrâ, 17/85.

âlemle ilgili bilgilerle techiz edilir. Artık ruh için zaman ve mekân kavramları bir bakıma söz konusu değildir. Her şeye rağmen ilâhî kudretin tecellisi olan ruhun mahiyeti bilinmez. Balçıktan yaratılan ilk insana ilâhî ruhtan, diğer bir tabirle ilâhî kudretten nefh edilen manevi bir cevherdir. Girdiği bedenin biçimini alır ve bir daha o biçimi kaybetmez. İkinci beden oluştuğunda yine bu ilk bedenin biçimini taşıyarak girer. Böylece bir benzetme yapacak olursak, diyebiliriz ki: Bedenle ruh arasındaki ilgi, elektrikle elektronik cihaz arasındaki ilgiye benzer."[302]

Bilindiği gibi müteşâbihlik bazen âyetlerin mânalarında da görülebilir.[303]Özellikle ilmi hakikatleri barındırdığına inanılan ve Allah'ın yücelik, kudret vebirliğine işaret eden âyetler bu kısımda incelenir. Nitekim biz müellifin bu âyetleri değerlendirme usûlünü müstakil bir başlık altında işledik. Burada konumuzu ilgilendiren yönüyle Yıldırımın bu âyetleri nasıl tefsir ettiğine dair bir iki örnek vermek istiyoruz:

Rahman Sûresi'nde bulunan: "Birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi, Aralarında bir engel vardır ki, biri diğerinin sınırını geçemez."[304] âyet ile Furkân Sûresi'nde bulunan: "O iki denizi salıverip yaklaştırdı; şunun suyu tatlı içimi kolay, bunun suyu tuzlu acı…"[305] âyet aynı hakikate işaret etmektedir. İkisinde de birbirine salıverilip yaklaştırılan ama özellik olarak birbirine karışmayan iki denizden bahsedilmektedir. Müellif Furkân sûresi'nde bulunan âyetin tefsirinde şunları söyler: "Kur'ân bu âyetle hem ilâhî kudreti yansıtan bir düzenlemeden söz ediyor, hem de hak ile bâtılı, imân ile küfrü acı ve tatlı suya benzeterek bu iki kavram arasında iyi bir mukayese yapmamızı ilhâm ediyor. İki suyun birbirine kavuşmasını engelleyen bir berzahın bulunduğunu açıklarken imânla küfrün bir araya gelip bağdaşmasının mümkün olmadığına işarette bulunuyor. Ayrıca ilâhî kudrete ve ondaki yüceliğe delâlet eden bir belge gözler önüne seriliyor: Denizlerin ve bazı göllerin suyunun farklı nisbette acı tuzlu; nehirlerin, pınarların ve bazı göllerin suyunun tatlı yaratılmasındaki hikmeti anlamamız isteniliyor…"[306]

---

[302] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3569-3570.
[303] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 131-132; Demirci, **Tefsir Usûlü ve Tarihi**, s. 185.
[304] Rahmân, 55/19-20.
[305] Furkân Sûresi, 25/53.
[306] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4326.

Rahmân Sûresi'nde bulunan mezkûr âyetlerin tefsirinde de somut ve bilimsel verilerden istifade eden Yıldırım şu tesbitleri yapar: "Klasik tefsirlerde bu âyet üzerinde birçok yorumlar yapılmışsa da, çoğu isrâiliyata dayanır. Son yıllarda denizlerde ciddi anlamda bilimsel araştırma yapan Kaptan Kusto (Cousteau), Cebelitarık boğazında araştırmasını sürdürürken, şu önemli olayla karşılaştığını belirterek diyor ki, Akdeniz'in suyu gerek yoğunluğu, gerekse içindeki yetişen bitki çeşitleriyle ve canlılarıyla suların karıştığı Atlas Okyanus'undan farklı yapıdadır. Bu konuda bir araştırma yapmak için ekibimle birlikte Cebelitârık boğazına gittim. İlk birkaç gün sonunda ortaya çıkan sonuç beni şaşırtmıştı. Bu iki denizin suyu birbirine karışmıyordu. Çünkü bu denizin karışmasına, birleşme noktasında bulunan harika bir su engeli bulunuyordu."[307]

Yine Hicr Sûresi'nde bulunan: "Rüzgarları da aşılayıcılar olarak gönderdik. Gökten su indirdik de onunla sizi suladık; yoksa siz onu toplayıp depolayacak değilsiniz."[308] âyetinde, mana yönünden bulunan müteşâbihliği, ilmi verilerden istifade ederek açıklama cihetine başvuran Yıldırım, Konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Rüzgarların iki ayrı aşılama görevi var. Birincisi, bulutları harekete geçirip pozitif elektrik yüklü bulutu, negatif elektrik yüklü buluta doğru itip müthiş bir elektrik akımı meydana getirmesini sağlamasıdır. Bu doğrultuda yapılan ciddi araştırmalara göre, pozitif ve negatif yüklü iki bulut kümesi birbirinden, yani pozitif pozitiften, negatif de nagatiften kaçar, fakat Allah'ın bunları estirdiği rüzgarla birbirine yaklaştırmasıyla bir incizap meydana gelir ve o sebeple birleşen bulutların her tarafı elektrikle yüklenir. Yağmur bunun kaçınılmaz neticesidir. İkincisi ise, bitkilerin üreme organları çiçeklerdir. Ancak bunların bir kısmı 'birevcikli bitkiler', bir kısmı da 'ikievcikli bitkiler'dir. Birevciklilerde aynı kök üzerinde çiçeklerin bazısı dişi, bazısı da erkektir. İki evciklide ise, erkek ve dişi çiçekler ayrı kökler üzerindedir. Döllenebilmesi için erkek ve dişi hücrelerin birleşmesi gerekir. Bunun için de çiçek tozunun dişi organın tepeciğine konması lazımdır. İşi bu döllenme işi rüzgarlar ve böcekler vasıtasıyla gerçekleşir. Şöyle ki: Rüzgar, erkek organ tozunu

[307] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5939.
[308] Hicr, 15/22.

alıp dişi organa nakleder. Böcekler de ayakları ve kanatları ile bunu birinden diğerine aktarırlar."[309]

2.2.2. Mübhemâtü'l-Kur'ân

"Gizli ve kapalı olmak manalarına gelen ibhâm kelimesinin sıfat şekli olan mübhem, kapalı kalan, neyi karşıladığı bilinmeyen şey demektir. Tefsîr ilminde ise isimleri doğrudan zikredilmeyip ism-i mevsul, zamîr, künye, lakap ve sıfatla kapalı bir şekilde ifade edilen lafız demektir.

Kur'ân konuları anlatırken mesajını ön plana çıkarır, konunun zaman, mekân, şahıs gibi unsurlarını önemsemez. Bu genel prensip yanında değişik etkenlerle Kur'ân'da birçok mübhem lafız meydana gelmiştir. Kur'ân'da mübhemlik, ism-i mevsuller, zamirler, künye, lakap, cins isim, topluluk kelimeleri, sıfat gibi unsurlarla gerçekleştirilmektedir."[310]

"Kur'ân-ı Kerim'de sarih olarak isimleri zikredilmeyipte, ismi mevsuller veya zamirlerle zikredilen erkek veya kadınlar olduğu gibi, melek veya cin veyahutta bir topluluk veya kabile de olabilir. Bu gibi ismi mevsullerinveya zamirlerinkime delalet ettiğini bilmek kolay bir şey değildir. Es-Suyûtî ve Kâtib Çelebinin nakline göre, bu mübhemât ilminin mercii sadece nakildir. Bu hususta re'y hiçbir mana ifade edemez, demektedirler… Mübhemât hakkındaki bilgiler, nakle dayandığına göre, o haberlerin sağlam senetlerle, Peygamber, sahabe ve tâbiûna ulaşması gerekir. Sahih olan haberlerin yanında, belki ondan çok daha fazla mevzu haberlerin yer alması ve konumuza, isrâiliyât dediğimizislâm dışıhaberlerin girmesine müsait oluşu sebebiyle, kanaatimce bu konu, islâmda epeyce istismâr edilmiştir."[311]

"Kur'ân'daki mübhemâtın delâlet ve muhtevasını ortaya çıkarabilmek için başvurulacak kaynaklar Kur'ân-ı Kerim'in yanı sıra Hz. Peygamber'in ve ondan esinlendikleri kabul edilen sahâbe veya tâbiînin sözleridir. Süyûtî, rivâyet bilgisinin zorunlu olduğu bu alanda görüş ve ictihada imkan bulunmadığını ileri sürmüşse de (el-İtkân, II, 1091; Müfhimâtu'l-akrân, s.35) bu konuda Kitâb-ı Mukaddes'ten, tarih

[309] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3209-3210.
[310] Dartma, **Tefsir Tarihi ve Usulü**, s. 167-168.
[311] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 186.

araştırmalarının ve bilimsel bulguların sonuçlarından yararlanmak mümkündür. (krş. Albayrak, XXXII, (1992), s. 162-167). Rivayete dayanan mübhemât bilgisinin Resûl-i Ekrem'e kadar ulaşan sağlam bir isnadla elde edilmiş olması gerekir…"[312]

Celal Yıldırımın yukarıda verilen bilgilere muvafık olarak mübhemâtı tefsir ettiğini görmekteyiz. Mübhem âyetlerin delâlet ettiği manayı nakil ile tefsir etme gayretini, eserin genel metoduna uygun şekilde ortaya koyduğuna şahit oluyoruz. Örneğin Kehf Sûresi'nde bulunan : "Böylece onlar kendisine yanımızdan bir rahmet verdiğimiz ve katımızdan bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kul buldular."[313] âyetinde kimin kasdedildiği ile ilgi müellif şu rivâyeti nakleder: "Tabiînden Said b. Cübeyr anlatıyor: -İbn Abbas'a (R.A.) dedim ki: Nevf el- Bükâlî, Hızır ile buluşan Musa'nın, İsrâiloğulları'na gönderilen Peygamber Musa olmadığını iddia ediyor. Buna ne dersiniz? İbn Abbas (R.A.) şöyle dedi: O Allah düşmanı yalan söylüyor. Ubey b. Kâb (R.A.) Peygamber (A.S.) Efendimiz'in şöyle buyurduğunu haber verdi: Şüphesiz ki Musa (A.S.) bir gün İsrâil oğulları arasında ayağa kalkıp bir konuşma yapmıştı. O sırada birisi ona: İnsanların en bilgini kimdir? diye sormuştu. Musa (A.S.) da, benim… diye cevap vermişti. Bu yüzden Allah onu, bilgiyi Allah'a ait kılmadığı için kınamış, sonra da ona şöyle vahyetmişti: Ya Musa! Benim, iki denizin birleştiği yerde bir kulum var. Musa da, Ya Rabbi! Onunla nasıl görüşebilirim? diye sorunca, Cenâb-ı Hak ona: yanına bir balık al, onu bir zenbile yerleştir. Artık o balığı nerede kaybedersen, işte sözünü ettiğim kulum oradadır diye buyurmuştur. Bunun üzerine Musa (A.S.) balığı zenbile koyup genç Yuşa'b. Nun'u da yanına alarak yola çıkmışlar. Sonunda bir kayaya gelip orada uyumuşlar. Balık orada kendine bir yol bulup gitmiş. Ama Allah onu o kesimde durdurmuş. Musa (A.S.) ile arkadaşı uyanınca, Yuşa' balığın kaybolduğunu hatırlatmayı unutmuş ve öylece yollarına devam etmişler. Günün kalan kısmında ve gecesinde yolalmışlar. Sabah olunca Musa (A.S.) ona: Bu yolculuğumuzdan bize yorgunluk vebitkinlik geldi… demiş.. Ve olay Kur'ân'da açıklandığı şekilde anlatılmış. Dönüşlerinde o kayanın yanında Hızır ile karşılaşmışlar…[314]

---

[312] Hüseyin Abdulhâdî Muhammed, Abdulhamit Birışık, "Mübhemâtu'l-Kur'ân", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, c. 31, s. 437.
[313] Kehf, 18/65.
[314] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3666-3667.

Benzer bir örnekte şu şekildedir: Zümer Sûresi'nde geçen : " جاء بالصدق وصدق به اولءك هم المتقونوالذى" "Doğruyu getiren ve onu getireni tasdik eden (var ya), İşte (Allah'tan) korkup (inkâr ve azgınlıktan) sakınanlar onlardır."[315] âyette doğruyu getiren ve onu tasdik edenin kim olduğu mübhem bir husustur. Bununla ilgili Müellifin tefsiri şu şekildedir: "Müfessirlerin ve bazı ilim adamlarının bu konuyla ilgili yorum ve tesbitleri az farklıdır. Şöyle ki: a) İbn Abbas'a (R.A.) göre : Doğruyu getiren Hz. Muhammed (A.S.) dır. Zira O, sözün en doğrusunu, hayatın tek amacı olan 'Lâ ilâhe illâllah'ı getirip hem tasdîk, hem teblîğ etmiştir. Şüphesiz bu kelimeden daha doğru bir söz düşünülemez. b) Melek Cebrâil'dir. Çünkü O, hem Kur'ân'ı getirip Hz. Muhammed'in (A.S.) kalbine ilka etti, hem O'nu doğruladı. c) Doğruyu Hz. Muhammed (A.S.) Efendimiz getirdi ve Ebû Bekir Sıddîk (R.A.) O'nu tasdîk etti. d) Doğruyu, bütün peygamberler getirdi de gerçek mü'minler deonları tasdîk ettiler. Böylece genel anlamda doğru, Kelime-i Tevhîd ve Kur'ân-ı Kerim'dir. Onu tasdîk edenler ise. Hz. Muhammed'in (A.S.) dosdoğru imân eden ümmetidir…"[316]

Yine Mâide sûresi'nde geçen: "Bir de onlara Âdem'in iki oğlunun haberini (aralarında geçen olayı) gerçek yönüyle anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen bu duruma öfkelenmiş:) And olsun ki seni öldüreceğim, demişti. O da: Allah ancak muttakîler (Hakk'a saygılı olup kötülüklerden sakınanlar)dan kabul buyurur."[317]Âyette mübhem olan durumu şu tefsirle açıklığa kavuşturur: "Başta İbn Abbas (R.A.) ile İbn Mes'ud (R.A.) olmak üzere Ashapdan birçoğuna göre, Âdem Peygamberin iki oğlu arasında geçen olay ve sebebi şöyledir:

Âdem Peygamber ilk insan olduğuna göre, neslin üreyip çoğalması için Allah tarafından evlenme hususunda bir kolaylık sağlanmıştı: Havva her batında biri erkek diğeri kız olmak üzere iki çocuk doğuruyordu. Birinci batındaki erkek, ikinci batındaki kızla, ikinci batındaki erkek birinci batındaki kızla evlenebiliyordu.

[315] Zümer, 39/33.
[316] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5239-5240.
[317] Mâide, 5/27.

Âdem'in biri Hâbil, diğeri Kabil adında iki oğlu dünyaya geldi. Kabil ziraatle, Hâbil hayvancılıkla uğraşıyordu. Kabil Hâbil'den büyük idi. Kendisiyle ikiz olan kız kardeşinin Hâbil'e ikiz olan kızdan çok güzel olduğunu görünce, âdem'in şeriatına uymak istemedi ve bu yüzden kendisiyle ikiz olan kızla evlenmek istedi. Oysa bu kızla ancak Hâbil evlenebilirdi. Mesele kıskançlık ve hasede dönüştü. Derken Âdem Peygamber arayere girdi, ama Kabil'i razı edemedi. Çözüm yolu olarak birer kurban kesmelerini emretti. Kimin kurbanı kabul edilirse, o haklı, kabul edilmiyenin ise, haksız olduğu belirlenmiş olacaktı. Hâbil'in kurbanı kabul olundu. Buna fazlasıyla üzülen ve kıskançlık duygusu büsbütün kabaran Kabil, Hâbil'i öldürdü."[318]

Şu örnekte, Yıldırımın, mübhem âyetleri değerlendirirken sağlam kaynaklara dayanma ve isrâiliyata karşı duyarlılığına güzel bir örnektir: Bakara Sûresi'nde bulunan: "Veya çatıları çöküp altı-üstüne gelmiş bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi? Allah burayı ölümden sonra nasıl diriltecek? demişti. Bunun üzerine Allah o kimseyi yüz yıl ölü bıraktıktan sonra diriltmişti ve: Ne kadar (ölü vaziyette) kaldın? diye sormuştu. O da: Ya bir gün, ya da bir günden az bir zaman kaldım, diye cevap vermişti. Allah, ona: Hayır, yüz yıl kaldın; öyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamıştır; bir de merkebine dikkat et! Ve hem bunlar seni insanlara (canlı bir) ibret ve öğüt belgesi kılmanız içindi. Bir de o kemiklere bak, nasıl bir araya getirip yerli yerince düzene koyuyoruz, sonra da onlara et giydiriyoruz. Ne vakit ki (hak) ona (bu sûretle) apaçık (bir defa daha) belli oldu, dedi ki: Artık biliyorum ki, Allah'ın gerçekten gücü her şeye yeter(Kalbim buna iyice inanıp yatıştı)."[319] âyeti tefsiri konumuzu ilgilendiren yönü itibariyle dikkate şayandır. Müellif şunları söyler: "İşte yukarıdaki âyetle… asıl ibret alınacak can noktası tasvir edilerek tuğyan eden bir milletin kendi kendini nasıl bir bataklığa sürükleyip soktuğu gözler önüne seriliyor. Bu arada bir yolunu bulup esaret kaydından kendini kurtarıp Kudüs'e dönen bir zattan söz ediliyor. Çünkü önemli olan o değil, Allah'ın ona gösterdiği ve bize açıkladığı mu'cize ve eşsiz kudretinin tezahürüdür. Ancak müfessirlerimiz bu zattan bahsederken Üzeyir, Ermiya, Şa'ya, hizyıkal ya da Hezekiel gibi isimler

[318] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1658.
[319] Bakara, 2/259.

üzerinde durmuşlardır. Allah daha iyisini bilir. Tevrat bu zatın Hezekiel olduğunu kaydeder."[320]

Yeri gelmişken tekrar hatırlatalım ki, müellif açtığımız müstakil başlık altında da değindiğimiz gibi Kitab-ı Mukaddes bilgilerinden yararlanır. Ama Kur'ân, sahih hadisler ile bu iki kaynağa uygun sahabe ve tâbiûn nakilleri öncelikli ve ölçüt olduğu için, Tevrat ve İncil'den faydalandığı bilgiler tahlil süzgecinden geçer. Nitekim bu son verdiğimiz örnekte de Müellif, alıntıladığımız bölümden sonra Tevrat'tan konu ile ilgili pasajları aktarır ve sonra konuyu şu tesbitlerle neticeye bağlar: "Kur'ân bu olayın hakikatını özetliyerek bir peygamberin ilâhi mu'cize sınırları içinde yüz yıl bitkisel denilecek anlamda bir ölüm devresine sokulduğunu, bu süre içerisinde merkebinin ölüp geriye sadece kemiklerinin kaldığını ve fakat yiyecek ve içeceklerin bozulmadığını haber vermekte ve bununla, yıkılan, mahvolan bir milletin Hakk'a dönüş yaptığı takdirde ilâhi inayet ve rahmetle yeniden yurtlarınadönebileceklerini esaret ve aşağılanmaktan kurtulacaklarını müjdelemektedir."[321]

Benzer bir örnekte A'raf Sûresi'nde bulunan : "(Ey Muhammed!) Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini (olayını) anlat: O verdiğimiz âyetlerden sıyrılıp çıktı; şeytan da onu kendi peşine takıp sürükledi ve böylece o azgınlardan oldu."[322] âyeti ile ilgili tefsirden verilebilir. Âyette mübhem olan nokta bu şahsın kim olduğudur. Yıldırım bu mevzuda şu açıklamaları yapar: "İbn Mes'ud (R.A.) diyor ki, bu âyetler İsrâiloğullarından Bel'am b. Bâûra adında duâsı makbul kişinin dikkat çekici olayını, hem Yahudilere, hem de Müslümanlara hatırlatmak üzere inmiştir.

Rivâyete göre, bu âbit (çok ibadet eden adam) zorbaların en çok yaşadığı Kenanîlere ait bir bölgede oturuyordu. Musa Peygamber ordusuyla o bölgeyi fethetmeye geldiğinde, halk toplanıp Bel'am'a gitmişve Musa Peygamber aleyhineduâ etmesini rica etmişlerdi. O da onlara, olmaz; çünkü Musa bir peygamberdir, ordusu da vardır, diyerek reddetmişti. Israrlar fayda vermeyince kendisine dünyalıktan çok şeyler, paha biçilmez hediyeler getirmişler ve öylece bedduâ etmesini sağlamışlardı. Ne var ki, yaptığı bedduâ geri dönmüş ve Bel'am'ın

[320] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 731.
[321] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 732.
[322] A'raf, 7/175.

dili sarkmıştı. Bu yüzden o âbit hem dünyasını, hem de ahiretini kaybetmişti. Tevrat'ta da bu adamdan geniş şekilde bahsedilir.

Ashab-ı kirâmdan Abdullah b. Amr'e (R.A.) göre bu âyet, sakıfli Ümeyye b. Ebî Salt hakkında inmiştir. Adı geçen, kutsal kitapları okumuş, son peygamberin gelmek üzere olduğunu anlamış ve kendisini bu paye ve göreve lâyık görerek birtakım hayallere kapılmıştı; derken Hz. Muhammed (A.S.) nübuvvet güneşiyle doğup risalet göreviyle ortaya çıkınca, onu kıskanmaya başlamış ve o yüzden irfan ve inancını kaybetmişti…"[323]

Görüldüğü gibi Yıldırım sahabe naklini tercih etmiş, Tevrat'ta bu konunun geniş şekilde geçtiğini hatırlatmakla yetinmiştir.

Daha evvel ifade ettiğimiz gibi, müellif Kur'ân ve sahih hadislere bir de din ile aklın kıstaslarına aykırı olmadığı sürece Tevrat ve İncil'den yararlanmakta sakınca görmemiştir. Konumuzu ilgilendiren mevzu da da Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanıldığını görmekteyiz. Meleklerin erkek çocuk müjdelediği Hz. İbrahim'in eşinin Sara, Lût kavminin yaşadığı şehrin isminin Sodom,[324] Hz. Âdem'in iki oğlunun isminin Hâbil ve Kâin[325]Hz. Yusuf'un anne baba bir kardeşinin isminin Bünyamin, mısır'da bir süre bekleyen kardeş'in isminin Yahuda (müellif bu son iki bilgiyle ilgili kaynak bildirmez ama bu bilgilerin kaynağı Tevrat'tır.) (Tekvin, 35/16-20; 38/1)[326] Hz. Zekeriyya'nın eşinin adının Eizabeth olduğu[327], İsrâiloğullarının kendilerine bir hükümdar göndermesini istedikleri peygamberin isminin Aşmuil ya da Samuil olduğu[328] gibi bilgiler Tevrattan istifade edilerek nakledilmiştir.

2.2.3. Münâsebâtu'l-Kur'ân

Lüğatte münâsebet, benzerlik ve birbirine yakınlıktır. Kur'ân için düşünüldüğünde, âyetler arasında, Âmm-Hâss, Aklî-Hissî veya hayâlî gibi alaka

[323] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2275-2276.
[324] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2866.
[325] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1659.
[326] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2975
[327] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3172.
[328] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 686.

çeşitleri, ya da sebep-sonuç, illiyet-Maluliyet, eş-zıt gibi zihni gereklilik bağıyla bir irtibat bulunmasıdır.[329]

"Sözlükte, iki şey arasındaki ilişki anlamına gelen münâsebetin çoğulu ile âyet ve sûre kelimelerinin çoğulundan oluşan münâsebâtu'l-âyât ve's-suver terkibinde münasebet yerine aynı anlamda tenâsüb de kullanılmaktadır. Tefsir ilminde bu disipline 'el-münâsebe beyne'l-âyât, et-tenâsüb beyne'l-âyât ve's-Süver, tenâsübü'l-ây ve's-süver, münâsebâtü'l-Kur'ân' da denilmektedir… Münâsebet ve tenâsüb kelimeleri âyetler ve sûreler arasında icmâl-tafsil, umumilik-hususilik, aklilik-hissilik vb. alaka çeşitlerinden biriyle veya sebep-müsebbeb, illet-mâlûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mana irtibatını göstermek üzere kullanılmakta olup (Zerkeşî, I, 131) bu husus Kur'ân-ı Kerim'in günümüzdeki tertibiyle yakından ilgilidir."[330]

"Âyetler, çeşitli zamanlarda ve çeşitli sebeplere binaen nazil olmakla beraber, aralarında öyle bir irtibat var ki, onlardan birirni yerinden oynatmak mümkün değildir. Kur'ân'ın i'cazı bu yöne de teşmil edilebilir. Belâğat ve ahenk bakımından Kur'ân'ın böyle bir insicama sahip olması , onun ebedi bir mûcize oluşunun delilidir. Arapçada, kelimelerin teşkil ettikleri terkiplerin güzelliğini yaşatan ve ilelebed yaşatacak olan Kur'ân'dır. Onun terkipleri gibi terkipler yapmak insan oğlunun kudretinde değildir."[331]

Celal Yıldırımın tefsirinde neredeyse her bölümde münâsebâtu'l-Kur'ân hususuna yer vermesi, kanaatimizce müstakil bir çalışma konusu olacak yeterlilikte malümat taşımaktadır. Neredeyse tefsir ettiği her âyet veya sûre bölümlerinin sonunda "âyetler arasında bağlantı/münasebet", bazı yerlerde de "sûreler arasında bağlantı/münasebet" arasıra da "âyetler ve sûreler arasında bağlantı/münasebet" şeklinde müstakil başlıklar altında mezkûr konuyu işler. Buradan anlıyoruz ki Yıldırım zımnen sûrelerin mevcut tertibinintevkîfî olduğu kanaatindedir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla müellifin, arasında münasebet kurduğu âyet ve sûrelerdeki irtibat yönünün tamamı mana itibariyledir. On dört ciltlik eserde sayısız denecek

[329] Süyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** c. 2, s**.** 978.
[330] M. Faik Yılmaz, "Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006, c. 31, s. 569.
[331] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 204-205.

kadar çok örnek arasından birkaçını vererek, müellifin konuya yaklaşımını ve verdiği önemi tesbit etmeye çalışalım.

Yukarıda da belirttiğimizi gibi müellif, ard arda gelen sûreler arasında da mana yönünden irtibat bulunduğunu düşünmektedir. İlk örneğimizi Fâtiha Sûresi ile Bakara Sûresi arasında kurduğu münâsebet ilişkisinden verelim: "Fâtiha-i şerife, Allah'ın hamd-u senâya, yürekten övülüp sevilmeye lâyık olduğunu: varlık âleminde, illiyetve tekâmül kanununun câri olduğunu; ilâhî terbiye sistemini ve inanmış bir milletin birlik ve beraberlik içinde hayatiyetini devam ettirebilmesinin sağlam bir eğitime dayandığını beyan eder.

İlâhî buyrukları kendi çıkarlarına göre değiştiren, böylece onun semavî niteliğini kaybettiren Yahudîlerin materyalizme giden yollarından uzaklaşmayı, şahısları ilâhlaştırıp nankörlüğün en kötüsünü yapan Hıristiyanların teslîs yolundan sakınmayı, dimağlara enjekte eder ölçüde hatırlatır.

Ve sonra Bakara Sûresine geçilir. Tevrat'ı kendi çıkarlarına vasıta olarak kullanan, onu maddî menfaatler uğruna değiştiren ve bu sebeple gazaba uğrayan Yahudîler gibi olmamak için Müslümanlara, diğer bir tabirle yürekten inanmışlara şu mesajlar verilir: a) 'Elif-Lâm-Mîm' şifresine dikkat edin! Bu kitap (Kur'ân-ı Kerim)in Allah tarafından gönderildiğine hiçbir şüphe yoktur."[332]

Bakara Sûresi ve Âl-i İmrân Sûresi arasındaki münasebeti de şu şekilde kurar: "Bakara Sûresinin sonunda imânın esasından söz edildi, İslâm'ın barış ve kardeşlik dini olduğuna dikkatler çekildi ve bütün peygamberlere inanmanın gereği açıklanarak Yahudi ve Hıristiyanlarla olumlu yönde diyalog kurulmasına işaret edilirken, bütün hak dinlerin kaynağının aynı olduğu hatırlatıldı, bu nedenle tartışma, sürtüşme ve inkârın ağır bir suç, büyük bir vebâl, aynı zamanda şiddetli bir azaba yol açıcı bulunduğuna dokunuldu. Tevhid odağında birleşmenin tek selâmet yolu ve ilâhî emre ve rızaya uygun bulunduğu bir kez daha vurgulandı.

Âl-i İmrân Sûresine…Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ın indirilmesinin neden ve niçinine, kitap ehli bulunan Yahudî ve Hıristiyanların dinde aşırı tutuculuk

[332] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 42.

göstererek hakikatleri gizlediklerine dokunuluyor; Allah'ın gizli açık her şeyi hakkıyla bildiğine dikkatler çekilerek Onun yüce kudretinin örneksiz ve benzersiz sanatının en mükemmeli olan insanın ana rahmine genetik kanunlar doğrultusunda nasıl tasvir edildiği belirtilerek insan aklına hem yer veriliyor, hem onu harekete geçirmeyi planlıyor."[333]

Müellifin, sûreler arasında kurduğu mâna münasebetini bazen çok daha somut olarak aktardığını görüyoruz. İnşirâh Sûresi ve ardından gelen Tîn Sûresi arasında kurduğu münâsebet şu şekildedir: "İnşirâh Sûresi, zorluk ve sıkıntıdan sonra kolaylığın olacağı müjdelenerek ve ferahlık başlayıp sıkıntı kalktığında da Cenâb-ı Hakk'a rağbete devam edilmesi emredilerek noktalandı. Tîn Sûresi'ne, "Emin Belde olan Mekke"ye yemin edilerek başlanıyor ve o kolaylık ferahlık günlerinin bir gün emin belde'nin fethiyle arzulanan çizgiye ulaşacağına işaret ediliyor. Böylece iki sûre arasında tamamlayıcı bağların bulunduğu dolaylı şekilde belirtilmiş oluyor."[334]

Benzer şekilde Alak ve Kadir Sûreleri arasında da bir münâset bağı kuran müellif şu tesbitlerde bulunmaktadır: "Alâk Sûresi'ne vahyin başlangıcı ve Cenâb-ı Hakk'ın ilk emri konu edilerek başlandı. Böylece Kur'ân'ın parça parça indirilerek Resûlüllâh'ın (A.S.) kalbine ilka edildiğine işârette bulunuldu. Kadir Sûresi'ne ise, indirilen bu Kur'ân'ın bir bütün halinde Kadir gecesi'nde (Levh-i Mahfuz'dan Semâi-Dünya'daki Beytülizzet'e) nüzûlünün sağlandığı haber verilerek başlanıyor ve bu gecenin önemi üzerinde duruluyor."[335]

Bunların dışında Müellifin bazen de, ilk âyetinden son âyetine kadar sûrenin bütününde bir anlam bağı ve münasebeti üzerinde durduğuna şahit olmaktayız. Misal verecek olursak, Burûc Sûresi tefsirinin sonunda Yıldırım şu tesbitleri yapmaktadır: "Burûc Sûresi'ne, dört önemli olaya yemin edilerek başlandı ve inkârcı zâlimlerin eninde sonunda ilâhî hışma uğratılacaklarına işâretle misâl verildi; sonra da kâinâtı, hılkatı, hılkatın hikmetini ve iki hayatın proğramlanmasının sebebini açıklayan o çok şerefli ve şanlı Kur'ân'ın, inkârcılar istemese bile kıyâmete kadar insanlığı

[333] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 812.
[334] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6873.
[335] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6910.

aydınlatmaya devam edeceği, hiçbir kimsenin onu değiştirmeğe gücünün yetmiyeceği bildirilerek sûre noktalandı."[336]

Aynı şekilde Târık Sûresi'nin son bölümünde de şu ifadeleri kullandığını görüyoruz: "Târık Sûresi'ne, her insan üzerinde koruyucu ve yzıp muhafaza edici meleğin bulunduğu belirtilerek göğe ve gökteki –bize nisbetle- parlak olan yıldıza yemin edilerek başlandı; Kur'ân'ın son derece ciddi kitap olduğuna değinilerek müşriklerin çevirmekte oldukları hile ve tuzaklara dikkatler çekildi ve bir süre fiili duruma geçilmemesi, zaferin çok yakın olduğu haber verildi ve sabır tavsiye edilerek sûre noktalandı."[337]

Öte yandan eserin metodu gereği, vermiş olduğu âyetler grubunun tefsirinin son bölümünde, tefsir edeceği bir sonraki âyetler grubu ile irtibat kurar ve bu şekilde âyetler arasında münasebeti de aktarmış olur. Örnek verecek olursak, özellikle kevnî delillerin konu edildiği Rûm Sûresinin 20-27. âyetlerinin tefsirinin son bölümünde, sonraki âyet grubu ile olan münasebeti şu şekilde açıklar: "Yukarıdaki âyetlerle, kurduğu mükemmel düzen, koyduğu sağlam ölçüler; hazırladığı kusursuz planla varlığını, birliğini ve kudretinin her şeye yettiğini belgelerle ispatlayıp ortaya koyan Cenâb-ı Hakk'ın çok yüce, çok üstün olduğu açıklandı. Gerçek anlamda örneksiz ve misalsiz yaratmanın O'na mahsus olduğu belirtildi.

Aşağıdaki âyetlerle[338], Allah'ın mutlak anlamda ganî olduğu, eşe, ortağa, yardımcıya muhtaç bulunmadığı bir misal ile açıklanıyor. Sonra da kâinat kitabında hakkın varlığını ve birliğini terennüm eden satırlara bakıp doğuştan ruhumuza enjekte edilen din ve Allah duygusunu harekete geçirmemiz ve ilâhî hükümlerin şaşmazlığını görüp anlamamız emrediliyor. Tevhid inancı doğrultusunda kendimizi Allah'a verip bölünmekten, gruplara ayrılmaktan sakınmamız tavsiye ile her zaman haktan yana olanlarla bulunmamızın il3ahî rızaya uygun düşeceği haber veriliyor."[339]

Arasıra daha kısa âyet grubu ile sonraki âyet grubu arasında bağlantı kurulur. Peygamber kıssalarının anlatıldığı âyetler arasındaki münasebetin ise daha somut

[336] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6700.
[337] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6712-6713.
[338] Rûm, 30/28-32.
[339] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4703.

olarak tesbit edildiğini görüyoruz. Mesela, Hz. Lût kıssasının bir kısmına değinen Sâffât Sûresi 133-138. âyetleri ile Hz. Yûnus kıssasına kısaca temas eden aynı sûrenin 139-148. âyetleri arasında kurulan münasebet şu şekildedir: "Yukarıdaki âyetlerle,[340] yakın gelecekte Resûlullah'ın (A.S.) imân edenlerle birlikte Mekke'den ayrılacağına işâret edilerek Lût kıssası misal verildi ve olayın ibretli safhalarından ikisine değinildi.

Aşağıdaki âyetlerle,[341] Yûnus Peygamber kıssasının özeti verilmekte ve ilâhî izin inmeden şehri terk etmesinden dolayı çetin bir sınav geçirdiği hatırlatılmakta ve böylece bir an önce Mekke'yi terk edip başka bir yere hicret etmek isteyen mü'minlere, ilâhî izin çıkmadan bu hususta acele etmemelerine işâretle yönlendirici misal verilmektedir."[342]

Aynı şekilde Hz. Lût'un kıssasının anlatıldığı Şuarâ Sûresi 160-175. âyetleri ile, aynı sûrede Hz. Şuayb'ın kıssasının anlatıldığı 176-191. âyetler arasında müellifin kurduğu münasebet şu şekildedir: "Yukarıda geçen âyetlerle,[343] cinsel sapıklığın en çirkinini kendi aralarında yaygınlaştıran ve peygamber öğüdüne kulak vermeyen Sodom'luların inkâr ve ahlâksızlığı konu edildi ve içine düştükleri ahlâksızlığın onları ilâhî gazaba çarptırarak yeryüzünden silip belirsiz hale getirdiği anlatıldı. Böylece Mekke'de Allah'a inananlara her türlü zulüm ve sataşmayı mubah sayan müşriklerin de günlerinin sayılı olduğuna işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle,[344] yine Resûlullah (A.S.) efendimiz ve arkadaşları teselli edilerek bir diğer tarihi olay konu ediliyor: Şuayb Peygamber'le Eykeli'ler, yani ormanlık bölgede yaşayan Medyen halkı arasında geçen mücadele misal veriliyor. Hem Allah'ı ve ahireti inkâr eden, hem de insan haklarına tecavüzü sanat haline getiren o milletin de, -Peygamber tebliğ ve irşâdına kulak vermedikleri için- ilâhî hışma uğradıkları açıklanıyor. Aynı zamanda Mekkeli azgın müşrikler uyarılıyor."[345]

[340] Sâffât, 37/133-138.
[341] Sâffât, 37/139-148.
[342] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5127.
[343] Şuarâ, 26/160-175.
[344] Şuarâ, 26/176-191.
[345] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4412-4413.

Benzer bir kıyasın Kehf Sûresi 28-31. âyetleri ile 32-44. âyetleri arasında kurulduğunu görmekteyiz. Müellif iki âyet grubu arasındakimâna münâsebetini şu şekilde kurar: "Yukarıdaki âyetlerle,[346] toplum yapısında kendini Allah'a veren gerçek mü'minlerden yana olmanın lüzumu üzerinde duruldu. Hayat dizginini nefis ve İblis'in eline verip şehvetten kaynaklanan heveslerin peşine takılanlara uymanın büyük sakıncalar doğuracağı belirtildi. Sonra da her iki grup için ahirette hazırlanan karşılık hatırlatılarak, ölmeden önce Hakk'ın sesine kulak vermelerine işâret edildi.

Aşağıdaki âyetlerle,[347] iki bağ ve bahçe sahibi olan zengin bir adamla, kendini hak düzeyine getirip dünya hayatının bir hazırlık dönemi olduğunu idrak eden misal veriliyor ve mal, mülk ile aldanıp Allah'ı ve ahreti unutanların eninde, sonunda hüsrana uğrayacakları haber veriliyor."[348]

2.2.4. Hurûf-i Mukatta'a

"Harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile "kesilmiş, ayrılmış" anlamındaki mukataa kelimesinden meydana gelen bir tamlamadır. Mukattaa, "kesmek, bir şeyi bütününden ayırmak" mânasına gelen kat' kökünden türemiş bir sıfat olup söz konusu harfler kelimeyi oluştururken okundukları gibi değil kendi isimleriyle telaffuz edildiklerinden bağımsız ve ayrı harfler anlamında "hurûf-i mukattaa" diye anılmıştır…Ne mânaya geldikleri veya bu sûrelerin başında hangi amaçla yer aldıkları kesin olarak bilinmediğinden hurûf-i mübheme olarak da anılmıştır.

Hurûf-i mukattaa Arap alfabesindeki on dört harften(ا، ح، ر، س، ص، ط، ع، ق، ك، ل، م، ن، ه، ى) teşekkül etmiş olup bunların üçü tek, dördü iki, üçü üç, ikisi dört, ikisi de beş harflidir. Tekrarlarıyla birlikte yirmi dokuz ünite oluşturan hurûf-i mukattaa, ikisi Medeni olmak üzere yirmi dokuz sûrenin başında yer alır."[349]

"Bâzı sûrelerin başında bazen basit, bazen de birkaç harfin birleşmesinden meydana gelmiş rûmuzlar bulunmaktadır. Bu kesikli harflere "el-Hurûfu'l-Mukatta'a" denir. Sûrelerin bazısının bu şekilde başlayışı, islâmın bidayetinden beri

[346] Kehf, 18/28-31.
[347] Kehf, 18/32-44.
[348] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3634.
[349] M. Zeki Duman, Mustafa Altundağ, "Hurûf-i Mukattaa", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, c. 18, s. 401.

Müslüman âlimlerini meşgul ettiği gibi, muahhar şark ve garb âlimlerinin de bunlar üzerine eğilerek, anlayış ve zekalarını çalıştırmak gayreti içinde bulunduklarını müşahede etmekteyiz… Bütün âlimler bu kesikli harflerin müteşâbihattan olduğunda ittifak halindedirler."[350]

"Müfessirler, özellikle Bakara sûresinin başında bulunan "*elif- lâm- mîm*" konusunu ele alırken, mukattaa harfleri ile ilgili farklı görüşler ortaya koymuştur. Âlimler bahsi geçen harfleri farklı açılardan tartışma konusu yapmış, bu tartışmalar temelde hurûf-i mukattaa'nın anlamı ve i'râbı çerçevesinde devam etmiştir.

Hurûf-i Mukattaa'nın Kur'ân'ın bir parçası olduğu konusunda herhangi bir tartışma yoktur. Hurûf-ı mukattaa konusunda ihtilaf edilen konu, bu harflerin yorumu çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili Kur'ân ve Sünnette bu harflerin anlamıyla ilgili kesin bir delilin bulunmadığını söylemek mümkündür. Bu yüzden bazı âlimler, Kur'ân'ın müteşâbih âyetlerinden sayılan bu harflerin mânasını, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini ileri sürerek, yorum yapmaktan kaçınmıştır. Bu harflerin mânasının araştırılması gerktiğini savunan âlimler ise, Arap dilinden ve bu harflerin Kur'ân-ı Kerim'deki konumlarından yola çıkarak görüş geliştirmeye çalışmıştır."[351]

"Kur'ân- Kerim'de bazı sûrelerin başında bulunan harflere öncesiyle ve sonrasıyla bağlantısı olmadığı ve tek başına isimleriyle okunduğu için mukattaa harfleri denmiştir. 29 sûrenin başında yer alan on dört harf, iniş sırasına göre ve tekrarlarıyla birlikte şunlardır. Nûn ن (68/Kalem 1), Kâf ق (50/Kâf 1), Sâd ص (38/Sâd 1), Elif Lâm Mîm Sâd المص (7/A'raf 1), Yâ Sîn يس (36/Yâsîn 1), Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd كهيعص (19/Meryem 1), Tâ Hâ طه(20/Tâhâ 1), Tâ Sîn Mîm طسم (26/Şuarâ 1), Tâ Sîn طس (27/Neml 1), Tâ Sîn Mîm طسم (28/Kasas/ 1), Elif Lâm Râ الر (10/Yûnus 1), Elif Lâm Râالر (11/Hûd 1), Elif Lâm Râ الر (12/Yûsuf 1), Elif Lâm Râ الر (12/Hicr 1), Elif Lâm Mîm الم (31/Lokmân 1), Hâ Mîm حم (40/Mümin 1), Hâ Mîm حم (41/Fussilet 1), Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf حم عسق (42/Şûrâ 1,2), Hâ Mîm حم (43/Zuhruf 1), Hâ Mîm حم (44/Duhân 1), Hâ Mîm حم (45/Câsiye 1), Hâ Mîm حم (46/Ahkâf 1),

[350] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 134.

[351] Hacı Önen, "Erken Dönem Tefsirlerde Hurûf-ı Mukattaa'nın Anlamı ve İ'râbı"**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yrsz, 2019, c. 12, Sayı: 68 s. 1359-1361.

Elif Lâm Râ الر (14/İbrâhîm 1), Elif Lâm Mîm الم (32/Secde 1), Elif Lâm Mîm الم (30/Rûm 1), Elif Lâm Mîm الم (29/Ankebût 1), Elif Lâm Mîm الم (2/Bakara 1), Elif Lâm Mîm الم (3/Âl-i İmrân 1), Elif Lâm Mîm Râ المر (13/Ra'd 1)"[352]

Celal Yıldırımın hurûf-i mukatta'a'yı müteşâbih âyetler kısmında değerlendirdiğine muhkem-müteşâbih bahsinde değinmiştik. Nitekim A'raf sûresinde hurûf-i mukattaa' konusuna bakışını da kısaca değerlendirmiştik. Bu bahiste, müellifin konu hakkındaki görüşlerini biraz daha detaylı anlatma gayreti içerisinde olacağız. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'in yirmi dokuz sûresi hurûf-i mukattaa' ile başlar. Yıldırım da ilk değerlendirmesini, mushaf sırasına göre, hurûf-i mukattaa' ile başlayan ilk sûre olan Bakara sûresi ile yapar. En uzun değerlendirmeyi bu esnada yapan müellif, tekrara düşmemek için geri kalan sûrelerde ya kısa açıklamalar yapar, ya da mevzuya hiç değinmez. Diyebiliriz ki birçok yerde benzer değerlendirmeler yapan Yıldırım, bazı harfler için farklı tefsirler yapar. Şimdi müellifin hurûf-i mukattaa' hususundaki tefsirine göz atalım:

Bilindiği gibi Bakara sûresi hurûf-i mukattaa'ile başlar.

(الم ذلك الكتاب لاريب فيه هدى للمتقين)[353]

Sûrenin ilk âyeti olan "Elif Lâm Mîm" için uzun sayılabilecek açıklamalar yapan müellif, hurûf-i mukattaa'nın anlamı, bu harflerin i'râbı ve âyet sayılıp sayılamayacakları üzerinde durmuştur. Hurûf-i mukattaa'nın anlamı hususunda Yıldırım, farklı görüşleri okuyucuların bilgisine sunmuştur. İbni Abbas'tan "Bunları anlamaya, ya da çözmeğe bilgimiz yetmez; tasavvuru bile güç gelir." ifadelerini aktardıktan sonra, müfessir Âlûsî'den de şu benzer yorumu aktarmıştır: "Bunları araştırıp incelemek murad olan neticeye bizi götürmez. Çünkü bu kapalı-gizli bir ilimdir; örtülü bir sırdır. İlim adamları bunu idrakten âcizdir. (Rûhu'l-Maanî Li'l-Âlûsî: C. 1, S. 100/ Beyrut)"[354]

---

[352] Tuncer Namlı, "Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sûre Başlıkları: Mukattaa Harfleri*",* **Eskiyeni Dergisi**, Yrsz. 2015, c. 30, s. 86.

[353] Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir. (Bakara, 2/1-2.)

[354] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 62.

Yıldırımın bu yorumları aktarmakla beraber te'vil sayılabilecek farklı yorumlara da yer verdiğini görmekteyiz. Nitekim kendisi bu harflerin bir manasının olabileceği ile ilgili görüşleri aktarmakla yetinmemiş bizzat kendisi de bu görüşlere yakın tefsirler yapmıştır.[355]İlgili bölümde müellifin şunları yazdığını görmekteyiz: "Şa'bî (Rahmetullahi aleyh) diyor ki, bu harf ve işaretler Allah'ın bir takım sırlarıdır; araştırıp üzerinde durmayın! Çünkü ancak Allah'ın dostluğuna mazhar olan âlimler bunları bilebilir. Bazı âlimlere göre, bu harfler Allah'ın isimleridir; her harf O'nun bir ismine veya sıfatına işarettir. Müfessirlerden bir kısmına göre, bunlar fiilî sıfatlardır. Meselâ: Elif, Allah'ın nîmetine; Lâm, O'nun lütfuna; Mîm, O'nun mecdine ve mülküne işârettir.

Âriflerden bâzısı diyor ki, İlmî bir denize benzetecek olursak; bu denizden bir baraj akıtılmış, o barajdan bir ırmak; ırmaktan da bir akar; akardan da bir vasıtayla bir musluk akıtılmıştır. O halde ilim denizi Allah katındadır. Bu denizden peygamberlere bir vâdi (baraj) verilmiştir. Peygamberler de kendi vâdilerinden ilim adamlarına bir ırmak akıtıp vermişlerdir. Âlimler de bu ırmaktan küçük küçük akarlar akıtıp kabiliyeti olanlara vermişlerdir. Bunlar da kendi ehline –anlayışları seviyesine göre- musluklar akıtmışlardır."[356]

Biz bu noktada Celal Yıldırımın ilmi bakış açısının genişliğine ve ilmi vicdanına tanık olmaktayız. Şöyle ki kendisinin de yaptığı tefsirlerle, yukarıda aktarılan en son görüşlere yakın olduğunu düşündüğümüz müellif, Fahruddî Râzî den şu ifadeleri alıntılamaktan çekinmemiştir: "Mütekellimler bu görüşlerin hepsini de inkâr ve red ederek demişler ki, Allah'ın Kitabında mânasını halkın anlıyamıyacağı bir âyet, kelime ve harfin bulunması asla doğru değildir ve olamaz da… (Tefsîr-i Kebîr / Fahruddîn Râzî : C. 2, S, 3 / Kahire) Bununla da yetinmeyen müellif şunları söyler: Mütekellimler bu görüş ve iddialarına delil olarak ondört âyet, iki hadis ve üç de aklî buluş getirmişlerdir."[357]

---

[355] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2076-2077; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2790, 2918, 3020, 3111, 3188; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4442, 4523, 4599, 4734, 4780; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5026, 5148, 5291, 5390, 5439; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5498, 5767.

[356] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 62.

[357] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 62-63.

Yıldırımın, Bakara sûresinden sonra hurûf-i mukattaa' ile ilgili en fazla bilgiyi A'raf sûresi ilk âyetinin (المص) tefsirinde aktardığını görmekteyiz. Müellif şunları söyler: "Birinci âyeti oluşturan Elif-Lâm-Mîm-Sâd, ilim adamlarının çoğuna göre HURÛF-İ MUKATTA'A dandır, aynı zamanda müteşâbih, yani ilâhi bilgiye bağlı olup kullarından hiç kimsenin mânasını bilemediği veya yoruma müsait, tasarrufa elverişli âyetlerdendir.

Birincilerin tefsirine göre, bu harflerle neyi murat ettiğini Allah daha iyi bilir. Ancak müfessirlerimizin bir kısmı, bunlardan gelişigüzel, yersiz ve Kur'ân'ın yüceliğine ters düşen bir takım mânalar çıkarılmasın diye, Kur'ân'ın özüne ve ruhuna uygun bazı yorumlarda bulunmuşlardır… –Katade'ye göre, bunlar Kur'ân'ın isimlerinden bir isimdir. –el-Hasan'e göre, sûrenin ismidir…-Bunlar İSM-İ A'ZAM'ın harfleridir."[358]

Yıldırımın kendisine has görüşlerini en açık şekilde Hûd sûresinin ilk âyetinin(… الر) tefsirinde dile getirdiğini görmekteyiz. Kendisi şöyle der: "Bu harfler sûrenin şifresidir. Delâlet ettiği mana ve hikmetleri Allah daha iyi bilir. Diğer bir yorumla, bu harfler sûrenin özeti mahiyetinde ve giriş kapısı anlamındadır. Her harf, sûredeki önemli bir bölüme işarettir. İlim adamlarından bir kısmına göre, sûrenin Levh-i Mahfuz'daki yerinin remzi ve beraberinde inen meleklerin parolasıdır. Başka bir yorumla bu harfler, Allah ile peygamberi arasında bir şifredir; taşıdığı ilim ve hikmet, remiz ve işaret sadece Resûlullah (A.S.) Efendimiz'i ilgilendirir."[359]

Bu görüşlerine yakın ifadeleri Yusuf sûresinin ilk âyetinin (… الر) tefsirinde şu şekilde kullanır: "Bu harfler Allah ile Peygamberi arasında, esrar perdesini aralayan bir işaret, hikmet kilidini açan birer şifredir. İbn Abbas'a (R.A.) ve tabiîn'den Dahhak'a göre, bu üç harfin delâlet ettiği mana şöyledir: "Ben ki Allahım her şeyi görmekteyim."…Allah daha iyisini bilir."[360]

Bundan sonra geride kalan sûrelerin çoğunda, ilgili harflerin Allah ile Peygamberi arasında bir şifre olduğu, sûrelerin sır ve hikmetinin anahtarı olduğu,

[358] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2076-2077.
[359] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2790.
[360] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2918.

yalnız asıl mana ve hikmetini Allah'ın daha iyi bileceği şeklinde tefsir yapmakla yetinen müellif,[361] Yâsîn sûresi ile Mü'min sûrelerinde nisbeten daha uzun açıklamalar yapar. Yâsîn sûresinde (يس) âyetinin tefsirinde şunları söyler: "Bu iki harf veya isim üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır. Onları kısaca şöyle belirtebiliriz: a) İbn Abbas'a (R.A.) ve İkrime ile Zeyd b. Eslem'e göre: Yâ İnsan demektir. b) İmâm Mâlik'e göre: Allah'ın isimlerinden bir isimdir. c) Saîd b. Cübeyr'e göre: Hz. Muhammed'in (S.A.V) isimlerinden biridir. Çünkü bu ismin hemen arkasından, 'Şüphesiz ki sen gönderilen peygamberlerdensin' buyurularak Hz. Muhammed'e (S.A.V) hitap edilmiştir. d) Ebû Bekir el-Verrak'a göre: 'Ya Seyyide'l-Beşer' demektir ki bu, 'Ey insanların büyüğü ve efendisi' anlamına gelir. e) İbn Arabi'ye göre: Bu bedi' bir isimdir."[362]

Mü'min sûresinin ilk âyetinin (حم) tefsirinde ise, bu harflerin gelecekte olacak müjdeli haberler için gaybî semboller olduğunu şu yorum ile açıklamaktadır: "Hâ-Mîm ile başlayan yedi sûrenin hepsi de Mekke'de inmiştir. Bunlar yedi büyük işaret ve zafer va'deden yedi müjdeyi beraberinde getirmiştir. İlâhî inâyet ve nusratın mü'minlerden yana yedi ayrı tecellide bulunduğu; her tecellinin yeni bir silkinme, toparlanma ve yeni bir güç oluşturma olacağı ve böylece son din olan İslâm'ın yedi kıtaya yayılacağı ilhâm ve remzini yansıtıyor. Allah daha iyisini bilir."[363] Bunların okunuşu hakkında değişik rivayetler olduğu gibi, bunun, Allah yüce bir ismi olduğu da nakledilmektedir.[364]

2.2.5. Kasasu'l-Kur'ân

"İnsanlık tarihi boyunca insanlar, geçmiş olayları hikâye ederek aktarmışlardır. Her dilde anlatılan bu tür yazılara kıssa, hikâye, masal ve benzeri isimler verilmektedir. Ayrıca bu tür yazılar için çeşitli tanımlar da yapılmaktadır. "Sözlükte, bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek gibi mânalara gelen kıssa kelimesi bir kimse yahut bir şeye ait

[361] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3020, 3111, 3188; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3696; Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4442, 4523, 4599, 4734, 4780.

[362] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5026.

[363] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5291.

[364] Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil,** thk. Yusuf Ali Bedivî, Dâru İbn Kesir, Dımaşk 2011, III, 197; İsmail b. Kesir, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1969, IV, 69.

hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder."[365] "Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması olması niteliklerini ön plana çıkarır. Kıssanın hikâyeden farkı da bu nitelikleri dolayısıyladır. Çünkü asıl anlamı "nakil" olan hikâye gerçekçi-hayâlî, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayı kapsar. Kur'ân'da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılmaması da bu ayırıma dayanır. Zira Kur'ân kıssaları ibret alınacak olan, tarihi doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır."[366]

"Aslında her millette olduğu gibi, Arap toplumunda da da hikâye kültürü çok eskilere dayanmaktadır. Çünkü onlar, hikâyelere aşina olan bir millettir."[367]"İslâm'dan once Araplar arasında edebiyat alanında şiir, daha fazla yatgın bulunmakta idi. Bununla beraber şiir kadar olmasa da nesir türü düz yazılar da vardı. Arap edebiyatında bu yazı türlerinin her ikisinde de hikâyeler işlenmekte idi."[368] O yüzden Kur'ân nazil olmayabaşlayınca, Arap kültüründe var olan kıssalara da yer verilmekte idi.

"Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş peygamberlere ve milletlere dair kıssalar mevcuttur. Kur'ân'daki bu kıssalardan maksat, târihi vâkıaların kronolojik olarak anlatılması değildir. Ancak geçmiş peygamberlerin ve milletlerin başına gelenlerden bir ibret dersi almamız kasdolunmaktadır. Kur'ân hâdiselerin teferruatını değil, kendi gayesine uygun ve insanların müşterek dertleri olan yönleri seçer. Sözün kısası, Kur'ân'daki kıssaların asıl gayesi ahlâki ve terbiyevi oluşudur. Bunlar Kur'ân'ın kendine hâs olan üslûbu ile anlatılmıştır."[369]

Merhum Seyyid Kutup (ö. 1386/1966), Kur'ân'ını kıssalardaki üslûbu

[365]el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, "*kassa*", **Kitâbu'l-'Ayn,** Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz. s. 791; Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, "kassa", **Lisânu'l-Arab,** Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, **7**/73; Ebû Mansur Muhammed el-Ezherî, "kassa*",* **Tehzîbu'l-Luğa,** Dâru'l-Kavmiyye, Mısır 1964, VIII, 256; Muhammed b. Muhammed el-Murtaza el-Huseyn ez-Zebidî, "*kassa*", **Tâcu'l-Arus,** Matbaatu hukûmeti'l-Kuveyt, Beyrut tsz. 4/423.

[366] İdris Şengül, "Kıssa", **DİA,** TDV Yayınları, Ankara, 2002, c. 25, s. 498-499.

[367]Muhammed Kutup Abdulâl**, Nezerâtün fî Kısası'l-Kur'ân,** Mektebetu's-Sakâfe, Mekke 1986, s. 13.

[368] Regis Blachere, **Tarihu'l-Edebi'l-Arabî,** trc. İbrahim el-Kilânî, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1984, s. 882, 886.

[369] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, s. 171-172.

hakkında şu edebi açıklamalarda bulunmuştur:

"Bu kitabın (Kur'ân'ın), bende bir hikâyesi var. Ben küçük bir çocuk iken, Kur'ân okurdum. İdrakim, onun mana ufuklarına yükselemez, anlayışım, onun yüksek hedeflerini kavrayamazdı. Lakin içimde bir şeyler hissederdim. Kur'ân ifadeleri, berrak, küçük hayalime bazı tablolar nakşediyordu. Bunlar sade tablolardı. Fakat ruhuma şevk, duyguma lezzet veriyorlardı. Uzun uzun Kur'ân okudukça ferahlıyor, seviniyordum. Zihnime çizdiği tablolar içinde bir tablo var ki, ne zaman şu ayeti okusam, o tablo derhal gözümün önünde canlanır, '*İnsanlar içinde Allah'a bir yar kenarında imiş gibi ibadet eden vardır. Ona bir iyilik gelirse, onunla sevinir. Başına bir bela gelirse, yüzüstü döner. Dünyayı da, ahireti de kaybeder*.'[370] O zamanlar zihnimde şu tablonun canlandığını söylersem, kimse bana gülmesin: Yüksek bir yerin kenarında seki gibi bir yerde bir adam durmuş namaz kılıyor. (Ben köyde iken, vadi kenarındaki tepeleri görmüştüm.) Dar bir tepe, önü uçurum. Adam kendine malik olamıyor, her hareketinde uçuruma doğru kayıyor, az daha düşecek oluyor. Ben de, karşısında onun hareketlerini tuhaf bir lezzet ve şevk içinde izliyorum. Bunun gibi çeşitli tablolar küçük hayalime nakşediliyor. Ben, bunları düşünmekten zevk alıyor ve bunun için Kur'ân'ı okumak istiyorum. Okudukça da Kur'ân ayetlerinde hep bu tabloları arıyordum.[371] Kur'ân kıssalarının diğer bir edebi özelliği ise, kıssanın anlatım tarzındadır. Sahnelerin bölünmesinden, manzaraların kesilmesinden meydana gelen sahneler arasındaki açıklıklar, sahneyi iyice kavramak için hayale fırsat verir ve geçen sahne ile gelecek sahne arasında bir köprü kurmaya imkân hazırlar. Bu, hemen hemen bütün Kur'ân kıssalarında izlenen bir usuldür.[372]

Kur'ân-ı kerim'deki kıssalar, birçok dini hedefi gerçekleştirmek için varit olmuştur… Mesela Hz. Âdem kıssası bu hedeflerden pek çoğunu kapsamaktadır. Bu kıssalar, Kur'ân-ı Kerim'in hedef ve maksatlarının neredeyse tamamına şamildir. Mesela Allah'ın varlığının ispatı, nübüvvet ve risâletin ispatı, Kahhâr olan Allah'ın kudretinin açıklanması, kâfirlerin korkutulması, mü'minlerin müjdelenmesi, hayırlı işlerin sonunun cennet; şer amellerin sonunun cehennem olduğu; sabredenlerin hayırlı akibetinin olduğu Kur'ân kıssalarının üzerinde durduğu bir husustur. Sabır ve

[370] Hac 22/11.
[371] Kutup, **et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân**, Daru'ş-Şurûk, Kahire, 1992, s. 7.
[372] Kutup, **et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân**, s. 187.

şükürde bulunmayan azgınların sonlarının açıklanması kıssaların hedeflerindendir. Bunlar bu hedeflerden bazılarıdır. İşte Kur'ân-ı kerim ortaya koyduğu buna benzer çok sayıda hedefi açıklamıştır…[373]

Kur'ân'da bulunan kıssaların, 1800 yıllarından buyana çağdaş edebiyat alanında ortaya çıkan ve gittikçe yaygınlık kazanan kısa hikâye türü ile ilişkilendirmek mümkündür. Kısa hikâye türüne, Arap dilinde "*el-Kıssatu'l-Kasire*" veya "*Uksûsa*" denmektedir.[374] Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim, insanların hidayetini hedeflemektedir. Onun insanların önüne koyduğu hidayet yolu, tüm insanların huzuru, saadeti ve mutluluğunu amaçlamaktadır.[375] Kur'ân'da, inanç, ahlak, edep, terbiye, eğitim, iktisat ve benzeri konuları kapsayan bilgiler bulunmaktadır. Kur'ân, insanları bu konularda eğitmek için bazen bir örnek göstemekte, bazen bir öğüt vermekte, bazen de anlatmak istediği olayı bir kıssa ile ortaya koymaktadır. Kur'ân kıssaları, dini gayelerin edebi bir üslupla sunulan şeklidir.[376]

Celal Yıldırımın hacimli tefsir çalışmasının, kıssaların uzun uzun anlatılması sonucu meydana geldiği düşünülebilir. -Bundan kıssaların ayrıntılı anlatılmasından çok kıssaların metodik bir değerlendirmeye tabi tutulduğu anlaşılmalıdır- Oysa yeri geldikçe ifade ettiğimiz gibi "sahih kaynak" ilkesi eserin başından sonuna kadar müellifin dikkat etmeye çabaladığı bir husustur. Sahih kaynaktan kasdının ilk başta Kur'ân-ı Kerim ve muteber hadis kaynakları olduğu mâlümdür. Başta İbni Cerir, İbni Kesir, Kurtubi olmak üzere belli başlı tefsir eserlerini de muteber kabul etmesi ve bunlardan çokça yararlanması bu kaynaklara verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Tevrat ve İncil'den yararlanıyor olması Yıldırımın İsrâiliyata karşı zaafı anlamına gelmemektedir. Zira Gerek hadis olarak kabul edilen nakiller gerek tefsir ve siyer kaynaklarından aktarılan bilgiler gerekse de Kitab-ı Mukaddes'ten yapılan alıntılar müellif tarafından kendine has bir yöntemle süzgeçten

[373]Seyyid Kutup, **et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân,** s. 144; Mansur Ubeyd er-Rafiî, **Ehdâfu'l-Kıssati fi'l-Kur'âni'l-Kerim,** Daru'l-İrfan, Kahire 1978, s. 28 vd.; Ali Muhammed Nasr, "Arap Edebiyatında Hikaye ve Kur'ân-ı Kerim'deki Kıssaların Müdafaası", (Çev. Abdülkerim Seber), **Ağrı İslami İlimler Dergisi**, Ağrı, 2018, s. 151-152.

[374] Enis el-Makdisî, **el-Fünûnu'l-Edebiyye ve A'lâmuha,** Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 1984, s. 499; Abbas Hıdır, **el-Kıssatu'l-Kasire fî Mısır**, ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tebâati ve'n-Neşr, Kahire 1966, s. 73.

[375] M. Sait Şimşek, **Kur'ân'ın Ana Konuları,** Beyan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 11.

[376] Kutup, **et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân**, s. 143; a. mlf. **Meşâhidu'l-Kiyâmeti fi'l-Kur'ân,** Daru'ş-Şurûk, Kahire tsz. s. 10.

geçirilmektedir. Kitabı mukaddes ve İsrâiliyyat konusu işlenirken örneklerle bu mevzuya temas etmiştik. Konumuzu teşkil eden kıssalar hususunda da aynı ilkeler doğrultusunda tefsir yapıldığını görmekteyiz.

Kıssaları anlatırken müellifin uzun ayrıntılara girmediğini görürüz. Nitekim kendisi Kur'ân'ın kıssaları özlü, ibretli ve anlamlı noktalarıyla anlatma üslubuna eserinin genelinde sadıktır. Bunun yanında bu üslûbun Kur'ân'ın vahiy mahsûlü olduğuna delil olduğunu, Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılar yapmak sûretiyle karşılaştırma yaparak ispatlamaya çalışır. Bazıtefsir kaynaklarına giren bir kısım rivayetleri de tenkid eder. Yıldırımın Hz. Eyyub kıssası ile ilgili şu tesbitleri kıssaları işleme metodunu açıklar vaziyettedir:

"Kitab-ı Mukaddes'in 40 sahifelik bir bölümü Eyyûb Peygamberle ilgilidir… Allah'ın ona geniş mal ve mülk verdiği… şeytanın ona musallat olduğuna dikkatler çekilir… Onunla Allah arasında bu konuyla ilgiligeçen söyleşiye geniş yer verilerek olay mecrasından saptırılır ve bir hikâyeye dönüştürülür. Arkasından Eyyub Peygamber'in ağzını açtığı ve belâlı geçen gün ve geceleri, ay ve yıldızları lânetlediği anlatılarak bir peygambere yakışmayan ölçüsüzlükler sıralanır.

Kur'ân-ı kerim'de ise, Enbiyâ ve Sâd sûrelerinde Eyyub Peygamber'in Allah'a olan bağlılığı ve her şeyini kaybetmesine rağmen ümidini yitirmediği; üstün bir sabır gösterip teslimiyet gösterdiği çok özlü, ibretli ve anlamlı noktalarıyla anlatılır. Böylece Kitab-ı Mukaddes'teki bazı lüzumsuz, ölçüsüz ilâveleri ve o yüzden meydana gelen yanlışları düzeltir.

Müfessirlerin bir kısmı Eyyub Peygamber hakkında da bazı dayanaksız rivâyetlere, münker ve zayıf hadislere yer vermişlerdir. Oysa önemli olan, olayın teferruatı değil, ibret ve öğüt alınacak safhaları, yönlendirici mesajlarıdır."[377]

Yıldırımın kıssaları işleyiş metodunun, kıssalardan alınacak öğütler ve dersler çerçevesinde olduğunu görmekteyiz. Kur'ân'da anlatılan kıssa'nın ayrıntısına girmese de, arasıra, lüzumuna binâen bahis konusu peygamber veya toplulukla ilgili bilgilendirici bazı bilgiler vermektedir. Örneğin, Hz. Hûd'un kavmi Ad ile Hz.

[377] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3950.

Sâlih'in kavmi Semud hakkında detay sayılabilecek bilgilere eserinde yer veren müellif bu iki topluluk hakkında şu bilgileri verir: "Âd kavminin Umman ile Dahraman veya Umman ile Aden'in doğusuna düşen Hadramut arasındaki kesimde yaşadığı sanılmaktadır. Tarihikesin olarak bilinmemektedir. Ancak son yarım asır içinde elde edilen kalıntılar bazı ipuçları vermektedir.

…Âd kavmi putperest bir millettir. Semûd ve Hetar adında iki de büyük putları bulunuyordu. Allah onları uyarmak için, soyca kendilerine kardeş sayılan Hûd Peygamberi göndermiştir.

…batılı tarihçilere ve araştırmacılara göre, bu milletin dört ayrı tanrısı varmış: Sakiye, Hafize, Razıka, Salime. Birincisinin yağmur verdiğine, ikincisinin tehlikelere karşı koruyucu olduğuna, üçüncüsünün rızık verdiğine, dördüncüsünün hastalıklara karşı şifa dağıttığına inanılırmış…

Âd kavmi helâk edildikten sonra Semûd kavmi ortaya çıkmış ve Âd kavminin topraklarına da sahip olmuşlardı. İki kavimhem zaman, hem de toprak bakımından birbirine yakın sayılırdı…Semûd kavmi Hicaz yakınlarında Hicir'de ve Vadilkura'da yaşamışlardır. Semûd kavminin ASUR hakimiyetinde bulunduğu söylenir. Nitekim o bölgelere yapılan kazılarda bunu kanıtlayan birtakım belgelere rastlanmıştır.

Milattan önce V-VII yy.lar arasında LİHYAN krallığı ortadan kalkınca bu bölgede önce bir uğultu ve gürültü, sonra da büyük bir deprem meydana gelmiş ve o sebeple ülkeleri insanlarıyla birlikte yerlebir edilmiştir ki, bunu Kur'ân'da yazılı bulunan ilgili kıssadan anlıyoruz."[378]

Yukarıda da anlatıldığı gibi müellifin kıssalar konusunda Kitab-ı Mukaddes'ten atıflar yapmasının sebebinin, vahiy kaynaklı olduğunu zımnen kabul etmenin yanında Tevrat ve İncil'in tahrife uğradığını ortaya koymak ve Kur'ân'ın bu hataları tashih yönüne dikkat çekmek içindir. Kur'ân ve Kitâb-ı Mukaddes'in kıssaları işleyiş üslubu ve içerdiği mesajlar açısından farkını ortaya koymak için karşılaştırmalar yaptığını da görmekteyiz. Hz. Süleyman anlatılırken Yıldırımın şu bilgileri aktardığını görmekteyiz: "Süleyman Peygamber, Davud Peygamber'in

[378] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2154, 2158-2159.

oğludur…Tevrat'ta ona özel bir bölüm ayrılmış ve 'Süleyman Meseleleri' başlığı altında toplanmıştır. Yaklaşık 30 sahifelik bu bölüm onun meselelerini konu etmektedir. Ayrıca, 'birinci krallar' kitabında ve hem Dâvud Peygamber'e, hem de oğlu Süleyman Peygamber'e geniş yer verilmiş ve özellikle Süleyman Peygamber'le ilgili birçok olaylar nakledilmiş ve aynı zamanda bir peygambere yakışmayacak birtakım davranışlardan söz edilmiştir…

Kur'ân-ı Kerim'de ise dört ayrı yerde bu peygamberden söz edilmekteve onun hayatı, başarıları, hizmetleri hakkında çok kısa, fakat özlü ve yeterli bilgiler verilmektedir. Buna paralel olarak da Kur'ân bir peygambere yakışan ne ise, Süleyman Peygamber'i de (A.S.) o çerçeve içinde değerlendirmekte ve her türlü şüpheleri, yakışıksız rivâyetleri ve Tevrat'ta meydana gelen fahiş hataları giderip en doğru bilgiyi akıl sahiplerinin gözleri önüne sermektedir…

Sözünü ettiğimiz dört yerde Süleyman Peygamber kıssası değişik anlatımlarla, farklı bilgilerle, çok yönlü mesajlarla tekrarlanır. Bunları karşılaştırmak sûretiyle kıssanın hem tamamını yansıtmış, hem de mü'minlerden yana ne gibi işaretler ve mesajlar taşıdığını belirtmek kolaylığını sağlamış oluruz."[379]

İfade edelim ki bilindiği gibi, Kur'ân'da kıssası en uzun anlatılan Peygamber Hz. Musa'dır. Müellif de özellikle Tevrat'tan istifade ederek Hz. Musa'nın kıssasına diğer kıssalara oranla epeyce yer vermektedir. Özellikle Mısır'dan çıkış,[380] Tûr'a gidiş,[381] Beytü'l-Makdis'e giriş,[382] gibi daha birçok konuda Hz. Musa kıssasını Tevrat üzerinden inceleyen Yıldırım, gerekli yerlerde tashihler yapmaktadır. Örneğin, Hz. Musa Tûr dağında iken Sâmiri'nin İsrâiloğulları için yaptığı buzağı şeklindeki heykel konusunda şunları söylemektedir: "…Sâmirî adında kurnaz bir sanatkâr kadınlardan altın yüzük, küpe ve sair zinet eşyalarını toplayarak bir buzağı yaptı. İsrâiloğulları da bu buzağıyı tanrı diye kabul ettiler ve Allah'ı bırakıp ona tapınmaya başladılar. Tevrat'ta buzağı heykelini yapanın Samirî değil de Hz. Hârun

[379] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3942-3943.
[380] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 196,199.
[381] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 203-204.
[382] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 209.

olduğu kaydedilirse de gerçeğe uygun değildir. Çünkü Hz. Hârun da peygamberdi. Bir peygamberin put yapması asla düşünülemez."[383]

Müellifin özellikle peygamberlik vasfına zarar veren rivayetler konusunda çok hassas olduğunu gösteren bu örneğin dışında Hz. Lût, Hz. Nuh ve Hz. Dâvut ile ilgili aktarılan ve bir kısmı tefsir kaynaklarına giren İsrâiliyat nitelikli bilgilere dikkat çektiğini ve Peygamberlerin şahıslarına yönelik iftira içeren aynı zamanda onlar için vâcip kabul edilen sıfatlara zarar verecek nitelikteki rivayetleri makbul olmayan nakiller cihetinde tenkide tabi tuttuğunu "İsrâiliyat ile Tefsiri" konusunda işlemiştik. Bu bilgilere ek olarak,Hz. İbrahim'in konu edildiği Enbiya sûresi 51-73. âyetlerinin tefsirinde şu ifadeleri konuya yaklaşımını özetler niteliktedir:

"İbrahim Peygamber'in (A.S.) yalana benzer bu sözleri, aslında yalan değildir. Ben hastayım veya ben rahatsızım demesi, ruhunun ve vicdanının putlardan, kötü ve bâtıl âdetlerden rahatsız bulunduğunu; Putları kim kırdı? sorusuna, belki de büyükleri bu işi yapmıştır, derken onu şarta bağlamıştı, eğer konuşabileceklerse… diye ilâve ederek, eğer bunlar cidden tanrılar iseler neden kendilerini koruyamadılar ve eğer aklediyorlarsa, kim tarafından kırılıp parçalandıklarını neden söyleyemiyorlar? şeklinde birtakım sorular doğurmayı amaçlamıştı. Nikâhlı eşi içinde kızkardeşimdir demesi, dinde kardeşi olduğunu kasdetmesine yönelik bir anlatım şeklidir.

Bu yorumumuzun dayanağı ise, peygamberlere vâcip olan beş sıfatın söz konusu olmasıdır. O sıfatlardan biri de 'Sıdk' dır, yani her peygamber doğrudur, doğruyu söyler, asla yalana tevessül ve tenezzül etmez."[384]

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, müellif kıssaların içerdiği öğütler ve kıyamete kadar gelecek nesillere verdiği mesajlar açısından tefsirinde önemli ölçüde bilgiler vermektedir. Mesela, "Hz. Musa (A.S.) kıssasından Mesajlar" başlığı altında dokuz madde,[385]"İbrâhim (A.S.) Kıssası ndan Mü'minlere Mesajlar" başlığı altında on iki madde,[386] "Eyyub (A.S.) Kıssasından Öğütler" başlığı altında altı

[383] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 196.
[384] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3925.
[385] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3836-3837.
[386] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3927-3929.

madde,[387]v.b. sayarak, kıssanın hedefineve okuyucunun zihninin esas meşgul olması gereken noktalara dikkati çekmektedir.

2.2.6. Tekrâru'l-Kur'ân

Celal Yıldırımın Kur'ân'da bulunan tekrarlar üzerinde ciddiyetle durduğunu görmekteyiz. Tekrarların sebebleri ve hikmetlerini yeri geldikçe açıklamakla birlikte, konuyu daha da somutlaştırmak üzere bu sebeb ve hikmetleri kıssalar gibi tekrarlarda, adeta laboratuvarda bir maddeyi en ince ayrıntısına kadar inceleyen bilim adamı titizliğinde, meseleyi tüm yönleriyle izah ettiğine şahiz olmaktayız. Nitekim Kur'ân'da bulunan tekrarların hikmetlerinin bulunduğu muhakkaktır. Ve her tekrarda da farklı hikmetlerin bulunduğu söylenebilir. Yalnız bunların ne olduğunu ortaya koymak meselenin "ilmi yönünü" ilgilendirir ki müellifin eserin isminde bulunan bu kavramın altını doldurma gayretiyle hareket ettiğini söylemek bilimsel insafın gereğidir. Muvaffakiyeti ise okuyucuların takdirindedir.

Müellifin tekrarlar hususuna evvela "Kur'ân'ın eşsiz metodu" çerçevesinde yaklaştığını belirtmek gerekir. Her tekrarın Kur'ân'a ölçülü şekilde yerleştirildiğini düşünen Yıldırım şu ifadelerle meselenin çerçevesini çizmektedir: "Bir konuyla ilgili hükmün tamamı aynı anda inmediği gibi, aynı bölümde de yer almamıştır. Bilâkis hikmet ve amacı, olaylar, kıssalar ve diğer konularla bir araya getirilerek çok ölçülü biçimde sûrelere serpiştirilmiştir. Örneğin, Kur'ân'da yetimlerle ilgili 16 âyet bulunmakta, fakat her biri başka başka sûrelerde ve bölümlerde anılmaktadır. Bu, hem tekrarın, hem her hükümden sonraki ilâhî sünnetin eşsiz tertibin kalb ve dimağlarda en yüksek dozajda tesir edip iz bırakmasını ve konulara karşı insan idrâkini uyanık tutmasını amaçlar."[388]

Başka bir yerde de şu ifadelere rastlarız: "Kur'ân'da bazı konular ve daha çok önemli kıssalar, geçmiş milletlerin hayatından ibret alınacak bölümler tekrarlanır…Bu bir ilâhî metoddur ki Kur'ân'da sık sık rastlanır. Çok önemli meseleler, ya da konular ve kıssalar insan idrakinde iz bıraktığı nisbette önemini korur. İnsan idrak ve hafızasını kalabalık bir şehirdeki çok işlek bir caddeye

[387] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3952.
[388] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1491.

benzetebiliriz. Bu caddede tekrarlanan şeyler hafızalarda yer eder, tekrarlanmıyanların çoğu silinmeye mahkûm olur…"[389]

Müellifin eserinde göze çarpan hususiyetlerin en önemlilerinden biri -ki belki de esere ilmi nitelik kazandıran en önemli hususiyet- yaptığı tesbitlerin altını doldurması ve bu tesbitleri, geniş bir örneklendirme yöntemiyle izah etmek sûretiyle somutlaştırmasıdır. Konumuzu teşkil eden "Kur'ân'da Tekrar" sebebleri ve tekrarın hikmetleri üzerinde yaptığı çalışmalar ne demek istediğimizi gayet net şekilde ortaya koymaktadır.

Kur'ân'da bulunan tekrarlar konusunda müellifin yaklaşımını belirleyecek örneklerden bir tanesi, Kur'ân'da sıkça tekrar edilen, yerlerin ve göklerin altı günde yaratıldığı mevzusudur. Bu konuda Yıldırımın en geniş açıklamayı yer ve göklerin altı günde yaratıldığına temas eden A'râf sûresi 54. âyetinin[390] tefsirinde yaptığını görmekteyiz. Bu âyetle ilgili öncelikle şu bilgiler verilir: "Göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı Kur'ân'ın yedi yerinde tekrarlanmıştır. Dört anlatım arasında az bir fark vardır. Öyle ki A'râf, Yunus, Hûd ve Hadîd sûrelerinde sadece göklerle yerkürenin altı dönemde yaratıldığı belirtiliyor. Furkân, Secde ve Kâf sûrelerinde ise, göklerle yerin ve ikisi arasındaki şeylerin altı devrede yaratıldığı açıklanıyor. Böylece son üç âyet, önceki dört âyeti biraz daha açıklıyor. Ayrıca her âyet, kendisinden bir önceki ve bir sonraki âyetlere göre değişik bir mânâ ve uyarı taşır."[391]

Görüldüğü gibi mevzubahis olan tekrar için okuyucuya kısa bilgiler veren müellif bu tekrarlarda bir hikmet olması gerektiği hakikatine binâen, âyetlerin "siyâk" ve "Sibâk"ı ile birlikte değerlendirildiğinde değişik mânâ ve uyarılar taşıdığı tesbitinde bulunur. İşte tam bu noktada Yıldırım konuyu açar ve yaptığı tesbiti örneklerle açıklama yoluna başvurur. Bu açıklamalarından örnekler vermek gerekirse:

---

[389] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1477.

[390] "Şüphesiz ki Rabbımız, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan, sonra Arş üzerine saltanatını kurup (şaşmayan kanunlarıyla varlık âlemini belli düzende yaratan); birbirlerini aralıksız izleyip gelen gündüzü gece ile bürüyen Allah'tır. Güneş, ay ve yıldızları buyruğuna başeğdirerek yaratmıştır. Dikkat edin, yaratma da O'na hastır, emir de O'na hastır. Âlemlerin Rabbı olan Allah ne yüce, ne uludur!" A'râf, 7/54.

[391] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2135-2136.

A'râf sûresi'nde bulunan, mezkûr konu ile ilgili mezkûr âyet için şunlarısöyler: "A'râf sûresi'nde kıyâmetten muhteşem bir tablo çizildikten sonra Kur'ân'ın kesinlik arzeden ilmî ölçülerle indirildiği, doğru yolu göstermede, ilâhî rahmeti gönüllere yansıtmada bilimsel ölçüler içinde açıklayıcı belgeler taşıdığı belirtildikten sonra İslâm ve Kur'ân'ın ilim ve irfan neşrederek parça parça indirildiğine dikkat çekiliyor ve insan aklını harekete geçirmek için jeoloji ile astronomi konularında temel bilgiler veriliyor.

Yûnus sûresi'nde insanlardan bir peygamber gönderilmesinin şaşılacak şey olmadığı anlatılıyor ve sonrainsan aklının ancak bu yolda değer taşıyacağına, meleklerden veya cinlerden peygamber gönderilmiş olsaydı, akıl, idrâk ve irâdenin değer ölçüsünün kaldırılmış olacağına işâret ediliyor ve hemen sonra göklerin ve yerin altı dönemde yaratıldığı açıklanarak akla ve irâdeye lâyık oldukları yerin verildiği belirtiliyor. Arş üzerine hükümran olup kâinatı şaşmayan mükemmel bir plânladüzen ve dengede tutan Allah'ın eşsiz kudretini iyice düşünmemiz ilhâm ediliyor. Bu düzeyde insan aklının jeoloji ve astronomidegerçeği kavrayabileceği bilhassa vurgulanıyor…

Hadîd sûresinde göklerde ve yerde canlı, cansız her şeyin Allah'ı tesbîh ettiği açıklanıyor. Bununla kâinâtın her an bütün atomlarıyla hareket halinde olduğu belirtiliyor. Her hareketin bir başlangıcına ve bir de hareket ettiricisinin mevcudiyetine işâretle aklımıza malzeme veriliyor. Sonra da düzenli, plânlı hareketin, mutlak bir kudreti isbatladığı dolaylı bir anlatımla işleniyor. Arkasından göklerle yerin altı dönemde tekâmül ede ede vücut bulduğu açıklanıyor.

Kur'ân'ın diğer birkaç yerinde ise, aynı konuya değişik lafız ve anlatımlarla değinilerek insan hafızasında silinmez izler bırakılmak isteniyor."[392]

Bu şekilde mevzubahis olan âyetin geçtiği bütün sûrelerde tekrarın hikmetlerini ve sebeplerini açıklayan Yıldırım, Yunus sûresi'nde bulunan ilgili âyetin[393] tefsirinde de Kur'ân'ın eşsiz metoduna ait olan bu yöntem için şu değerlendirmeyi yapar: "A'râf sûresi 54. âyetin tefsirinde aynı konuya yer

[392] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2137.

[393] "Şüphesiz ki rabbınız gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratıp sonra da arş üzerine saltanatı ve kudretiyle tecelli ederek her işi gereği gibi düzenleyip yürüten Allah'tır…"Yûnus, 10/3.

verilmiştir. Ayrıca bu âyet az bir farkla Kur'ân'ın sekiz yerinde geçmektedir. Allah böylece kudretinin sonsuzluğunu, sünnetinin şaşmazlığını, tedbirinin kusursuzluğunu, kurduğu düzenin mükemmelliğini belirtmek için zaman zaman beşer aklına seslenir; ilmî araştırma yapmak isteyenlere ana fikir verir.

Sekiz yerde az farkla tekrar edilmesinin bir başka sebebi ise, dikkatleri, değişik ilmî konulara, ilâhî kanunlara çekmek; astronomi ve jeoloji gibi her yönüyle ilâhî plânın eşsizliğini yansıtan önemli iki mevzuda ciddi araştırma ve incelemeyi teşvik etmek ve hafızalarda derin izler bırakıp idrâkı uyanık tutmaktır."[394]

Yıldırımın konuya yaklaşımını özetleyecek kısa bir örnekte Enfal sûresi 52. ve54. âyetlerinin baş kısmında geçen "(Bunların tutum ve gidişi) Fir'avn ve ondan öncekilerin tutum ve gidişi gibidir…" bölümlerinin tekrar edilen kısımları ile ilgilidir. Müellif bu tekrarlar konusunda şu ifadeleri kullanır: "Mekkeli putperestlerin ve onlara benzeyen inkarcıların tutum ve gidişi, Fir'avn ve daha öncekilerin gidişine benzetilerek, ardarda iki yerde konu edilmektedir. İkincisi, önemi itibariyle birincisini te'yid etmektedir. Şöyle ki: Birincisiyle onların inkâr ve tuğyanı, ikincisiyle hakkı yalan sayıp inkarda inat etmeleri belirtilmektedir."[395]

Müellifin kıssaların tekrarı hususuna yaklaşımının müstakil bir başlık altında incelenmeye değer bir yanı vardır. O, kıssaların her tekrarının bir hikmete mebni olduğunu düşünür ve yeri geldikçe de kıssaların tekrarını Kur'ân'â has bir metod çerçevesinde ayrıntılı şekilde izah eder. Hûd sûresi'nde Hz. Nuh kıssasının konu edildiği 25-31. âyetlerini tefsir ederken şu bilgileri verir: "Aynı tarihî kıssaya A'râf sûresinde de yer verildiğini görüyoruz. Burada tekrarın sebep ve hikmeti ne olabilir? Olayın birkaç yerde tekrarı, aynı hikmet ve uyarıları taşıyor denilemez. O uyarılarla birlikte değişik bilgiler, yönlendirici safhalar ve farklı hükümler söz konusudur. İlâhî metodun kusursuzluğu, üslûbunun benzersizliği, verdiği malzemenin ruhları tazelemesi, fikirleri açması, aklı kamçılaması, vicdanı serinletmesi bakımından her tekrar, farklı hikmetler, değişik uyarılar ve başka başka teselliler içermektedir."[396]

[394] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2648.
[395] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2391.
[396] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2830.

Bu sözlerden sonra Yıldırım, bir kıssanınfarklı sûrelerde tekrarının "siyâk" ve "sibâk"ı itibariyle bakıldığında farklı mesajlar içerdiği düşüncesini ifade ettikten sonra hem A'râf sûresi hem de Hûd sûresi'nde anlatılan mezkûr kıssanın tekrarı ile ilgili uzun tahliller yapar. Tekrarın sebebini anlatırken sûrede geçen kıssanın hangi konulara temas ettiğine işaret ettikten sonra bu olaylardan bizlere verilmek istenen mesajları bilmemiz gerektiği üzerinde durur ve bu mesajları maddeler halinde sıralar. Örneğin A'râf Sûresi'nde geçen Hz. Nuh kıssasının özetlendiği yedi maddeyi sıralar ve bunlardan çıkarılması gereken mesajları da yedi madde halinde sıralar. Devamında kıssanın Hûd sûresinde de tekrar edilmesini tahlile tabi tutar ve kıssanın özetlendiği on maddeyi okuyucu ile paylaşır. Ardından A'râf sûresinde tesbit ettiği mesajlarla Hûd sûresinde tesbit ettiği mesajlar arasında hayli farklar mevcut olduğunu belirttikten sonra yedi maddede bu farkları ortaya koyar.[397]

Bu tahlillerden sonra Yıldırım şu sözlerle konuyu özetler: "Görüldüğü gibi, Kur'ân'da anlatılan her kıssada nice hisseler ve öğütler yer almaktadır. Onları bir hikâye gibi değil, üzerinde durarak, inceliyerek, hikmetini araştırarak okumak şarttır… Unutmamalıyız ki, hiçbir kıssa, âyet ve konu boşuna yazılmamış, hiçbir tekrar hikmetten uzak tutulmamıştır."[398]

Bundan sonra müellifin aynı yöntemle diğer kıssaların tekrar sebebi üzerinde durduğunu görmekteyiz. Âdem kıssasının tekrarı,[399]Ad kıssasının tekrarı,[400] Semûd kıssasının tekrarı,[401]Hz. İbrâhîm kıssasının tekrarı,[402]Şuayb kıssasının tekrarı,[403]Hz. İsâ kıssasının tekrarı,[404]Hz. Davud ve Hz. Süleyman kıssalarının tekrarı[405] konularını maddeler halinde sıralayarak tekrarın sebeplerini açıklar. Son olarak bir örnek olması hasebiyle Hz. Davud ve hz. Süleyman kıssalarının tekrarı konusuna yaklaşımını paylaşarak kıssaların tekrar sebebi hususunu bitirelim. Bu mevzuda Yıldırım şu bilgileri aktarır: "Bu iki peygamberin kıssaları, yukarıda da açıkladığımız gibi,

[397] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2831-2834.
[398] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2834.
[399] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3859,3860.
[400] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2849-2851.
[401] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2856,2857.
[402] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3233-3235.
[403] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2877-2880.
[404] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3719-3721.
[405] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3947.

Kur'ân'ın birkaç yerinde tekrar edilmektedir. Hemen hepsinde müşterek nokta olarak şu husus tebarüz ettirilir: her iki peygambere Cenâb-ı Hakk'ın büyük lütuf ve ihsanları olmuş ve her nîmet âdeta birer mucize ölçüsünde tecelli etmiştir. Bununla beraber her tekrar yeni bir bilgi, ayrı bir hakikati yansıtmakta, mü'minlere başka başka mesajlar vermektedir. Bu olayın dört yerde tekrarlanmasının bir diğer hikmeti şu üç noktada toplanıyor: -Tevrat'ta insan elinin yaptığı tahrifatı düzeltmek, - Yahudilerin dikkatini gerçeğe çekip, Kur'ân'ın bütünüyle hakikati yansıttığını göstermek sûretiyle onları İslâmiyet'e ısındırmak, - Davud ve Süleyman (salat-ü selâm ikisine de olsun) çağında hangi madenlerin da daha çok işlendiği ve gerek askerî alanda, gerekse diğer alanlarda sanayie önem verildiği hakkında bilgi vermek ve peygamberlerin dünya işlerini de yürüttüğünü belirtmek…"[406]

Kur'ân'da bulunan tekrarların bir sebep ve hikmetinin olduğu önünden ve arkasından batılın yaklaşamadığı,[407] Allah'ın Kelamında açık bir şekilde ifade edilmektedir. Kehf sûresi 54. âyette bu gerçek şu şekilde ifade edilmektedir. "And olsun ki biz bu Kur'ân'da insanlara (bilgiler, ibretler ve öğütler alınacak her türlü misâli birer birer tekrar açıkladık." Bu âyetin tefsirinde müellifimizin konuya yaklaşımını özetleyecek şekilde şu tesbitlerde bulunduğunu müşâhede ediyoruz:

"Bazı hükümler, va'dler, vaîdler, misal ve öğütler yer yer tekrarlanır. Aslında bunlar birer tekrar değildir. Çünkü her biri bulunduğu cümle içinde, bağlı bulınduğu konu çerçevesinde farklı mana ve hükümler taşır. İlk bakışta tekrar gibi görünmesi, konuya karşı insan idrâkini uyanık tutmak içindir, aynı zamanda hafızada bıraktığı izi derinleştirmek gibi bir amaca yöneliktir…

İnsan kafasının ürünü olup onun kaleminden çıkan ve bazı konuları, misalleri ve görüşleri yer yer tekrarlayan her kitap bıkkınlık verir. Hatta aynı parağrafta aynı cümle, ya da kelimenin iki, üç defa tekrar edilmesi, onun akıcılığını, çekiciliğini düşürür; okuyucusundan iyi bir not almaz. Çünkü insan, yaptığı tekrarı ayrı hükümlere veya öğütlere yöneltip değişik manalar verecek, muhatabının kafasında farklı bilgiler doğuracak güçte değildir.

[406] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3947.
[407] Fussilet, 41/44.

İşte Kur'ân'ı diğer bütün kitaplardan ayıran özelliklerinden biri de budur… Biz tefsirimizde onun bu özelliğinin inceliğini ve hikmetinin zerafetini zaman zaman işleyip açıklamaya çalıştık."[408]

2.2.7. Emsâlu'l-Kur'ân

"Emsâl kelimesinin kökü mesel'dir. Kök harfleri M-S-L'dir. Sözlükte eş, benzer, örnek gibi anlamlara gelir. Herhangi bir şeye örnek olarak getirilen benzetmeye de mesel denir.[409]Benzerlik ilgisine dayanan mesel öncelikle muayyen bir durum veya hadise için söylenerek doğar, daha sonra insanlar arasında yaygınlaşıp ona benzeyen her durum için kullanılır… Lafzı ve anlamı beğenilerek nesilden nesile aktarılan, çoğunlukla aslî durumuna benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan asli özdeyiştir."[410]

"Allah Teala Kur'ân-ı Kerim'de insanların günlük konuşmalarında kullandıkları birçok üslubu kendi kitabında da kullanır. Mesellerde bu üslup şekillerinden biridir. Ancak insan kelamı ile Allah Teâlâ'nın kelamı arasındaki bu görünür benzerliğe rağmen nitelik açısından arada kıyaslanmayacak bir fark vardır. Bu sebeple Kur'ân-ıKerim'deki bazı meseller/misaller, insanların günlük yaşamında getirdiği örnekler gibi hemen anlaşılamamakta bizzat getirilen misalin anlaşılması ciddi bir çabayı gerektirmektedir."[411]

"Mesel kelimesi lüğatta, şibih, nazir, delil, hüccet, bir nesnenin sıfatı halk arasında kabul görüp yayılmış ve meşhur olan sözlerdir –ki bunlara Türkçemizde ata sözleri denir-bunların irad edilip söylenmesine de "darbı mesel" denir, çoğulu ise emsâl'dir.

Kur'ân-ı Kerim'de pek çok meseller vardır Bunlardan çeşitli yönlerden istifade edilir. Tezkîr, va'z, his, zecr, ibret gibi yönlerden gidilerek ahlâkî bir netice çıkarmak için insanları tenbih ve teşvik etmektir. Kur'ân'daki bu meseller, medih ve

[408] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3655.
[409] Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, "Kassa", **Lisânu'l-Arab,** Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, **7**/73, s. 4133.
[410] İsmail Durmuş, "Mesel", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2004, c. 29, s. 293.
[411] Ahmet Münir, **Kur'ân'ın Bir Anlatım Üslubu Meseller,** Dua yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 15.

zem üzerine olduğu gibi, sevap ve ikâb, işin ehemmiyetini yüceltmek veya tahkir etmek, işin tahkiki veya iptali üzerine olabilir."[412]

"Kur'ânda da birçok mesel mevcuttur. Ancak Kur'ân'daki mesel kavramının tanımı, Arap edebiyatınkinden farklıdır. Kur'ân'da mesel kelimesi, misal-örnek, vasıf-özellik, ibret ve hal-siret-durum anlamlarında kullanılmaktadır. Bir tefsir terimi olarak mesel ise, isti'are, teşbih, temsil veya kinaye yoluyla anlaşılması zor olan bir durumu, bir niteliği, bir nasihati veya bir kıssayı aklî ve hissî düzeyde açıklama biçimidir. Buna temsîlî anlatım da denir."[413]

Celal Yıldırım'ın mesel konusuna örnek teşkil âyetleri edebi veya dilsel açıdan değerlendirme yerine, benzetme ile anlamamız gereken mesaja yoğunlaştığına tanıklık ederiz. Kendisi bu yönden âyetlerden birçok yönden anlamlar çıkarır, bazen ahlâk, bazen toplum, bazen de ilmî hayat yönünden tesbitler yapar. Örnek verecek olursak, Mushaf tertibine Kur'ân'ı Kerim'de ilk benzetme sayılan bakara sûresi'nde bulunan : " **مثلهم كمثل الذي استوقد نارا فلما اضاءت ماحوله ذهب الله بنورهم وتركهم في ظلمات لايبصرون**" "Onların durumu o kimselere benzer ki, bir ateş yakmak isteyip (yakılan) ateş çevrelerini aydınlatınca Allah ışıklarını tutup almış da onları zifiri karanlıklar içinde bırakmıştır. (Böylece onlar) göremez olmuşlardır."[414]âyeti tefsir ederken şu tesbitlerde bulunur : "İnsan içindeki düzensiz hamleleri önlemek, ona asıl düzenini vermek için iman ve irfanla mezcedilmiş bir enerji kullanmak zorundadır… Kur'ân-ı Kerim, inkarcıların ve münafıkların iç kararsızlıklarına ve düzensizliklerine temas ederken disiplinsiz ve te'sirsiz kalan düşüncelerinin mevcut enerjilerini tek taraflı harcamada nasıl yanlış bir yol tuttuklarını ve bu nedenle dengenin nasıl bozulduğunu, maddeperestliğin gönülleri nasıl büyülediğini gayet açık bir ifadeyle beyân ediyor."[415]

Yıldırım, Kur'ân'da bulunan mesellerin gayesi üzerinde durur. Bunu yaparken de benzetme unsurlarını açıklar ve verilen mesajın meselle ilgisini ortaya koyar. Nahl sûresi'nde bulunan : "**والله انزل من السماء ماء فاحيابه الارض بعد موتها**" "Allah gökten su indirdi de, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz bunda

[412] Cerrahoğlu, **Tefsîr Usûlü**, s. 174-175.
[413] Dartma, **Tefsir Tarihi ve Usulü**, 176-177.
[414] Bakara; 2/17.
[415] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 101.

kulak verip dinleyen bir millet için âyet (belge, ibret ve öğüt) vardır."[416]âyetinin tefsir pasajlarında "Kur'ân'ın yağmura benzetilmesi" ve "öldükten sonra dirilmemizi anlatan açık bir misal" başlıklarıyla iki müstak bölüm açar. Başlık adları ile vermek istediği mesajı önceden okuyucuya sezdirir. Ardından başlığın altını verdiği mesajlarla doldurur. Kabul etmek gerekir ki Yıldırım'ın görüşlerinde bir tutarlılık ve sistemli bir bütünlük olduğu gibi, fikirlerini aktarma da ve üslûbunda da ikna edici bir yön vardır. Bu, bizim kendimize ait bir tesbitimizdir. Konunun bu noktasında anlattıklarımıza delil olabilecek şekilde yukarıda naklettiğimiz âyette bulunan mesel ile ilgili yaptığı çıkarım ve tesbitleri zikretmekte yarar görüyoruz. Kur'ân-ı Kerim'in yağmura benzetilmesine dikkati çekerek başlayan müellif, ilk olarak yağmurun dünya hayatı ile ilişkisine değinir. Nasıl ki, Toprak sudan mahrum kaldığında canlılık yerini kurumaya ve ölüme terkediyorsa, yağmurun toprak ile buluşmasında da tekrar canlılık oluşuyorsa, Allah'ın mesajı da kalplerden uzak kalırsa kalp katılaşır, Allah ile bağı kalmaz ve mânen ölmüş olur. Allah, peygamber ve onunla birlikte ilâhi mesajları gönderince de kalpler iman, fazilet ve merhamet ile yeniden canlanır. Kur'ân'ın insan ve kalbi ile ilişkisi de müellifin ifadesiyle "Böylece Kur'ân, önce en katı ve en sapık bir millet olan arapları daldıkları gaflet uykusundan uyandırdı. Ölgün kalplerini harekete geçirerek onlara yepyeni bir hayat verdi. Hz. Muhammed'in (A.S.) ilâhî beyân doğrultusunda verdiğiruh, enerji, aksiyon ile çeyrek asır geçmeden araplar, dünyanın en güçlü ve en hatırı sayılır devleti haline geldiler…"[417]

Çok yönlü benzetme faaliyetini devam ettiren müellif, ilgili benzetmenin öldükten sonra dirilmeyi anlatan açık bir misal olduğunu, açtığı müstakil bir başlıkla izâha gayret eder. Buna göre nasıl yetişen her türlü bitki sararıp solduktan ve toprağa karıştıktan sonra yağan yağmurla yeniden canlanıyorsa Kıyamet gününde de Allah'ın emir ve irade yağmuruyla insanlarda yeniden canlandırılıp diriltiliyorlar. Yıldırım'ın bu hususta kullandığı şu ifadeler düşüncelerini özetler niteliktedir : " Bir tohumu ölü evresinden sonra hayata çevirip yeşertmek ne ise, bir insanı da ölümünden

[416] Nahl, 16/65.
[417] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3344.

sonradiriltmek odur. Biri daha zor, diğeri daha kolay diye bir farklılık yoktur. Ona kudreti yeten Allah'ın buna da kudreti yatar."[418]

Yıldırım nûr sûresi'nde bulunan :

" الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكوة فيها مصباح المصباح في زجاجة الزجاجة كانها كوكب دري يوقد من شجرة مباركة زيتونة لا شرقية ولا غربية يكاد زيتها يضيئ ولو لم تمسسه نار نور على نور يهدي الله لنوره من يشاء ويضرب الله الامثال للناس والله بكل شيئ عليم"

"Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misâli, içinde kandil bulunan içe açık bir pencere gibidir. Kandil cam içindedir; Cam pırıl pırıl ışık veren bir yıldıza benzer; ne yalnız doğunun, ne de yalnız batının ürünü olan mübarek zeytin ağacından yakılır. O'nun yağı ateş dokunmasa bile neredeyse ışık verir; nûr üstüne nurdur. Allah, (gerçeği anlayabilsinler diye) insanlara birtakım misâller verir. Allah her şeyi bilendir."[419]âyetini sistemli bir yöntemle tefsir eder. Bununla maksadı okuyuculara bu zor konuyu olabildiğince somutlaştırarak aktarma çabasıdır. Konuya "Allah göklerin ve yerin nurudur." kısmının açıklanması ile giriş yapar. Kendi ifadesiyle "klasik tefsirler" de âyetin bu kısmı ile ilgili önemli gördüğü yorumları aktarır. Okuyuculara bu temel bilgileri verdikten sonra bu seferde "nûr" kavramının Kur'ân-ı Kerim'e göre delâlet ettiği mânâları inceler. Bunu yapmakla, anlaşılması güçlük teşkil eden mezkûr âyetteki misâlle ilgili kapalı görünen noktaları açıklığa kavuşturmayı gaye edinir. Nitekim, ilgili kavramla ilgili Kur'ân-ı Kerim'den on iki mânâ tesbit eder. Tesbit ettiği her mâna için kısa bir açıklama yaptıktan sonra ifadelerine delil olması amacıyla örnek bir âyet aktarır. Bu çabanın neticesi olarak konuyu tüm yönleriyle ortaya koymuş olur.

Müellifin, ilgili hususu değerlendirme yöntemini ortaya koymak için tesbit ettiği mânâlardan bir tanesini açıklaması ile birlikte aktarmak istiyoruz : " -İmân ve irfân aydınlıktır; küfür ve cehalet karanlıktır.- Çünkü küfür hem kalbi ve ruhu karartır, hem de hayatın sonunukaranlığa boğar. İmân ve irfân ise, kalbi ve ruhu ilâhî feyiz ve hidâyetle nurlandırır. Aynı zamanda ölümden sonra mü'minleri daha nurlu bir hayata kavuşturur."[420]

[418] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3345.
[419] Nûr, 24/35.
[420] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4223.

Bu açıklamaların hemen ardından da şu âyeti delil olarak aktarır : "Allah, imân edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ve yardımcıları sapık azgınlardır, bâtılı temsil edenlerdir ki onları aydınlık (hak dinin nurundan) karanlıklara çıkarırlar."[421]

Daha önceden de ifade edildiği gibi müellif sadece nakil yaparak tefsir yapan bir kimse değildir. Rivâyetleri değerlendirmesi, tercih ettiği rivâyeti sebebi ile birlikte açıklaması ve bazen de kendine hâs tesbitlerde bulunması esere farklı bir değer ve zenginlik kazandırmıştır. Sözgelimi bu son mevzû da Yıldırım ilgili âyet bütününde belirtilen misâlden anlaşılabilecek mânâyı, "Nefis Bir Benzetme" başlığıyla şu tesbitlerde bulunur : "…Burada Allah'ın "nur"u, içinde lamba bulunan bir iç pencereye benzetilmektedir. Öyle ki lamba cam içindedir. Cam ise pırıl pırıl ışık saçan parlak bir yıldız gibidir.

…O halde kâinât O'nun tecelli eden rahmet ve kudretinin nuruna bir iç penceredir. Rahmet ve kudretinin tecellisi ise, kâinatı aydınlatan bir kandildir. Bu kandil ilâhî "Kelâm Sıfatı"ndan tecelli eden şeffaf cam misâli olan Kur'ân içindedir. Böylece Kur'ân pırıl pırıl ışık verip dikkatleri kendi üzerinde toplayan çok parlak bir yıldız gibidir. İmân edenler de, etmeyenler de o çok parlak yıldıza bakmaktan kendilerini alamazlar… O bakımdan Kur'ân nuru ne yalnız doğuya, ne de yalnız batıya aittir. O, aklını kullanıp kalp penceresini hakka açan her insanın ortak ışık kaynağıdır."[422]

Son olarak müellifin Kur'ân'da bulunan meseller konusu ile ilgili düşündüklerini özetleyecek şu sözlerini-ki bu sözler onun eser boyunca meseller konusunu tefsir yöntemini ortaya koymaktadır- aktarmak istiyoruz. : "Cenâb-ı Hak bazı hakikatlerin anlaşılmasını ve anlaşıldıktan sonra hafızalardan silinmemesini kolaylaştırmak ve gerçekleştirmek için duyularımızla anlayabileceğimiz şekilde misaller vermekte ve birtakım benzetmelerde bulunmaktadır. Öyle ki, kalplerini ilâhî hidâyete açık tutanlarınidrâkini harekete geçirerek anlayış ve kavrayışlarına kolay gelecek beyanları kendi kitabında yer yer serpiştirerek inâyette bulunmuştur.

[421] Bakara, 2/257.
[422] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4226.

O halde Kur'ân'da verilen misallerin ve benzetmelerin ne gibi hakikatleri yansıttığını araştırıp bulmamız gerekmektedir."[423]

2.3. ESERİN DİL VE EDEBİYAT AÇISINDAN TAHLİLİ

2.3.1. Kelime Tahlili

"Arapça bir metin olan Kur'ân'ın bu dilin kurallarından bağımsız anlaşılmasına imkân yoktur. Bu sebeple tefsir-dil arasındaki kuvvetli irtibata dikkat çeken pek çok âlim, Kur'ân'ı tefsir etmeye yönelen kimsenin taşıması lazım gelen şartlara değinirken bunlardan birinin dil bilgisi olduğunu mutlaka vurgulamıştır… Öncelikle Hz. Peygamber'in bazı kelimeleri filolojik açıdan şerh etmesi, yeni argümanlarla birlikte sahabe ve tabiîn'in bu yöntemi sürdürmesi ve daha sonra Ebu Ubeyde, Ferrâ ve Zeccâc gibi alimlerin dile merkezi bir önem atfederek onu tefsirde en önemli umde haline getirmeleri, Kur'ân'ın anlamlarını çözümlemede dilin vazgeçilmez bir unsur olduğunu gösterir.Bu açıdan değerlendirildiğinde diğer ilimlere nazaran Kur'ân'ın Arap diliyle nâzil olması sebebiyle Arapça ilimlere yakınlığı en fazla olan ilmin tefsir olduğunu söylemek mümkündür…"[424]

Celal yıldırım, Kur'ân-ı Kerim Arapça olduğu halde onu her Arabın anlamasının mümkün olamayacağını zira Kur'ân'ın Vahiy ürünü olması dolayısıyla bir bakıma Allahça bir hüviyet kazandığnıı ve Arapçanın özellik ve inceliklerini kendinde taşıdığını, Ulûmu'l-Kur'ân alanında üzerinde yeterli eğitim almayan Arapların Kur'ân'ı hakkıyla anlamayacağını düşünmektedir.[425]Yıldırım, bu tesbitle Kur'ân ilimleri ve Arap dili arasında bir irtibat kurmuştur. Bu ilimlerin başında da Ğarîbu'l-Kur'ân alanına giren lafızlar bulunur. Nitekim konu ile ilgili verdiği şu örnekler bu mevzuda ilk sıraya ğarib lafızları koyduğunu göstermektedir :

"Hz.Ömer (R.A.) minberde, "وفاكهة وابا" "(sizin için) meyveler ve otlaklar (ortaya çıkardık)"[426] âyetini okuduktan sonra şöyle dedi, Fakiheyi biliyoruz, ama ebben nedir, bilmiyoruz. Sonra da kendini toparlayarak dedi ki, doğrusu bu bir tekellüftür ya Ömer!"

---

[423] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4227.
[424] İsmail Aydın, **Kur'ân'ın Filolojik Yorumu (Tarihsel Gelişim ve Sorunlar),** Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012, s. 24
[425] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 4.
[426] Abese, 80/31.

"Yine bir gün minberde, "اوياحذهم على تخوف" "Yahut onları korku üzere iken yakalamayacağından (güven içinde midirler)"[427]

Âyetini okuduktan sonra orada bulunanlardan "tahavvuf"un anlamını sordu. Hüzeyl kabilesinden bir adam, "bizim konuşma dilimizde bu tenakus (yavaş yavaş) noksanlaşma) mânasına gelir." dedi.

İbni Abbas (R.A.) da diyor ki: "Ben, fâtır sıfatının mânasını bilmiyordum, derken bir gün iki bedevi bir kuyu hakkında mahkemelik oldular. Onlardan birisi 'ene eftartuha=bu kuyuyu ilk ben kazıp meydana çıkardım' dedi. İşte o zaman bu kelimenin mânasını anladım."[428]

Tefsir kaynaklarında da bu kelime, bir şeyin peyderpey azalıp tükenmesi veya bir şeyi peyderpey azaltıp tüketmek anlamında yorumlanmıştır.[429]

Bunun dışında Müellifin, eserinde lafızları çok yönlü tahlil işlemleri yaptığını görürüz. Yukarıda vediğimiz örneklerde "garib" lafızları tahlil ettiği gibi, müşkil lafızlar üzerinde de durduğunu görmekteyiz. Örneğin Hûd Sûresi'nde bulunan " الذين ظلموالصيحة فاصبحوافي ديارهم جاثمينواخذ" "O zulmedenleri korkunç bir ses, bir gürültü yakalayıverdi, derken dizüstü çöküp kaldılar."[430] âyetinde geçen "الصيحة" "SAYHA" kavramı ile ilgili, Kur'ân-ı Kerim'de Semûd kavmine inen azap için dört farklı kavram kullanıldığı için bir açıklama gereği hisseder. Konu ile ilgili eserde şunlar aktarılır: "Kur'ân-ı Kerm'in beş yerinde Semûd kavmine inen azâp anlatılır, ancak dört değişik tabir kullanılır ki aralarında az fark olmakla beraber meydana gelen olayın özelliğini yansıtır mahiyette, bize konuyu iyi kavrayabilmemiz için ipucu verilir: a) Tâğiye b) Sayfa c) Recfe d) Saika, Birincisi, insan yüreğinin dayanamıyacağı çok korkunç bir uğultu; ikincisi deprem ve sarsıntı; üçüncüsüs, yürekleri yerinden oynatan korkunç bir ses; dördüncüsü yıldırım misali korkunç bir ses anlamına gelir.

---

[427] Nahl; 16/47.
[428] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 4.
[429] Celaluddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celaluddin es-Siyuti, **Tefsiru'l-İmâmeyn el-Celileyn, Mektebetu'l-Mellâh li't-Tabi ve'n-Neşr ve'l-Edevâti'l-Kitâbiyye**, Dımaşk tsz., 357; Ahmed b. Muhammed es-Sâvî, **Haşiyetün ala Tefsiri'l-Celâleyn**, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut tsz., II, 313.
[430] Hûd, 11/67.

Böylece âyetler birbirini hem açıklamakta, hem de tamamlayarak olayın zahirî sebebini bize haber vermektedir. O halde dört âyeti bir araya getirip açıkladığımız takdirde, onlardan çıkaracağımız neticeyi şöyle özetliyebiliriz. Semûd kavmi müthiş uğultu çıkaran ve şiddet derecesi çok yüksek olan bir deprem ve ona eşlik eden çok şiddetli bir kasırgayla yok edilmiştir."[431]

Müellifin ciddi bir Arapça eğitimi alması ve Arapça altyapısının çok sağlam olmasının bu kıymetli esere müsbet bir etkisinin olduğu kanaati taşıyoruz. Tefsirinde takip ettiği metodlarda bu izlenimi edinmek mümkündür. Kavramları tahil ederken arasıra kelimenin gramer yönü üzerinde kısaca durması da bu konuda bir örneklik teşkil etmektedir. Lafzın kökü, mazi, muzârî ve emir kipleri hakkında bilgi vermek veya kelime ya da edatın görevi itibariyle manaya olan etkisi üzerinden, âyet içinde kullanılan mananın tesbit edilmesini amaçlar. Şunu da ifade edelim ki Yıldırım lafızları gramer yönünden ayrıntılı tahlillere tabi tutmaz. Lafzın gramer yönünden tahlilini kısa sayılabilecek cümlelerle verdikten sonra bu bilgiler ışığında tefsir değerlendirmeleri yapar.

Tevbe Sûresi'nde geçen: "... يايهاالذين امنوامالكم اذاقيل لكم انفروافي سبيل الله اثاقلتم الى الارضيايهاالذين" "Ey imân edenler! Size ne oldu ki, 'Allah yolunda seferber olun!' denildiği zaman (bulunduğunuz) yerde ağırlaşıp kalıyorsunuz?!"[432] âyetinde bulunan انفروا –İNFİRU- lafzı için şu değerlendirmeleri yapar: "İnfirû, emri, nefr kökünden türetilmiştir. Sözlük olarak bu kelime, heyecan verici, yürekleri oynatıcı bir emir sebebiyle bulunduğu yerden fırlayıp kalkmak ve hedefe doğru koşmaktır. Aynı fiilden gelen nüfur, nifar ve nefîr, ürküp uzaklaşmak anlamına gelir. Ancak bunlar daha çok olumsuz yönde tesir altında kalarak ürküp kaçmak ve uzaklaşmak mânasında kullanılırlar. Nefr ise, toplu halde aldığı destek, ruh ve heyecanla savaşmak için fırlayıp çıkmak mânasında kullanılır."[433]

Aynı şekilde En'âm Sûresi'nde bulunan: "... فلو شاء لهديكم اجمعين ..." "...Allah dileseydi hepiniz doğru yola eriştirirdi..."[434] Kelâm ilminde külli irâde alanına da konu olabilecek âyet ile ilgili şu yorumu yapar: "Bu cümle şart edatı olan (LEV) ile

[431] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 2858-2859.
[432] Tevbe, 9/38.
[433] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2497.
[434] En'âm, 6/149.

getirilmiştir. Gramatik olarak (LEV) meşrutun yok olmasıyla şartın yok olmasını gerektirir. Bu kurala göre, hidâyet etmediğine göre dilememiştir de."[435]

Yıldırımın cümle içinde lafzın gramer açısından görevinin tefsire olan etkisi üzerinde de durduğunu müşahede etmekteyiz. A'raf Sûresi'nde bulunan "… والقى الالواح …" "…Ve elindeki (Tevrat âyetleri yazılı) Levhaları bırakıverdi…"[436] âyetinde geçen "القى" (ilgili kavrama, müellife ait verdiğimiz mealde, bırakıverdi anlamı verilmiştir.) lafzı için eserde şunlar söylenmektedir: "Kur'ân'da 'ilka' tabiri kullanılmıştır ki bu, az farklarla birden fazla mânaya delalet eder: 'Atmak' ile çevirisi uyumlu ve sıhhatli olmaz. Vahyın ilkâsı, ilâhî nezaket ölçüsünde inen âyetlerin kalbe konulmasıdır. Musa Peygamber'in elindeki Levhaları ilkası, onları saygı ile bir yere hemen koyuvermesidir. Elindeki Asâ'yı ilkası da öyle, onu usulca belli bir yere koyması anlamını ifade eder. Altundan buzağıimal eden Samirî'nin ilkası, elindekini, içine çekerek, hayıflanarak bir tarafa usulca atmasıdır. Sihirbazların ellerindeki urganları ilkaları, onları rastgele etrafa atıp yaymalarıdır. Kâfirlerin Cehennem'e ilkası, şiddetle tutulup atılmalarıdır.

Görüldüğü gibi, 'ilka' tabiri, faile, mef'ûle ve duruma göre birbirine yakın az farklı manalara delalet ediyor. Kur'ân'da bu gibi inceliklere çok dikkat etmek gerekir. Aksi halde fahiş hatâlara sebebiyet verilir. Örneğin, 'Musa elindeki Levhaları attı veya atıverdi, fırlattı veya fırlatıverdi' diye yapılan Tevrat çevirileri, Peygambere vâcip veya sünnet olan sıfatlara ters düşer."[437]

Fıkhi hükmün lafzın gramer tahliliyle doğrudan bağlantılı olduğu âyetler hususunda da meseleyi detaylı bir şekilde izah eder. Mâide sûresi'nde geçen :

"Ey İman edenler! Namaza kalkmayı dilediğinizde yüzlerinizi, dirseklere kadar (dirsekler dahil) ellerinizi yıkayın. Başlarınıza meshedip, topuklarına kadar (topuklar dahil) ayaklarınızı yıkayın…"[438] abdest'in farzlarının zikredildiği âyette lafız ve edatlara yüklenecek anlam mefhumun belirlenmesini etkiler. "الى المرافق" "dirseklere kadar" bölümünde dirseklerde dahil midir?Sorusu karşısında şu bilgileri

[435] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2046:
[436] A'raf, 7/150.
[437] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2231.
[438] Mâide, 5/6.

aktarır: "Müctehid imamların bu hususta farklı yorum ve ictihatları olmuştur: a) Dört mezhep imamına göre, dirsekler kola dahildir. O takdirde kolları dirseklerle birlikte yıkamak farzdır. Burada gaye mugayyaya dahildir. (ilâ) harfi (maâ) manasınadır. (kitabu'l-Fıkhî Alâ'l-Mezâhibi'l-Arbaa: 1/53-59.) b) Şa'bî, Züfer ve Davud ez-Zahirî'ye göre, dirsekler kola dahil değildir. Çünkü ilâhî emir dirseklere kadar yıkamayı gerektirmektedir. İbn Cerîr Taberî de aynı görüştedir."[439]

Âyetin devamında bulunan "وامسحوابرؤسكم وارجلكم الى الكعبين" "Başlarınıza meshedip, topuklarına kadar (topuklar dahil) ayaklarınızı yıkayın." Kısmında, ayakları yıkamak mı yoksa mehsetmek mi anlaşılmalı sorusu karşısında şu açıklamaları yapar: "Bununla ilgili âyette geçen ERCÜL kelimesi RUUS üzerine mi, EYDİYEKÜM üzerine mi mâtûftur? Müctehit imamların bu mesele hakkındaki ictihat ve yorumları farklıdır: a) İbn Abbas'a (R.A.) göre; abdest iki yıkama ve iki meshtir. İbn Abbas'ın dediğini Katade rivâyet etmiştir. b) İkrime'ye göre, âyet abdestte ayakları meshetme hakkında açıktır. Şa'bî de aynı görüştedir. Nitekim teyemmüm de, abdestte meshedilen yerler terk ediliyor, yıkanan yerler meshediliyor… c) Ashab ve Tabiînin çoğuna göre, ve dört mezhep imamının ictihadıyla ERCÜL kelimesi EYDİYEKÜM kelimesi üzerine mâtuftur ve ayakların yıkanması farzdır; sünnet de bu yolda cereyan etmiştir."[440]

Yine Nahl Sûresi'n bulunan:

ولله يسجد مافي السموات ومافي الارض من دابة والملائكة وهم لا يستكبرون

"Göklerde ve yerde gerek canlılardan, gerekse meleklerden ne varsa hepsi de büyüklük taslamaksızın Allah'a secde ederler."[441] âyetinde bulunan "دابة" "DÂBBE" kavramını Kur'ân'da geçtiği başka âyetlerle birlikte ele alarak, ilgili lafzın gerek kelime kökü (sarf) gerekse de cümle içindeki fonksiyonu (nahiv) itibariyle manaya etkisi bakımından tefsir yaptığını görmekteyiz. Müellifin mezkûr âyetin tefsirinde şunları naklettiğini müşahede ediyoruz:

"Dâbbe kelimesi, Kur'ân'ın tam 14 yerinde geçer. Bunlardan 12 yerde yeryüzünde hareket halinde olan veya canlılık vasfı taşıyan hayvanlar kasdedilmiş;

[439] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1619.
[440] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1620.
[441] Nahl, 16/49.

iki yerde ise, göklerde ve yerde hareket halinde olan veya canlılık vasfı taşıyan hayvanlar konu edilmiştir.

Debb ve debîb sözleri, Karar, itidal üzere yavaş yavaş, yumuşak yumuşak yürümek mânasına gelir. Türkçede bunun karşılığında emekliyerek yürümek sözü kullanılabilir. Aynı kökten gelen dâbbe ise, mutlaka yeryüzünde yürüyen hayvana denir. (Kâmus Tercümesi/dâbbe maddesi: 1/234,235)[442] Böylece yeryüzünde debelenip hareket gösteren, hatta yürümeyip yerinde hareketle canlılık vasfı taşıyan hayvan hakkında da kullanılır. Râğıb da bu ismin daha çok hayvan ve haşerat hakkında kullanıldığını söyler. (Mu'cemu Müfredati Elfâzi'l-Kur'ân : Dâbbe maddesi)[443]

Dâbbe kelimesi bu mânalara geldiğine göre, ilk hatıra gelen yorum, göklerde de canlı yaratıkların bulunduğu hususudur. Ancak Rahman Sûresi 10. âyette yeryüzünün "enam" için yaratılıp konulduğu söz konusudur ki, "enâm" kelimesinin delâlet ettiği mânaları ve yer aldığı cümlenin hasr (yalnız bir şeye kullanma) ifade eder ölçüde bir tertip oluşturduğu dikkate alınınca, değişik yorumlar ortaya çıkıyor. Şöyle ki: Arapça gramere göre, mef'ûl,fiilden önce gelirse, hasr ifade eder, yani fiilin kapsamı sadece mef'ûlün sınırları içinde kalır. Böylece canlılar içinde sadece yerkürenin konulduğu, onlar için başka bir yer belirlenmediği hükmü ortaya çıkmış olu. Bunun neticesi olarak, diğer gezegen ve sistemlerde canlı yaratıkların mevcut olmadığı anlaşılıyor."[444]

Yukarıda adı geçen ve dipnotta haklarında kısaca bilgi verdiğimiz müellifin yararlandığı lüğât âlimlerinden istifade ederek bu doğrultuda tefsirler yaptığını ara sıra görmekteyiz. Nitekim Furkân sûresi, 32. âyetinin[445] tefsirinde "TERTÎL"

---

[442] Tam adı "el-Kâmûsu'l-Muhît ve'l-Kabesu'l-Vasîtu el-Câmiu Limâ Zehebe min Lüğati'l-Arab"tır. Fîrûzâbâdî (öl.817/1415) tarafından yazılmıştır. Arapçadan Arapça'ya yaklaşık 60 bin kelimeyi barındıran bir sözlük çalışmasıdır. (Hulusi Kılıç, "el-Kâmûsu'l-Muhît", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul, 2001, C. 24, s. 287-288)

[443] Tam adı "el-müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân"dır. Râğıb el-İsfahânî (Öl.V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği) tarafından yazılmıştır. Az sayıdaki ğarib kelimenin açıklaması ile sınırlı kalınmamış, Kur'ân lafızlarının hemen tamamını kapsayan hacimli bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır. (Ömer Kara, "el-Müfredât", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006, C. 31, s. 504-505)

[444] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3324-3325.

[445] "İnkâra saplanıp kalanlar dediler ki: "Kur'ân O'na (Muhammed'e) bir defada bütünüyle indirilseydi ya…" Biz onunla senin kalbini iyice yatıştırıp pekiştirmek ve tane tane okuman için böylece (parça paça ve uzun sürede) indirdik."

kavramı ile ilgili şu şekilde bir değerlendirmede bulunduğunu görmekteyiz: "Tertîl: Tane tane, ağır ağır, harflerin mahreçlerine dikkat ede ede, kelimelerin telâffuz hakkını vere vere ahenkli okumak anlamına gelir: Nitekim ünlü lüğatçi Şeyh Mecdüddin Firuzabâdî el-Kamus'da tertîl'i şöyle tarîf etmiştir: Sözü yerli yerinde güzel ve uygun bir düzen üzere te'lîf ve tertip etmektir. Aynı zamanda Kur'ân'ı tane tane, âheste âheste okumaktır.

Kök masdarı retel'dir ki bu, inci dizisi gibi latîf bir vech, uslûb-i mütenasip üzere muntazam ve mürettep olmak anlamınadır.Rağıb, el-Müfredatında bunun ise şu kısa tanımlamasını yapmıştır. Tertîl, sözü ağızdan kolaylıkla ve düzgün telâffuz edip çıkarmaktır."[446]

Müellifin lafızları geniş bir gramer tahliline tabi tutmadığını daha çok lafzın sözlük anlamlarını ön plana çıkardığını görmekteyiz. Daha ziyade kelimenin masdar (kök) halini ve müfred veya cemi' kalıbını verir ve varsa mânaya etkisini açıklar. Enfal Sûresinin girişinde Sûreye isimini veren "Enfâl" lafzı hakkında şu açıklamaları yapmaktadır: "Enfâl, nefel'in çoğuludur. Nefel ve nâfile, sözlükte, birkaç mânaya gelir. Bahşiş, ganimet malı, bir şey üzerine fazlalık, doyumluk bu cümledendir. Asıl üzerine fazla olan şeye, mesela oğlun oğluna nâfile denir. Çünkü torun,oğul üzerine bir fazlalıktır. O bakımdan farz ve vâcip üzerine fazladan kılınan namazlara nevâfil; mevcut mal üzerine bir fazlalık olarak ele geçirilen ganimet mallarına enfâl denilmiştir."[447]

2.3.2. Anlam Tahlili

"Kur'ân kavramlarını, öncelikle yer aldığı ilgili âyetler çerçevesinde bundan sonra da Kur'ân vahyinin küllî manzumesi ve tüm muhataplarına sunmak istediği dünya görüşü içerisinde anlamlandırmanın bir gereklilik olduğunu belirtmek lazımdır. Çünkü bazen cümlenin tamamlayıcı unsurlarından herhangi biri değerlendirmeye alınmadığı takdirde varılan veya varılacak sonuç, Kur'ân'ın o bölümde vermek istediği fikirlerden az çok farklı ya da karşıtı bir düşünce olabilir.

[446] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4309-4310.
[447] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2317.

Bu itibarla Kur'ân kavramlarını anlamlandırırken, öncelikle siyâk ve âyet bazında anlatılanları tesbit etmek bir zorunluluktur.

Bir âyet grubunun, delâlet ettiği mâna alanıve ibare bütünlüğünden kavramların koparılarak tamamen farklı bir gayeye hizmet ettirilmesi isabetli bir yaklaşım tarzı olmayacaktır. Zira bu ve benzeri bütünlük ilkesinden kopuk olan parçacı yaklaşım biçimleri Kur'ân'ın ilgili âyet grubu çerçevesinde hiç kasdetmediği çok farklı bir sonuca götürebilir."[448]

Yıldırım, lafzın taşıdığı manaların zaman içinde anlam kaymalarına uğrayabileceğini düşünür. Özellikle lafzın kullanıldığı çağın şartları ve o devirde yaşayanların zihninde oluşturduğu algının doğru bilinmesinin çok önemli olduğu görüşündedir. Aksi durumda mefhumun nasıl yanlış algılara sebep olabileceğini düşünür. Bu durumu, müteşabih konusunu işlediğiÂl-i İmrân Sûresi 7. âyetin tefsirini yaparken,İncil üzerinden şu çarpıcı örnekle somutlaştırır: "Kur'ân tarîhî bir gerçeğe parmak basarak semavî kitaplarda yazılı bulunan kelimeler, deyimler ve isimlerin indiği çağda kullanıldığı mânaları taşıdığını hatırlatmaktadır. Kelimeler böyle olduğu gibi cümleler de böyledir. Tevrat ve İncil'deki âyet ve kelimelerin taşıdığı mâna ve özellikler zaman dikkate alınmadığı için bir takım yanlış anlam ve hükümlerin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu yüzden ilâhî beyânlar değişikliğe uğramış ve semavî kitaplar arasında derin bir uçurum meydana gelmiştir.

Buna bir örnek verecek olursak, Yuhanna İncilindeki baba ve oğul deyimlerini gösterebiliriz. İsrâiloğulları'nda daha çok terbiyecilere baba, öğrencilere oğul tâbiri kullanıldığını bilmekteyiz…Bernaba İncili'ni araştıranlar baba ve oğul tâbirlerinin belirtilen anlamda kullanıldığını gayet iyi anlarlar. Nitekim bugün hâlâ Hıristiyan âleminde papazlara peder diye saygı dolu bir deyimle hitap edilmektedir. Özellikle İsâ Peygamber devrinde bu tabirlerin çok yaygın olduğu anlaşılıyor…Tevrat'ta, Rab-Yehovaisimleri yer alırken, İncil'de Rab yerine daha çok (Baba) kullanılmıştır… İşte zamanla Hıristiyanlar Rab karşılığı kullanılan ve aslında İbranice İncil'de ne yazılı olduğu kesin olarak bilinmiyen baba tabirini, kendisine

[448] Hasan Yılmaz, "Kur'ân'ı Anlamada Odak kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme"**, AÜİF Dergisi**, Erzurum, Sayı: 22, 2004, s. 239-240.

evlât nisbet şekilde hakiki anlamında kullanmışlar ve bu yüzden üç ilâh fikrinin doğmasına neden olmuşlardır."[449]

Yıldırımın bu örnek üzerinden değerlendirme yapması, muhakkak ki Kur'ân'ı anlama işinde insanların benzer hatalara düşme ihtimalini hatırlatmaktır. O yüzden şu sözlerle konuyu neticeye bağlar: "İşte konumuzu oluşturan âyet,[450] bir bakıma bu hususlara dikkatimizi çekmektedir. O halde Kur'ân âyet ve kelimelerinin taşıdığı mânaları dosdoğru anlayabilmemiz için hem iniş sebeplerini, hem indiği devirde taşıdığı mânaları, hem de Resûlulah (A.S.) Efendimiz ile Ashab'ın ilgili tefsir ve açıklamalarını bilmemiz gerekmektedir."[451]

Müellifineserinde ayetleri tefsir ederken bütüncül değerlendirmenin yanında gerektiğinde Lafız ve kavramları tahlile tabi tutması ve umumi mana ile münasebeti ortaya koyması esere değer katan başka bir unsurdur. Müellif ayetler içinde açıklanması gereği duyduğu kelimeleri bazen sayfalarca uzunlukta olacak şekilde anlatırken, bazen de birkaç cümle ile kavramlar üzerinden tefsir faaliyeti yapar. Bununla lafızların delalet ettiği mananın genel mana ile bütünleşip tefsirde eksik bir hususun kalmaması amaçlanmaktadır.

Örnek verecek olursak, Fatiha Sûresi 1. ayetinde bulunan[452] ("الحمد لله رب العالمين" "hamd âlemlerin rabbi olan Allaha mahsustur.") "رب العالمين" "Âlemlerin Rabbi" kavramını ilmi ve ahlaki açıdan değerlendirdikten sonra bu terkibin Eğitim sistemine delalet eden yönünü inceler. Şöyle ki: terkibi evvela ilmi yönden ele alır. Rab kavramının "terbiyenin kemale eriştiren bütün yollarını ve inceliklerini içine alan bir kavram olduğunu, bu minvalde bilinen bilinmeyen bütün canlıların basamak basamak kemale doğru yükseldiğini" belirttikten sonra "sperma"yı örnek göstererek spermanın canlı ve bir bedene sahip bir varlık oluncaya kadar geçirdiği tekamül sürecini ilmi bir dille tefsir eder. Hatta daha da ileri giderek Yıldırım Darwin'in Evrim nazariyesine atıfta bulunarak bu nazariye'nin tekamül düşüncesini tenkid eder. Ve ilgili ayetin ışığında Rab kavramının incelik ve derinliğinin tezahürü olan

[449] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 827.
[450] Âl-i İmrân, 3/7.
[451] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 828.
[452] Besmeleyi fatiha'dan saymadığımız takdirde ilgili âyeti ilk ayet olarak değerlendiririz.

tekâmülün bambaşka anlaşılması gerektiğini ortaya koyacak bir tefsir çalışması yapar.[453]

Ahlaki açıdan ilgili terkibi tefsir ederken, bu terkibin, "Allah'ın varlık âlemini değişmez kanunlarıyla arızasız olarak idare ettiğini, İnsanın fıtrî aşırılığını ve sınırsız hürriyet içinde yaşama temayülünü sınırlayacak nitelik ve ölçüde esas ve prensipler koyduğunu ve nankörlüğün saygıdeğer yaratılan insana layık olmadığını hatırlattığını"[454] belirtir.

Eğitim açısından ilgili terkibi tefsir ederken, İslamın "bütün hüküm ve prensipleriyle aynı zamanda bir terbiye ve ahlak sistemi olduğunu, dolayısıyla İslam dininin eğitime geniş yer ayırdığını, Kur'ân'da eğitimden ayrı bir hukuk sistemi ve ahiret mefhumu olamayacağını ve Kur'ân'da dokuzyüz küsur yerde Rab sıfatının anılmasının, terbiye ve ahlaka ve bu ikisini olumlu sonuca bağlayacak eğitime ne kadar ve nasıl yer verildiğini göstermeye kafi olduğunu anlatarak şu ilaveleri yapar: Allah'a sıfat olarak gelen ve bazen alemîn çoğuluna izâfe eden Rab kelimesinin delalet ettiği eğitim sistemine gelince: Allah'ın yüzlerce âyette kendisini bu sıfatla anmasının sebeplerinden biri de, varlık âlemi terbiye yoluyla derece derece kemale erişmiştir. Bu âlemden mükemmel bir parça olan ve her ân –mükemmelliğini koruyabilmek için- terbiyeye muhtaç bulunan insanoğlu, Rab sıfatından edineceği mânâ ve metodla terbiyeyi sistemleştirmek ve bunu bir maârif konusu olarak sosyal hizmetlerin başında ele alıp işlemek zorundadır. Aksi halde yetişen nesil mevcut nizamı alt-üst eder; kâinatta cârî olan ilâhi kanunlara (hayat kanunlarına) tuğyan edip, düzensizlik meydana getirir. Böylece yeryüzünde sevgi ve saygıdan, edep ve terbiyeden, huzur ve sükûndan, iyilik ve faziletten, hayırhahlık ve kahramanlıktan pek eser kalmaz… O halde İslâm ancak eğitimle ahlâk ve fazileti, olgunluk ve düzeni gerçekleştirebilir. Bugün İslâm medeniyetinden, İslâm kültür ve ahlâkından bahsediliyor ve bunun Batı medeniyetine öncülük ettiği kabul ediliyorsa, bu sadece ve yalnız İslâm'ın sistemleştirilmiş eğitiminin eseridir…"[455]

[453] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 23.
[454] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 26, 28.
[455] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 30-32.

Unutmamak gerekir ki bu ayette, Allah'ın tüm âlemlerin rabbi olduğu vurgulanmaktadır. Müfessirler, âlemler kelimesini değişik anlamlarda yorumlamışlardır. Âlemler, insanlar, cinler, melekler, dünya ve dünyadakiler, kısacası tüm varlıklar, Allah'ın yaratmış olduğu her şey demektir.[456] İnsanların, bu varlıklar arasında önemli bir yeri vardır. Allah, kulları arasında ayırım yapmaz; din, renk, cins, etnik köken ayırımını yapmadan herkese şefkat ve merhameti ile muamele etmektedir. O, herkesin rabbi yani sahibi, büyüğü ve yöneticisidir.[457] Ona göre Allah'ın tüm âlemlerin rabbi olduğunu düşünerek hiçbir sûrette insanlar arasında ayırım yapmamak gerekir. Çünkü insanlar arasında ayırım yapmak, Allah'ın tüm âlemlerin rabbi olduğunu kavramamış olmak demektir.

Bunun yanında müellifin kavramları rivâyet metoduna hâs yöntemlerle meseleyi farklı yönleriyle incelemeye tabi tutacak bir şekilde değerlendirmeye tabi tuttuğunu görmekteyiz. Tevbe sûresi'nde bulunan : " انماالصدقات للفقراء والمساكين والعاملين عليها والمؤلفة قلوبهم وفي الرقاب والغارمين وفي سبيل الله وابن السبيل فريضة من الله والله عليم حكيم " "Zekatlar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara), (zekat toplamakla görevli) tahsildarlara; kalbleri (İslam'a) alıştırılıp ısındırılanlara; (hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere, esirlere; borçlulara; Allah yolunda (lüzumlu görülen yerlere, cihâda çıkanlara), ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyi hikmetle uygulayandır"[458] ayette zekat verilmesi gereken sekiz grup topluluk için ayrı ayrı başlıklar açan Yıldırım, özellikle sahabe ve tabiûn rivâyetlerine dayanarak açıklamalar getirmiş ve bu yolla zekat mevzusunda geniş bir bilgi aktarımı yaparak takip ettiği tefsir metodundan bir örnek vermiştir. Sözgelimi, İlk iki grub olan Fakirler ve Miskinleri tek başlık altında sunan müellif, bu iki sınıftan maksadın, asıl ihtiyacını karşılayamayacak kadar sıkıntı içinde olanlar olduğunu, yalnız ilim adamlarının tesbit ve yorumlarına bakıldığında bazı farkların söz konusu olduğunun görüldüğünü açıkladıktan sonra şu bilgilere yer verir:

---

[456]Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, **en-Nuketu ve'l-Uyûn**, Muessesetu'l-Kutubi's-Safiyye, Beyrut, 1992, I, 54 vd.; Nasiruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,** Şirketu Mektebe ve Matbati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır 1955, 1, 3; Turgay, **Kur'ân'daki İslâm,** Çıra Yayınları, İstanbul 2020, s. 23.

[457] Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Sıtkı Cemil Attar, Darü'l-Fikr, Beyrut 1995, I, 93 vd.

[458] Tevbe, 9/60.

“ - İbn Abbas’a (R.A.), el-Hasan, Mücahit, Zührî ve İkrime’ye göre, FAKİR, dilenmiyen muhtaçtır. MİSKİN ise, onun aksine dilenen muhtaçtır. - İbn Ömer’e (R.A.) göre, bir dirhemi diğer dirhem üzerine, bir hurmayı diğer hurma üzerine koyup biriktiren, fakir sayılmaz. Gerçek fakir, yiyecek ve giyecek sıkıntısı içinde olup, durumu belli etmeyen kimsedir. - Katade’ye göre, FAKİR, ihtiyaç içinde bulunan yaşlı kimsedir. MİSKİN, sağlığı yerinde olan muhtaçtır. - İmam Şafii’ye göre, malı ve sanatı olmayan kimse fakir sayılır; ister sağlığı yerinde genç, ister yaşlı ve bitkin olsun fark etmez. Miskin ise, malı veya sanatı olup onunla idare edemiyecek kadar ihtiyaç içinde bulunan kimsedir. Dilenip dilenmemesi söz konusu değildir. İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre, FAKİR, durumu miskinindurumundan daha iyi olan kimsedir.”[459] Aynı bilgiler, klasik tefsir kaynaklarında daha geniş bir şekilde yer almaktadır.[460]

Müellifin kelimeler üzerinden tefsirinin şüphesiz yerine göre birçok amacı vardır. Bunlardan bir tanesi de kavramın delalet ettiği mana çeşitliliğini ortaya koyarak âyetin muhtemel manalara hamledilebilmesine dikkat çekmektir. Bu konu ile ilgili en somut örneklerinden birini Yûsuf sûresi 104. âyetin[461] tefsirinde “ذكر” “ZİKİR” kavramını izah ederken şu sözlerle ifade etmektedir: “ Burada Kur’ân, zikir olarak anılmıştır. Bu kelime çok yönlü ve çok anlamlıdır: Hafızada arşivlenen bir şeyi hatırlama, bir şeyin kalpde doğuvermesi, dilde meydana gelmesi bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca namaz, insana Allah’ı daha çok hatırlattığı için zikir diye anılmıştır. Kur’ân her yönüyle Allah kelâmı olup her kelime ve cümlesiyle Allah’ı anmamıza vesîle olduğu için zikir olarak vasıflandırılmıştır. Sonra da zikir, hatırlatılan veya okunan veya okutulan veya haber verilen bir şeyden öğüt ve ibret alma mânasında da kullanılmıştır. Kur’ân’ın zikir olarak vasfedilmesinin bir anlamı da budur. Şöyle ki: İlgili âyette Kur’ân’ın âlemlere ancak bir zikir, yani öğüt ve hatırlatma olduğu buyurulurken, okunup anlamı üzerinde durulduğu, Allah’ın neleri murat ettiği düşünülerek âyetleri üzerinde ciddiyetle araştırma yapıldığı, imân ve irfan gözüyle

[459] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, c. 5, s. 2526-2527.

[460] Muhammed Fahruddin er-Râzî, **Mefatihu’l-Ğayb**, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1990, XVI, 102 vd.; Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zeyd es-Seâlibî, **Tefsîru’s-Seâlibî,** thk. Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1997, III, 188 vd.

[461] “Ve sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. Bu (Kur’ân) âlemler için ancak bir öğüt ve hatırlatmadır.” Yûsuf, 12/104.

bakılıp incelendiği takdirde bir zikir anlamı hüviyetinde bulunduğuna işâret ediliyor."[462]

Benzer şekilde, En'am Sûresi'nde geçen: " فاهلكناهم بذنوبهم وانشانا من بعدهم قرناخرين..." "...Ama günahları sebebiyle onları yok ettik de arkalarından başka bir nesil yetiştirdik."[463]ayetinde bulunan "قرن" "Karn" kavramı için söz konusu olan mana çeşitliliğini şu şekilde aktarır:

" - Sözlük olarak iki veya daha fazla şeyin bir araya gelmesi, iki şeyin birbirine eşlik etmesi manâsına geldiği gibi, birtakım şeylerin bir araya getirilerek hepsini birden kuşatıp saran urgan anlamında da kullanıldığı olmuştur. - Falan filana akrandır, denilir. Bu yaşıt olan iki kişi hakkında kullanılır. Ayrıca güç ve cesarette birbirine denk sayılan iki kişi için "falan filana karindir" denilir. Hac ile Umre'yi bir arada yapmaya Hacc-i Kiran denilir ki bütün bunlar kök mânadan alınmadır. - Bir devirde, bir çağda yaşamakta olan insanlar topluluğu, bir devreye mahsus kuşaklar topluluğu, demektir. - Yüz yıl, seksen yıl, altmış yıl, kırk yıl mânasında da kullanılmışsa da daha çok yüz yıl olarak kullanılması yaygınlaşmıştır."[464]

Bununla ilgili bir örneği de Müellifin Nâziât Sûresi'nde bulunan:

والارض بعد ذلك دحيها

"Arkasından da yeryüzünü döşeyip hazırladı."[465] âyette geçen "**دحيها**" kelimesinin anlam zenginliğini Kur'ân'ın içinde barındırdığı geniş mana sahası ile tefsir etmektedir. Mezkûr âyetin tefsirinde müellif şu kayıtları düşmektedir: "Ayrıca âyette dahv kökünden türetilen dahâ fiili kullanılmıştır. Bu kelime dört ayrı mânaya delâlet eder : 1- Düzenleyip döşemek, 2- devekuşu yuvası veya yumurtasının işgal ettiği yere benzer anlamda düzenlemek, 3- Toprağı sürüp yarmak, 4- Gıda maddelerinin oluşmasına uygun ortamı hazırlamak…

Birincisi, yeryüzünün başta insan olmak üzere bütün canlıların yaşamasına elverişli şekilde düzenlenip hazırlandığına,

---

[462] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3001.
[463] En'am, 6/6.
[464] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1846-1847.
[465] Nâziât, 79/30.

İkincisi, yeryüzünün devekuşu yuvası gibi elips şeklinde olduğuna,

Üçüncüsü, yeryüzünün jeolojik, fiziksel olaylarla engebeli bir duruma getirildiğine,

Dördüncüsü, yeryüzünün yeterince gıda maddesi yetiştirecek özellikte donatıldığına delâlet etmektedir."[466]

Daha önce de belirttiğimiz gibi, müellif çok yönlü bir tefsir metodu benimser. Onu bu konuda başarılı kılan hususlardan bir tanesi de zengin bir kaynak havzasından yararlanması ve bundan daha da önemlisi her alanın temel kaynaklarına başvurarak verdiği bilgileri sağlam temellere oturtmasıdır. Bakara sûresi'nde bulunan:

وقالوا لن يدخل الجنة الا من كان هودا او نصارى

"(Yahudilerle Hıristiyanlar) dediler ki: Yahudi ve Hıristiyan olanlardan başkası elbette Cennet'e giremez"[467] ayetinde geçen "**هودا**" "HÛD" kelimesini tahlile tabi tutan müellif şu değerlendirmelerde bulunur: "Ayette geçen (hûd) kelimesinin Yahudi anlamına geldiğini ferrâ[468] kabul etmiştir. Fazla harfler hazfedilerek kısaltılmıştır. Ahfeşe[469] göre, hûd kelimesi, hâidin çoğuludur."[470]

Buna benzer bir örneği de Mâide sûresinin ilk ayetinde geçen " احلت لكم بهيمة الانعا م" "…Size davarların (eti) helal kılınmıştır…" kısmında bulunan "BEHÎME" ve "EN'AM" kavramlarını şu tahlilinde görebiliriz: "Sözlükte, akıl ve temyiz yeteneğinden yoksun, konuşma imkânı olmayan dört ayaklı hayvanlara BEHÎME

[466] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6578.
[467] Bakara, 2/111.
[468] Ebû Zekeriyya Yahya b. Ziyâd b. Abdillah el-Absî el-Ferrâ, 144 (761-762) yılında Küfe'de doğmuş, Nahiv ve Kur'ân İlimleri alanlarında tanınmış, "Meâni'l-Kur'ân" adlı, âyetlerde dil özelliklerinden hareketle Arapça'nın sarf ve nahvini tesbit ettiği meşhur eserin sahibidir. 207/822 yılında vefat etmiştir. (Zülfikar Tüccar, "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, C. XII, S. 406-408.)
[469] Ahfeş, ondan fazla âlime lakab olarak verilmiştir. Bu âlimlerin hemen hepsinin ortak özelliği Arap dili âlimi olmalarıdır. Ahfeşlerin en meşhurları el-Ekber, el-Evsat ve el-Esğar sıfatlarıyla tanınanlardır. Mutlak olarak Ahfeş denince, yaygın şöhretinden dolayı hatıra ilk gelen Ahfeş el-Evsat olmakla birlikte, yine de Ahfeşler'in çeşitli kaynaklarda birbirine karıştırıldıkları görülmektedir. (M. Yaşar Kandemir, "Ahfeş", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, C. I, s. 524-525.) biz de eserde müellifin hangi Ahfeşi kasdettiğini net olarak ifade etmediğini görüyoruz.
[470] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 316-317.

denir. Ünlü sözlükçü Zeccâc,[471] iyiyi kötüden, temizi murdardan ayırt edemiyen her canlıya BEHÎME denir, demiştir.

EN'AM, naam'ın çoğuludur. Terim olarak deve, sığır, koyun ve keçi hakkında kullanılır. Sözlükte ise, yumuşaklık, uysallık gibi mânalara gelen bu kelime, eti yenen evcil hayvanlardan en çok uysal ve yumuşak hareketli olan dört çeşit hayvana isim olmuştur: Deve, sığır, koyun ve keçi.

Böylece EN'AM kelimesi, BEHÎME'yi açıklar mahiyette ve bir bakıma te'kid etmektedir. Diğer bir yorumla, umumu hususlandırmış oluyor."[472]

Okuyucuların da dikkatini çekeceği üzere son örnekte ayrıca müellif lafız üzerinden tefsir yaparken, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirinde "umumun tahsisi" usûlüne de bir örnek ortaya koymuştur.

Müellifin çeşitli amaçlarla lafızları tahlil ettiğini ve lafızlar üzerinden tefsir çabasının da bu metodlardan bir tanesi olduğunu belirtmiştik. Yıldırımın arasıra kullanılan âyetlerde geçen lafızların hikmetleri üzerinde durduğunu görmekteyiz. Zira Allah kelamında Allah'ın takdir ettiği her lafız sözlük manasından daha derinlikli ve incelikli zengin bir anlam dünyasına kapı aralamaktadır. Bununla ilgili verilebilecek en dikkat çekici örneklerden bir tanesi de Nisâ Sûresi'nde bulunan " ...Size Allah'tan bir zafer kapısı açılırsa…Kafirlere (zaferden yana) bir pay çıkarsa…"[473] ayetinde geçen "FETİH" ve "NASİB" kavramları üzerinde durarak lafızlar üzerinden tefsir faaliyeti gerçekleştirir. Kur'ân'ın ruhunun özeti sayılabilecek özgün tesbiti şöyledir: "... فان كان لكم فتح ... وان كان للكافرين نصيب.."

"Kur'ân burada dış görünüşüyle eş anlamda, fakat taraflara nisbetle çok farklı anlamlar taşıyan iki deyim üzerinde durmuş ve bu hususta aklımızı kullanmamız için bize ipucu vermiştir. FETİH ve NASÎB… Savaşta üstünlük sağlamayı, ülkelerin kapılarını açıp hakkın sesini Allah kullarına duyurmayı mü'minlerden yana FETİH deyimiyle, yine savaşta üstünlük sağlayıp zafere erişmeyi kâfirlerden yana NASÎB

[471] Ebû İshâk İbrâhîm b. Es-Serî b. Sehl az-Zeccâc el-Bağdâdî, 241 (855) veya 230 (844) Yılında Bağdat'ta doğdu ve burada yaşadı. Cam işleriyle uğraştığı için "Zeccâc" lakabıyla tanındı. Kur'ân'da geçen âyetlerin lüğat ve i'râb yönünden tahlil edildiği, mana-i'rab ilişkisinin zarûretinin konu edildiği "Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuh" adlı eserin sahibidir. 311/923 yılında vefat etmiştir. (Emrullah İşler, "Zeccâc", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, c. 44, s. 173-174.)

[472] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1584.

[473] Nisâ, 4/141.

(pay) tabiriyle anmıştır. Müfessirlerimizden bir kısmı bu hikmeti anlayarak yorumda bulunmuşlardır. Biz bütün yorumları hamur edip bir komprime haline sokmak istiyoruz:

Fetih: Toprak kavgası, ekmek davası değil; tuğyanı durdurmak, hakkın sesini duyurmak, düşmanın İslâm'ın ve insanlığın aleyhine güçlenmesini önlemek; tek kelimeyle Allah'ın mülkünde Allah isminin anılmasını sağlamak, o isim daha yüce olsun diye batılın beynini parçalamak niyetiyle yapılan savaş ve elde edilen olumlu sonuçtur. Buna hakkın zaferi de diyebiliriz. Bu durumda zaferle birlikte göklerin de kapıları açılır, ilâhî yardım ve rahmet mü'minlerden, yani gazilerden yana inmeye başlar, böylece mü'minlerin kalbi hakka iyice yatışır. O'na hamdederek kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu dile getirilip tam bir teslimiyete bürünülür.

Nasîb: Toprak kavgası, ekmek dâvası, diğer bir yönüyle hakkı ortadan kaldırma taarruzudur. Amaç Allah değil, hakkın üstünlüğünü, bâtılın çürüklüğünü ortaya koymak değil, dünyalık elde etmek, başka insanları köle edinmek, milyonlarca insanın hakkına tecavüz edip sömürmektir. Bu niyetle yapılan savaşta küfür ve bâtıl üstünlük sağladığı takdirde bu bir fetih değil, dünyalıktan bir nasîb (pay) elde etmektir. Kutsal hiçbir yanı ve yönü yoktur."[474]

Müellif bazen de ayette geçen lafzın konulan hüküm ile irtibatı üzerinde durur ve hükmün hikmeti ve mantığını bu yolla ortaya koyma gayreti içerisine girer. Mâide Sûresi'nde bulunan: " Ey imân edenler! İçki, kumar, tapınmak için konulan dikili taşlar ve fal okları (talih zarları) şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki, kurtuluşa eresiniz"[475] ayette geçen ve müellifin "murdar şeyler" meâlini verdiği "رجس" lafzı çerçevesinde şu tefsiri yapmaktadır: "…İçki, rics diye vasıflanmıştır. Bu tabir her çeşit murdar, tiksindirici, iğrenç ve zararlı maddeler için kullanılır. İçkinin insan sağlığına ve âile bütçesine zararlı olduğu kesindir. Kumarın bu hususta ki zararı daha da büyüktür. Bir milimetre küp alkolün bir santimetre küp kanı zehirlediği yapılan araştırma ve tahlillerden anlaşılmıştır. Ayrıca şuuru zedelemesi, sahte bir sıcaklık ve sahte bir cesaret, ya da kahramanlık! vermesi, bu yüzden insanı ölçüsüzlüğe itip mütecaviz duruma getirmesi, onun zararlı olduğunun bir diğer yönüdür… Her yönüyle ilim, irfan,

[474] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1520-1521.
[475] Mâide, 5/90.

medeniyet ve güzel ahlâk ölçülerinden mahrum ilkel bir topluluğun tek tesellisi sayılan bu haram nesnelere, ilim ve irfan çağında yaşıyan ve medeniyim diye geçinen insanların rağbet etmesi, bir yönüyle câhiliye devrine dönmeleri değil de nedir? Buna son asrın câhiliyet tutkusu da diyebiliriz.

Bunun için Kur'ân ona rics derken, Resûlullah (A.S.) Efendimiz, İçkiye devam eden, puta tapan gibidir! buyurmuştur."[476]

Bunun dışında ayrıca, lafzın muhtemel manalara hamledilme ihtimali yönünden müteşabih nitelikte olan kavramların izahını yaparak lafzın anlamına dönük olarak bir tefsir faaliyetinde bulunduğunu da görmekteyiz. A'raf Sûresi'nde bulunan : "Şüphesiz ki Rabbınız, gökleri ve yeri altı gün (devir) de yaratan Allah'tır…"[477] âyetin tefsirinde, "YEVM" lafzının üzerinde durur. Nitekim yukarıda verdiğimiz müellife ait mealden de anlaşılacağı üzere,mezkur lafıf,zahir mananın dışında, kullanımıştır. Müellifin konu ile ilgili tefsiri şu şekildedir: "Kur'ân'da "dönem" veya "devir" diye çevirisini yaptığımız "yevm kelimesi kullanılmıştır. Bu, güneşin doğuşundan batışına kadar geçen zaman parçası hakkında kullanıldığı gibi, zamandan kesin belli olmayan önemli bir dönemi veya devreyi de ifade eden bir tabirdir…

…müfessirlerimizin de çoğu yevm tabirini süresi kesin belli olmayan dönem veya devre olarak yorumlamışlardır. O halde göklerin ve yerin altı günde değil, altı uzun dönemde yaratıldığı kesindir. Nitekim jeolojik araştırmalar da günümüzde buna yakın tesbitler yaparak Kur'ân'ı tasdîka yönelmişlerdir…

Aslında yukarıdaki âyet Fussilet sûresi 9. âyetleaçıklanarak her türlü yanlış görüş ve yorum bir tarafa itilmiştir. Göklerin ve yerin altı döneminin ilk iki devresi yerküreyle ilgilidir. Toprak ve suyun oluşması, sonra da canlılar ve bitkilerin vücut bulması dört ayrı dönemde gerçekleşmiştir."[478]

[476] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1781-1782.
[477] A'raf, 7/54.
[478] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2134.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İLMİN IŞIĞINDA KUR'ÂN TEFSİRİNDE BİLİMSEL TEFSİR

3.1. BİLİMSEL TEFSİRİN TANIMI

"Bilimsel tefsir, Kur'ân-ı Kerim âyetleri temel alınarak bilimsel kavramların açıklanmasıdır. Mesela, yukarı doğru yükseldikçe oksijen ve basıncın zıtlığı konusunu ilmi tefsir şu âyetle açıklamıştır :

فمن يرد الله ان يهديه يشرح صدره للاسلام ومن يرد ان يضله يجعل صدره ضيقا حرجا كانما يصعد في السماء

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, göğe çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir…"[479]

Tefsir yapan kişi ilmi kavramları konu edinir. Ve Kur'ân-ı Kerim âyetleri ile bunları açıklamaya çalışır. Bilimsel yöntem ile Kur'ân'ı tefsir etmeye gayret eden müellif, Kur'ân'da muhtelif ilimleri bulmayı amaçlar."[480]

"Bilimsel tefsir, Kur'ân'daki evren, insan ve canlılarla ilgili kevnî âyetlerin, pozitif bilimlerin verileriyle tefsir edilmesini amaçlayan akım ve ekole verilen isimdir.

Bilimsel tefsir ekolünün ortaya çıkmasında teknoloji ve pozitif bilimlerinin gelişmesi önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Kur'ân'ın gökyüzü, yeryüzü, insan, hayvan gibi unsurları araştırıp ibret alınmasıyla ilgili onlarca âyet de bu akımın gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Mesela "de ki yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın" (Ankebût (29), 20); göklerin ve yerin

[479] En'âm, 6/125.

[480] Uluslararası Medine Üniversitesi Heyeti, **El-İ'câzu'l-İlmî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Uluslararası Medine Üniversitesi, Yrsz, trhz.

melekûtuna…bakmadılar mı? (A'râf (7), 185); "(İnsanlar) devenin nasıl yaratıldığına, bakmazlar mı? Göğe bakmıyorlar mı nasıl yükseltilmiş? Dağların nasıl dikildiğine, bakmazlar mı? Yeryüzünün nasıl yayıldığına bir bakmazlar mı?" (Ğâşiye (88), 17-20); "İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz." (Fussilet (41), 53) gibi âyetler, kevnî âyetler konusunda insanın düşünmesini ve araştırmasını istemektedir. Bir bakıma bu âyetler, bilimsel tefsirin başlangıçtan günümüze kadar yapılmasını teşvik etmiştir. 19. Yüzyılda pozitif ilmin gelişmesi de bilimsel tefsirin ekolleşmesi ve sistemleşmesini sağlamıştır."[481]

"İlmî tefsir, Kur'ân ibarelerindeki ilmi ıstılahları tefsir ve oradan çeşitli ilim ve felsefî görüşleri istihraç eden bir tefsir nev'idir. Bu gibi tefsirlerde, Kur'ân'ın bütün ilimleri ihtiva ettiği söylenir…Eski devirlerden beri bu fikri savunan kimseler dâima mevcuttu. Meselâ İmam el-Gazâli de Kur'ân tefsirinde bu yönü terviceder…Cevâhiru'l-Kur'ân adlı eserin 4. faslında, ilimlerin şubelere ayrılış keyfiyetini ele alır ve onları Kur'ân'a dayandırarak taksim ve beyan eder, ve orada Kur'ân ilimlerini iki kısma ayırır…Beşinci fasılda da, Kur'ân'dan çıkan, tıp, nücûm, astronomi, hayvanat, teşrih, sihir, tılsımlara âit ilimleri ele alır ve sonra, daha bunların arkasında sayılamayacak kadar ilimlerin mevcud olduğundan bahseder."[482]

"Kur'ân'ın ilk bilimsel yorumu, Antik Yunan kültürünün Arapça'ya çevrilmesi sonucu oluşan kültür ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ise de, bu yönelişin yöntemi Kur'ân'da olmayan bilgileri Kur'ân'a ait kılma şeklinde olmamış, tam aksine bazı Kur'ânî kavramların açıklanmasında elde edilen yeni bilgilerin kullanılması şeklinde olmuştur. Bir başka deyişle yorumda esas olan Kur'ân'ın lafızları olmuş, elde edilen yeni bilgiler ise Kur'ânî kavramların açıklanmasında ön bilgi olarak kullanılmıştır. Gazâlî'nin ve özellikle F. Râzî'nin yaptığı budur. İlk dönem bilimsel tefsir hareketinin temel niteliği de budur…"[483]

"Kur'ân âyetlerini bilimin verileriyle açıklama girişimi eskilere dayanmakla birlikte, bir tefsir kitabında yer alması ilk olarak Fahreddin er-Râzî'ye (ö.606/1209) tekâbül etmektedir. O Kur'ân'ın pozitif bilimleri teşvik ettiğine özellikle vurguda

[481] Dartma, **Tefsir Tarihi ve Usulü**, s. 149.
[482] Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü,** s. 299-300.
[483] Celal Kırca, **Kur'ân ve Fen Bilimleri,** Marifet Yayınları, İstanbul, 2005, s. 65-66.

bulunmuş ve tefsirinde bilimin sunduğu veriler ışığında çeşitli âyetleri yorumlama yoluna gitmiştir.

Râzî'den sonra verilebilecek çarpıcı bir örnek, Süyûtî'nin (ö.911/1505) el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân adlı eserinde görüşlerine yer verdiği Endülüslü İslâm âlimi Ebu'l-Fadl el-Mürsî'dir (ö. 655/1257). Mürsî, Kur'ân'ın öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini ihtiva ettiğini belirterek, pratikte de Kur'ân'dan çıkarılabilecek ilimleri, başka bir ifadeyle âyetlerin işaret ettiği ilimleri geniş bir şekilde açıklar. Ona göre Kur'ân tıp, cedel, astronomi, hendese, vb. ilimleri içerir."[484]

3.2. CELAL YILDIRIM'IN BİLİMSEL TEFSİRE YAKLAŞIMI

Celal Yıldırım eserinde bilim yerine daha çok "ilim" kavramını kullanır. Nitekim eserin isminde de bu kavramı kullanmıştır. Eserin muhtevasını genel yönleriyle incelediğimizde ise onun bu kavrama çok geniş bir alan ayırdığını görmekteyiz. Hem dini ilimleri hem de pozitif ilimleri bu kavram çerçevesinde inceleyen müellif, özellikle Kur'ân-ı Kerim âyetlerinde geçen "İLİM" ifadeleri üzerinde tefsir yaparken görüşlerini ayrıntılı şekilde açıklar. A'râf sûresinde bulunan : "And olsun ki onlara öyle bir kitap getirdik ki, imân edecek bir millete doğru yolu göstermek ve rahmet olmak üzere onu kusursuz bir bilgi ile bir bir açıklayıp (yerli yerince indirdik)."[485] âyetinin tefsirinde şu ifadeleri kullanır: "*Allah'ın* insanlara en son mesajı mahiyetinde olan Kur'ân-ı Kerim her çağın ilmî buluşlarına, sosyal gelişmelerine, kokuşan toplumların derlenip toparlanmasına, ahlâken büyük sarsıntı geçiren milletlerin kendilerine gelip varlıklarını sürdürebilmelerine ışık tutar, yol gösterir. Duygulara seslenir, aklı harekete geçirmeye yönelir, bunun için esaslar, prensipler getirir; ilâhî murada uygun bir düzen kurmaları için gerekli bütün yolları gösterir."[486]

Müellife göre "Kur'ân bir hayat kitabıdır ve bu yüzden Kur'ân hayatı her yönüyle kucaklayan mesajlar ve bilgiler ihtiva eder. Aileyi sağlam temele oturtan aile hukuku ile ilgili esas ve prensipler; Sosyal yapının, din kardeşliği, dayanışma,

---

[484] Şehmus Demir, "Bilimsel Tefsirin Tarihî süreci ve Eleştirisi**", Kur'ân ve Pozitif Bilim Sempozyumu**, İstanbul, 2019, s. 65-66.
[485] A'râf, 7/52.
[486] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2131.

yardımlaşma ve karşılıklı güven duyguları içinde devamını sağlayacak emirler, tavsiyeler ve öğütler, milli bünyeyi mânevî mikrop ve parazitlerden temizleyen koruma yöntemleri; otorite varlığının, idâre etme siyasetinin şartlarını ve esaslarını belirleyen hükümler, dine ve sağlam örfe dayalı güzel ahlâkın korunması, ilmî araştırmaların hızlandırılması, ilim adamlarına yeterince değer verilmesi için ciddi bir öğretim ve eğitim sisteminin işler halde olmasıyla ilgili yollar ve yöntemler, ay ve güneşin birer hesap dahilinde bulunduğunu, her birinin kendine has yörüngesinde belirlenmiş bir hızla hareket ettiğini belirten temel fikirler, göklerin önce gaz halinde olduğuna, sonra yoğunlaşıp katılaştığına delâlet eden belgeler, dağların hareket halinde olduğuna, bulutlar gibi geçip gitmekte bulunduğuna dikkat çeken ve bununla yerkürenin dönmekte olduğuna işâret eden âyetler, her canlının sudan yaratıldığını açıklayan temel bilgiler Kur'ân'da bulunan bilgi ve mesajlardır."[487]

Benzer şekilde Tâ-Hâ sûresi'nde bulunan : "…Ve de ki: Rabbim! İlmimi artır."[488]âyetinde geçen "İLİM" kavramı hususunda şunları söyler: "İlim, İslâm'ın hayatı, imânın direği, Kur'ân'ın mayasıdır ve insanlığın önünü aydınlatan mutluluk meşalesidir. Peygamber (A.S.) Efendimizin insanlığa, Allah'a imandan sonra sunduğu en büyük armağanı, ilimle içiçe olan hükümler, esaslar ve prensiplerdir. Onun için Allah ona, de ki: Rabbim! İlmimi artır! buyurarak, ilim için bir durak ve vatan olmadığını öğütlemektedir. O da bu âyetin ışığı altında ilimle ilgili yüzün üstünde hadîs söyleyerek başta ümmeti olmak üzere insanların dikkatini bu hususa çekmiştir."[489]

Bu ifadelerden sonra Yıldırım, Kur'ân'ın geniş ilim havzası içinde hayatı her yönüyle kuşatan bilgilerle dolu olduğunu şu şekilde aktarır : "Varlık âlemi hakkında bilimsel yönden ana fikir ve bu hususdaki ilmî konularda ipucu elde etmek isteyen, Kur'ân'ı araştırsın. Fizik ve fizikötesiyle ilgili bilgiler öğrenmek isteyen de Kur'ân üzerinde inceleme yapsın. Edebiyatla ciddi biçimde uğraşmak isteyenler, Kur'ân âyetlerine ve âyetlerde yer alan cümlelere, kelime konumlarına baksınlar. Hukuk ilminde derinleşmek, bu ilimle ilgili ana kaideleri öğrenmek isteyen, Kur'ân'ın o çok mükemmel ve düzenli hukuk sistemine yönelsin.Psikolojide derinleşmek ve hareket

[487] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2132.
[488] Tâ-Hâ, 20/114.
[489] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3850.

noktasını belirlemek arzusunda olan, Kur'ân'a baksın. Sosyolojide temel felsefe ve temel bilgi edinmek hevesinde olanlar, Kur'ân'ın naklettiği kıssaları iyice gözden geçirsinler. Tıp, anatomi ve astronomi'de bazı temel kurallardan yararlanmak isteyenler, Kur'ân'ı iyice okusunlar."[490]

Yıldırım bu ifadelerle Kur'ân'ın birçok ilmi hakikate temas ettiği gibi modern ilimle tam bir uyum içinde olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çaba Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunu ispat etmesi bakımından da çok önemlidir. Yazarın şu ifadeleri dikkate değerdir: "Eğer Kur'ân, okur-yazar bile olmayan Muhammed'in (A.S.) kendi ürünü ve uydurması olsaydı, yüzlerce hatta binlerce kusur ve yanlışlarla dolu olur; hele müsbet ilim karşısında bütün ölçü ve değerini kısa zamanda yitirirdi. Zira en güçlü ilim adamlarının yazdıkları çok kıymetli eserlerin, üzerinden yarım asır geçmeden tazeliğini kaybettiğini, gelişen ilim ve yeni buluşlar karşısında cılız kaldığını görüyoruz."[491]

Müellife göre kâinâtı yaratan Allah olduğuna göre, onu belli kanunlarla ve değişmeyen bir sünnetle de idare eden O'dur. Tabii olarak Kur'ân'da bu kanun ve sünnete işaret edilmesi Kur'ân'ın Kâinatın sahibi tarafından indirildiğine en büyük delildir. Onun şu ifadeleri konuyu özetler mahiyettedir: "Peygamberin elindeki Kur'ân, cehâletin en koyu devresinde inmiş, ilim henüz emekleme çağına gelmeden önce, o ilmî esasları getirip insan aklına seslenmiştir. Aradan 14 asır geçmesine, ilmî alanda bu kadar gelişme ve buluşlar elde edilmesine rağmen, ilim hep Kur'ân'ı doğrulamış, hep onu tasdik etmiştir. Getirdiği hukuk sistemi her zaman kaynak kabul edilmiştir. Sunduğu âile nizamına henüz erişilememiştir. Yıldızlar, ay ve güneş hakkında verdiği ana fikirler bugüne kadar tazeliğini kaybetmemiştir. Okyanuslardaki golfstrimlere dikkatleri çekmesi, salıverilen iki denizin birbirinin sınırını aşmaması, ay'ın güneşten ışık alıp yansıtmasından söz etmesi, onun Allah'tan indiğine başlıca kanıtlardır…"[492]

Yıldırım, Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu ortaya koymak için âyetlerin ilmi hakikatlere temas eden yönlerini yeri geldikçe açıklar. Arasıra uzun izahlar

[490] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3851.
[491] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2713.
[492] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1564.

yapmaktan da çekinmez. Kur'ân tefsirinin ancak bu şekilde hakkıyla yapılacağı kanaatini taşır. Ona göre "yaratan Allah'tır ve insan, ancak kâinatta mevcut olup üstünde hikmet perdesi bulunan şeyleri icat edebilir."[493]"Tefsir yapacak kişinin de günün gelişen ilimlerini bilmesi oldukça önemlidir. Çünkü Kur'ân gelişen ilmin önünde yürür, ilim arkadan onu takip eder ve doğruyu bulunca Kur'ân'daki ilgili anafikri tasdike mecbur olur. O halde biyoloji, astronomi, anatomi tarih felsefesi, psikoloji, ekonomi, devlet idaresi, coğrafya gibi ilimleri bilmeye veya bu konuda yazılan en kıymetli eserlerden yararlanmaya gerek vardır."[494]

Müellif, bir manada Kur'ân'da bulunan ilmî hakikatleri ortaya koyarak onun yegâneliğini de ortaya koymaktadır. Ayrıca ilmi gerçeklerle Kur'ân'ın çelişmemesi de, Kur'ân'ın ilâhî yönünün en önemli ispatıdır. Hem bütünüyle Allah sözü olan, hem de her iki cihanla ilgili ve insan için gerekli bütün hükümlerin bulunduğuKur'ân'ın bu yönüne işaret etmek üzere yıldırım şu ifadeleri kullanır: "İlmî araştırmaların, yeni yeni buluşların ilerlemesi ile tazeliğini kaybetmeyen tek kitaptır. Gerçeği bulan ilimle hiçbir zaman ters düşmez. Hikmetindeki derinlik, hükümlerindeki açıklık ve esneklik, akla ve idrâke her zaman kapı açıp seslenecek güçtedir. İnsan aklına, ilmî harekete canlılık sağlamak için yer yer ana fikirler temel bilgiler verir."[495]

Yıldırımın yer yer üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de Kur'ân'ın vasıfları hususudur. Bu vasıflar içinde Kur'ân'ın üslûbunun eşsizliği yanında, içerdiği bilgilere de değinmiş, Kur'ân'ın bütün bu yönleriyle vahiy ürünü olduğunun ispat edildiğini vurgulamak istemiştir. Eserinin bir yerinde Kur'ân'ın özellikleri arasında şu özelliğe de yer vermesi konumuza temas etmesi açısından kayda değerdir: "Ortaya koyduğu ilmî esaslar, modern ilmin gelişmesiyle daha çok tazeliğini korumuş, bu hususta gerçeği bulup tesbit eden müsbet ilimle çatıştığı, ters düştüğü olmamıştır ve olmamaktadır. Oysa insan kafasının ürünü olan her kitap ve ortaya atılan her fikir zamanla tazeliğini yitirmiştir ve yitirmeye mahkûmdur."[496]

[493] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2138.
[494] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 10.
[495] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2642.
[496] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2362.

Konumuzun başında da belirttiğimiz gibi müellif Kur'ân'ın hem dînî hem de dünyevî ilimleri ihtivâ ettiği kanaatindedir. Ona göre Kur'ân ilimleri, insanın her iki hayatını bütünüyle kapsar. Ra'd sûresi'nde bulunan : "…sana gelen bunca ilimden sonra onların heveslerine uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir yardımcı dost, ne de bir koruyucu vardır."[497] âyetini tefsir ederken şunları söyler: "O bakımdan Kur'ân ilimleri genel anlamda, biri fizik, yani madde âlemiyle; diğeri fizikötesi, yani madde dışında mânâ âlemiyle ilgili olmak üzere iki kısma ayrılır.

Birinci kısım: İnanç, ibâdet, hukuk, ahlâk, ekonomi, sosyoloji, botanik, anatomi, sağlık, tarih felsefesi, harp sanatı, eğitim ve öğretim, astronomi gibi konuları kapsar.

İkinci kısım: Ruh, ruhlar âlemi, dünya hayatının amaç ve hikmeti, ruhun bazı fonksiyonları, doğuştan insanda mevcut olan din ve Allah duygusu, insanın Allah'a olan ihtiyacı, inanmanın lüzumu ve yararı, Allah'ın varlığı, birliği, kudreti, tasarrufu, kemal sıfatları, tecellileri, kaza ve kader, meleklerin varlığı ve görevleri, peygamber ve kitap, ölüm, kabir, yeniden dirilme, ikinci hayat, hesap, cezâ ve mükâfat, cennet ve cehennem, ebedîlik, ölümsüzlük, sonsuz mutluluk gibi konuları kapsar."[498]

İfâdelerinin devamında müellif Kur'ân'ın bu kadar zengin muhtevaya sahip ilmî hâkikatleri anlatım tarzına işaret etmek üzere şunları söyler: "Kur'ân, belirtilen konulardan bir kısmının ayrıntılarına inmez, sadece birer özetini, diğer bir tabirle temel bilgisini, ana fikrini vermekle yetinir. İlmî araştırma meraklılarına hareket noktası belirler de konunun detayını onlara bırakır… Aklı harekete geçirmek için ana fikir verir. İlmî araştırma yapabilmek için temel bilgi ve ipucu vererek hareket noktası belirler. O halde Kur'ân'ın muhatabı düşünce, akıl ve ilimdir. Duygu ve vicdan bunları izler."[499]

Yıldırımın, Kur'ân'a ait birer kavram olan "Enfüsteki Âyetler" ve "Âfâktaki Âyetler"[500] ile ilgili şu değerlendirmesi Kur'ân-Bilim veya kendi tabiri ile Kur'ân-İlim ilişkisine yaklaşımını ortaya koyması açısından önemli bir örnektir: "Enfüsteki

[497] Ra'd, 13/37.
[498] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3094.
[499] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3094-3095.
[500] "İlerde biz onlara hem âfâkta hem nefislerinde âyetlerimizi öyle göstereceğiz ki, nihayet onun hakkolduğu onlara tebeyyün edecek, kâfi değil mi bu ki rabbın her şey'e şâhid" Fussilet, 41/53.

âyetler: Tıp, anatomi, biyoloji, ve fizyoloji üzerindeki ciddi çalışmalar ve tesbitler, insandaki her organın, hattâ her hücrenin üzerinde Cenâb-ı Hakk'ın kudret damgasının bulunduğunu isbatlamakta ve daha mükemmelinin düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır…

Afaktaki âyetler: Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz: Dünyanın, yaratıldığı günden beri bağlı bulunduğu kanun ve sistemin gereği belli bir hızla ve belirlenmiş yöne doğru dönmesi; güneş ile dünya arasındaki mesafenin çok dengeli ve yararlı bir ölçüde ayarlanıp tutulması; atmosfer tabakasının yine ölçülü nisbetteki bir kalınlıkta ve yükseklikte muhafaza edilmesi; Dünyanın onda yedisinin denizlerle kaplı olması hep yüksek ve mükemmel bir kudretin düzenlemesine delâlet etmekte ve her türlü şüpheyi reddedecek kadar kesinlik arzetmektedir."[501]

Görüldüğü gibi Celal Yıldırım, Kur'ân'ın hayata temas eden tüm ilimleri kucakladığını, dahası onlara yol gösterdiğini düşünmektedir. Daha önceden değindiğimiz gibi, müellif ortaya koyduğu tüm tezlerin altını doldurur. Eserinde Kur'ân-İlim ilişkisine o kadar yer verir ki kanaatimizce, müstakil tez ve araştırmalara konu olacak kadar zenginbir içerik barındırır. Bu mevzuyu tüm ayrıntılarıyla incelemek tezimizin konusu dışındadır. Biz konuyamüellifin bilimsel tefsir anlayışı örnekleyecek astronomi, insanın yaratılışı, jeoloji ve fizik gibi modern ilimler bağlamında Kur'ân-İlim ilişkisini nasıl değerlendirdiğini ortaya koymak istiyoruz.

3.3. CELAL YILDIRIM'IN TEFSİRİNDEN ÖRNEKLER

3.3.1. Astronomi

Diyanet İslam Ansiklopedisi astronomi maddesini "İlm-i Felek" kavramıyla, "islam bilim tarihinde astronomi karşılığında kullanılan terim" üst başlığı ile bilgi vererek inceler. İlgili maddede astronomi ile ilgili şu bilgilere yer verilir. "Gökküresi bilimi anlamına gelen ilm-i felekterimi, İslam dünyasında aynı zamanda, felekiyyât, ilm-i nücûm, ilm-i nücûm-i ta'lîmî, sınâat-i nücûm, sınâat-i tencim, ilm-i hey'e, ilm-i hey'eti'l-âlem de denilen astronominin en yaygın karşılığıdır…

[501] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4518-4519.

İhvân-ı Safâ'nın tanımlamasına göre ilm-i felek üç dala ayrılır. Birincisi feleklerin yapısını, yıldızlar ve sayıları, burçlar, büyüklükleri, aralarındaki uzaklıklar ve hareketleri; ikincisi astronomi cetvellerinin (zîc, ezyâc, zicât) kullanımı, takvimlerin düzenlenmesi, tarihlerin tesbiti; üçüncüsü feleklerin dönüşü, burçların doğuşu ve yıldızların hareketinden dünyada olabilecekler hakkında bilgi çıkarılmasıyla ilgilidir…"[502]

Celal Yıldırım, eserinde bu mevzûları kâinatın Allah tarafından yaratıldığını ispat eden deliller olması münasebetiyle değerlendirir. Ankebût sûresi 44. âyetin[503] tefsirinde "Hakk" kavramı çerçevesi'nde kullandığı şu ifadeler, Konuya yaklaşımını ortaya koyacak niteliktedir. "Hak: Uyumlu, dengeli, düzenli ölçü ve muhtevada yaratılan her şey hakkında kullanılır. Kapağın kutuya uyumlu bulunması, kapının kasasına tıpatıp uyması, karşılıklı dişlilerin birbiriyle uyum halinde düzenli dönmesi hak kavramıyla belirtilir…

Göklerin ve yerin hak ile yaratılması, bunların her parça ve taşıdığı sistemin dengede olup plândaki yerini alması, düzeninde bir aksaklık ve ahenksizliğin bulunmaması; her şeyin yaratıldığı amaca yönelik hizmet vermesi ve hiçbir şeyin boş, anlamsız ve hikmetsiz yaratılmaması şeklinde yorumlanır."[504]

Müellifin eserinde kâinatı bir bütün olarak değerlendirip bilimsel verilerden yararlanarak âyetleri tahlile tabi tutması, esere bu yönden de güçlü bir özellik kazandırmıştır. Nitekim ilerde de göreceğimiz gibi Yıldırım, Güneş, ay, yıldızlar, kâinatın yaratılışı gece gündüzün oluşumu gibi konulardan bahseden âyetleri ciddi bir tahlile tâbî tutmuş ve eserin yazıldığı zamanın ulaştığı bilimsel verilerin ışığında tefsir çabasında bulunmuştur. Bununla hem Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu, hem Kâinatın bir yaratıcısının olduğunu ortaya koymaya çalışmış, hem de ateizm ve materyalizm gibi akımlara cevaplar vererek çağın insanlarının idrakine seslenmeye çalışmıştır.

---

[502] Tevfîk fehd**,** "İlm-i Felek", **DİA,** TDV Yayınları, İstanbul, 2000, 22/126.
[503] "Allah, gökleri ve yeri Hak ile (uyumlu, dengeli ve düzenli ölçüde ve planda) yaratmıştır. Şüphesiz ki bunda inananlar için açık belge ve delil vardır."
[504] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4645.

Yıldırım Kur'ân-ı kerim'de bulunan kevnî âyetlerin, inananların dikkatini Astronomi'ye çektiği ve bu konuda elde edilen bilgilerin Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili inancı sağlamlaştırdığı görüşünü şu şekilde ifade eder: "…Fizik ile kimya nasıl bize elementler arasındaki dengeli bileşim ve ilgiyi gösteriyor; diğer bir tanımla fizik cisimlerim özelliğini ve yapılarında bir değişiklik meydana getirmeksizin durumlarını veya hareketlerini değiştiren kanunları incelememize; kimya da cisimlein yapı ve atom düzeni bakımından değişik cisimlere dönüşmesini sağlamamıza yarıyor ve bununla cisimlerde cârî olan ilâhî sünneti bize hatırlatıyorsa, Astronomi de etrafımızı çevreleyen kâinâtı, yani gök cisimleri ve bunların birbirine oranla konumlarını öğreterek mutlak bir düzene dikkatimizi çekip çok mükemmel bir düzenleyicinin varlığını isbatlıyor."[505]

Başka bir yerde müellif Allah'ın insanoğluna verdiği akıl nimetiyle insanlığın ulaştığı astronomi ilmiyle ilgili bilimsel hakikatlerin , Allah'ın eşsiz yaratıcılığına olan şahitliğini şu ifadelerle dile getirir: "Gelişen teknik imkânlarla fezaya fırlatılan uydular ve onları icat edenler derin bir heyecan ve takdirle alkışlanırken, fezayı milyarlarca yıldızlarla süsleyen, her birine ayrı bir yörünge değişik bir hareket sunan ve bir bütünlük içinde denge ve düzeni kuran yüce kudretin bu eşsiz eseri karşısında secdeye kapanmak aklın, mantığın ve insan olmanın gereği değil midir?"[506]

Bilimsel tefsir anlayışını değerlendirirken, Yıldırımın eserinde anahtar kavramlardan biri olan "astronomi" terimini işleme yöntemini, aşağıda açıklayacağımız, Kâinâtın Yaratılışı, Yerin ve Göğün Altı Günde Yaratılması, Dünyanın Yuvarlak olması ile Güneş ve Ayın hareketleri başlıkları altında inceleyeceğiz.

3.3.1.1.Kâinâtın Yaratılışı

Kâinatın yaratılışı veya başka bir ifadeyle oluşumu hususu, insanlığın zihnini dâima meşgul etmiş bir konudur. Hem bir kitap ve öğretiye sahip olan dinlerin hem de varlık (ontoloji) meselesini konu edinen tüm felsefi akımların üzerinde durduğu temel konulardan birisi olmuştur.

[505] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1177.
[506] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1378.

Öyle ki ilk felsefi çabanın, yani felsefe tarihinin, ilk varlığın ne olduğu ile ilgili soruya, mitolojik yaklaşımın aksine akli yaklaşımla cevap bulma gayreti neticesinde başladığına inanılır. Buna göre, Yunan Filozof Thales ilk maddenin su olduğunu düşünmekle ilk filozof kabul edilmiştir.

Nitekim, Kitab-ı Mukaddes'in ilk bölümünün ismi "Tekvin" dir -ki bu ifade yaratılış, yoktan yaratma anlamlarına gelir. Bu bölümde geçen ilk sözler şu şekildedir: "Başlangıçta Allah gökleri ve yeri yarattı. Ve yer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı; ve Allah'ın Ruhu suların üzerinde yüzüyordu. Ve Allah dedi: Işık olsun; Ve ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu gördü ve Allah ışığı karanlıktan ayırdı. Ve Allah ışığa gündüz, ve karanlığa gece, dedi. Ve Akşam oldu ve sabah oldu, bir gün."[507]

Celal Yıldırımın dinin ilgi alanını oluşturan böylesine önemli bir hususa lakayt kalması düşünülemezdi. Nitekim Kur'ân-ı kerim'de insanın veya yerlerin ve göklerin yaratılmasını konu edinen ve özellikle, yaratma anlamına gelenخلق kavramının geçtiği âyetlerde fikir beyan ettiğini ve islâm'ın mevzuya bakışını Kur'ân penceresinden değerlendirmeye çalıştığına şahitlik etmekteyiz. Kur'ân-ı Kerim'de Mushaf tertibine göre ilgili lafzın geçtiği ilk âyette[508] şu bilimsel anlayışla tahlil yaptığını görmekteyiz:

"Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın yegane yaratıcı olduğunu, yarattığı her şeyi cins ve türünün özelliğine göre sistemli ve kademeli bir şekilde terbiye edip kemale götürdüğünü… ilham ediyor.

İmâm Gazâlî, felsefecilerin, âlemin kadîm (öncesiz) olduğunu, bununla beraber bir yapıcısının bulunduğunu isbat sadedinde öne sürdükleri fikir ve nazariyeleri yererek, âlemin sonradan olduğunu ve sonradan olan her şeyin kendi kendine var olamıyacağını ve kendi yaratıcısı vasfını taşıyamıyacağını, bu takdirde bir yaratana muhtaç olduğunu… ilmî ve felsefî delillerle isbat eder.

---

[507] **Kitab-ı Mukaddes**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1997, Tekvin/1, s. 5.

[508] يايهاالناس اعبدواربكم الذي خلقكم والذين من قبلكم لعلكم تتقون "Ey İnsanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibâdet ediniz ki, korunup sakınanlar olabilesiniz."

…Ona göre, Allah âlemin varlığının yegâne sebebidir demek, O, âlemi, iradesiyle ve kudretiyle yoktan yaratmıştır, demektir."[509]

Enbiyâ Sûresi'nde geçen şu âyet, kâinatın yaratılışını en sarih ve somut şekilde insanların idrâkine sunar: "İnkârcı sapıklar, göklerin ve yerin bitişik olduğunu, onları bizim ayırdığımızı ve her canlı olanı sudan yaratıp meydana getirdiğimizi görüp anlamıyorlar mı? Hâlâ inanmıyorlar mı?"[510]

Bu âyette kâinatın oluşumu ile ilgili olarak "yerlerin ve göklerin önceden bitişik olması" ifadesinden ne anlamamız gerektiği meselenin özünü teşkil eder. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kâinatın yaratılışı konusunda öne sürülen big bang teorisi desteklenmekte midir? Yoksa kavramları yerli yerinde anlamak gereği üzerinden farklı değerlendirmelere ihtimal var mıdır? Müellifin bu hususstaki tahlilleri kanımca, derinlemesine inceleme yapan ve hakikate ulaşmak için etraflıca düşünen bir ilim adamına yakışan tarzdadır. Kendisi öncelikle âyette geçen "gök" ve "yer" kavramlarının hangi muhtemel anlamlara gelebileceğini düşünür ve bunun üzerinden ulaşılabilecek sonuçları da okuyucuyla paylaşır. İlgili âyetin her hâlûkârda astronomi ile ilgili önemli bir konuya parmak bastığına, Kur'ân-ı kerim'in ilim adamlarına hareket noktası belirlediğine, araştırmalarda henüz net bir neticeye ulaşılamadıysa da Kur'ân'ın verdiği temel düşünceye yaklaşıldığına vurgu yaptıktan sonra tesbitlerine şu ifadelerle devam eder: "İlim bize Güneş Sisteminin nasıl meydana geldiğini kesin şekilde ortaya koyamamıştır. Bazı ilim adamları Güneş'i çevreleyen gaz kümesinin yer yer yoğunlaşması sonucunda gezegenlerin meydana geldiğini ileri sürerken veya varsayarken; diğer bazı ilim adamları, Dünya dahil, dokuz gezegenin Güneş'ten kopma birer parça olduklarını belirtmişlerdir.

Eğer gökler tabirinden maksat Güneş Sistemi ise, Kur'ân gezegenlerin güneşten kopma parçalar olduğunu açıklıyor demektir. Yok bu tabirden maksat bütün yıldızlar, sistemler ve galeksiler ise, hepsinin önceleri gaz halinde tek parça olduğunu, sonra o gazın yoğunlaşarak katılaştığını ve arkasından bölünüp

[509] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 115.
[510] Enbiyâ, 21/30.

parçalandığını ve öylece bugünkü durumun meydana geldiğini belirtiyor demektir."[511]

Yıldırımın bu yaklaşımıyla, Kur'ân'ın herhangi bir teoriye destek olduğu ve Kur'ân'ın bir bilim kitabı olduğu tezine temkinli yaklaştığını görmekteyiz. Ama o Kur'ân'ın bilimsel gerçeklere işaret ettiğine ve bu gerçeklerle ilgili ana fikirler verdiğine inanır. Nitekim bu değerlendirmelerin sonunda şu ifadeleri de kullanmaktan kaçınmaz: "Gökten düşen meteorlar ve keşfedilen Ay üzerindeki incelemeler, yerküreyle diğer gezegenler ve yıldızlarda aynı elementlerin bulunduğunu ve bu açıdan bakılınca hepsinin aynı bütünün bölünmüş parçaları olduğunu gösteriyor."[512]

Yıldırım, bu hususla ilgili en çarpıcı örneği, İsrâ sûresi'nde bulunan "gece ve gündüzü (varlığımıza, kudretimize) birer delil ve belge kıldık; gece belgesini silip gündüz belgesini aydınlık yaptık; tâ ki Rabbinizin geniş lütuf ve keremini isteyesiniz ve yılların sayısını ve hesabı bilesiniz; (böylece) her şeyi yeterince açıklayıp bildirdik."[513]âyetin tefsirinde vermektedir. Kendisi bu âyetin açık bir şekilde yukarıdaki fikirlerini ortaya koyduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: "Ayrıca çok önemli, bilimsel çalışmaya ışık tutan, temel bilgi veren bir husus belirtiliyor, Gece âyetini silip gündüz âyetini aydınlık yaptık… Bu, Ay'ın önceleri Güneş gibi bir ateş parçası olduğunu, belki de Güneşten kopma bir parça bulunduğunu, sonraları soğuyup bugünkü durumuna geldiğini hatırlatmaktadır. Çünkü âyet kelimesi, belge, delil, kanıt gibi mânalara gelmektedir. Ayın ışık yayan bir ateş küresi olması, belge ve delillerden biridir ki, Güneş'ten koptuğunu gösterir."[514]

Benzer şekilde, Nûr sûresi'nde bulunan: "Allah gece ile gündüzü (birbiri ardınca) devrettirir. Şüphesiz ki bunda kalp gözü, kafa gözü (açık) olanlar için ibret vardır."[515] âyetinin de aynı mevzuya işaret ettiğini belirttikten sonra İsrâ sûresi'nde geçen mezkûr âyetle ilişkisi açısından değerlendirmelerde bulunmaktadır.[516]

---

[511] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3905.
[512] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3905.
[513] İsrâ, 17/12.
[514] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 7, s. 3474.
[515] Nûr, 24/44.
[516] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4241.

Müellif, kâinatın yaratılışı konusunda en ayrıntılı anlatımı Fussilet Sûresinin 9-12. âyetlerini[517] tefsir ederken gerçekleştirir. Bir sonraki başlık altında konuyu daha ayrıntılı irdeleyeceğiz. Yalnız burada sadece konumuzu ilgilendiren yönünü işlemeye çalışacağız. Şöyle ki Yıldırım ilgili âyetlerden anlaşılması gereken hususları on maddede özetlemiştir. Bu maddeler arasında kâinatın yaratılışı ile ilgili olan kısımlar şu şekildedir: "- Yerkürenin iki jeolojik devirde oluşturulması, -Yerkürenin yer altı ve yerüstü kaynaklarının dört jeolojik devirde medya getirilmesi, -Göklerin önce duman yani gaz halinde bulunması, Göklerin iki uzun devirde yedi kat haline getirilmesi ve bunun yerküre ile birlikteiki uzun devirde düzenlenmesi."[518]

Bu ifadelerden sonra, yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi yazar Kur'ân-İlim ilişkisi ile ilgili kendi bakış açısını tekraren dile getirmek ve mevzuyu daha da somutlaştırmak üzere şunları söylemektedir: "Kur'ân, Allah'tan indirilme bir kitap olduğunu isbat düzeyinde on dört asır önce jeologlara, astronomlara, fizikçilere ana fikir, sağlam esas vererek ilme ve medeniyete öncülük etmektedir ve böylece her çağda ilmin ve medeniyetin önünde yürüdüğünü kanıtlamakta, gerçeği bulup tesbit eden ilimle her zaman uyum halinde bulunduğunu ilan etmektedir.

Özetleyecek olursak…Gökler ve yer önce bir bütünlük içinde gaz halinde idi. Sonra gaz katılaşıp başkalaştı ve arkasından bölünüp yavaş yavaş bugünkü sistemler oluştu…"[519]

Müellifin dünyanın yaşı ve oluşma tarihi üzerinde de durduğunu görmekteyiz. Onu bu konuyu irdelemeye iten sebep, her ne kadar kıyametin kopmasının yakın olduğunu bildiren Enbiyâ sûresi'nin ilk âyeti'nde[520]geçen zaman kavramı olsa da, kâinatın oluşumu hususunda bilimsel veriler ve kavramlardan yararlanarak ortaya

[517] De ki: "gerçekten siz mi, yeri iki gün (iki devir)de yaratanı inkâr ediyor, O'na denkler, benzerler koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbıdır. Yerin üstünde sâbit ulu dağlar yarattı, onda bereketler meydana getirdi ve orada isteyip arayanlar için rızıkları belli bir düzeyde dört günde (devirde veya mevsimde) meydana getirdi. Sonra gaz halinde (veya duman halinde) bulunan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne: "İster istemez gelin" buyurdu. İkisi de: "İsteyerek, boyun eğerek geldik" dediler. Ve sonra onları iki gün (iki devir)de yedi gök şeklinde yerine getirip oluşturdu. Ve her göğe işini vahyetti (yaratıldığı gayeyi, bağlı bulunduğu kanunu bildirdi)."Dünya'yı (veya en yakın semayı) kandillerle süsledik ve onu (düzensizlikten) koruduk. Bu, çok güçlü, çok üstün, her şeyi bilenin takdîridir." Fussilet, 41/9-12.

[518] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5396-5397.

[519] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5397.

[520] "İnsanların hesap verme (günü) yaklaştı; onlar hâlâ gaflet içinde (Hak'tan) yüzçevirirler."

koyduğu şu tesbit konumuz açısından dikkate şayandır: "En son hesaplamalara göre, yaklaşık olarak dünyamız dört buçuk veya beş milyar yaşındadır. Tabii bu onun oluşma tarihidir. İnsanların ve diğer canlıların yer yüzünde var kılınması ise, dünyanın yaşına nisbetle pek fazla uzun bir süre değildir. Fosiller üzerinde yapılan araştırma ve incelemelere göre, insanın buzul devri'nin sonlarına doğru var kılındığı sanılmaktadır.

Dünyanın dört buçuk veya beş milyar yıl önce oluşup meydana geldiği kesinlik kazan mış mıdır? Doğru ise, bu nasıl hesaplanmıştır? Birçok metodlar vardır; çoğunun sağlıklı ve güvendirici olmadığı bilinmektedir. Ancak bunlardan en uygun ve isabetli kabul edileni şudur, dünya'da kütleler oluştuğu sırada, onların içinde bulunan bazı radyoaktif (ışınım yapan) maddelerin, yıllar boyunca parçalanarak başka maddeleri meydana getirmesinden yararlanılır… Bu maddelerin miktarları ölçülerek kütlelerin ve dolayısıyla yerin yaşı hesaplanır."[521]

Benzer şekilde A'râf sûresi'nde bulunan : "And olsun ki, sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada sizin için geçim yollarını yaratıp düzenledik. Ne de az şükrediyorsunuz."[522] âyetinin tefsirinde de yeryüzünün yaratılışı üzerinde durur ve bilimsel çerçevede izahlarda bulunarak konuya açıklık getirir. Bu mevzuda müellif şunları söyler: "Üç veya dört milyar yıl önce yaratıldığı tahmin edilen yeryüzünün bugünkü duruma gelmesi, hiçbir yönüyle tesadüf eseri değildir…

Jeolojik dört veya beş devre içinde milyarlarca yıl geçtikten ve ilâhî plân insan ve canlılarınrahat yaşamasına yöneldikten sonra bugünkü mükemmel yerküre vücut bulmuştur."[523]

Yıldırım, esasında diğer hususlarda da olduğu gibi bu mevzunun da ilmi yönünün ortaya çıkarılmasının Kur'ân'ın hakikatine ve Allah'ın eşsiz yaratıcılığına şahit olacağı kanaatindedir. Duhân sûresi 38. 39.âyetlerin tefsirinde[524] şunları ifade eder: "Gökler ve yer, yani fizik âlemi boş ve anlamsız yaratılmamış; oyun ve eğlence olsun diye var kılınmamıştır. Varlıkta bilinen hemen her şey mutlaka birtakım

[521] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3879.
[522] A'râf, 7/10.
[523] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2082-2083.
[524] "Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasındaki şeyleri oyun ve eğlence olsun diye boş ve anlamsız yaratmadık." Duhân, 44/38.

amaçlara yönelik yaratılarak insanoğlunun hizmetine verilmiş ve böylece her şey kâinat plânındaki yerine oturtulmuştur… Gökler, yer ve ikisi arasındaki her şey hak üzere yaratılmıştır. Hak kavramı, belli amaca yönelik denge, düzen ve uyumu yansıtmakta ve kâinatta herhangi bir dengesizliğin söz konusu olamıyacağını vurgulamaktadır.

İlmi araştırmalar da şu gerçeği ortaya koymuştur, Allah'ın kudret elinden çıkan her şey dengeli, düzenli ve kusursuzdur…"[525]

3.3.1.2.Yerin ve Göğün Altı Günde Yaratılması

Big bang teorisi sadece kainatın nasıl meydana geldiğini değil meydana geliş aşamalarını da açıklar. Buna göre yaratılış/varoluş süreci şöyle açıklanır;

"Evren büyük bir patlama ile yokluktan var olmuştur. Bu patlamanın ilk anından itibaren oluşan bütün parçacıkların ve meydana çıkan bütün kuvvetlerin büyük bir uyum ve denge içinde dağılması sonucunda evrenin şu anki kusursuz sistemi oluşmuştur…1929 yılında California Mount Wilson gözlemevinde, Amerikalı astronom Edwin Hubble kullandığı dev teleskopla gökyüzünü incelerken, yıldızların uzaklıklarına bağlı olarak kızıl renge doğru kayan bir ışık yaydıklarını saptadı. Bu buluş, o zamana kadar kabul gören evren anlayışını temelden sarsıyordu. Hubble'ın yaptığı gözlemlerden ortaya çıkan sonuç, gök cisimlerinin birbirinden uzaklaştığını gösteriyordu… Hubble'ın ortaya koyduğu evrenin genişlediği gerçeği, kısa bir süre sonra yeni bir evren modelini doğurdu. Evren genişlediğine göre, zamanda geriye doğru gidildiğinde çok daha küçük bir evren, daha da geriye gittiğimizde tek bir nokta ortaya çıkıyordu."[526]

Bir önceki başlıkta da özellikle semavi dinlerin, yaratılış ve yaratılış süreci konusuna lâkayt kalmadığını belirtmiştik. Yalnız bilindiği gibi din dilinin kendine has bir üslûbu vardır. Her ne kadar dinlere kaynaklık eden eserler kendi aralarında farklılık arz etse de, deney ve gözleme dayanan dünyevi/pozitif ilimlerle ilâhî kaynaklı eserlerin dili birbirinden farklıdır. İlki nedenlilik ilkesine dayalı bir dil kullanırken ikincisi tamamen inanca yönelik bir dil kullanır. Yalnız bunlar arasında

[525] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5576.
[526] Komisyon, **Yeni Hayat Ansiklopedisi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2014, 1/212-213.

Kur'ân-ı kerim'in inancı, deney ve gözleme dayanak olan akıl süzgecinden geçirmeye davet etmekle kendine has bir üslûp kullandığını[527] görmekteyiz. Bunu dile getirmemizin sebebi Celal Yıldırımın, Kur'ân-ı kerim'in kendine has bu üslûbu üzerinden bilimseltefsir faaliyeti yapma çalışmasıdır.

Kitab-ı Mukaddes'te Tekvin Kitabının ilk babı tamamen bu konuyu anlatır. Ayrıntılı bir tarzda göklerin, yerin, güneş ve yıldızların, bitkilerin, hayvanların ve insanların yaratılışı anlatılır. Ve her yaratma aşaması "gün" kavramı ile açıklanır. Bu durumda yaratılış süreci altı günde gerçekleşmiş yedinci günde iseyaratıcı istirahat etmiştir.[528]

Kur'ân-ı Kerim kâinatın yaratılışının "altı gün" de gerçekleştiğini anlatır.[529] Bu altı "gün" kavramı konusunda müfessirlerin görüşü bunun altı devre veya aşama olduğudur. kaldı ki "gün" kavramı her ne kadar zaman anlamı ifade ediyorsa da bilindiği gibi bizzat Kur'ân-ı Kerim'de bu kavram üzerinden zamanın göreceliği açık bir şekilde belirtilmiştir.[530]

Celal Yıldırım, "altı gün"de yaratılma meselesini bilmsel verileri ve kavramları da kullanmak sûretiyle ilmi tefsir metodundan istifade ederek açıklama çabasına girmiştir. Mushaf sırasına göre "altı gün" ifadeleri ilk olarak A'râf Sûresi'nde bulunur. Âyette bulunan ilgili bölüm şu şekildedir:

ربكم الله الذى خلق السموات والارض فى ستة ايام

"Şüphesiz ki Rabbınız, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yaratan Allah'tır."[531] Müellif bu âyetleri değerlendirirken öncelikle "gün" ya da "devir" olarak çevirisi yapılan "yevm" kavramı üzerinde durur. Ve müfessirlerin çoğunun "yevm" tabirini süresi kesin belli olmayan devre olarak yorumladığını hatırlatır. Bu çıkarımın neticesinde jeolojik araştırmalarında günümüzde buna yakın tesbitler yaparak Kur'ân'ı tasdike yöneldiğini belirterek sözlerini şu şekilde devam ettirir:

---

[527] Bkz, Hicr, 15/75; Nahl,16/12; Enbiya, 21/67; Rûm, 30/21, 22, 23, 24, 28; Zâriyât, 51/19,20; Kamer, 54/15,17,22,32,40;
[528] **Kitâb-ı Mukaddes**, Tekvin/1-2, s. 6.
[529] A'raf, 7/54; Hud, 11/7; Furkan, 25/59; Secde, 32/4; Fussilet, 41/9-12; kâf, 50/38; Hadîd, 57/4.
[530] Secde, 32/5; Meâric, 70/4.
[531] A'râf, 7/54.

"Aslında yukarıdaki âyet Fussilet sûresi 9. âyetle açıklanarak her türlü yanlış görüş ve yorum bir tarafa itilmiştir. Göklerin ve yerin altı döneminin ilk iki devresi yerküreyle ilgilidir. Toprak ve suyun oluşması, sonra da canlılar ve bitkilerin vücut bulması dört ayrı dönemde gerçekleşmiştir."[532]

Tekraren hatırlatmakta fayda olduğu düşüncesine binaen Yıldırım, Kur'ân-Bilim ilişkisini yeri geldikçe anlatır ki bu ifadeler, kendisinin bilimsel tefsir anlayışını anlama ve kullanma yöntemine ışık tutması açısından kıymetlidir. İlgili âyetin tefsirinde de yukarıdaki açıklamalardan sonra sözlerini şu şekilde bağlar:

"Allah'ın varlığını ve birliğini isbat, kudretinin benzersizliğini kanıtlamak üzere akıl sahiplerine bilimsel açıdan araştırma yapmaları için kâinatın yaratılışı hakkında ipuçları veriliyor, temel bilgiler sergilenerek konuya nereden başlanılacağına ışık tutuluyor…

Özetleyecek olursak, Kur'ân'ın jeologlarla astronomlara kâinatın (evren) oluşumu hakkında en sağlam temel bilgi verdiğini görüyoruz. Gerek güneş ve yıldızların, gerekse yerküre ve onun uydusu ay'ın oluşumu hakkında bu açıdan hareket edilmesi hatırlatılıyor."[533]

Yıldırım yer ve göklerin altı günde yaratılması ile ilgili olan bütün bölümlerde "Göklerle Yerin Altı Devirde Yaratılması" ismiyle müstakil bir başlık açar ve her birinde tekrar gibi görünse de farklı ifade ve yeni bilgilerle konuyu yeniden değerlendirmeye tabi tutar. Hûd Sûresi'nde geçen " وهوالذى خلق السموات والارض فى ستة ايام" "O, gökleri ve yeri altı gün (devir)de yarattı…"[534] âyetin tefsirinde bu seferde "insan ve diğer canlılar ve bitkilerin yaşamasına elverişli şartları oluşturması için göklerle yerin üzerinden altı önemli devrin geçmesinin planlandığını ve yer kabuğunun oluşmasından, denizlerin meydana gelmesinden, bitki ve hayvanların yaratılıp düzene sokulmasından sonra, insanın yaratılıp hazır bir dünyaya gözlerini açtığını, madenlerden su kaynaklarına, kömürden petrole kadar her şeyin önceden

[532] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2134.
[533] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2134-2135.
[534] Hûd, 11/7.

planlandığı şekilde oluşturulup insanoğlunun hizmetine sunulduğunu"[535] belirtmekle Kur'ân'da vecîz olarak anlatılan yaratılış sürecini kendine has yorumlarla açıklama cihetine başvurmuştur.

Yıldırım bu izâhatların ardından "altı günde yaratma" hadisesinin hikmetini yine bilimsel hakikatlere başvurarak şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

"Gerçi Allah yegâne kudret sâhibidir; dileseydi bütün bunları bir anda da yapabilirdi. Ama öyle dilememiştir. Her şeyin var kılınıp oluşmasını, gelişip yararlı duruma gelmesini belli kanunlara ve proğramlara bağlamıştır. Böylece çok uzun devirlerin geçmesiyle bu kâinat oluşmuş ve bugünkü düzene kavuşmuştur. Sebebine gelince: ilmî araştırmalara imkân hazırlamayı, insan aklına ve zekâsına malzeme verip harekete geçirmeyi ve her şeyde kendi kudret damgasını gösteren denge ve düzen kurmayı dilemiştir. Günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmalar ve araştırmalar, Allah'ın bu yüksek irâdesinin birer yankısı olmuştur."[536]

Furkan Sûresi'nde bulunan mevzûmuzla ilgili âyette[537] ise bu seferde "gün" anlamına gelen "yevm" kelimesinin çoğulu olan "Eyyâm" kavramını ayrıntılı olarak açıklama gereği hisseder. İlgili kavramın, bildiğimiz 24 saatlik sun'i zaman parçası olarak anlaşılmasının yanlış olacağını, bir an veya başlangıcı ve sonu kesin bilinmeyen çok uzun bir dönemi ifade anlamına gelebilecek olsa da, son mânânın daha uygun olacağını düşünmektedir. Bu tesbitlerin altında yatan sebep ise Kur'ân'ın bilimsel hakikatlere olan uyumu ile ilgili kaygıdır. Nitekim sözlerinin sonunda yazarımız şunları söyleyerek düşüncelerini bir manada özetlemiş olmaktadır:

"Özellikle göklerin ve yerin yaratılmasıyla ilgili âyetlerde kullanılan eyyam, bu üçüncü manaya delâlet etmektedir. Nitekim yapılan bilimsel araştırmalarla da dünyanın beş-altı jeolojik devir geçirdiği tesbit edilmiştir ki bunlar milyar yılları kapsamaktadır."[538]

---

[535] Burada Yıldırımın yaptığı bu izahlar, Kur'ân'ın dolaylı anlatımına uygun olsa da Kitab-ı Mukaddes'te insanın yaratılışının en sonda olduğu ile ilgili yaratılış kronolojisine yönelik açık beyanlarla tam bir uyum içerisindedir. (Bkz. **Kitâb-ı Mukaddes**, Tekvin/1, s. 5-6.

[536] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2802.

[537] **"الذى خلق السموات والارض ومابينهمافى ستة ايام"** "O Allah ki gökleri, yeri ve ikisi arasındaki şeyleri altı gün (devir)de yaratmış…" Furkân, 25/59.

[538] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4333.

3.3.1.3. Dünyanın Şekli ve Hareketleri

Celal Yıldırım, Dünyanın şekli, hareketleri ve bunun neticesinde meydana gelen gece gündüz hadisesi gibi vakıalara okuyucuyuların dikkatini, Kur'ân âyetleri çerçevesinden çekmeye çalışır. Bugünkü bilimsel verilerle Kur'ân-ı Kerim'in verdiği bilgilerin uyum içinde olduğunu yeri geldikçe ispat etme geyreti içinde olur.- Özellikle belirtmek gerekir ki bu metodu takip etmesinin altında yatan sebep, Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunu ispat etme çabasıdır –Neml Sûresi 88. âyetin[539] tefsirini yaparken dikkat çekici açıklamalar yapar. Bu âyetin astronomi ve fizikle uğraşan ilim adamlarına önemli fikirler verdiğini, Allah'ın varlığına, birliğine ve mutlak düzenine işarette bulunduğunu belirttikten sonra şu çarpıcı tesbitlerde bulunur: "Böylece Kur'ân dünyanın kendi ekseni ve güneş etrafında iki ayrı hareket halinde bulunduğunu belirtirken dağları nirengi noktası olarak gösteriyor.

Anlaşıldığı gibi, Kur'ân, on dört asır önce hiç kimsenin yerkürenin hareketleri hakkında ciddi bir bilgisi ve keşfi yokken çok hikmetli ve düşündürücü bir anlatımla dünyanın hareket halindebulunduğunu haber vermiştir.

Kur'ân'dan ilham alan İmam Gazâlî, Muhyiddîn Arabî ve benzeri İslâm âlimleri dokuzyüz ve yediyüz yıl önce dünyanın boşlukta döndüğünü net bir anlatımla haber vermişlerdir. Şeyh Muhyiddin Arabî, Füsusu'l-Hikem adlı eserinde İdris bahsinde ve Fütuhat-i mekkiyye adlı paha biçilmez kitabında[540] güneşin merkez olduğunu açıklamıştır."[541]

Müellifin dünyanın hareketleri konusu üzerinde yeri geldikçe durduğunu görmekteyiz. Tevbe sûresi'nde geçen "ان عدة الشهور عند الله اثناعشرشهرا" "Şüphesiz ki ayların sayısı Allah yanında on ikidir…"[542] âyetini tefsir ederken şu mâlûmâtları verdiğine tanıklık ediyoruz : "Gökler ve yerküre yaratılıp belli düzene oturtulduktan sonra çekim kuvveti adı verilen görünmez bir kudret dünyamızı Güneş'e bağlı

[539] "Dağları yerinde durur görürsün; oysa onlar bulutların geçişi gibi geçmektedirler. Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır bu. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan haberlidir." Neml, 27/88.
[540] Yıldırım, genellikle bilgileri alıntıladığı kaynaklarla ilgili bilgileri sayfa numaralarına kadar detaylı olarak aktarır. Yalnız burada eser ve yazar ismini vermekle yetinir ki nadiren de olsa bu duruma rastlamak mümkündür.
[541] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4513-4514.
[542] Tevbe, 9/36.

kılmıştır. Dünya yaratıldığı günden beri durmadan belli bir yörüngede ve takdir edilen hızla Güneş'in etrafında dönmektedir.

Bu dönme hareketine yörüngesel dönüş denir. Dünya yörüngesel dönüşünü bir yılda, yani 12 ayda tamamlar. Yörünge ekliptik düzlemi üzerindedir. Dünyanın ekseni ekliptik düzlemine eğiktir. Gerek gündüzlerin ve gecelerin daima aynı uzunlukta olmayışı ve gerekse mevsim denilen olayların meydana gelişi, işte bu eksen eğikliğinden oluşur."[543]

Yukarıdaki ifadeler esasında müellifin eserinde takip ettiği genel üslubunu yansıtır vaziyettedir. Şöyle ki; Kur'ân'ın bilimsel hakikatlere dikkat çeken âyetleri, -ki bu âyetler bilimsel izâh yapmaktan çok, evrende var olan düzen ve bu düzenin birer parçası olan, gece ve gündüz, yer ve gökler, güneş ve ay üzerinden insanlara hitap eder- bizleri araştırmaya sevketmelidir. İşte bu noktada müellif, Kur'ân'ın zımnenbu hakikatlere işaret ettiğine inanır ve eserinde dikkate değer nisbette bilimsel kavramları kullanarak ilmi açıklamalarda bulunur.

Nâziât Sûresi'nde bulunan " ءانتم اشد خلقا ام السماء بنيها رفع سمكها فسويها واغطش ليلها واخرج ضحيها والارض بعد ذلك دحيها" âyetlerin[544] tefsirinde konumuzla ilgili olarak bazı açıklamaların yapıldığını görmekteyiz. Allah'ın sonsuz kâinatta mükemmel bir düzeni müthiş hesaplara ve gayet duyarlı maddi kanunlara dayalı olarak yarattığına işaret eden mezkûr âyetleri düşünen insanlara hitap ederek onları inanç ve erdeme çağırdığını belirten müellif, bu plândaki yerini alan dünya'nın Kâinatın çok küçük bir parçası olarak iki ayrı hareketle insan hayatına uygun şartları oluşturduğunu, bu şekilde karanlıktan müteşekkil gece ve aydınlıktan oluşan gündüzün meydana geldiğini ilgili âyetlerin çok açık biçimde bu mânaya delâlet ettiğini ifade eder. Açıklamalarının devamında mezkûr âyet grubunun son kısmında yer alan "دحيها" ifadesi için şunlarısöyler: "Ayrıca âyette dahv kökünden türetilen dahâ fiili kullanılmıştır. Bu kelime dört ayrı mânaya delâlet eder:

1- Düzenleyip döşemek,

[543] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2486.

[544] "Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü yaratmak mı? (Allah) onu inşâ edip var kıldı. (hâlâ görmüyor musunuz?!). Tavanını yükseltti de ona (en uygun) düzen ve dengeyi sağladı. Gecesini karanlık yaptı, kuşluğunu (aydınlık olarak) çıkardı. Arkasından da yeryüzünü döşeyip hazırladı." Nâziât, 79/27-30.

2- Devekuşu veya yumurtasının işgal ettiği yere benzer anlamda düzenlemek,
3- Toprağı sürüp yarmak,
4- Gıda maddelerinin oluşmasına uygun ortam hazırlamak

Birincisi, yeryüzünün başta insan olmak üzere bütün canlıların yaşamasına elverişli şekilde düzenlenip hazırlandığına, ikincisi, yeryüzünün devekuşu yuvası gibi elips şeklinde olduğuna, üçüncüsü, yeryüzünün, jeolojik, fiziksel olaylarla engebeli bir duruma getirildiğine, dördüncüsü, yeryüzünün yeterince gıda maddesi yetiştirecek özellikte donatıldığına delâlet etmektedir."[545]

Görüldüğü gibi müellif kavram tahlilinden yola çıkarak, muhtemel mânâlar arasından yeryüzünün elips şeklinde olduğuna delâlet edecek bir mânaya da işaret ederek bilimsel tefsir metoduna bir örnek ortaya koymuştur.

Esasen Yıldırımın, bu hususu çok daha somut bir şekilde eserinin başka bölümlerinde işlediğine de tanıklık ediyoruz. Örneğin, Zümer Sûresi'nde geçen : "خلق السموات والارض بالحق يكور اليل على النهار ويكورالنهار على اليل..." "Gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Geceyi gündüze doluyor, gündüzü de geceye doluyor…"[546] âyette, gerek gece ve gündüzün oluşmasından gerekse "يكور"lafzından hareketle, dünyanın şekli ve hareketlerine açık bir işaret olduğuna kanaat etmektedir. İlgili âyeti tefsir ederken şu ifadeleri kullandığını müşahede etmekteyiz: "Bu, dünyanın aynı anda iki ayrı hareket halinde bulunduğunu ve böylece gece ile gündüzün meydana geldiğini yansıtmakta ve tekvîr kavramıyla araştırıcılara ip ucu vermektedir. Zira bu kavram, bir şeyi başka bir şeye sarmak, dolamak, yuvarlak bir şekil meydana getirmek anlamında, yerkürenin yuvarlak olduğunu da ifade etmektedir.

Önce gecenin gündüzü sarıp örtmesi belirtilmekte, sonra da gündüzün geceyi sarıp örtmesi ona atfedilmektedir. Şüphesiz ki bu, dünyanın batıdan doğuya dönmesiyle akşamleyin gecenin gündüzü sarıp örttüğünü belirtir mânada bilimsel araştırmaya malzeme olacak bir anlatım tarzıdır."[547]

[545] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6578.
[546] Zümer, 39/5.
[547] Yıdırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5208.

Müellif, Yâsîn Sûresi'nde bulunan:

وايةلهم الليل نسلخ منه النهارفاذاهم مظلمون

"Gece de onlar için (ilâhî kudrete delâlet eden) açık bir belgedir, Gündüzü ondan çekip sıyırırız da hemen karanlıkta kalmış olurlar."[548] âyetinin tefsirinde de benzer ifadeler kullanmakta, gece ve gündüzün nasıl oluştuğunu ortaya koyan âyetin, dünyanın düzenli biçimde hem kendi ekseni etrafında, hem de güneşin çevresinde hareketine işaret etmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan âyetin dünyanın şekli ve hareket şekli konusunda kullandığı şu ifadeler de müellifin, Kur'ân-Bilim ilişkisine olan ilgisine çarpıcı bir örnektir: "Silindirvâri bedeni saran deri nasıl kademeli biçimde soyulup altındaki et ortaya çıkıyorsa, güneşin de yuvarlak olan dünya yüzeyine kademeli biçimde dokunmasıyla yeryüzünü örten karanlık kalkmaktadır. Kur'ân bu kapalı, fakat nefis benzetmeyi salh kavramıyla ifade etmektedir. Böylece hem dünyanın yuvarlak olduğuna, hem güneşin etrafında elips çizerek döndüğüne işâret edilmekte ve konu üzerinde dikkatle durmamız, düşüncemizi derinleştirmemiz için yarı kapalı bir anlatım şekline yer verilmektedir."[549]

Yıldırımın, yeri geldikçe dünyanın şekli ve hareketlerine işâret ettiğine inandığı âyetlerin tefsirinde mevzûya değindiğini görmekteyiz. En'âm sûresinin ilk âyetinin[550] tefsiri esnasında kullandığı şu ifadeler, eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde birbirini destekleyici ve bir düşünceyi ispat edici çok sayıda delil kullanıldığını görmekteyiz: "İlgili âyetle… dünyanın güneşin etrafında bir elips çizerek dönmesi ve aynı zamanda kendi ekseni etrafında dönmesiyle karanlıklarla aydınlığın (gece ile gündüzün) derecelere ve meridyenlere göre düzenli biçimde gerçekleşmesi hatırlatılıyor ve bu kadar ahenkli bir sistemi kuran Allah'ın elbetteki övülmeğe layık olduğu vurgulanıyor."[551]

---

[548] Yâsîn, 36/37.

[549] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5046-5047

[550] "Hamd o Allah'a ki, gökleri ve yeri yaratmış, karanlıkları ve aydınlığı düzenleyip var kılmıştır. Sonra da (hakkı) inkâr edenler Rablerine(yaptıkları putları, putlaştırdıkları kişileri) denk tutuyorlar." En'âm, 6/1.

[551] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1839.

Kur'ân-ı Kerim'in bilimsel hakikatlere işaret eden bütün âyetleri, yazarın ifadesi ile bir yandan Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelamı olduğuna işaret ederken diğer yandan bütün çağların, medeniyetlerin, ilmî buluşların önünde yürüdüğüne delâlet etmektedir. Enbiyâ sûresi 44. âyetin[552] tefsirinde şu ifadeleri kullanır: "…Yerkürenin ,lâhî plân gereği kutuplardan basık şekilde yaratıldığı haber veriliyor. Oysa on beş asır önce yerkürenin yuvarlak olduğu bilinmezken, Kur'ân hem onun yuvarlak olduğunu, hem de kutuplardan basık bulunduğunu açıklıyordu."[553]

Eserde müteaddid defalar tekrar eden örneklerden son bir misal vererek konumuzu tamamlamayı amaçlıyoruz. Furkân sûresi'nde bulunan: "Rabbın (kurduğu düzen, koyduğu kanun uyarınca) gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Dileseydi onu yerinde sâkin bırakırdı."[554] âyetini tefsir ederken kullandığı şu ifadeler konumuzu özetler mahiyettedir: "İlmî araştırma ve tesbitler isbat etmiştir ki, gölgenin uzayıp kısalması, dünyanın hem kendi ekseni, hem de güneşin çevresinde bir elips çizerek dönmesinden kaynaklanmaktadır. Bu, kâinat plânında yer alan ve belli çekim kanununa bağlanan güneş ile dünyanın hiç sapmadan hareketlerini sürdürdüklerini kesin biçimde ortaya koymaktadır. Ne güneş merkez olmaktan çıkmakta, ne de dünya onunla kendi arasındaki mesafeyi aşmaktadır…"[555]

3.3.1.4. Güneş Ve Ayın Hareketleri

Müellif, eserinde güneş ve ay'ın hareketine işâret eden âyetlerin tefsirinde, mevzû ile ilgili epey izâhâtlar yapmış ve ilmi kavramları da kullanarak, bilimsel tefsir metodunu işlemiştir. Kendisi bu âyetlerde de Kur'ân'ın yüce hakikatlere işaret ettiğine vurgu yapmıştır. Bu çerçevede düşündüklerini özellikle, âyetlerde bulunan "güneşin ve ay'ın buyruk altına alınması" "**وسخرالشمس والقمر**" ifadeler bütünü çerçevesinde değerlendirmiştir.

Bu duruma örnek vermek gerekirse, Zümer sûresi'nde bulunan: "…Güneş ve ay'ı buyruk altına almıştır. Her biri belirlenmiş bir vakte kadar hareketini

[552] "Doğrusu biz bunları da, babalarını da geçindirdik de ömürleri uzayıp gitti. Yerlerine (yaşadıkları ülkelerine) gelip onu çevresinden yavaş yavaş eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Üstün gelenler onlar mıdır?" Enbiyâ, 21/44.
[553] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3919.
[554] Furkân, 25/45.
[555] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4320.

sürdürmektedir…"[556] âyetini tefsir ederken çok fazla ayrıntıya girmeden âyetin güneş ve ây'ın yörüngelerine ve hareketlerine işâret ettiğini şu şu cümlelerle özetlemektedir: "Güneş ile ayın baş eğmesi, buyruk altına alınması, bağlı bulundukları yerçekim ve merkezkaç kanunlarına göre kendilerine has yörüngelerini korumalarıyla yorumlanabilir. Ayrıca her birinin belirlenmiş süreye kadar hareketini sürdürmesi, her birinin kendi yörüngesinde belirlenmiş ölçü ve mesafede ve hızda seyrettiğine ve kıyâmete kadar bunun kusursuz şekilde devam edeceğine delil sayılır."[557]

İbrâhîm sûresi'nde yakın ifadelerle geçen : " Güneş'le Ay'ı bağlı bulundukları kanun gereği (görevlerini) biteviye sürdürmek üzere hizmetinize veren (musahhar kılan) O'dur"[558]âyetinin tefsirinde ise, dikkat çekici şekilde ilmi kavramlar ve sayısal veriler kullandığını görmekteyiz. İlgili âyetin tefsirinde şunları söyler: "Böylesine mükemmel ve yararlı hareketler ve Dünya'nın bu iki cisimle olan bağlantısı bize neyi hatırlatıyor? Ortada fiziksel ve matematiksel kanunlar kusursuz işlemektedir. Bu olay, kıyas kabul etmez, nisbet kapsamına girmez çok mükemmel bir fizikçi ve matematikçinin varlığını hatırlatmıyor mu? Yörünge düzlemine göre ay'ın 83' 30' eğik bir eksen üzerinde dönmesi ve dönüş süresinin yerküre etrafında dolanma süresine eşit bulunması, aynı zamanda Dünya'ya uzaklığının 363.000 km. ile 405.500 km. arasında değişmesiyle hilâllerin meydana gelmesi tesadüflerin eseri midir? Bu kadar mükemmel düzenlemeler, ince hesaplar ve fiziksel kanunların işleyişi tesadüfe bağlanabilir mi?.."[559]

Benzer şekilde Nahl sûresi'nde geçen:

"**وسخر لكم اليل والنهار والشمس والقمر**…"

"Ve sizin için gece ile gündüzü, güneş ile ay'ı…hizmetinize verdi…"[560] âyette güneş ve ay örnekleri üzerinden insanın dikkatine sunulan mükemmel düzenin amacı üzerinde durmaktadır. Yazara göre genelde kâinatta özelde güneş sisteminde var olan düzen insan için yaratılmıştır. Yani bir mânada kâinatta var olan plân,

[556] Zümer, 39/5.
[557] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5208.
[558] İbrâhîm, 14/33.
[559] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3164.
[560] Nahl, 16/12.

program ve düzen bir saatin saniye, dakika ve saatleri arasında bulunan bağ gibi insan ve onun gayeleri ile bağlantılıdır. Bu yöntem başka açıdan değerlendirildiğinde bilimsel hakikatler ve insanın özü arasında sıkı bir bağ olduğuna bir vurgudur ki bu yön bilim-insan, bilim-ahlak ilişkisi açısından araştırma ve incelemeye değer bir konudur. Nitekim müellifinbu hususta şunları söylediğine şahitlik etmekteyiz : **"**Kur'ân bunların insanoğlunun hizmetine verildiğini, yani insan için yaratıldığını açıklarken çok önemli bir hususu hatırlatıyor. O da bunların hepsinin insan yaratılmadan önce var kılınıp düzenlendiğidir…

Güneş ailesinden her birinin güneş çekim kuvvetinin etkisinde ayrı ayrı yörüngelerde hareketlerini kusursuz şekilde sürdürdüklerini biliyoruz. Ancak şu farkla ki, dünya dışındaki gezegenleriden hiç birinin canlıların, özellikle insanın yaşamasına elverişli şartları taşımadığı, üzerinde yaşadığımız gezegenin canlılara has ölçüde ve lüzumlu bütün şartları kendinde taşıyarak yaratılıp hizmete sevkedildiği bir gerçektir. Nitekim Rahmân sûresi 10. âyette bu gerçek şöyle açıklanmaktadır. 'Yeryüzünü de ancak ve sadece canlı varlıklar için alçaltıp koydu.' Bu âyetle, güneş ile dünya arasındaki düzenlemeye dikkatler çekiliyor ve ezeli takdîrle diğer gezegenlerde yaşama şansının olmadığı hayat şartlarının bulunmadığı temel bilgi olarak veriliyor.**"**[561]

Yine, Ankebût sûresi'nde bulunan : "Onlara, gökleri ve yeri kim yaratmıştır; Güneş'i ve Ay'ı belli ölçü ve düzende tutup buyruk altına kim almıştır? diye sorsan, Allah…diyecekler…"[562] âyeti tefsir ederken, güneş ve ay'ın hareketlerinin tabi olduğu kanunlara işâret etmek üzere şu ifadeleri kullanır : "Güneş ve ay'ın baş eğdirilmesi, şüphesiz ki belli kanunlara bağlı tutularak insanların hizmetine verildiğine işârettir. Ne güneş kendiliğinden, yani bir tesadüf eseri olarak dünya ile kendi arasında hesaplı bir mesafe bırakmıştır, ne de kendiliğinden bir bakıma tükenmez enerji kaynağı haline gelmiştir. Onun gibi yerküre de ne kendiliğinden hem kendi ekseni, hem de güneş etrafında iki ayrı hareket sürdürmektedir, ne de

[561] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3280-3281.
[562] Ankebût, 29/61.

kendiliğinden 23 derecelik bir meyil ile belli bir elips çizerek ayları, günleri ve yılları meydana getirmektedir…"[563]

Bunun dışında güneş ve ay'ın hareketlerini konu alan âyetler için Yıldırım, yeri geldikçe yeni bilgiler vermekte, bilimsel literatürden yararlanarak farklı mâlûmatlar vermektedir. En'âm sûresi'nde geçen : **"---والشمس والقمر حسبانا---"** "…Güneş ve ay'ı da hesap üzere yaratıp düzenlemiştir…"[564] âyeti tefsir ederken şu teknik ifadeleri kullanır: "ay, dünya'nın uydusudur. Bilindiği gibi, 384.000 km uzakta bulunuyor. Dünyamızdan elli defa küçüktür. Saatte 3600 km. hızla yol almaktadır. Dünya ise güneşin etrafında başdöndürücü bir hızla dönerken, ay da onu takip eder ve bu arada dünyanın etrafında29 günde dönecek zaman bulur. Bu küçük uydu, dünyamızın etrafında dönerken kendi etrafında da 29 günde döner ve dünyaya hep aynı yüzünü gösterir…

Güneş, dünyamıza 149,5 milyon km. uzaktadır. Sıcak gazlardan meydana gelmiştir. Dünya ile arasındaki mesafe ve dünyanın güneş çevresinde bir elips çizip dönmesi de çok ince hesaplara dayanmaktadır…Konulan düzen tamamen matematik ve fiziğe dayalı bir tablodur…"[565]

Müellif, bilimsel hakikatlere işaret eden âyetlerle ilgili esasen ilk dönemden itibaren İslâm âlimlerinin konuya vâkıf olduğunu isabetli yorumlar yaptıklarından hareketle, Kur'ân'da bulunan bilimsel gerçeklere tefsir tarihi açısından bir zemin oluşturmaktadır. Bununla ilgili en somut örnek olarak, Rahmân sûresi'nde bulunan :

"الشمس والقمر بحسبان"

"Güneş ve Ay hesap iledir."[566] âyetin tefsir pasajında aktarılan bilgiler delil gösterilebilir. Yıldırım ilgili âyeti tefsir ederken, Endülüslü âlim, "İmâm kurtubî"'nin, "el-Câmiu' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân" adlı tefsir eserini kaynak göstererek şu bilgileri verir: İbn Abbas (R.A.), katade ve Ebû Mâlik gibi, Kur'ân âyetleri üzerinde çalışan İslâm ilim adamları sözünü ettiğimiz âyetin tefsirinde şu tarîhî sözü söylemişlerdir, güneş ve ay kendi menzil(yörünge)lerinde belli ve belirli hesaba göre

[563] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4666.
[564] En'âm, 6/96.
[565] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1959.
[566] Rahmân, 55/5.

hareket etmektedirler. Öyle ki, hiçbiri menzilinden (yörünge) meyledip sapmamaktadır…Tâbiîn'den Mücâhid'e göre, âyette geçen hüsbân, yuvarlak olan değirmen taşının kendi ekseni etrafında dönmesi anlamına gelir."[567]

Güneş ve ay'ın hareketini doğrudan konu edinen Yâsîn sûresi'nde bulunan :

"والشمس تجري لمستقر لها ذلك تقديرالعزيزالعليم والقمر قدرناه منازل حتى عاد كاالعرقون القديم"

"Güneş de kendine has karargâhta (yörüngrsinde) cereyan etmektedir. Bu o çok güçlü, çok üstün, her şeyi bilen (Allah)ın takdiridir. Ay için de konaklar belirledik; sonunda kuru hurma çubuğu gibi (incelip eğik) döner."[568] âyetleri müellifin nasıl tefsir ettiğini incelemek istiyoruz. Yıldırım ilgili âyetlerin ilkinde bulunan "Müstekar" ve "Tecrî" kavramları üzerinde durarak ilmi tefsir metodunu ortaya koymaktadır. Şöyle ki ; bu kavramlar güneşin hareket halinde olduğuna işaret eder. İlk kavram zaman ve mekana delalet ettiği gibi masdar manasını da kendinde taşır. Öyle ki bu şekilde cümle birden çok manaya delalet eder. Devamında müellif ilk âyetin delâlet ettiği mânâları şu şekilde açıklar : "- Güneş kendine has yörüngesinde hareket eder. – Güneş, kendine belirlenmiş bir süreye kadar hareketini sürdürür. – Güneş kendine ait kanuna bağlı kalarak belli bir alanda düzenli hareket etmektedir. – Güneş, planda kendisine ayrılan yerde istikrarlı şekilde iki nokta arasında cereyan etmektedir."[569]

Ay'ın hareketlerini konu edinen ilgili ikinci ayette ise, "menazil" kavramı çevresinde ilmi değerlendirmeler yapar. Yıldırımın mevzû ile ilgili şu açıklamaları yaptığını görüyoruz: "Ay'ın hareketi, yörünge ve seyri, güneşin hareket ve yörüngesinden kesinlikle farklıdır. Ay için menziller takdir edilmiştir. Menzil, konak yeri, katedilecek mesafe gibi manalara delalet eder. Böylece Kuranı Kerim, ayın belli bir merkezde değil, hem dünyanın çevresinde, hem de dünya ile birlkte güneşin etrafında döndüğünü belirtmekte ve her gün belli nisbette güneşle ay arasına giren

[567] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5929.
[568] Yâsîn, 36/38-39.
[569] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5047.

dünyanın ay üzerine düşen gölgesionu bir bakıma her gün yeni bir menzile sevketmektedir."[570]

Yûnus sûresi'nde bulunan :

"جعل الشمس ضياء والقمر نورا وقدره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب"

"Güneş'i ziya (ışık ve enerji), Ay'ı nûr (aydınlık) yapan ve yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için Ay'a konaklar takdir eden O'dur…"[571] âyetin tefsir pasajlarında da müellif yine dikkat çekici açıklamalar yapar. Sayısal veriler kullanarak ve o günün şartlarında ulaşılmış bilimsel gerçeklikleri konu edinerek, eserine isim olan bilimsel tefsir yaklaşımı ile ilgili zeminin sağlamlığını ortaya koymuş olur. Nitekim ilgili âyetin tefsirine, Güneş ve Ay'ın özelliklerinden biri belirtilerek bilimsel araştırma yapanlara ön bilgi verildiğini hatırlatarak başlar. Bu özelliğin, güneşin ışık kaynağı olduğu Ay'ın aydınlığının ise, kendisinden değil, güneşten yansıdığı hususu olduğunu belirttikten sonra Güneş ve Ay ile ilgili şu değerlendirmeleri yaptığını görürüz : "Güneş'e gelince: Son birkaç yıl içinde yapılan ilmî araştırmalarla şu hususlar tesbit edilip belirtilmiştir, güneş'te büyük yer çekimi basıncı altında, merkezdeki madde sıkışır ve orada sıcaklığı 15 milyon C (24 milyon F) çıkarır. Böyle büyük bir sıcaklık ve basınç altında atomlar parçalara bölünür, atomların dış kabukları koparak çekirdekten uzaklaşır. Çekirdekler birbirlerine doğru saniyede binlerce mil hızla yaklaşır ve bazen da birbirine yapışır. Hidrojen çekirdekleri birbirine bağlanınca hidrojen çekirdeğinden biraz daha büyük helyum çekirdekleri oluşur. Buna hidrojen füzyonu denir. Herbir saniyede Güneş'in merkezinde 650 milyon ton hidrojen, 645,4 milyon ton helyuma dönüşmektedir. Bu süreç enerji meydana getirir. Herbir saniyede kaybolan 4.6 milyon ton madde güneşten etrafa yayılan enerjidir. Bunun çok küçük bir kısmı dünya tarafından tutulur ve burada hayatı mümkün kılar. Bir saniyede çok büyük miktarda hidrojen füzyona uğradığı halde Güneş'te o kadar bol hidrojen vardır ki, yaklaşık beş milyar yıldır süregelen füzyondan sonra Güneş'in hemen tamamına yakını hâlâ hidrojendir. Belki de daha birçok milyar yıl füzyon sürüp gidecektir…

[570] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5048.
[571] Yûnus, 10/5.

Ay batıdan doğuya doğru Dünya'nın çevresinde döner. Öte yandan Ay'ın diğer yıldızlara göre durumu da sürekli olarak değişir. Bunun nedeni de Ay'ın yer çevresindeki hareketidir. Ekliptiğe eğikliği 5' 8' 40' olan elips biçiminde bir yörünge üzerinde dönerek diğer bir yıldıza göre, bu dönüşünü 27 gün, 7 saat, 43 dakika, 11,5 saniyede tamamlar ve böylece diğer yıldızlara göre, yeniden aynı duruma gelmiş olur. Güneş'in durumuna göre ise, bu dönüşünü 29 gün, 12 saat, 44 dakika, 2,8 saniyede tamamlar.

Ay'ın yer çevresindeki daima doğuya doğru olan bu hareketi gökte yıldızlara göre her gün 13' 16'6' gecikmesine, böylece her gün aşağı yukarı 50 dakika daha geç doğup batmasına yol açar."[572]

Yukarıdaki açıklamalar Yıldırımın, alâkadâr olduğu fizik ve astronomi gibi ilimlerden faydalanarak tefsir faaliyeti gerçekleştirdiğine en önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Eserinde sıklıkla günümüz ilimlerinin ışığında tefsir yapan müellif, genelde açıklamalarının sonunda Kur'ân'ın ilmi hakikatlere insanların dikkatini çektiğini, kâinatta var olan düzen, program ve plânın eşsiz yaratıcıya işaret ettiğini ve nihayetinde tüm bunların Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğunu ortaya koyduğunu ifade ederek tefsir metodunda gözettiği hedefi de ortaya koymaktadır.

3.3.2. İnsanın Yaratılışı

Hemen belirtmek gerekir ki "insanın yaratılış evreleri" ifadesinden iki farklı yaratılış modeli anlaşılır: ilk insanın yaratılışı ve döllenme yoluyla diğer insanların yaratılışı. Dahası Yıldırım, insânî cisimlerin yaratılışta dört kısma ayrıldığını belirtir. Bunlar : " 1. Âdem'in yaratılışı, 2. Havva'nın yaratılışı, 3. İsâ'nın yaratılışı ve 4. Diğer insanların yaratılışı"[573]

3.3.2.1. Hz. Âdem'in Yaratılış Aşamaları

Biz ise, daha çok müellifin ilk ve son maddeyi değerlendirme metodu üzerinde durmaya çalışacağız. Bilindiği gibi, mushaf tertibine göre hz. Âdem'in yaratılışının konu edildiği ilk âyet, Bakara sûresi'nde şu şekilde geçer:

[572] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2655-2656.
[573] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 3, s. 1203.

واذ قال ربك للملائكة انى جاعل فى الارض خليفة

"Rabbin (ezelî irâdesi Âdem'i varkılmayı murad ettiğinde) meleklere: Ben yeryüzünde herhalde (emirlerimi yerine getirecek, Benim adıma konuşacak) bir halife var kılacağım. demişti…"[574] Yıldırım, âyeti yaratılışın menşei ve "insan" kavramına bakış üzerinden değerlendirir. Nitekim maddenin ve evrenin menşei konusunda yaklaşım farklılığı Allah inancı ile doğrudan ilgilidir. İlâhî vahîy, maddenin ezeli olmadığı ve varlığın başlangıcını yokluğuna tercih eden bir irade - ki O da Allah'tır – olduğunu anlatırken,[575] vahyi her türlü bilgi için kaynak kabul etmeyen ve reddeden maddeci anlayışa göre, ilâhî bir yaratma ve irade söz konusu değildir. Bu noktada Yıldırımın bilim dünyasında pozitivizmin etkili olduğu dönemde varlığın ve özelde insanın menşei konusunda revaçta olan Marksizm ve ve Hz. Âdem hakikatini reddederek insanın var oluşunu "evrimci" bakış açısıyla açıklamaya çalışan Darwinizme atıfta bulunarak, Hz. Âdem'in yaratılışı ve iki zıt fikir arasında "insan" kavramına bakış farklılığını ortaya koyması, ilgi çekici bir durumdur. Yıldırımın meseleyi değerlendirirken, meselenin "ilmî yönü" başlığı altında şu ifadeleri kullandığını görmekteyiz:

"Âdem (A.S.), yeryüzünde üstün bir varlık olarak inanan, değerlendiren, uzvî hayatını aşan ve kendi arzularına mukavemet eden, etrafına değerler, kaideler, gâye ve vasıtalardan ibaret bir âlem meydana getiren, kendi kendini - aldığı vahiy ve ilhamla –kemâle erdiren insanların ilkidir. Bu kadar mânevî değerlere sahip olan insanı hayvana bağlamak, en hafif tâbiriyle hayvanlaşmak demektir. Âdem (A.S.) hayvanın tekâmül etmiş şekli değildir. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, materyalistlerin bunun aksine olan iddiaları artık bütün bütün değerini kaybetmiştir. Marx'ın zehirli görüşleri, Charles Darwin'in varsayımları çürütülmüş, Allah'ın buyurduğu gibi Âdem yeryüzünde bir halîfeolarak var kılınmış ve ona her şeyin ismi, sıfatı, özellikleri öğretilmiştir.

---

[574] Bakara, 2/30.

[575] Bakara, 2/21, 28, 29, 228, v.d; Nisâ, 4/1; Mâide, 5/18; En'âm, 6/1,73,101; A'râf, 7/54,185; Tevbe, 9/36; Yûnus, 10/3,6; Hûd, 11/7; İbrâhîm, 14/19,32; Nahl, 16/3,4,48,81; İsrâ, 17/99; Tâhâ, 20/4; Enbiyâ, 21/33; Mü'minûn, 23/91; Nûr,24/45; Furkân, 25/2,59; Şuarâ, 26/166; Neml, 27/60; Ankebût, 29/44,61; Rûm, 30/8,21; Lokmân, 31/10,11,25; Secde, 32/4; Yâsîn, 36/36,81,82.

O halde yeryüzünde ilâhî kemâlata mazhar olmuş ve ebu'l-Beşer (beşerin ilk babası) unvanını almış ilk insan mükemmel olarak yaratılmış ve ilâhî tâlimle bir çok bilgilerle techîz edilmiştir. Tarihî maddeciliğe Reddiye'de de işâret edildiği gibi insan, değerler yaratan ve keşfeden ve bu faaliyetini ilkel içgüdülerine karşı mukavemetle, kendi kendini kurban ederek gerçekleştiren üstün bir varlıktır. Bu üstünlük Âdem'le (A.S.) başlar ve kıyâmete kadar devam eder."[576]

Öte yandan Hz. Âdem'in yaratılışının konu edildiği A'râf Sûresi'nde 11. âyet[577] tefsir edilirken, şu kısa bilgilerle konunun mahiyetini ortaya koyar : "Âdem peygamber'in ve soyunun yaratılışı halk kelimesiyle anlatılıyor. Çünkü bu tabirin aslı, bir şeyi var kılıp dosdoğru takdir etmektir. Aynı zamanda bir şeyi örneksiz ve modelsiz icat etmektir veya bir şeyi diğer bir şeyden takdiren vücuda getirmektir.

O halde Âdem hiçbir şey değil iken, çamurdan örneksiz, modelsiz ve intikalsiz yaratıldığı gibi, onun zürriyeti de ondan yaratılmıştır kibu iki değişik yaratma hakkında halakaküm buyrulmuştur."[578]

Sâd sûresi'nde bulunan : "Bir vakit rabbin meleklere: ben mutlaka çamurdan bir beşer (insan) yaratacağım demişti, Onu biçimine koyup ruhumdan ona üflediğimde, kendisine secde edin! (diye buyurmuştu)."[579]âyetlerin tefsirinde ise müellif bu sefer, doğrudan Hz. Âdem'in yaratılış safhalarına konuyu getirmektedir. Kur'ân'ın bütünlük içinde değerlendirilmesi durumunda Âdem'in topraktan yaratılış aşamalarının şöyle sıralanacağını belirtmektedir : " a) Topraktan b) Balçıktan c) Süzülmüş çamurdan d) pişmedik kuru çamurdan e) Yapışkan çamurdan f) biçimlendirilmiş balçıktan g) kokuşmuş siyah balçıktan"[580]

Yukarıdaki yorumların devamı niteliğinde sayılabilecek Mü'minûn sûresi 12. âyetin tefsirinde de müellif hem az önce aktardığımız bilgileri te'yid eder hem de meseleyi ilmi yönden incelemeye konu edinir şekilde şu ifadeleri kullanır : "İlk insan Adem'in topraktan yaratıldığı açıklanırken, bu konuda altı değişik bilgi verilerek yeterli malzeme sunulmuştur. Bunlar: Toprak, çamur, kuruyup sertleşerek tın-tın ses

[576] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 150.
[577] "Ve and olsun ki, sizi yarattık, sonra sizi şekillendirdik…" A'râf, 7/11.
[578] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 2087.
[579] Sâd, 38/71,72.
[580] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5192-5193.

veren balçık, pişmedik kuru balçık, yapışkan çamur ve süzülmüş çamur olarakifade edilmektedir.

…Cenâb'ı Hak insanın yaratılması konusunda iki ayrı kanunun mevcudiyetine işârette bulunarak bilimsel araştırma yapanlara temel bilgi, hareket noktası veriyor:

1- İlk insanın, bugün bizim bildiğimiz biyolojik kanunlarla değil, kimyasal olarak belli elementlerin bir araya getirilip oluşturulmasıyla vücut bulduğu ve ona canlılık vasfını veren, biri hayvanî, diğeri insanî olmak üzere iki ayrı ruhun yerleştirildiği…
2- Âdem (A.S.) ve sonra da Havva vücut bulduktan sonra bizim bildiğimiz biyolojik kanunlar konularak insan neslinin yaratılma programı ortaya çıkıyor. İlk insanın balçıktan yaratıldığı gibi, onun neslinin de bir bakıma topraktan yaratılmakta olduğu, yani menşei'nin toprak olduğu anlaşılıyor. Çünkü topraktan elde edilen ürünlerin insanlar tarafından yenilmesiyle erkeklerde sperme, kadınlarda yumurta meydana geliyor ve bunların birleşmesiyle tedrici şekilde cenin oluşuyor."[581]

Hz. Âdem'in yaratılış safhalarından olan "طين لازب" müellifin tabiriyle "yapışkan çamur" ifadelerinin geçtiği sûrelerden Sâffât sûresi'nde bulunan "…Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık…"[582] âyetin açıklamasında müellifin son derece dikkat çekici yorumlarda bulunduğunu ifade etmek isteriz. Hz. Âdem'in yaratılışını, asrın hakim cereyanlarına karşı vahiy perspektifinden değerlendirme çabasına giren müellif, tez konumuz eserin isminden de anlaşılacağı gibi yaşadığı dönemin insanlarının idrak seviyesine göre tefsir yapma niyet ve gayretini açıkça ortaya koymuştur. "Yapışkan Çamurdan Yaratılan İnsan" başlığı altında fikirlerini ortaya koyan Yıldırım şu değerlendirmeleri yapmaktadır : "İlk insanın balçıktan yaratıldığı kesindir. Evrim Teorisi'ne gelince, bunun kahramanı Charles DARWİN (1809-1882), 3 Nisan 1860'da Asa Gray'e yazdığı mektubunda, canlıların sahip olduğu gözleri düşünmek beni bu teori'den soğuttu demiştir.

[581] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4085.
[582] Sâffât, 37/11.

Darwin, Türlerin Menşei adlı kitabında ise, şu itiraflarda bulunmuştur, mesafelerde odağı ayarlayan farklı ışık miktarlarını kabul eden, kürevî ve renklerle ilgili sapmaları taklid edilmez hünerlere sahip olan gözün tabii seleksiyonla oluşabileceğini düşünmek, açıkça itiraf edeyim ki, son derece saçma bir şeydir."[583]

Bu ifadelerin ardından Kur'ân'da Hz. Âdem'in yaratılış aşamaları hakkında kısa bilgiler verdikten sonra Yıldırım, Yukarıda alıntılayarak verdiği bilgilere cevaben şu ifadelerle İslam itikadının temel ilkelerinden gördüğünü anladığımız, ilk insanın yaratılması ile ilgili şu fikirleri aktarır : "Sonra da bu farklı anlatımlardan anlıyoruz ki, ilk insan Adem (A.S.)'ın çamuru hazırlanırken birtakım safhalardan geçirilmiş, tedrici bir tekâmüle tabi tutulmuş ve böylece her safha ve kademede insan türünün özelliği korunmuştur."[584]

Yıldırımın bilimsel tefsir metodunda takip ettiği çizgide, eleştiri ve itiraza açık bazı hususları tesbit ettiğimizi söyleyebiliriz. Ortaya koyduğu bazı yorumların zorlama olarak değerlendirilebileceği de okuyucuların takdirindedir. Örnek vermek gerekirse, Rahmân sûresi'nde bulunan "خلق الانسان من صلصال كالفخار" "İnsanı testi gibi ses çıkaran kuru balçıktan yarattı."[585] âyetini[586] tefsir ederken yukarıda aktardığımız yorumlara benzer ifadeler kullandıktan sonra şu değerlendirmeleri yapar : "Diğer bir yorumda bize başka bir hareket noktası gösteriyor. Şöyle ki : Yer kabuğunun geçirdiği dönem ve safhalara işaret edilmekte ve her şeyin kendi özelliği doğrultusunda tekâmül devresi geçirdiğine değinilmektedir.

Yer kabuğunun oluşma safhaları incelendiği zaman, âyetle bilimsel araştırma arasında bir paralellik kurmanın mümkün olduğu anlaşılır. Yer kabuğunun, derinlerdeki ergimiş kızgın kütlelerin yeryüzüne püskürmesiyle meydana geldiği ve başka kütlelerin de buna eklendiği bilinmektedir. Akarsuların, göllerin ve denizlerin bıraktığı çökelek kütle ile yer kabuğunda meydana gelen büyük çaptaki yer değişmelerinden doğan basınçların tesirine uğrayan kütleler de bu cümledendir.

---

[583] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5086.
[584] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5087.
[585] Rahmân, 55/14.
[586] Âyetlerin mealini Celâl Yıldırım'ın araştırmamıza konu olan eserinden verdiğimizi tekrar hatırlatmak isteriz.

Böylece yer kabuğunun derinliklerindeki ergimiş kızgın kütlelerin püskürmesiyle oluşan tabaka, soğuyunca bunlardan granit, bazalt gibi mineraller oluşmuştur. Yapışkan balçık, süzülmüş balçık, tın tın ses veren iyice kuruyup pişmiş balçık bu kütlelere de işaret olabilir."[587]

Son olarak müellifin topraktan yaratılış aşamasının sonuncusu olarak gördüğü, "صلصال" ya da bazı âyetlerde bu ifadeyle birlikte kullanılan "حما مسنون" lafızları için yaptığı yorumları değerlendirmek isteriz. Süphesiz bu kadar hacimli bir eserde tekrarlar olsa da bu tekrarların genelde farklı ifade kalıplarıyla kullanıldığını tesbit etmemizin yanında birbiriyle bağlantılı hususlarda yeni bilgilerle konuya genişlik kazandırdığını ve okuyucuya yeni ufuklar açtığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim işlediğimiz mevzû ile ilgili vereceğimiz bu son örnek tesbitlerimizi destekler niteliktedir. Hicr sûresi 26,[588] 28[589] ve 33. âyetlerde[590] Hz. Âdem'in yaratılış safhalarından olarak "من صلصال من حمامسنون" ifadeleri kullanılır. Bu ifadelerin mealinde müellif geniş bir anlam havzası oluşturur. İlgili lafız için "pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçık, biçimlendirilmiş balçık" mealini yapmayı tercih eder. Esasen bununla toprağın değişikliğe uğrama aşamasına da bir vurgu vardır. Nitekim, bu âyetlerden ilkinin tefsirini yaparken hem vurgu yaptığı değişikliklerin sebebini izah eder hem de konuya yeni bir pencereden bakar. Şöyle ki, Canlı varlıkların toprağa dönüşmesi ve topraktan da canlılığın meydana gelmesini ilmi perspektiften değerlendirerek, bilimsel tefsir metodunu eserinde bir kez daha ortaya koymuş olur. Amacı, Hz. Âdem'in topraktan yaratılışını, ikinci kez yaratılışa delil ve dayanak kılmaktır. İlmi kavramları kullanarak, dünyada canlı ve cansız varlıklar arasındaki etkileşim ve döngüyü ve bunun ikinci yaratılışla olan irtibatını şu ifadelerle anlatır : "Âdem Peygamberin, diğer bir tabirle ilk insanın böyle bir balçıktan yaratılması genel anlamda değil, özel anlamdadır. Çünkü o, fizikötesi ilâhî sünnetin tecellisiyle şekillendirilip bizim bilmediğimiz birtakım kanunlarla yaratılmıştır. Ancak her şeyin, eninde sonunda toprağa dönüştüğünü görmekteyiz. Öyleki, topraktaki bakteriler

[587] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5934-5935.
[588] "Şanıma and olsun ki, insanı pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçıktan yarattık." Hicr, 15/26.
[589] "Bir vakitler Rabbin meleklere: Gerçekten ben, pişmedik kuru çamurdan, biçimlendirilmiş balçıktan bir beşer (insan) yaratacağım demişti." Hicr, 15/28.
[590] "İblis, pişmedik kuru, şekillendirilmiş balçıktan yarattığın bir beşere (insana) secde etmem için ben var olmadım, dedi." Hicr, 15/33.

tarafından ölen canlıların ve bitkilerin vücudu değişime uğratılarak bir bakıma her şeyiyle bakteri ve toprağa dönüşüp belirsiz hale geldiğini biliyoruz. Gerçek bu olunca, bunun aksi neden olmasın? Yani toprak da canlıya dönüşmesin. Aslında toprak, kayaların ufalması ve ufalan zerreciklerin ölmüş olan bütün bitki ve canlıların vücutlarına karışmasıyla oluşmuştur. Diyebiliriz ki, toprağın her desimetre küpünde bakteri adı verilen milyonlarca bitkicikler, hayvancıklar vardır. O bakımdan canlılık vasfı değişik bir anlamla toprağın kendisinde mevcuttur. Hayvanları ve bitkileri toprağa dönüştüren ve tekrar topraktan bitkileri yeşertip bitiren kudret, topraktan insanı yaratamaz mı?"[591]

3.3.2.2. İnsanın Yaratılış Aşamaları

Başlığımızın kapsamı içerisine giren diğer insanların yaratılışına gelince, Celal Yıldırımın konu ile ilgili âyetleri bilimsel metod ile nasıl değerlendirdiğini işlemeye çalışacağız.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de insanların yaratılış aşamaları sırasıyla "نطفة" "nutfe",[592] türevleriyle birlikte "علق" "alak",[593]"علقةٍ" "alakatin"[594] veya "علقة" "alakatan",[595] ve "مضغة" "mudğa"[596] kavramlarıyla ifade edilir.[597] Sonraki aşamalar ete ve kemiğe bürünme safhalarıdır ki, sadece bir yerde[598] ilk üç aşamadan sonraki bu son aşamalara değinilir.

Kur'ân-ı Kerim'de bazen bu aşamalar bir arada verilirken, bazen de bir veya iki aşama birlikte zikredilir. Biz de müellifin bu kavramlar üzerinden insanın yaratılış aşamaları ile ilgili bilimsel tefsir metodunu değerlendirmeye gayret edeceğiz.

İlk örneğimizi Hac Sûresi'nde bulunan " Ey insanlar! Öldükten sonra dirilip k alkmaktan şüphede iseniz, gerçek odur ki, biz sizi topraktan yarattık, sonra nutfe

[591] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3215.
[592] Nahl, 16/4; Kehf, 18/37,v.d; Hac, 22/5; Mü'minûn, 23.13.14; Fâtır, 35/11; Yâsîn, 36/77; Ğâfir, 40/67, Necm, 53/46; Kıyâme, 75/37; İnsân, 76/2; Abese, 80/19.
[593] Alak, 96/2.
[594] Hac, 22/5.
[595] Mü'minûn, 23/14; Ğâfir, 40/67; Kıyâme, 75/38.
[596] Hac, 22/5; Mü'minûn, 23/14;
[597] Muhammed Fuad Abdulbaki, **el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim,** Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007,s. 687, 688, 870, 927.
[598] Mü'minûn, 23/14.

(sperma) dan, sonra pıhtılaşmış kan parçasından, sonra yaratış biçimi belirli belirsiz bir çiğnem etten yarattık ki, size (kudretimizin yüceliğini, sanatımızın eşsizliğini) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belli bir süreye kadar ana rahminde bekletiriz, sonra da sizi bir bebek olarak çıkarırız…"[599] âyetten vermek istiyoruz. İlgili âyetin tefsirinde müellif, Hz. Âdem'in yaratılışını birinci şekildeki hilkat kanunu, diğer insanların yani zürriyetinin yaratılışını ikinci şekildeki hilkat kanunu olarak isimlendirir. Ardından şu değerlendirmeleri yapar : "…Spermanın ana rahmindeki yumurtalığa intikalinden sonraki safhaları ilim bize tesbit etmiş bulunuyor. Ancak unutmamak gerekir ki, ceninin ana rahmindeki bekletilme süresi, önceden hazırlanmış hılkat planına göredir ki, bu değişmeyen biyolojik kanunlarla gerçekleşmektedir.

Şüphesiz spermanın ana rahminde geçirdiği safhalar da çok dikkat çekicidir. Hücrelerin bölünüp düzenli şekilde çoğalması ve bir hücre kümesi oluşturması ve bir süre sonra onun kan pıhtısı görünümü alması; sonra da yavaş yavaş şekilsiz bir et parçası haline gelmesi ve nihayet şekillenmesini, bütünüyle hılkatle ilgili tekâmül kanununu ifade eder."[600]

Yıldırım, konu ile ilgili bilimsel yaklaşımını Mü'minûn sûresi 13-14. âyetlerin[601] tefsirinde devam ettirir. Kur'ân-ı Kerim'de insanın yaratılışı ile ilgili verilen bilgilerin Kur'ân'ın mûcizelerinden olduğunu zira bin dört yüz yıl önce insanlar bu safhaları bilmezken, Kur'ân'ın günümüzde gelişen bilimsel araştırma ve tesbitlere uygun olarak bilgiler verdiğini belirttikten sonra şu açıklamaları yapar : "yapılan bilimsel araştırma ve tesbitlere göre: rahim yolu içinde aşılanan yumurta hemen bölünmeye başlar, rahim yolu kaslarının kasılmasıyla 8 gün içinde rahme ulaşır. Rahmin iç tabakası olgunlaşmış, kalınlaşmıştır ve artık yumurtanın tutunmasını beklemektedir. Kur'ân'ın tabiriyle sağlam bir karargâh haline gelmiştir.

Döllenmiş yumurtaya, gelişmeye yüztuttuğu andan sonra oğulcuk eski tabirle rüşeym denir; etene yolu ile annesinden kan almaya, bu kan kendi damarlaırnda

[599] Hac, 22/5.
[600] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3995.
[601] "Sonra onu sağlamca, durup dinlenecek bir yerde nutfe haline getirdik. Sonra o nutfeyi kan pıhtısı durumuna getirdik. Kan pıhtısını ise çiğnenmiş bir et parçasına dönüştürdük. O çiğnenmiş etten de kemikler yarattık; kemiklere et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir, ne mukaddestir!" Mü'minûn, 23/13-14.

dolaşmaya başladıktan sonra da dölüt yani cenin diye anılır. Böylece iki ayda iki santimetre olan ceninde nasıl damarlar oluşup kan dolaşımı meydana geliyorsa, öylece kıkırdak şeklinde kemikler de oluşmaya başlar ve yavaş yavaş Kur'ân'ın tabiriyle oluşan kemiklere et giydirilir, yani etle kemik birlikte gelişerek düzen ve ölçüsü doğrultusunda bütünleşir. Derken ilk oluşmasına nisbetle bambaşka bir yaratık meydana gelir."[602]

Şimdi de müellifin yukarıda verdiğimiz kavramlar üzerinde nasıl durduğuna ve bilimsel açıdan ne tür değerlendirmeler yaptığına bakmak istiyoruz. Nahl sûresi'nde ilgili âyet şöyledir : "İnsanı nutfe (spermleri taşıyan sıvı) dan yaratmışken, bakarsın ki o, (bize karşı) açıkça tartışan bir düşman kesilivermiştir!"[603] Bu âyetin tefsirinde "nutfe" kavramını müstakil bir başlık altında değerlendiren Yıldırım, mezkûr kelimenin Kıyâme sûresi'nde : "Kendisi atışkan bir menîden değil midir?"[604] ve İnsân sûresi'nde : "Şüphesiz ki biz, insanı bileşik bir nutfeden yarattık da onu denemekteyiz…" şeklinde ifade edildiği âyetlerle birlikte ele alarak, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde bir tanımlama çabası içine girer. Buna göre nutfe, bir damla su, erkeğin cinsel aletinden şehvetle çıkan belsuyu, atılıp fışkıran meni, birbiriyle imtizaç eden sıvı gibi anlamlara gelir. İşte bu özelliklere sahip olan meni sıvısının sadece bir santimetre küpünde normal olarak 60-100 milyon sperma hayvancığı bulunur.[605]

Bu bilgileri verdikten sonra devamında müellif, Allah dışında hiçbir kudretin böylesine harika bir programla bu ameliyeyi gerçekleştiremeyeceğini, Kur'ân'ın bu bilimsel hakikatlere işaret etmek sûretiyle Allah'ın varlığına ve kudretine dikkat çektiğini belirterek, tefsir metodunda hedeflediği amacı ortaya koymaktadır.

Alak sûresinde geçen ilgili âyetler şu şekildedir : "yaratan rabbinin adıyla oku! O, insanı kan pıhtısı görünümünde olan (benzer bir) şeyden yarattı."[606] Burada özellikle müellifin "alak" kavramına verdiği " kan görünümüne benzer bir şey" mealine dikkat etmek gerekir. Kendisi embriyoloji üzerinde yapılan bazı bilimsel

[602] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 4086.
[603] Nahl, 16/4.
[604] Kıyâme, 75/37.
[605] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3273.
[606] Alak, 96/1-2.

araştırmaların ilgili kavramın "kan pıhtısı" anlamına gelmediği sonucuna vardıklarını ifade ettikten sonra, bizce önemli bir konuya temas eder. Bilimsel neticelerin genel-geçerliliği meselesi… Domuz etinin haramlık illetini oluşturduğuna inanılan trişin ve benzeri zararlı parazitlerin imha edilmesiyle tahrim nedeninin ortadan kalkmış olacağı düşüncesinin, yapılan daha ciddi ve etraflı araştırmalarla isabetsizliği yine bizzat bilimsel başka gerçeklerle ortaya konulmuş oluyor.[607]

Müellifin bu yaklaşımı, bilimsel veriler ışığında âyetleri tefsir ederken temkinli olmanın gereğine dikkat çekmiş olması açısından önemli bir örnektir. Çünkü bu örnekle bilimsel bilginin izafi yönüne vurgu yapmış olmaktadır. Bunun yanında aynı kavramın tefsirinin devamında "kan pıhtısı görünümünde bir oluşum" fikrini, itimad ettiği başka ilmi veriler çerçevesinde ortaya koymaya çalışıyor ki, bilimsel hakikatleri süzgeçten geçirme ve belirli yöntemler dahilinde bu neticeleri değerlendirme yoluna başvurduğunu müşahede etmekteyiz.

Üzerinde duracağımız üçüncü ve son kavramda "Mudğa" kavramıdır. Arasıra müellifin aynı konu hakkında farklı yerlerde yeni bilgiler verdiğini görürüz. Bu şekilde hem tekrara düşmekten kurtulur hem de okuyucuyu bıktırmadan yeni bilgiler peşinden sürükler. Bu mevzuda da benzer bir durumla karşı karşıya olduğumuza tanık oluyoruz. Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan veya dolaylı Hz. Âdem veya İnsanın yaratılış aşamalarına temas eden âyetlerin tefsirinde verdiği bilgilerden bu sonuca ulaşmaktayız.

İnsanın yaratılış aşamalarının konu edildiği âyetlerden Hac Sûresi 5. âyette şu ifadeler yer alır: "…sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan(aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan ceninden) yarattık…" Yıldırım bu âyetin tefsirinde bilimsel kavram ve bilgilerden yararlanır. Sperma, cenin, ceninin ana rahminde bekletilme süresi gibi kavramları önceden hazırlanmış hılkat planı ve değişmeyen biyolojik kanunlar ifadeleriyle birlikte değerlendirmeye tabi tutar. Bununla din-bilim veya Yaratıcı-kâinat arasındaki güçlü bağa dikkat çeker. Daha da ileri giderek bazı bilimsel çevrelerde kullanılan kavramları da farklı bir anlamsal çerçeve içinde

[607] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6894-6895.

kullanır. "Hılkatla ilgili tekâmül kanunu" ifadeleri kasdımızı ortaya koyacak önemli bir örnektir.[608] Nitekim müteaddid yerde İlim-Kur'ân ilişkisine dair yaptığı açıklamalardan veciz sayılabilecek şu ifadeler dikkate şayandır: "O halde ilmî araştırmalar ilerledikçe, elde edilen müsbet sonuçlar Kur'ân'ı tasdik etmekte ve onun ilâhî olduğuna şehadet etmektedir."[609]

Bu ifadeler on dört cild gibi büyük bir tefsir eseri ortaya koyan bir müellifin tefsir metodunu ortaya koyacak kadar önemlidir. Eserini yazdığı dönemde ulaşılan ilmi verilerden faydalanma ve bu verilerin ışığında Kur'ân'ı tefsir etme gayreti, üzerinde çok ciddi araştırmalar yapılmasını hak eder niteliktedir kanaatindeyiz.

Bu tesbitimizi doğrular nitelikte şu örneği vermek yerinde olacaktır. Yukarıda Kur'ân-İlim ilişkisine yaklaşımı ile ilgili verdiğimiz ifadelerinin altını nasıl doldurduğunu da bu örnek ortaya koyacaktır. "Mudğa" ifadesi ile ilgili açıklama yaparken "Hılkatle ilgili tekâmül kanunu" ifadeleri kullandığını belirtmiştik. Mü'minûn Sûresi 14. âyetin[610] tefsirinde şu ifadeleri kullanır: "Yapılan bilimsel araştırma ve tesbitlere göre : Rahim yolu içinde aşılanan yumurta hemen bölünmeye başlar, rahim yolu kaslarının kasılmasıyla 8 gün içinde rahme ulaşır. Rahmin iç tabakası olgunlaşmış, kalınlaşmıştır ve artık yumurtanın tutunmasını beklemektedir. Kur'ân'ın tabiriyle sağlam bir karargâh haline gelmiştir.

Döllenmiş yumurtaya, gelişmeye yüz tuttuğu andan sonra oğulcuk eski tabirle rüşeym denir; etene yolu ile annesinden kan almaya, bu kan kendi damarlarında dolaşmaya başladıktan sonra da dölüt yani cenin diye anılır. Böylece iki ayda iki santimetre olan ceninde nasıl damarlar oluşup kan dolaşımı meydana geliyorsa, öylece kıkırdak şeklinde kemikler de oluşmaya başlar ve yavaş yavaş Kur'ân'ın tabiriyle oluşan kemiklere et giydirilir…"[611]

3.3.2.3.Evrim

Büyük Larousse Ansiklopedisi'nde Evrim; "Bir durumdan ötekine aşamalı geçişi sağlayan değişim, değişiklik, dönüşüm… Bir kimsenin karakterinde, davranışında, kanılarında belli bir süre içinde görülen değişim…Jeolojik devirler boyunca hayvan ve bitki soylarının yeni formlar oluşturmak üzere geçirdiği

[608] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3995.
[609] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 3907.
[610] "Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; Bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik…" Mü'minûn, 23/14.
[611] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4086.

değişikliklerin tümü"[612] şeklinde tarif edilir. Bunun yanında "Evrimcilik" maddesi de "Yaratımcılık" karşıtı kavram olarak. "Türlerin çağlar boyunca geçirdiği evrimi açıklayan öğreti ya da kuram"[613] olarak ifade edilir.

Hz. Âdem'in ve insanın yaratılışı konusu işlenirken Yıldırımın zımnen evrim konusuna bakışını ortaya koyduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü kendisi bu meseleyi müstakil olarak değerlendirirken yukarıda verdiği bilgilerden faydalanarak bu doğrultuda ayrıntılı izahlar verdiğine şahit oluyoruz. Biz bu başlık altında "evrim" konusuna müellifin müstakil bölümler altında yaklaşımını analiz etmeye çalışacağız.

Bilimsel verilerden çokça faydalanmak sûretiyle tefsir faaliyeti yürüten müellifin, üzerinde en çok durduğu konulardan birinin de yaratılış hususu olduğunu söyleyebiliriz. Eserinin ilk bölümlerinde daha Fâtiha Sûresinin ilk âyeti olan "Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a mahsustur."[614] Kısmı tefsir ederken, "Rab" kavramının izahını yaratılış-evrim çerçevesinde yapar. Burada dikkat çekici şekilde bilim dünyasında konuşulan hususları arz ettiği gibi biyoloji ilminin konuları olan DNA, RNA, KROMOZOM, GEN gibi kavramlarla okuyucuyu aydınlatır ve Kur'ân'ın verdiği bilgilerin, bu mâlümatla uyumlu olduğunu yine bilim dünyasından ilim adamlarının tesbitlerinden faydalanarak[615] bilimsel verilerle örtüştüğünü ortaya koymaya çalışır. Özellikle Darwin'e ait "İnsanın Menşei" eserinden bahsetmesi ve eserin temel konusunu teşkil eden "tekâmül" konusunu eleştiriye tabi tutması da esere ait bilimsel yaklaşıma güzel bir örnek teşkil eder.

Müellif burada anlatılan "tekâmül"konusunun Darwin'in anlattığı gibi olmadığını, varlık aleminde canlılarda bilinen bilinmeyen her şeyin –cins ve türüne göre- basamak basamak kemâle doğru yükselme şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade eder ve bu anlattıklarını temellendirmek maksadıyla şunları aktarır: "…Ona

[612] **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, "Evrim", Gelişim Yayınları, 1986, 7/3921.
[613] **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, "Evrimcilik", Gelişim Yayınları, 1986, 7/3923.
[614] Fâtiha, 1/1.
[615] Diyanet İşleri başkanlığı yayınlarında basılan, M. Rahmi Balaban'a ait İlim, Ahlak ve Din eserinden alıntı yaparak kendi tabiriyle, New York İlim Akademisi Eski Başkanı A. Gressy Morrison'a ait olduğunu belirttiği bazı ifadeleri şu şekilde aktarıyor: "Hayat için elzem ilk şart bugün bizim bildiğimiz fakat darwin'in bilmediği birtakım olaylarda kendini göstermektedir. Meselâ : Gen harikası gibi. Bu gen denen şeyler o kadar anlatılmıyacak kadar küçüktür ki, yeryüzündeki mevcut bütün canlıları meydana getiren gen'lerin hepsini bir araya toplasak bir yüksüğü bile doldurmaz…"

göre (Darwin) hayvanlarla insan türü arasında zaman bakımından bir öncelik-sonralık vardır. İnsanın hayvandan geldiğini ve maymunun buna canlı bir misal teşkil ettiğini iddia eder… Bu iddia ve varsayım artık günümüzde hücre ve gen üzerindeki ilmi araştırma ve çalışmalar karşısında değerini kaybetmiştir. Zamanımızın biyologları, canlıların türüne ve her türlü özelliğine göre kendine benziyen canlılardan meydana geldiğini kesin olarak ortaya koymuşlardır. Çünkü canlı maddenin en büyük vasfı ve onu cansız maddeden ayıran en önemli fonksiyonu özümleme ve özümlenmedir…"[616]

Celal Yıldırımın yeri geldikçe evrim konusu üzerinde durduğunu ve çoğu kere yeni bilgilerle meseleyi ilmi çerçeveden değerlendirerek Kur'ân'ın yaratılış felsefesiyle uyum/bağ oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Yine Hz. Âdem'in yaratılışına temas eden Âl-i İmran sûresi'nde geçen:

ان مثل عیسی عند الله کمثل ادم خلقه من تراب

"Doğrusu Allah yanında İsâ'nın (yaratılıştaki) misâli, âdem'in durumu gibidir; Onu topraktan yarattı…"[617]âyetin tefsirinde "Canlının Canlıdan Meydana Gelmesi" başlığı altında konuya bilimsel yaklaşımla izahlar getirdiğine şahit olmaktayız. Özellikle PASTEUR-BİYOGENEZ ifadeleri üzerinden adeta okuyucuya Kur'ân-Bilim ilişkişi dünyasına yeni kapılar açmaktadır. Biyogenezin canlının canlıdan gelmek anlamına geldiğini, bu düşüncenin Pasteur ile bilim çevrelerinde yerleşmeye başladığını bu şekilde modern biyoloji ilmi ile İslam'ın görüşünün birbirine yaklaştığı tezini ortaya koyar. Ona göre biyologlar artık genellikle biyogeneze inanmaktadırlar. Bununla da hayatın başka bir hayattan meydana geldiği görüşünü de kabul etmiş oluyorlar.[618]

Konu ile ilgili uzun izâhât verdiği ilgili yerde, bazı tesbitleriyle din-bilim ilişkisine dönük fikirlerini ortaya koyduğuna da şahitlik ediyoruz. Ona göre maddeye canlılık veren ilâhi kelime veya ilâhi ruhtur. Kimya ve Biyoloji hücrenin yapısı hakkında bilgi verse de canlılık vasfını açıklıyamamaktadır. Çünkü deney ve gözlem alanına girmeyen ayrı bir sünnete bağlı olan bir bilgi alanı mevcuttur.

[616] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 1, s. 23-24.
[617] Âl-i İmrân, **3**/59.
[618] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 934-935.

Buradan yola çıkarak Hz. Âdem'in çamurdan yaratılıp şekillendirilmesi, ilâhî ruhtan ona üflenmesi ve bu ilâhî ruh'un hayat ve canlılık demek olması vahiy bilgisi dahilindedir.[619]Diyebiliriz ki Yıldırım'ın ilmi verilere dayanarak yaptığı tefsir faaliyetinin, bilimin ulaştığı sonuçların vahiy bilgisini ispat ve doğrulayıcı nitelikte olduğunu ortaya koymak içindir.

Nitekim müellifin şu ifadeleri yukarıda yaptığımız gözlemi doğrular niteliktedir : "Her canlı türünün başlangıcı, topraktan yaratılıp canlılık vasfına kavuşturulduktan sonra üreme ve çoğalması bugün bildiğimiz kanunlara bağlanmıştır. İnsanın maymundan gelmediği, gelişen ilimle de artık kesinlik kazanmışa benziyor. Genetik araştırmalarda kalıtım ve Değişim bize çok yeni bilgiler kazandırmıştır. Ayrıca yapılan kazılarla elde edilen bilgiler de bu doğrultuda hayli ipuçları vermektedir. Nitekim ünlü ilim adamı Richard Leakev'in bulduğu 2 milyon 600 bin yıllık insan kemikleri, sözü edilen teoriyi bir kez daha sarsmıştır. Kafa tasları üzerinde yapılan ciddi araştırma, o günün insanının beyni ne ise bugünün insanının da beyninin aynı büyüklükte olduğunu göstermektedir."[620]

Başka bir yerde de daha açık ifadelerle şunları söyler : "…İlim adamının görevi, tecrübe ve müşahede sonucu elde ettiği buluşları ilâhî kudretin bir tezâhürü olarak görmeli, O'nun varlık alemine koymuş olduğu kanunların tabii sonuçları olduğunu anlamalı ve sonra onu imân potasında şekillendirip insanlar sunmalıdır."[621]

Konu canlıların yaratılması olunca, yeri geldikçe âyet tefsirlerinde evrim tezini çürütmek ve Kur'ân'ın insan ve diğer canlıların yaratılışı ile ilgili verdiği bilgilerin doğrulunu yine bilimsel veri ve kaynaklardan yararlanarak ispat etmeye çalışıyor. Nahl sûresi'nde geçen : "İnsanı nutfe (spermleri taşıyan sıvı)dan yaratmışken bakarsın ki o, (bize karşı) açıkça tartışan bir düşman kesilivermiştir. Davarları da sizin için yarattı…"[622] âyetlerin tefsirinde, evrimcilerin iddiasını çürütmeye çalıştığını görürüz. İlgili âyetlerden hayvanların insanlardan önce yaratıldığının anlaşıldığını, ayrıca davarların kalıtımında da bir değişikliğin söz konusu olamayacağının ortaya açık şekilde konduğunu, her bir canlıyı yaratmak için

[619] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 2, s. 935.
[620] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c.2, s. 936.
[621] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 4, s. 1731.
[622] Nahl, 16/4-5.

bir defa tecellide bulunulduğunu ve ondan sonra proğramlanan biyolojik kanuna göre üremenin sürüp geldiğini ve bir türden başka bir türe geçiş olmadığına işaret edildiğini ifade eder. Devamında yorumlarını ispat cihetinde Ankara Ziraat Fakültesi yayınları arasında yer alan Genetik adlı kitaptan şu alıntıyı yapar : "Bütün canlılarda çoğalma sonucu meydana gelen yeni bireyler geçmişlerine ve kardeşlerine diğer canlılara olduğundan daha fazla benzerler. Bir koyunun yavrusu yine koyundur. Boynuzsuz bir koyundan boynuzlu bir yavru meydana gelebilir. Fakat bir koyunun fare veya at doğurduğu görülmemiştir…"[623]

Yıldırımın "tekâmül" kavramını "evrim" kavramına karşı antitez maksadıyla kullandığını söyleyebiliriz. O evrimcilerin iddiası gibi türler arası geçişin mümkün olmadığını, ancak her türün kendi içinde değişim, gelişim ve olgunlaşmasının olabileceğini açıkça ifade eder. Nitekim yukarıda da bununla ilgili örnekler vermiştik. Burada esas değineceğimiz husus ise, kendisinin tekâmül kavramının anlam çerçevesini genişletmesine yönelik olacaktır. Şöyle ki, insanların ve diğer canlıların içinde yaşadığı dünya içinde bir tekâmül söz konusudur. Allahın insanları ve diğer canlıları yaratmadan önce dünyayı hazırladığını görürüz. Yerkürenin yaşamaya elverişli hale gelmesi için birçok jeolojik devirlerin geçmesi gerekiyordu. Böylece milyon ve milyar seneler geçtikten sonra yer altı ve yerüstü kaynaklar oluştu. İnsan ve diğer canlıların yaşayıp üremesine uygun ortam vücut buldu.[624]

Bu yaklaşımıyla müellif tekâmül kavramının anlam çerçevesini ilmi verilerden yararlanmak sûretiyle genişletmektedir. Bunu yaparken de insan ve diğer canlılar için tekâmülü, içinde yaşadıkları ve oluşumu ile ilgili kabul edilen tezleri örnek vermek sûretiyle dünyanın tekâmülü üzerinden ispatlama yoluna gitmiş oluyor.

3.3.3. Jeoloji

3.3.3.1. Yeryüzünde Denge

Diyebiliriz ki müellifin eserinde üzerinde durduğu ana tema doğrudan veya dolaylı bu konudur. Allah'ın eşsiz yaratıcılığını ve yaratmadaki hikmetini sürekli

[623] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3274.
[624] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3209.

vurgular. Genel olarak kâinatta özelde ise yeryüzünde var olan denge ve düzene sürekli dikkat çeker. Bunu yaparken de bilimsel terminolojiden istifade eder. Yeri geldiğinde güneş, ay ve diğer gezegenlerin hareket ve görevlerine, yeri geldiğinde yerçekimi, atmosfer, suyun kaldırma kuvvetine, yeri geldiğinde de insanın yaratılış mucizesine, vücudunu oluşturan organların mucizevi faaliyetlerine değinir. O, hiçbir şeyin tesadüf eseri olmadığını her şeyin Allah'ın iradesinin bir neticesi olduğunu anlatmaya çalışırken bilimsel kavram ve muhteviyattan yararlanır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi, bu çalışmanın en önemli hedefi asrın idrakine Kur'ân'ı

Doğrudan ve genel olarak ölçü ve dengeye işaret eden, Ra'd sûresi'nde bulunan **"وكل شيئ عنده بمقدار"** "… Her şey O'nun yanında bir ölçüye göredir."[625] âyetin tefsirinde Yıldırım, İlk olarak varlık aleminde hakim olan mutlak düzene dikkat çeker. Her şeyin bu düzende özelliğine, yarar ve zararına göre yerini aldığını, meydana gelecek her olayın belli sebepleri ve değişmez ölçüleri olduğunu, aksi takdirde kargaşa ve düzensizliğin doğacağını belirtir. Ardından dikkatleri yeryüzüne çeker. Dünyanın büyüklük oranı, yerçekimi, kara ve denizlerin dağılımı, atmosfer gibi kavramlarla "yeryüzünde denge" hususunu kendine has üslubuyla şu şekilde izah eder :

"…Dünya biraz daha büyük olsaydı, yerçekim nisbeti biraz daha artar, bu kadar rahat hareket imkânımız olmazdı. Daha küçük yaratılsaydı, çekim kuvveti o nisbette azalır ve üzerindeki atmosfer tabakasını tutamaz duruma gelirdi. Yerkürenin onda yedisinin denizlerle kaplı bulunması, yağış alma ve su kaynaklarını besleme dengesini sağlamaktadır. Daha az veya daha fazla olsaydı, bu denge ve düzen bozulur; az olduğu takdirde kuraklık, çok olduğu takdirde sel felaketi hüküm sürerdi.Atmosfer tabakası bugünkünden daha kalın olsaydı, soğuktan donar, daha az olsaydı sıcaktan kavrulurduk."[626]

Yine aynı istikamette Kamer Sûresi'nde bulunan : **انا كل شيئ خلقناه بقدر**

"Şüphesiz ki biz, her şeyi (belli) bir ölçüye göre yarattık."[627] âyetinin tefsirinde de aynı metodu devam ettirerek açıklamalar yaptığına şahitlik etmekteyiz. Esasen burada dikkat çeken bir hususa daha vurgu yapar. İlgili âyette geçen "قدر" "Kader" kavramının ilerleyen zaman içerisinde müfessirler tarafından anlam

[625] Ra'd, 13/8.
[626] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 6, s. 3040-3041.
[627] Kamer, 54/49.

çerçevesinin daha geniş değerlendirildiğini, özellikle son bir asırda[628] yetişen müfessir ve ilim adamlarının, "ölçü ve miktar" manasını tercih ettiklerini ifade ederek[629] bilimsel tefsir metodunun etkisine temas etmesi açısından son derece önemli bir tesbit olduğu kanaati taşıyoruz. Daha önce yazılmış tefsir kaynaklarında da bu kelime ölçü ve miktar diye tefsir edilmiştir.[630] Ancak itikadi mezhep alimleri, bu ayetin hem kiraatı hem de anlamı hakkında değişik yorumlarda bulunmuşlardır.[631]

Aynı âyetin tefsirinin devamında, müellifin bilimsel muhteviyatın argümanlarıyla, âyette geçen ve ölçü-miktar olarak meal verdiği "kader" kavramını açıklamaya çalıştığını görüyoruz. Mevzu ile ilgili Yıldırım şunları ifade eder: "…Güneş ile dünya arasındaki uzaklık; yerkürenin 23 derece meyilli olması; atmosfer tabakasının kalınlığı ve oluştuğu gaz nisbeti; yeryüzünün onda yedisinin denizlerle kaplı bulunması; karada ve denizdeki canlıların birbirlerini yemek sûretiyle hem hayatlarını sürdürmeleri, hem de canlılar âleminde dengeyi sağlamaları hep belli bir plan ve programa göre ayarlanmıştır. Gelişigüzel, nisbetsiz, ölçüsüz ve hesapsız hiçbir şey yoktur."[632]

Bunların yanında Yıldırım, yeryüzünde ölçü ve dengeye işaret eden ve özel örnek teşkil eden âyetlerin tefsirinde de aynı yöntemle tefsir yapar. Rahmân sûresi'nde bulunan : **"الشمس والقمر بحسبان"** "Güneş ve Ay hesap iledir."[633] âyetinin tefsirinde Kur'ân-ı kerim'in bilimsel hakikatlere öncülük ve işaret ettiğine değinerek, on beş asır önce güneş ve ayın hareketlerinin hesaba dayandığını açıkladığını bununla da ilim adamlarına hareket noktası belirlediğini ve ön bilgi verdiğini ifade eder. Yine İbni Abbas ve Katade gibi ilk dönem müfessirlerin konu ile ilgi görüş ve yorumlarına değinerek bu fikirleri süzgeçten geçirir ve bugünkü bilimsel verilerin ışığında makul olan yorumu tercih eder. Buna göre, İbni Abbas'ın "Güneş ve ay kendi menzil (yörünge)lerinde belli ve belirli hesaba göre hareket etmektedirler. Öyle ki, hiçbiri menzilinden (yörünge) meyledip sapmamaktadırlar."yorum ve açıklaması, ilâhî murada daha uygundur. Müellif kendisini bu tesbite sevk eden Saiklerin

[628] Eserin 1960-1983 yılları arasında yazıldığını daha önce belirtmiştik. (1/14.)
[629] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5920-5921.
[630] Bkz. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, **Fethu'l-Kadîr,** Muessesetu'r-Reyyân, Beyrut 2004, V, 168.
[631] Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyan, **el-Bahru'l-Muhît,** Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, X, 48 vd.
[632] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5921.
[633] Rahman, 55/5.

sebebini de sözlerinin devamında şu şekilde izah eder . "Nitekim Yâsîn Sûresi'nde : Güneş ve aydan her biri kendi yörüngesinde yüzüp gitmektedir, buyurularak konumuzu oluşturan âyete açıklık getirilmiştir. Yine aynı sûrede güneş ile ayın yörüngelerinin çakışıp kesişmesinin söz konusu olamayacağı belirtilerek bu hususta astronomlara ve diğer ilgili ilim adamlarına en doğru temel bilgi verilmiştir."[634]

"Yeryüzünde denge" ifadelerinin müellif tarafından geniş bir anlam çerçevesi içerisinde değerlendirildiğini belirtmiştik. Tabiatta meydana gelen her şey ilâhî iradenin neticesidir ve nihayetinde her bir olay düzen ve dengeye hizmet eder. Konuyu somutlaştırmak için bir iki örnek verecek olursak;

Yâsîn sûresinde bulunan : **واية لهم الارض الميتة احييناها واخرجنا منها حبا فمنه ياكلون** "Diriltip içinden taneleri çıkardığımız ölü toprak onlar için (varlığımızın ve kudretimizin) açık belgelerinden biridir; ondan yiyip geçinirler."[635] âyetin tefsirinde toprakta meydana gelen hareketliliğe, bitkilerin, ekilip dikilen ürünlerin yeşermesine, çer-çöp haline gelmesi ve yeniden canlanmasına vurgu yapar. Ona göre bütün bunlar, ilmî araştırma yapmamıza ışık tutmak için Cenab-ı Allah tarafından birtakım benzetmelerde bulunarak dikkatimiz bu çok önemli konuya çekilmektedir. Müellif bu konuyla mükemmel düzen ve denge arasındaki ilişkiyi şu ifadelerle dile getirmektedir:

"Aynı toprak, aynı su, aynı hava ve aynı iklim ve ortam çerçevesinde her tohum veya kök türünün bütün özelliklerini taşıyıp korumakta; toprak, su ve güneşten aldığı gıdayla ayrı tat, ayrı renk ve farklı vitaminler taşımaktadır. Bu öylesine bir olaydır ki hedefinden şaşmamakta ve bir devr-i daim ameliyesiyle hizmetini sürdürmektedir. O halde ortada mükemmel bir plan ve kusursuz bir program vardır ve bunları uygulayan çok yüce bir kudret söz konusudur."[636]

Bunun yanında aynı sûrede yer alan : "O'nu tesbih ve tenzih edin ki, yerin yetiştirdiğinden, kendi nefislerinden ve bilmedikleri daha nice şeylerden çift çift yaratmıştır. Gece de onlar için(ilâhî kudrete delâlet eden) açık bir belgedir. Gündüzü

[634] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 11, s. 5929-5930.
[635] Yâsîn, 36/33.
[636] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5045.

ondan çekip sıyırırız da hemen karanlıkta kalmış olurlar."[637]âyetlerin tefsir edildiği pasajlarda da ilâhi kudretin ürünü olan denge ve ölçüye dikkatleri celbetmeye çalışır. İlgili âyetlerin ilkinde geçen "Ezvâc" kelimesini farklı bir zaviyeden değerlendirerek bu kavramın kapsamının geniş olduğunu belirtir. Bu meyanda, birbirine yakın, benzer, birbirine zıt ve birbiriyle ilgili bulunan her iki şey hakkında kullanılır. Dişi ile erkek, madde ile mana, madde ile enerji, beden ile ruh, kadın ile erkek, dünya ile ahret, pozitif ile negatif sıcak ile soğuk, acı ile tatlı bu cümledendir. Bu husus bile bize varlık âleminde yer alan her şeyin o kudrete baş eğdiğini ve yaratıldığı kanuna bağlı kalarak amacına doğru yönelmekte olduğunu gösteren önemli meseledir.[638]

İlgili âyetlerin ikincisinde de benzer bir yaklaşımla konuyu değerlendiren müellif, âyetin, dünyanın kendi ekseni etrafında ve güneşin çevresinde hareketiylehem gece ve gündüzün nasıl oluştuğuna, hem de yeryüzünde düzen ve ölçü olduğuna işaret ettiğini belirterek bilimsel tefsir metoduna örnek sayılabilecek şu ifadelerle konuyu özetlemektedir. "Silindirvari bedeni saran deri nasıl kademeli biçimde soyulup altındaki et ortaya çıkıyorsa, güneşin de yuvarlak olan dünya yüzeyine kademeli biçimde dokunmasıyla yeryüzünü örten karanlık kalkmaktadır. Kur'ân bu kapalı, fakat nefis benzetmeyi salh kavramıyla ifade etmektedir. Böylece hem dünyanın yuvarlak olduğuna, hem güneşin etrafında elips çizerek döndüğüne işâret edilmekte ve konu üzerinde dikkatle durmamız, düşüncemizi derinleştirmemiz için yarı kapalı bir anlatım şekline yer verilmektedir."[639]

Örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Konuyu kapsayıcılığı açısından şu son örneği vererek konuyu bitirmek istiyoruz. Furkân sûresi'nde bulunan 45-51. âyetler[640] bütününün tefsir pasajlarında mevzu ile ilgili yoğun olarak konuya eğilen

---

[637] Yâsîn, 36/36-37.
[638] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5046.
[639] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 10, s. 5046-5047.
[640] "Rabbin (kurduğu düzen, koyduğu kanun uyarınca) gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Dileseydi onu yerinde sâkin bırakırdı. Sonra biz güneşi ona sebep ve delil yaptık. Sonra da onu tutup kendimize doğru azar azar çekip (kısaltmaktayız). O'dur ki siz egeceyi bir örtü, uykuyu bir dinlenme (devresi), gündüzü yeni bir hayat (süresi) kıldı. O'dur ki rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci gönderdi ve ölü bir ülkeyi diriltmrmiz ve yarattığımız davarları ve birçok insanları sulamamız için gökten tertemiz su indirdik. And olsun ki, bu (tabiat olayını) öğüt alsınlar diye insanlar arasında çevirip dururuz. Bununla beraber insanların çoğu inat edip dayattılar da nankörlükten vazgeçmediler. İsteseydik her kasabaya (ve köye) bir uyarıcı (peygamber) gönderirdik. (Öyle yapmadık, yalnız seni seçip bütün insanlara göndermeyi uygun bulduk)." Furkan, 25/45-51.

müellif, diyebiliriz ki eserin genelinde ifade ettiği görüşlerini birkaç sayfada özetlemektedir.

İlk olarak ilgili âyetlerden gölgenin uzaması ile ilgili olan kısma dikkatleri çeken müellif, Kur'ân-ı Kerim'in insan aklını harekete geçirmek, düşünce ufkunu genişletip derinleştirmek için dünyanın ve güneşin hareket halinde olduklarına delâlet eden ana fikir ve temel bilgiler vermek için böyle bir anlatım üslubuna sahip olduğunu düşünür. Gölgenin uzayıp kısalmasının dünyanın hem kendi ekseni etrafında hem de güneş çevresinde bir elips çizerek dönmesinden kaynaklandığını belirtir. Sözlerinin devamında kullandığı şu ifadeler gayet dikkat çekici özelliktedir : "…Bu, kâinat planında yer alan ve belli çekim kanununa bağlanan güneş ile dünyanın hiç sapmadan hareketlerini sürdürdüklerini kesin biçimde ortaya koymaktadır. Ne güneş merkez olmaktan çıkmakta, ne de dünya onunla kendi arasındaki mesafeyi aşmaktadır. Şüphesiz ki bu kadar hesaplı ve düzenli hareket kendiliğinden meydana gelmemiştir. Ortada ölçülü kanunlar ve matematiksel belirlemeler varsa, mutlaka o kanunları koyan, belli hesaplara göre düzenleyen bir kanun vardır."[641]

Müellif, âyetler pasajında yer alan "وهو الذي ارسل الرياح بشرا بين يدي رحمته" "O'dur ki rüzgarları rahmetinin önünde müjdeci gönderdi…"[642]kısımda da rüzgarların tabiat olayları içindeki önemi ve yeryüzünün düzen ve dengesine etkisine değinir.Yağmurun oluşmasını bilimsel olarak açıkladıktan sonra rüzgarların yağmurun oluşumu ve taşınmasına olan katkısına vurgu yapar. Tabiatta var olan düzenin bir parçası olan rüzgarın yine belli kanunlara göre düzenlenip insanlardan yana çevrildiğini ve bir devri daim halinde fayda sağlamasına imkan verildiğini belirterek konunun anlam çerçevesini belirler.[643]

3.3.3.2. Kömürlerin Oluşumu

"Kömür, bitkisel kökenli organik maddeler ve inorganik bileşenlerden oluşan tortul bir kayaçtır. Bataklıklarda bitki ve ağaç kalıntılarının üst üste yığışarak çökelmesi ve milyonlarca yıllık bir süreç içerisinde kimyasal ve fiziksel etkilerle

[641] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4320.
[642] Furkân, 25/48.
[643] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4322.

değişime uğraması sonucu oluşur. Kömürün diğer bir tanımını; bitki kalıntıları ile inorganik minerallerin yüksek basınç ve sıcaklığa maruz kalarak sıkışması ve katılaşması neticesinde oluşan organik ve inorganik bileşenlerden meydana gelen tortul bir kayaçtır, şeklinde de yapabiliriz. Kömür, kömürleşme süreci denilen fiziksel (basınç, çökelme vb) ve kimyasal olaylar (ısı, bozulma ve dönüşme vb) sonucu meydana gelmektedir. Kömürün oluşum süreci kısaca şu şekilde özetlenebilir: Bitki topluluklarının birikimi ve çökelmesi şeklinde birinci faz, biyokimyasal ve jeokimyasal bozulmaların olduğu ikinci faz ve termokimyasal dönüşümlerle fiziksel, petrografik ve kimyasal özelliklerin oluştuğu üçüncü faz.

Kömürleşme sürecinde jeolojik zaman önemli parametrelerden biri olup, karbonifer, permiyen ve kraters-tersiyer dönemleri kömürleşmenin oluştuğu dönemlerdir. Kömürleşme derecesine rank adı verilmekte olup en düşük düşük kömürleşme derecesine (rank) sahip olanları turbalardır. Bunlar tam katılaşmamış, açık kahverenkli, gözenekli ve su oranı yüksek organik çökellerdir. Turbalardan sonra daha yaşlı yani uzun dönemlerde oluşan kömürler sırasıyla linyit, alt bitümlü kömür, taş kömürü ve antrasit olarak adlandırılır. Sertlikleri de bu sıra ile artar ve turba en genç olanları antrasitler ise en yaşlı olanlarıdır. Rank değeri yükseldikçe yaş ile birlikte kalite ve ısıl değerler de artar. Aşağıda kömür oluşumu ve süreçleri verilmektedir."[644]

Celal Yıldırımın yeryüzünün oluşumu ve jeolojik devirler konusu üzerinde yeri geldikçe durduğunu görüyoruz. Lavlar, erimiş kayalar, dağların oluşumu, magma, termal yükselim gibi bilimsel ifadelerle bu konuyu değerlendirdiğine şahit oluruz.[645]Özelde ise kömürün oluşumuna, eserin hacmine ve yer verdiği konulara nisbetle az değindiğini belirtebiliriz. Ama bilimsel tefsir metoduna örnek olması açısından bu konuya yer vermeyi uygun gördük.

Özellikle A'lâ sûresi'nde bulunan : "والذي اخرج المرعى فجعله غثاء احوى" "O ki, yeşilliği (bütün güzelliğiyle ve yararlarıyla) çıkardı. Sonra da onu kararıp birbirine

[644] Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, *http://www.tki.gov.tr/bilgi/komur/enerji-ve-komur/232 erişim* tarihi 25.02.2021

[645] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6578-6579.

karışan çer-çöp haline (veya kupkuru kömüre) çevirdi."[646] âyetleri kömürlerin oluşumu çerçevesinde değerlendirmesi dikkate şayandır. Nitekim Yıldırımın mealden de anlaşılacağı üzere âyetin kömürün oluşumuna işaret etmesinin demuhtemel manalardan biri olduğu kanaatinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kendisi ilgili âyetlerde geçen "غثاء" ve"احوى" ("Ğusâ" ve "Ahvâ") kavramlarını tahlile tabi tutar. "Ğusâ" kavramının Sel suyunun aktığı vâdinin kenarlarından toplayıp sürüklediği ot, yaprak ve benzeri şeyleri birbirine katıp bir yana attığı çer-çöp ve Katâde'den nakil yaparak, Kuruyup esmerleşen, koyu kahve, daha çok siyahımsı renk alan yarı çürümüş sebze ve ot anlamlarına gelebileceğini, "Ahvâ" kavramının ise siyah, koyu esmer, siyaha yakın koyu yeşil gibi renklere delalet eden bir sıfat olduğunu ifade eder. Bu açıklamalardan sonra okuyucunun zihninde konunun tüm yönleriyle aydınlatılabilmesi için müstakil bir değerlendirme yapar. Buna göre sözlük manalarının ışığında âyet iki şekilde yorumlanabilir. 1- Sel yatağında suyun sürükleyip bir kenara ittiği siyah, koyu kahve, siyaha yakın koyu yeşil renkte kurumuş çer-çöp 2- Siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt.

Yıldırım yukarıda bulunan bilgileri verdikten sonra "Taş Kömürü ve Kur'ân" başlığı altında "Kömür nasıl meydana gelmiştir?" alt başlığıyla kömürlerin oluşumu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Bu hususta var olduğunu söylediği iki teoriden okuyucuyu haberdar eder ve bu iki teorinin de doğru kabul edildiğini ifade eder. Bütün bu bilgileri vermesinin sebebini de sözlerini noktaladığı şu ifadelerle dile getirir : "Böylece dördüncü ve beşinci âyetlerle, yer altında oluşan taş kömürlere işaret edilmekte ve bu konuda temel bilgi verilmektedir."[647]

Müellifin bu mevzudaki tefsir metoduna örnek verebileceğimiz başka misal ise, Nâziât sûresi'nde bulunan **"والجبال ارسيها"** "Dağları derinlemesine dikip sağlamlaştırdı."[648]âyetinin tefsir kısmı olacaktır. Yukarıda gelen örnek gibi kapsayıcı olmasa da daha özet bilgilerle kömürlerin oluşumuna dair bilgiler vermesi ve ilgili

[646] A'lâ, 87/4-5.
[647] **Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. **6722.**
[648] Nâziât, 79/32.

âyetin tefsirinde bilimsel metodu takip etmesi açısından açısından bu örneğin de dikkate şayan olduğu kanaatindeyiz.

Buna göre dağların derinlemesine dikilip sağlamlaştırılması; yerkürenin denge ve düzen ölçüsünde hareket etmesi, hava akımı, yağmur ve su dengesi, yeraltı kaynaklarından bir kısmının oluşmasını sağlaması ve ayrıca dünyamıza güzel bir görüntü vermesi açısından değerlendirilebilir. İşte bu kadar önemli olan dağların kömürlerin oluşumu ile de ilgisi vardır. Şöyle ki, kömürü meydana getiren bitkiler, kömürün çökeldiği ve oluştuğu göl alanını sınırlayan ve çevreleyen dağlık yükseltilerdir. Ayrıca dağlık havzalar da, göl çukurluklarına akarsular yoluyla malzeme taşınmasını kolaylaştırıp hızlandırırlar. Böylece eski devirlerde kömürleşme hızlı şekilde oluşma imkanı bulabilmiştir. Zira kömürü oluşturacak bitkisel malzemenin üzerinin taş, toprak, çakıl gibi tortul malzemeyle örtülmesi kömür için gereken şartlarındandır.

Yukarıda verdiğimiz ilk örnekte olduğu gibi burada da müellifin verdiği bilimsel bilgilerle Kur'ân-ı Kerim âyetleri arasında bağ kurmak sûretiyle bilimsel tefsir metodunu tercih ettiğine şahit oluruz. Nitekim burada da sözlerini bağlarken şu ifadeleri kullandığını görürüz: "Böylece Kur'ân-ı Kerim akla ışık tutan, kalbe neşter vuran, düşünce ufkunu genişleten delil ve belgelerle, yeryüzünde böbürlenip Allah'ın kullarını kendilerine köle edinen zâlim zorba inkarcıları, haddini bilmeyen liderleri daldıkları derin uykudan uyandırmayı amaçlayarak, kâinatın her parçasının birbiriyle ahenkli ve faydalı bir çalışma ve hizmet verme dinamizmini kendinde taşıdığını belirtmekte; tıpkı bir saatin irili ufaklı çarklarının tam bir uyum içinde ve hep birlikte çalışma özelliğine benzer çalışma özelliği taşıdığına işarette bulunulmaktadır."[649]

3.3.4. FİZİK

3.3.4.1. Atom

Müellifin bilimsel tefsir metoduna somut olarak örnek olabilecek konulardan bir tanesi hiç şüphesiz "Atom" konusudur. Kur'ân'ın bilimsel hakikatlere işaret etmesi ve ilim adamlarına yol göstermesi açısından yeri geldikçe ilgili olduğuna inandığı âyetlerin tefsirinde konuyu irdeleyen Yıldırım, eserin yazıldığı dönemin ilmi

[649] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 13, s. 6579-6580.

verileri ışığında tefsir faaliyeti yapmaktadır. Özellikle âyetlerde geçen "ذرة" "ZERRE" kavramını "atom" çerçevesinde bir tefsir ameliyesine tabi tutan Yıldırım, Kur'ân-Bilim ilişkisini bu minval üzerinde yeniden değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de ilgili kavramın geçtiği yerlerin[650] sadece ikisinde bilimsel tefsir metodu ile konuya yaklaşım arz eden Yıldırım, geri kalan yerlerde konuyu daha çok rivayet metodu ile değerlendirmektedir. Bilimsel yönden "atom" konusuna bağladığı "zerre" kavramını işlediği yerleri değerlendirecek olursak;

Yûnus Sûresi'nde bulunan

ومايعزب عن ربك من مثقال ذرة في الارض ولا في السماء ولااصغر من ذلك ولااكبر الافي كتاب مبين

"…Ne yerde, ne de gökte zerre ağırlığınca hiçbir varlık Rabbinizden uzak (ve örtülü) kalmaz. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de yok ki, o açık kitapta (yazılı) olmasın."[651] âyetin tefsirinde zerre kavramını "Zerre ve Ağırlığı (molekül ve Atom)" başlığı altında değerlendirmeye tabi tutar. Kavramların öncelikle sözlük manalarına işaret eden ve buna çok önem verdiği anlaşılan müellif, burada da ilgili kelimenin gelebileceği muhtemel manaları hatırlatmaktadır. Buna göre en küçük kırmızımsı karıncalar, pencere ve menfezlerden içeri giren ve güneş ışınında görülen toz tanecikleri, ayrıca saçılan kum, tohum ve benzeri şeyler için zerre kavramının kullanıldığını belirtir. Esasında müellifin sözlük manaları üzerinde durması eserin sadece dilbilimsel özelliğine işaret etmez. Bu manalarla, fikirlerini, başka metodları kullanarak ispat etmek için yöntemine aracı ettiğine tanıklık ediyoruz. Bu kelime, eski kaynaklarda da benzer anlamlarda yorumlanmıştır.[652] Burada da Yıldırımın sözlerinin devamında kullandığı şu ifadeler anlatmaya çalıştığımızı daha açık olarak ortaya koymaktadır : "Sözlük manasından hareketle ilim adamlarımız yakın tarihlere kadar zerreyi parçalanmayan en küçük parça (cüz'i lâ-yetecezzâ) diye tarif etmişlerdir. Aslında ilgili âyetle de bu kavramdan maksadın, en küçük parça olduğu anlatılmak istenmiştir. Sonra da buna bir açıklık getirilerek bugünkü deyimiyle atom olduğuna dikkatler çekilerek "en küçük parçadan daha küçük" tabiri kullanılarak "atom çekirdeği" etrafında baş döndürücü hızla dönen elektronlara işaret edilmiştir.

[650] Nisâ, 4/40; Yûnus, 10/63; Sebe', 34/3,22; Zilzâl, 99/7-8.
[651] Yunus, 10/61.
[652] Bkz. Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, VIII, 228; Tantâvî Cevherî el-Mısrî, **el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Dâru'l-Kitâbi'i-İlmiyye, Beyrut 2004, VI, 73.

Yerde ve gökte hiçbir şeyin o yegâne düzenleyici, terbiyeci, geliştirip kemale erdirici Rabdan uzak ve gizli kalamayacağı belirtilerek insan aklı ve düşüncesi harekete geçirilmiştir."[653]

Yaklaşık bir metod ve içerikle Sebe' sûresi'nde bulunan:

لايعزب عنه مثقال ذرة في السموات ولافي الارض ولااصغر من ذلك ولااكبر الافي كتاب مبين

"…Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey O'nun ilminden uzak kalmaz. Bundan daha küçüğü de, daha büyüğü de mutlaka o açık ve açıklayıcı kitaptadır."[654]âyetin tefsirinde de konuyu incelediğini görmekteyiz."Zerre ve Atom" adıyla açtığı müstakil başlık altında yukarıda verdiğimiz bilgilere yakın mâlûmat aktaran müellif, bu sefer atom-levh-i mahfuz veya başka bir ifade ile dini alan ile bilim alanını veya fizik dünya ile metafizik âlem arasında bir bağ ve köprü kurmaya çalışmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi zerre kavramının sözlük anlamları üzerinde duran Yıldırım, Cenab-ı Hakk'ın düşündürücü ve dikkat çekici bir anlatımla atoma işarette bulunduğunu belirtir. Müellife göre sarih bir şekilde, "bundan daha küçüğü" tabiri bizi, atom çekirdeğine ve etrafında dönen elektronlara götürür.

İlgili âyetin son kelimelerini oluşturan "كتاب مبين""apaçık bir kitap/Levh-i Mahfuz"un muhteviyatının "ذرة" "Zerre/Atom"ifadesiyle açıklanması Yıldırımın dikkatini çeker. Bilim-Din ilişkisine örnek olabilecek tesbitlerle konuyu kendine has bir üslupla değerlendiren yazarımız ifade etmeye çalıştığımızı ortaya koyacak şu ifadelerle mevzuya yaklaşımını serdeder : "…Kâinat planında yer alan her şey, atomundan diğer cisimlere varıncaya kadar kitab-ı mübîn'de yazılıp hazırlanmıştır… Zira kâinat bütünüyle ilâhi kudretin tecellilerinin, sanatının erişilmezliğini, plan ve programının kusursuzluğunu satır satır yazmakta ve yansıtmaktadır… Yukarıdaki âyetle bu incelikler anlatılmakta ve kâinat hakkında daha iyi düşünmemiz istenmektedir."[655]

[653] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 5, s. 2731.
[654] Sebe', 34/3.
[655] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4917.

3.3.4.2. Zamanın Göreceliği

Yıldırım'ın bilimsel tefsir metodunda, özellikle bilimsel kaynaklardan ve bilim adamlarının sözlerinden alıntılar yaparak değerlendirmeler yaptığını belirtmiş ve yukarıda bu metodu incelemeye tabi tutmuştuk. Bu mevzuda ise nüellifin konuyu bu boyutuyla değerlendirmediğini görürüz. Kur'ân'da zamanın göreceliğine işaret olabilecek ayetleri tefsir ederken "zamanın göreceliği" konusuna vurgu yapmanın ötesinde diğer konularda yaptığı gibi bilimsel çerçeveden derinlikli açıklamalar yapmadığına şahit oluruz. Konuyu özellikle âyetlerin birbiriyle çelişmediği üzerinde değerlendiren müellifin bu tefsir örneklerini, farklı yaklaşım tarzlarını ortaya koymak için inceleme gayretinde olacağız. Önceden hemen belirtelim ki Kur'ân'da "يوم" kavramıyla dikkat çeken bu konu için Yıldırımın tefsirinde bu çerçevede tesbitler yapılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de Hac sûresi'nde geçen : " ويستعجلونك بالعذاب ولن يخلف الله وعده وان يوما عند ربك كالف سنة مماتعدون" "(O sapık inkârcılar) senden acele azabın gelmesini istiyorlar. And olsun ki Allah verdiği sözden caymaz. Şüphesiz ki rabbin yanında bir gün, sizin sayıp hesapladığınız bin yıl gibidir."[656]âyetin tefsirinde bize göre Yıldırım, bilimsel tefsir metodu yönünden dikkat çekecek şekilde "Zaman Kavramı" adıyla müstakil bir başlık açar. Başlık altında yapılan tefsirlere baktığımızda ise bilimsel yönden konunun ıskalandığı görüşündeyiz. Çünkü fizik dünyada hız-yerçekimi açısından değerlendirilen bu husus müellif tarafından fizik âlem-metâfizik âlem yönünden değerlendirilmektedir. Ona göre "zamanı parçalara ayıran biziz ve bu tamamıyle sun'idir. Dünya'nın hem kendi ekseni hem de güneş etrafındadönmesiyle gece-gündüz, mevsimler ve sene meydana gelir. Oysa âhiret'te gece-gündüz, mevsim ve yıl yoktur. Bu yönden bakıldığında zaman kavramı bir bakıma ortadan kalkmış olur. Ahret gününden söz edilirken bizim sun'i zamanımızla yarım günün 500, bir günün 1000 yıl kadar uzun olduğuna dikkatler çekilmekte ve böylece bu konuda yevm yani gün tabiri kullanıldığında, kendi sun'i zamanımızdaki 24 saat olmadığına işaret edilmektedir."[657]

[656] Hac, 22/47.
[657] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 8, s. 4039.

Bize göre yukarıda yapılan açıklamalar bilimsel bilgiden etkilenmenin bir ürünüdür. Çünkü özellikle de eserin yazıldığı dönemlere denk gelen bilim çevrelerinde konuşulan "zamanın izafiliği" mefhumundan müellifin habersiz olması pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca zaman kavramını müstakil bir başlık altında değerlendirmesi ve zamanın sun'i olduğunu belirtmesi zamanın göreceliliği ile ilgili teoriden haberdar olduğu kanaati oluşturmaktadır. Fakat buna rağmen müellifin genel yaklaşımına uygun olarak din-bilim çerçevesinde bu konuyu işlememesi ve kendi ifadesiyle "Kur'ân'ın bilime yol göstericili"ne örnek teşkil edebilecek bir hususta konuyu değerlendirmemesi, ya bu yaklaşımları benimsemediği veyakonuyla ilgili bulmadığı ihtimalleri dahilindedir.

Bunun dışında Secde sûresi'nde bulunan:

"يدبر الامر من السماء الى الارض ثم يعرج اليه في يوم كان مقداره الف سنة مماتعدون"

"Gökten yere bütün işleri o düzenleyip yönetir. Sonra da işler, sizin hesabınıza göre bin yıl kadar süren bir günde O'na yükselir."[658]âyetin tefsirinde de benzer bir yaklaşım arz etmektedir.[659] Müellif, meleklerin hızı ve kâinatın büyüklüğüne dikkatleri çekmektedir. Ona göre, kâinatın büyüklüğünüdüşündüğümüz zaman her gök bir basamak anlamına gelir. Böylece mânen belirli makamlara yükselen melekler ve onların başı Cebrâil, bu derecelerin her birini, bizim sun'i zamanımıza tekâbül eden bir günde veya bir anda geçerler. O halde âyette anılan "Yevm" kelimesi, "Çok kısa bir zaman parçası" yani "an" anlamına gelebilir. Bu takdirde, meleklerin hızı ışık hızının çok üstündedir. Bir anda, elli bin yıllık mesafeyi aşmakta ve belki de ışık hızına göre olan elli bin yılı saniye ve salise denilecek kadar kısa bir zaman parçası içinde geçmektedir.[660]

Bu son örnekte de gördüğümüz gibi müellif konuyu fizik-metafizik ilişkisi çerçevesinde değerlendirmektedir. Ama okuyucunun, müellifin verdiği alışkanlıkla doğrudan fizik alemle ilgisi bilim çevrelerinde konuşulan bir mevzuya yine alışkanlıkla eğilmesini beklemeleri tabii bir husus olurdu. Ama yukarıda da

[658] Secde, 32/5.

[659] Esasen müellif eserinin birkaç yerinde bu hususu işlemektedir. Ve işleme tarzı genel olarak birbirine çok yakındır. Bizim ikinci bir örnekle konuyu arz etmeye çalışmamız eserin genel yaklaşımını ortaya koymak içindir.

[660] Yıldırım, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri**, c. 9, s. 4787.

belirttiğimiz gibi, muhtemelen âyetlerin anlam çerçevesinin bu husus ile ilgili olmadığı kanaatinde olacak ki Yıldırım, din-bilim ilişkisi temelinde konuyu değerlendirmemekte, âyetlerde kasdedilen mefhumu, ilk muhataplarının anladığı ve klasik tefsir eserlerde yer alan yorumlara benzer şekilde açıklamaktadır. Şu farkla ki, "ışık hızı", "sun'i zaman" gibi bilimsel kavramlar müellif tarafından çizilen anlam çerçevesinde yerini bulan ifadelerdir.

SONUÇ

Okumak, anlaşılmak ve hayat rehberi olmak üzere indirilen Kur'ân-ı Kerim hiç şüphesiz indirildiği ilk günden itibaren tefsir edilmeye başlanmıştır. Kur'ân'ın kendisine indirildiği, Kur'ân'ı herkesten daha iyi bildiği ve açıklama görevinin kendisine verildiği zât olan Hz. Muhammed (s.a.v) Kur'ân'ın ilk müfessiridir. O, kendisine indirilen âyetleri sahâbîlere okuyor, onlara kitap ve hikmeti öğretiyor, onları tezkiye ediyor ve Kur'ân'ı onlara açıklıyordu.

Çağlar ilerledikçe değişen zaman ve şartlara binâen Kur'ân'ın yeniden tefsir edilmesi ihtiyacı hissedilmiş ve her dönemde bu hissiyâtla yeni eserler ortaya konmuştur. Özellikle İslâm dünyasına dışarıdan etki eden felsefi düşünceler, ilmi gelişmeler, kültürel etkileşimler ve sonraki dönemlere ait olmak üzere bilimsel ilerlemeler tefsir eserlerinin muhtevasının şekillenmesine ciddi tesirlerde bulunmuştur. Bu tesirlerin bir kısmı olumlu olarak değerlendirilebileceği gibi bir kısmı da olumsuz olarak değerlendirilebilir.

Devam edegelen tefsir faaliyetlerinin geride bıraktığımız yirminci yüzyılda da hayli hareketli geçtiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde toplumsal etki gücü yüksek tefsir eserlerinin yazıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu eserlerin bir kısmı Müslümanların kaybettikleri güçlerine yeniden dönmeleri için yeni arayışlar içerisine girerken, bir kısmı da müslümanların geride kalmalarının sebebi olarak bilim ve teknoloji de geri kaldıkları tesbitiyle, çözümü yeniden Kur'ân'ın yol göstericiliğindegörmülerdir. Hatta daha da ileri giden bir kısmı Kur'ân'ı bilimsel bilginin bizzat kaynağıolarak görmüş ve tefsir faaliyetlerini bu doğrultuda yapmışlardır.

Yirminci yüzyılda, üçüncü bir yolu benimseyen tefsir eserlerinin de ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu eserlerdeki ana düşünce hem eski müfessir ve müelliflerin takip ettiği metodu benimsemek yani gelenekten kopmamak, hem de çağın ulaştığı

noktayı kabul etmek ve bu doğrultuda değişimi kendi medeniyet potamızda yeniden eriterek, insanlığa Kur'ân'ın mesajını yeniden ulaştırmanın imkânlarının bulunabileceğidir.

Bu son kısımda aktardığımız düşüncenin temsil edildiği eserlerden bir tanesi de Celal Yıldırım'ın "İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri" adlı eseridir. Kendisi eserini 1960-1983 yılları arasında yazmış ve eserin temel amacının o günün insanlarının idrak seviyesine hitap edebilecek bir tefsir olması gayretini eserinde bizzat ifade etmiştir. Değişen dünya ve bilimde yaşanan gelişmeler müellifin dikkatini çekmektedir. Ona göre müslüman şahsiyetin çağın bilim ve düşünce dünyasından haberdar olması şarttır. Eğer bunu yaparsa Kur'ân'ın mesajını daha doğru ve sağlıklı yollarla anlayabilecektir. Çünkü görecektir ki Kur'ân'ın işaret ettiği hakikatlerin hiçbirisi bilmsel hakikatlerle çelişmemektedir.

Müellif, asrın idrakine sunulacak tefsirin kuru bir sözden ibaret olmadığını ortaya koymak için on dört ciltlik bir eser ortaya koymuştur. Eserinin her satırında bu amacın etkisi görmek mümkündür. Ona göre hakikati elde etmenin yolu Kur'ân'ın işaret ettiği gibi bir yolu takip etmekten geçer. O yol eskilerin ifadesiyle din-dünya ilimlerinin son çağlara ait bir ifade olarakta dini ilimler-pozitif ilimlerin hakikate işaret eden yoludur. Hakikate ulaşmak için ise geçmişi ve gelenekten gelen ilmi zenginliğin yok sayılmasına gerek yoktur.

O yüzdendir ki eseri inceleyen bir kimse eserin tek başına rivayet metodu, dirayet metodu, bilimsel tefsir metodu ve benzer başka metoda örnek olduğunu düşünebilir. Oysaki eser metodlar bütününden ibarettir. Bu metodların temelini de rivayet metodu oluşturmaktadır. Çünkü Kur'ân'ı anlamanın ilk ve esas yolu bu metodu takip etmektir. Ayrıca ilk müfessir nesillerin takip ettiği metoda budur.

Celal Yıldırım, Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsirine çok önem verir. Ona göre Kur'ân'ı anlayabilmenin yolu onu bir bütün olarak anlamaktan geçer. O yüzden bir âyetin tefsirini hakkıyla öğrenmek için başka âyetlere bakmak gerekmektedir. Âyet bazen âmm olan bir hususu hâss, bazen mutlak olan bir hususu takyîd, bazen mücmel veya mübhem olan bir konuyu mübeyyen kılabilir.

Yıldırım'a göre Kur'ân'ın sünnet ile olan tefsiri de takip edilecek ikinci aşamadır. Çünkü Allah'ın kendisinden sonra uymamızı istediği kişi, Kur'ân'ı açıklamakla görevli Hz. Muhammed (s.a.v.) dir. O, insanların anlamakta güçlük çektiği âyetleri açıklamış, mücmel olarak anlatılan hususları beyan etmiştir. O yüzden Kur'ân'ı tefsir etmenin en temel yollarından bir tanesi O'nun sünnet ile tefsir edilmesidir.

Yıldırım, rivâyet metodunda takip edilecek üçüncü aşamanın sahâbe kavli ile tefsir olduğu kanaatindedir. Çünkü kendisi peygamberimizden sonra Kur'ân'ı en iyi anlayan neslin onlar olduğu inancını taşır. Ayrıca onlar kur'ân'ın nüzûlüne şahitlik etmişler ve anlamadıkları hususları doğrudan Hz. Muhammed (s.a.v.) den öğrenmişlerdir. Kaldı ki peygamberimizden gelen tefsiri de sonraki nesillere aktaran onlardır.

Tâbiûn tefsiri de önem arz etmektedir. Onlar sahâbenin öğrenciliğini yapmış ve ciddi gayretler sarfederek bu ilme önemli katkılar sunmuşlardır. Yalnız bu dönemden gelen mâlûmatın süzgeçten geçirilmesi gerekmektedir. Celal Yıldırım'ın bunu başarabildiği tesbiti yapılabilir. Zira kendisi tâbiûn'dan istifade etmiş ve rivayetlerin sıhhat durumunu göz önünde bulundurarak ilkeli bir yöntem takip etmiştir.

Celal Yıldırım'ın Tevrât ve İncil'e yaklaşımı ilâhi menşe'li olması vurgusu çerçevesindedir. Her ne kadar tahrîfâta uğradıysa da tamamının değişmediği bir gerçekliği gözardı edilmemelidir. Kur'ân'ın belirttiği hakikatlere işaret eden Tevrat ve İncil'deki bilgiler de Kur'ân'ın gerçekliğine birer şahittir. Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini haber veren bilgiler başta olmak üzere, Kur'ân'ın mesajının doğruluna işaret edilen Tevrat ve İncil'deki bilgilerden faydalanılabilir. O yüzden müellif bu iki kaynağa sık sık başvurmuş ve bu doğrultuda tutarlı ve sistemli bir tefsir metodu oluşturabilmiştir.

Kur'ân âyetlerinin indiği zamanın şartlarını ve âyetlerin inişine sebep olan sâikleri bilmek âyetlerin hakikatine vakıf olmak için önemlidir. Nüzûl sebebi bilindiği takdirde bazı âyetlerin yanlış anlaşılmasının da önüne geçilecektir. Yıldırım eserinde bu inançla esbâb-ı nüzûl üzerinde çokça durmuş ve eğer âyet veya âyet

grupları ile ilgili makbul kaynaklarda bu hususta bir bilgi varsa mutlaka bunu işlemiştir.

Kur'ân'ı tam ve doğru anlayabilmek için dirâyet metodundan da istifade etmiştir. Nitekim makbul âlim ve müfessirler bu metodu kullanmış ve bu metoddan istifade etmişlerdir. Yıldırım da eserinde bu yöntem doğrultusunda tefsir çalışması yapmıştır.

Bu ilimler arasında ilk sırayı alan ilim ise muhkem-müteşâbih konusudur. Bu ilim bilindiği takdirde Kur'ân'ın yanlış anlaşılmasının önündeki engeller kalkacaktır. Müellife göre, Muhkem âyetler, Kur'ân'da ekseriyeti teşkil etmektedir. Müteşabih âyetler ise daha az sayıdadır. Bilgisi sadece Allah katında olan müteşabih âyetler vardır. Bir kısım müteşâbih âyet hakkında ise, araştırmalar neticesinde ilimde gelişmeler oldukça daha fazla bilgi edinmek mümkündür. Hatta müteşâbih olan bir âyet hakkında zamanla tüm bilgiler ortaya çıkabilir.

Yine Yıldırım'a göre, Mübhemâtu'l-Kur'ân bilgisine sahip olmak ve Kur'ân tefsirinde bu ilimden istifade etmek, özellikle isrâiliyyât kaynaklı bilgilerin farkına varılmasına ve Kur'ân'ın daha doğru anlaşılmasına yardımcı olur. Kaldı ki bu ilim bilinmediği takdirde maksada dönük bilgilerin hakkıyla edilememesi söz konusu olur. Bunun yanında mübhem kalan bir bilginin açıklığa kavuşması ve beraberinde konu ile ilgili olay örüntüsü veya sebepler bilindiği takdirde âyetlerin daha iyi anlaşılması da mümkün olur. O yüzden müellif, mübhemâtu'l-Kur'ân'a daha fazla yer vermiştir. Bunu yaparak, hem Kur'ân'ın sahip olduğu üstün özellikleri idrak ettirme gayretinde olmuş, hem de Kur'ân'ın bütünlük içinde anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır.

Celal Yıldırım, Hurûf-u Mukatta'a konusunu da eserinde incelemiştir. Müteşâbih olarak gördüğü bu hususu yeri geldikçe müstakil olarak değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Kasasu'l-Kur'ân, müellifin üzerinde çokça durduğu bir konudur. Fakat kendisi kıssaları uzun uzun ve ayrıntılı olarak işlemek yerine kıssalardan alınacak dersler hususuna önem vermekte ve tefsirini bu mevzuya yoğunlaştırmaktadır.

Kendisi, Kur'ân kıssalarının, anlatım üslubunun ve mesajlarının bilinmesinin, özellikle peygamberlerin davalarının daha iyi anlaşılmasına vesile olacağı üzerinde çokça durmaktadır. Buna ek olarak Kur'ân kıssalarını Tevrat ve İncil'de verilen bilgilerle kıyas yöntemine de başvurmuş, bu yöntemle Kur'ân'ın vahiy ürünü olduğunu ve mezkûr kaynaklardan daha üstün olduğunu ispatlamaya çalışmıştır.

Kur'ân'da bulunan tekrarlar üzerinde de çokça durmaktadır. Bu tekrarların sebebi üzerinde uzun uzun durmakta ve her tekrarın hikmetini ve farklı sebeplerini eserinde inceleme konusu yapmaktadır.

Kur'ân'ın doğru anlaşılması için başka metodlara da ihtiyaç vardır. Bu metodlardan bir tanesi de dilbilimsel metoddur. Nitekim Kur'ân Arapça indirilmiştir. Ve Kur'ân'ın indiği dilden bağımsız değerlendirilmesi mümkün değildir. O yüzden müellif bu yöntemden de istifade etmiştir. Lafızların lüğat yönü üzerinde durduğu gibi, lafızların âyet bütünlüğü içinde taşıdıkları anlamlar üzerinde de yoğunlaşmıştır.

Müellif, Kur'ân tefsirinde mezkûr metodlarla yetinmez. Kendisinin üzerinde özellikle durduğu ve çalışmamızın önemli bir kısmını teşkil eden bilimsel tefsir metodu, sıkça başvurduğu bir metoddur. Din-İlim ilişkisi çerçevesinde konuyu işleyen yazarımız, Kâinatta devam edegelen tüm hakikatlerin Kur'ân'ın Allah'ın kitabı olduğuna delil teşkil ettiği kanaatindedir. Keşfedilen veya keşfedilmeyi bekleyen birçok hakikat Kur'ân'ın işaret ettiği Allah'ın sonsuz kudretine işaret eden birer âyettir.

Bilimin geniş havzasında dolaşıldığı zaman, Kur'ân'ın işaret ettiği bu hakikatleri keşfederiz. Çünkü Kur'ân-ı Kerim hem dini hem de dünyevi ilimleri ihtiva etmektedir. Astronomi alanı bu hususta en mühim örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir. Astronomi gök bilimi anlamına gelir. Kur'ân'da gökbilimine temas eden birçok âyet vardır. Bu âyetlerin her biri gökbiliminin bir yönüne veya özelliğine temas etmektedir.

Müellif, Kur'ân'ı Kerim'de kâinatın yaratılışına değinen âyetleri çaılışma konusu yapmıştır. Bu âyetlerle maddenin ezeli olmadığına, her şeyin bir yaratıcı tarafından yaratıldığına ve önceleri bitişik veya tek olan yer ve göğün sonradan

ayrılarak bugünkü kâinatı oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu anlatım tarzı da henüz net olmamakla birlikte big bang teorisine en yakın olan mâlûmatı içermektedir.

Yer ve göklerin altı günde yaratılması, yine günümüzde kabul edilen teorilerle benzerlik arz etmektedir. Nitekim big bang teorisi sadece kainatın oluşunu değil oluş aşamalarını da anlatmaktadır. Tevrat'ta evrenin yaratılış aşamaları daha ayrıntılı işlenmektedir. İlâhi kaynaklı bir eserde de bu konunun benzer şekilde işlenmesi, Allah'ın her şeyi sistemli ve kademeli yarattığına dair Kur'ân'ın anlatımına şahitlik arz etmektedir.

Kur'ân yeryüzünün şekli ve hareketlerine dolaylı veya dolaysız olarak işaret etmektedir. İnsanoğlunun henüz bir bilgisi yokken Kur'ân gece ve gündüzün oluşumu ile Dünyanın şekli hakkında bilgiler vermiştir.

Kur'ân güneş sitemin de de bir düzenin olduğuna işaret eder. Güneş ve ayın hareketleri, kâinatta bulunan her şeyin bir yörüngede yüzdüğüne işaret edilmesi, mükemmel bir düzene işaret ettiği gibi bir saatin, saniye, dakika ve saatinin birbiriyle ilgili olması gibi evrende var olan her şeyin de birbiriyle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'ân İnsanoğlunun yaratılışı konusunu da mûcizevî bir tarzda anlatır. Hz. Âdem'in Yaratılışı ilk insanın, gücü mutlak ve sonsuz bir irade tarafından yaratılmış olduğuna yönelik bir mesajdır. Ayrıca insanoğlu maymun veya başka bir hayvandan gelmemiştir. Hiçbir tür başka bir türe dönüşmez. İlmi çalışmaların ortaya koyduğu neticelerde Evrim iddiasını çürütmektedir.

İnsanın anne karnına düştüğü ilk günden doğduğu güne kadar geçtiği safhaların Kur'ân'da anlatılması Kur'ân'ın bilimsel hakikatlere işaret eden başka bir mûcizevî yönüdür. Zira insanlığın, anne karnına düştükten sonra insanın geçirdiği evrelerden hiçbir haberi yokken Kur'ân'ın bin dört yüz yıl önce bu hakikate işaret etmesi Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna bir delildir.

Kur'ân-ı Kerim'de jeoloji alanıyla ilgili bilgilerde mevcuttur. Jeolojik devirlere temas eden âyetlerin varlığı, arkeoloji alanını ilgilendiren âyetler ile

yeryüzünde bulunan müthiş dengeye temas eden âyetler ve son olarak kömürlerin oluşumuna işaret eden âyetler Kur'ân'ın bilimsel yönden incelenmesine örneklik teşkil edebilecek konulardır.

Kur'ân ayrıca fizik alanında çok ciddi bilgiler vermektedir. Atomun varlığından haber vermesi, zamanın göreceliği konusuna temas etmesi Kur'ân'ın bilimsel yönüne işaret eden başka örneklerdir.

KAYNAKÇA

ABDULÂL, Muhammed Kutup, **Nezerâtün fî Kısası'l-Kur'ân,** Mektebetu's-Sakâfe, Mekke, 1986.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, **el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim,** Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007.

ATİYYE el-Endelûsî, (ö. 541/1147), **el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîz, (**thk. Abdu's-Selâm Abdu'ş-Şâfî Muhammed), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut,1422/2001.

AYDEMİR, Abdullah, **Tefsirde İsrâiliyyât,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.

AYDIN, İsmail, **Kur'ân'ın Filolojik Yorumu, (Tarihsel Gelişim ve Sorunlar),**Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2012.

BAŞOĞLU, Tuncay, "Muhkem", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006.

BAYSANOĞLU, Şevket, **Diyarbakır Fikir Ve Sanat Adamları,** San Matbaası, Ankara, 1997.

BEĞAVî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. Ferrâ el-Beğavî eş-Şâfiî, (ö. 516/1122), **Meâlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân,** (thk. Abdurrezzak el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, (1420/1999).

BEYDÂVÎ, Nasiruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö. 791/1388), **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,** Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihi, Mısır, 1955.

BİRIŞIK, Abdulhamit, Hüseyin Abdulhâdî Muhammed, "Mübhemâtu'l-Kur'ân", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.

BLACHERE, Regis Blachere, **Tarihu'l-Edebi'l-Arabî,** trc. İbrahim el-Kilânî, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1984.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), **el-Câmiu's-Sahih,** Beyrut, 1990.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Tarihi,** Fecr Yayınları, Ankara, 2009.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usûlü**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

CEVHERÎ, Tantâvî el-Mısrî (ö. 1358/1939), **el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Dâru'l-Kitâbi'i-İlmiyye, I-XXVI, Beyrut, 2004.

DARTMA, Bahattin (ed.) **Tefsir Tarihi ve usulü**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, yrsz. ts.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usûlü Ve Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

DUMAN, M. Zeki, Mustafa Altundağ, "Hurûf-i Mukattaa" **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.

EBÛ DAVUD, Süleymân b. Eş'âs (ö. 275/888), **Sünen,** İstanbul, 1981.

EBÛ ŞEYBE, Muhammed b. Muhammed, **el-İsrâiliyyâtu ve'l-Mevdâtu fî Kutubi't-Tefsîr,** Beyrut, 1992.

EMİN, Ahmed, **Fecru'l-İslâm**, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut, 1969.

ERUL, Bünyamin, "Keşfü'l-Hafâ", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV yayınları, Ankara, 2002.

EZHERÎ, Ebû Mansur Muhammed (ö.), **Tehzîbu'l-Luğa**, Dâru'l-Kavmiyye, Mısır 1964.

FAZLURRAHMAN, **Ana Konularıyla Kur'ân**, (Çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 1987.

FEHD, Tevfîk**,** "İlm-i Felek", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

GÜNGÖR, Mevlüt, **Cassâs ve Ahkâmü'l-Kur'ân'ı**, Elif Matbaası, Ankara, 1989.

HALİL B. AHMED, Ebû Abdirrahman el-Ferâhîdî (ö. 175/791), **Kitâbu'l-'Ayn,** Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

HATİBOĞLU, İbrahim, "İsrâiliyât", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2001.

HIDIR, Abbas, **el-Kıssatu'l-Kasire fî Mısır,** ed-Dâru'l-Kavmiyye li't-Tebâati ve'n-Neşr, Kahire, 1966.

HÛLÎ, Emin, **Kur'ân Tefsirinde Yeni Bir Metod**, trc. Mevlüt Güngör, Kur'ân Kitaplığı, Ankara, 2001.

İBN HALDUN, Abdullah b. Muhammed (ö. 808/1405), **Mukaddime,** trc. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.

İBN HANBEL, Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), **Müsned,** Beyrut, tsz.

İBN KESÎR, İsmail (ö. 774/1372), **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim,** Daru'l-Ma'rife, I-IV, Beyrut, 1969.

İBN MÂCE, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezit (ö. 273/886), **Sünen,** Kahire, tsz.

İBN MANZUR, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711/1311), **Lisânu'l-Arab,** Daru'l-Fikr, I-XV, Beyrut, 1994.

İBNİ ATİYYE, Ebu Muhammed Abdu'l-Hak b. Ğâlib b. Abdirrahman b. Tamâm b.

İBNİ EBÎ HÂTİM, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî el-Hanzalî er-Râzî , (Ö.327/938), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,** (thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu Nezzar Mustafa el-Bâz,(1419/1998).

İBNİ TEYMİYYE, Ahmed b.Abdulhalim, (ö. 728/1328), **el-Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr,** Daru's-Sahabe li't-Türas, Kahire,1988.

İŞLER, Emrullah, "Zeccâc", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2013.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ahfeş", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1998.

KAPLAN, Abdurrahim, **Çağdaş Tefsirlerde Kitab-ı Mukaddes Nakillerinin Kullanımı: İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri Örneği,** Tefsir Araştırmaları Dergisi, 4/1, (Nisan 2020).

KARA, Ömer, "el-Müfredât", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006.

KARAKAŞ, Ali, **Âlimler, Ârifler, Edîpler Dergisi**, Ensar Yayınları, Diyarbakır, 2018.

KAYACAN, Murat, "İsmail Cerrahoğlu'nun Tâbiîn Dönemi Tefsiri ve İsrâiliyat Literatürüne Bakışının Analizi", **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, (Nisan, 2019).

KILIÇ, Hulusi, "el-Kâmûsu'l-Muhît", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2001.

KILIÇ, Mahmud Erol, "Muhyiddin İbnu'l-Arabi"**, Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1999.

KIRCA, Celal, **Kur'ân ve Fen Bilimleri,** Marifet Yayınları, İstanbul, 2005.

KİTAB-I MUKADDES ŞİRKETİ, **Kitab-ı Mukaddes**, , İstanbul, 1997.

KOMİSYON, **Kur'ân-ı Kerim Meâli,** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 15.baskı, Ankara, 2008.

KOMİSYON, **Yeni Hayat Ansiklopedisi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2014.

KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1272), **el-Câmi' lî Ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-XX, Beyrut, 1988.

KUTUP, Seyyid Kutup, **et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân**, Daru'ş-Şurûk, Kahire 1992.

KUTUP, Seyyid Kutup**, Meşâhidu'l-Kiyâmeti fi'l-Kur'ân,** Daru'ş-Şurûk, Kahire tsz.

KÜÇÜKKALAY, Hüseyin, **Abdullah b. Mesud ve Tefsir İlmindeki Yeri,** Yeni Zamanlar Yayınları, Konya, 1971.

MAHALLİ Celaluddin Muhammed b. Ahmed (ö. 664/1265) ve Celaluddin es-Siyuti (ö. 911/1505), **Tefsiru'l-İmâmeyn el-Celileyn,** Mektebetu'l-Mellâh li't-Tabi ve'n-Neşr ve'l-Edevâti'l-Kitâbiyye, Dımaşk, tsz.

MAKDİSÎ, Enis, **el-Fünûnu'l-Edebiyye ve A'lâmuha,** Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984.

MALİK, Ebû Abdillah b. Enes, (ö. 179/795), **el-Muvatta**, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

MÂVERDÎ, Ali b. Muhammed b. Habib (ö. 450/1058), **en-Nuketu ve'l-Uyûn,** Muessesetu'l-Kutubi's-Safiyye, I-VI, Beyrut, 1992.

MUKÂTİL, b. Süleyman (ö. 150/767), **Tefsîru Mukâtil b. Süleyman,** Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-III, Beyrut, 2003.

MÜSLİM, b. El-Haccac, (ö. 261/874), **Sahihu Müslim**, Kahire, tsz.

NAMLI, Tuncer, "Dil ve Vahiy Tarihine Işık Tutan Çarpıcı Sûre Başlıkları: Mukattaa Harfleri", **Eskiyeni Dergisi**, Yrsz. 2015. C.30, s. 86.

NASR, Ali Muhammed, **"Arap Edebiyatında Hikaye ve Kur'ân-ı Kerim'deki Kıssaların Müdafaası"**, (Çev. Abdülkerim Seber), Ağrı İslami İlimler Dergisi, Ağrı, 2018.

NESAÎ, Ebû Abdirrahman b. Şuayb (ö. 303/915), **Sünenü'n-Nesâî,** Şirketu Mektebe ve Matbbati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1964.

NESEFİ, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (ö. 710/1310), **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil,** thk. Yusuf Ali Bedivî, Dâru İbn Kesir, I-III, Dımaşk, 2011.

ÖNEN, Hacı, "Erken Dönem Tefsirlerde Hurûf-ı Mukattaa'nın Anlamı ve İ'râbı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yrsz, 2019.

ÖZCAN, Esat, "Hıdır Bin Abdurrahman el-Ezdi'nin Kur'ân'ı Kur'ân ile Tefsir Anlayışı", **Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2019.

ÖZEL, Mustafa, "Tefsir kaynağı Olarak Kitab-ı Mukaddes: İbrahim Bikâi Örneği", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sivas, 2010.

ÖZTÜRK, Mustafa, **Sahâbe Neslinin Kur'ân'la İlişkisi ve bu İlişkinin Tefsir açısından Önemi**, XII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı Kur'ân ve Sahâbe Sempozyumu, (22-23 Mayıs 2015/Sivas).

POLAT, Salahattin, "Mürsel", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 32, İstanbul, 2006.

RAFİÎ, Mansur Ubeyd, **Ehdâfu'l-Kıssati fi'l-Kur'âni'l-Kerim,** Daru'l-İrfan, Kahire, 1978.

RÂZÎ, Muhammed Fahruddin (ö. 604/1209), **Mefatihu'l-Ğayb,** Dâru'l-Fikr, I-XXXII, Beyrut, 1990.

SA'LEBİ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm, ö. 427/1035), **el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l- Kur'ân,** (thk. Muhammed et-Tâhir b.Âşûr), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2002.

SALİH, Suphi, **Mebâhisun fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Beyrut, 1972.

SÂVÎ, Ahmed b. Muhammed (ö. 1241/1825), **Haşiyetün ala Tefsiri'l-Celâleyn,** Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, I-IV, Beyrut, tsz.

SEÂLİBÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zeyd (ö. 875/1470), **Tefsîru's-Seâlibî,** thk. Ali Muhammed Muavvid ve Adil Ahmed Abdülmevcûd, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, I-V, Beyrut, 1997.

SEZEN, İsmail Hakkı, **İcmâl ve Kur'ân'daki Mücmelin Sünnetle Beyanı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2019.

SUYÛTÎ, Ebu'l-Fazl Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekir (ö. 911/1505), **Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî,** thk. Muhammed b. Riyâd el-Ahmed, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2011.

SUYÛTÎ, Ebu'l-Fazl Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekir (ö. 911/1505), **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Dâru İbni Kesîr, 2. Baskı, Beyrut, 2006.

SUYÛTÎ, Ebu'l-Fazl Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekir (ö. 911/1505), "Kıssa", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), Fethu'l-Kadîr, Muessesetu'r-Reyyân, I-V, Beyrut, 2004.

ŞİMŞEK, M. Sait, **Kur'ân'ın Ana Konuları,** Beyan Yayınları, İstanbul, 2005.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr (ö.310/922), **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân,** (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, yrsz, 2000.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr (ö.310/922), **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,** thk. Sıtkı Cemil Attar, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1995.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), **Sünen,** İstanbul, 1992.

TURGAY, Nûrettin, **"Sahabenin Tefsir İlmindeki Yeri,"**Bilimname, XIV/I, Kayseri, 2008.

TURGAY, Nûrettin, **Hz. Ali ve Tefsirdeki Yeri**, İlâhiyât, Ankara, 2004.

TURGAY, Nûrettin, **Kur'ân'daki İslâm,** Çıra Yayınları, İstanbul, 2020.

TÜCCAR, Zülfikar , "Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995.

ULU, Arif , "Tabiin" , **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 39, İstanbul, 2010.

YAVUZ, Yusuf Şevki "Müteşâbih", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.

YILDIRIM, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri,** Anadolu Yayınları, İstanbul, 1989.

YILDIRIM, Celal, **Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı**, Uysal Yayınları, Konya, 1980.

YILDIRIM, Celal, **Tefsirli Kur'ân-ı Kerim Meali,** Anadolu Yayınları, İstanbul, 1984.

YILMAZ, M. Faik, "Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, İstanbul, 2006.

YILMAZ, Hasan, "Kur'ân'ı Anlamada Odak kavramların Bilinmesinin Önemi üzerine Analitik Bir Değerlendirme", **AÜİF Dergisi**, Erzurum, Sayı: 22, 2004.

ZEBİDÎ, Muhammed b. Muhammed el-Murtaza el-Huseyn, **Tâcu'l-Arus,** Matbaatu hukûmeti'l-Kuveyt, Beyrut, tsz.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, **Et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2005.

ZERKANÎ, Muhammed Abdulazim, **Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Daru'-Fikr, Beyrut, 1996.

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed b. Abdillah (ö. 794/1391), **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dârü'l-Ma'rife, I-IV, Mısır, 1957.